

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TEVELLÎ MANZUMESİ
(DİL İNCELEMESİ – METİN – SÖZLÜK – TIPKIBASIM)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülşah GERGİN

Balıkesir, 2018

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TEVELLÎ MANZUMESİ
(DİL İNCELEMESİ – METİN – SÖZLÜK – TIPKIBASIM)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülşah GERGİN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hüseyin DURGUT

Balıkesir, 2018

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 2013.12.5.110.13.....
numaralı Gülşah GERGİN in hazırladığı "Tevelki Manzumesi Dil İncelemesi-
Metin - Sözlük - Tıpkıbasım) konulu ~~DOKTORA~~ / YÜKSEK LİSANS TEZİ ile
ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği
Uyarınca 26.06.2018 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda
tezin onayına OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

Doç. Dr. Murat Ceritoğlu
Başkan

Üye (Danışman)

Doç. Dr. Hüseyin DURGUT

Dr. Öğr. Üy. Zeynep SİMŞEK ÖMAÇ
Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../2018

Enstitü Onayı

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN
Müdür

ÖN SÖZ

Türkçe en eski yazılı belgelerinden bu yana pek çok coğrafya, alfabe ve kültür dairesi değiştirmiştir. Türkçe ve lehçeleri bugün dünyanın geniş bir yüz ölçümünde konuşulup yazılmaktadır. Anadolu coğrafyasında ise 11. yüzyıldan bu yana konuşulup yazılmaktadır. Oğuz Türklerinin Anadolu sahasında verdiği eserler Türkçe içinde Batı Türkçesi olarak adlandırılan kolu meydana getirmektedir. Batı Türkçesi, kendi içinde Tarihî Türkiye Türkçesi ve Modern Türkçe olarak iki döneme ayrılmaktadır. Tarihî Türkiye Türkçesi bölümü Eski Türkiye Türkçesi, Eski Osmanlıca gibi terimlerle de anılan ancak yaygın terimiyle Eski Anadolu Türkçesi dönemiyle başlayıp Osmanlı Türkçesi ile devam eden bölümdür.

Eski Anadolu Türkçesi Oğuzcaya dayalı ilk yazı dili olması açısından dikkati çekmektedir. Oğuzca, Eski Türkçe içinde bir ağız şeklinde kendini göstermesine ve yazı diline de kısmen aksetmesine rağmen başlı başına bir yazı dili olarak kendini Anadolu sahasında göstermiştir. Eski Anadolu Türkçesi genel olarak kendi içinde Selçuklu Dönemi Türkçesi (11. - 13. yy.), Beylikler Dönemi Türkçesi (13. - 15. yy.) ve Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi Türkçesi (15. yy.ın ikinci yarısı) şeklinde dönemlere ayrılmaktadır.

Çalışmamızın içeriğini Tevellî Manzumesi adıyla kaydedilmiş eser oluşturmaktadır. İncelediğimiz bu eser gerek dil özellikleri gerekse eserin içinde 920 Zilkâde (M. 1514) tarihinin zikredilmesi sebebiyle Eski Anadolu Türkçesi metni olarak değerlendirilmiştir. Yaptığımız araştırmalar sonucunda eserin başka bir nüshasına rastlamadığımız için çalışmalarımızı Konya Yazma Eserler Kütüphanesi'nde 47 numarada kayıtlı bu nüsha üzerinde yürüttük.

Çalışmamız giriş, dil incelemesi, transkripsiyonlu metin, sözlük ve tıpkıbasım olmak üzere beş bölüm şeklinde düzenlenmiştir. Giriş kısmında kullandığımız yöntem, Tevellî mahlasını kullanan şair ve çalışmamıza konu olan yazmanın fiziksel

özellikleriyle içeriği hakkında bilgilere yer verilmiştir. Dil İncelemesi kısmında yazma üzerinde imla, ses bilgisi ve şekil bilgisi incelemesi yapılmıştır. Transkripsiyonlu Metin kısmında yazmanın günümüz harflerine aktarımı AİD Times New Roman Trans fontu kullanılarak yapılmıştır. Sözlük kısmında; yazma içinde geçen ancak günümüzde kullanımı olmayan ya da farklı kullanımları tercih edilen sözcükler ve metnin anlaşılabilmesi için gerek duyulan sözcüklerin anlamları verilmiştir. Tıpkıbasım kısmında yazmanın kütüphane tarafından fotoğraflanan şekli siyah beyaz olarak verilmiştir.

İncelediğimiz eserin içeriği dinî-didaktik özellik göstermektedir. Manzum - mensur karışık olarak yazılmış olan eserde ayet ve hadisler de yer verilmiştir. Yaptığımız araştırmalarda eserde kullanılan Tevellî mahlaslı bir şaire ilişkin bilgi bulunamamıştır. Şair hakkındaki bilgiler eserin içinde kendi hakkında verdiği bilgilerden ibarettir. Manzum kısımlar beyit nazım birimiyle yazılmış olup dörtlük nazım birimine eser içinde rastlanmamıştır.

Umuyoruz ki dil özellikleri açısından incelemeye çalıştığımız bu eserle Eski Anadolu Türkçesi çalışmalarına katkı sağlayacak bir çalışma ortaya koymuş oluruz.

Bu çalışma sırasında tüm bilgisi ve sonsuz sabır ve desteğiyle yanımda olan değerli hocam, danışmanım Doç. Dr. Hüseyin DURGUT'a, metin konusundaki görüşleriyle yolumuzu aydınlatan hocam Prof. Dr. Mehmet AÇA'ya, çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyen eşim Halil GERGİN ve kardeşim Gülden ŞAHİN'e, Alevî kültürüyle ilgili danıştığım arkadaşlarım Serdar ve Yeşim İNCİTOPU'na ve Alevî Dedesi İsmail MERMER'e, ayet ve hadisler konusundaki yardımları için Hasan ER'e teşekkürlerimi borç bilirim.

Gülşah GERGİN

ÖZET

TEVELLÎ MANZUMESİ (DİL İNCELEMESİ-METİN-SÖZLÜK-TIPKIBASIM)

GERGİN, Gülşah

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hüseyin DURGUT

2018, 200 Sayfa

Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'ne ait bir eser olan Tevellî Manzumesi'sinin dil incelemesi yapılmıştır. Kütüphanelerimize kayıtlı başka bir nüshası olmayan eser, varak sayısı bakımından hacimlidir. Bu nedenle yazılmış olduğu döneme ait fazlaca dil malzemesi sunmaktadır. Yaptığımız çalışmanın amacı bu eserin kayıt altına alınması ve dönemine ait dil hazinesine katkı sağlamaktır.

Giriş kısmında; kullandığımız yöntem, Tevellî mahlasını kullanan şair ve çalışmamıza konu olan yazmanın fiziksel özellikleriyle içeriği hakkında bilgilere yer verilmiştir. Dil İncelemesi kısmında; yazma üzerinde imla, ses bilgisi ve şekil bilgisi incelemesi yapılmıştır. Transkripsiyonlu Metin; kısmında yazmanın günümüz harflerine aktarımı yapılmıştır. Sözlük kısmında, yazma içinde geçen metin anlaşılmasına yardımcı olacak sözcüklerin anlamları verilmiştir.

İncelediğimiz eserin içeriği dinî-didaktik özellik göstermektedir. Manzum - mensur karışık olarak yazılmış olan eserde ayet ve hadislere de yer verilmiştir. Şair hakkındaki bilgiler eserin içinde kendi hakkında verdiği bilgilerden ibarettir. Manzum kısımlar, beyit nazım birimiyle yazılmış olup dörtlük nazım birimine eser içinde rastlanmamıştır.

Sonuç olarak yaptığımız bu çalışmayla Tevellî Manzumesi ismiyle kaydedilmiş bu eserin günümüz harflerine aktarılmasını ve dil bilgisi öğelerinin tespitinin yapılmasını sağlamış bulunuyoruz.

Anahtar Sözcükler: Tevellî Manzumesi, Eski Anadolu Türkçesi, Dil İncelemesi

ABSTRACT

TEVELLÎ MANZUMESİ (GRAMMAR-TEXT-DICTIONARY-FACSIMILE)

GERGİN, Gülşah

MA Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Adviser: Assoc. Prof. Dr. Hüseyin DURGUT

2018, 200 Pages

In this study, language research is carried out on Tevellî Manzumesi, which is a literary work belonging to Old Anatolian Turkish Period. The work, not having another copy registered in our libraries, is bulky in terms of number of leaves. Accordingly, it offers much language material for the period it was written. The objective of our study is to register this work and to make a contribution to the language treasure of its period.

The method we used in the introductory chapter includes information on the poet, who used the Tevellî pseudonym, and the physical characteristic and content of the manuscript, which is the subject matter of our study. Spelling, phonetics and morphology research on the manuscript is carried out in the language research chapter. The manuscript is transferred into current letters in the transcriptional text section. Meanings of the words, which are mentioned in the manuscript that help to understand the text are given in the dictionary section.

The content of the work examined shows religious-didactic characteristic. Verses and hadiths are also included in the work written in a poetic-prosaic mixture. The information about the poet is nothing more than the information provided by the poet about himself in the work. Poetical sections are written in couplet verse unit, and quatrain verse unit is not found in the work.

In conclusion, with this study, we transferred this work, which is registered with the name Tevellî Manzumesi, into current letters and identified the grammar elements.

Keywords: Tevellî Manzumesi, Old Anatolian Turkish, Grammar

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	İV
ÖZET.....	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XI
1. GİRİŞ	1
1.1. ALEVÎ-BEKTAŞÎ EDEBİYATI VE TEVELLÎ KAVRAMI.....	5
1.2. TEVELLÎ ABDAL VE MANZUMESİ	9
1.2.1. Nüshanın Fiziksel Özellikleri	11
1.2.2. Nüshanın İçerik Özellikleri:.....	11
2. DİL İNCELEMESİ	13
2.1. YAZIM ÖZELLİKLERİ.....	13
2.1.1. ÜNLÜLERİN YAZIMI	14
2.1.1.1 a Ünlüsü	14
2.1.1.2. e Ünlüsü:	14
2.1.1.3. Kapalı e Ünlüsü:.....	15
2.1.1.4. ı, i Ünlüleri:	16
2.1.1.5. o, ö, u, ü Ünlüleri	16
2.1.2 ÜNSÜZLERİN YAZIMI.....	17
2.1.2.1. b, p Ünsüzleri:	17
2.1.2.2. c, ç Ünsüzleri:.....	18
2.1.2.3. d Ünsüzü:	18
2.1.2.4. h Ünsüzü:	19
2.1.2.5. k, g Ünsüzleri:	19
2.1.2.6. n, ñ Ünsüzleri:	19
2.1.2.7. t Ünsüzü:	19
2.1.2.8. s Ünsüzü:.....	20
2.1.3. HAREKE KULLANIMI.....	20
2.1.4. HEMZE.....	21
2.2 SES BİLGİSİ	22
2.2.1. ÜNLÜ UYUMLARI.....	22
2.2.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu:	22
2.2.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu:	23
2.2.2. ÜNSÜZ UYUMU	23
2.2.3. SES OLAYLARI	23
2.2.3.1. Ünlü Düzleşmesi:	23

2.2.3.2. Ünlü Yuvarlaklaşması:	24
2.2.3.3. Ünlü Düşmesi	24
2.2.3.4. Ünlü Birleşmesi:	24
2.2.3.5. Ünlü Türemesi:	25
2.2.3.6. Ötümlüleşme:	25
2.2.3.7. Sızıcılaşma:	26
2.2.3.8. Akıcılaşma:	26
2.2.3.9. Ünsüz Genzelleşmesi:	27
2.2.3.10. Ünsüz İkizleşmesi:	27
2.2.3.11. Ünsüz Düşmesi:	27
2.3 ŞEKİL BİLGİSİ	28
2.3.1. SÖZCÜK YAPIMI	28
2.3.1.1. YAPIM EKLERİ	28
2.3.1.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler:	28
2.3.1.1.2. İsimden Fiil Yapan Ekler:	29
2.3.1.1.3. Fiilden Fiil Yapan Ekler:	29
2.3.1.1.4. Fiilden İsim Yapan Ekler:	30
2.3.1.2. BİRLEŞİK SÖZCÜKLER	33
2.3.1.2.1. Birleşik İsimler:	33
2.3.1.2.2. Birleşik Fiiller:	33
2.3.2. SÖZCÜK ÇEKİMİ	34
2.3.2.1. İSİMLER	34
2.3.2.1.1. Çokluk Eki:	34
2.3.2.1.2. İyelik Ekleri:	35
2.3.2.1.3. İsmın Hâlleri:	35
2.3.2.1.3.1. Yalın Hâl:	35
2.3.2.1.3.2. İlgi Hâli:	35
2.3.2.1.3.3. Belirtme Hâli:	36
2.3.2.1.3.4. Yönelme Hâli:	37
2.3.2.1.3.5. Bulunma Hâli:	37
2.3.2.1.3.6. Ayrılma Hâli:	37
2.3.2.1.3.7. Vasıta Hâli:	38
2.3.2.1.3.8. Eşitlik Hâli:	38
2.3.2.1.3.9. Yön Gösterme Hâli:	39
2.3.2.1.4. Aitlik Eki:	39
2.3.2.2. ZAMİRLER	39
2.3.2.2.1. Kişi Zamirleri:	39
2.3.2.2.2. Dönüşlülük Zamirleri:	40
2.3.2.2.3. İşaret Zamirleri:	41
2.3.2.2.4. Belirsizlik Zamirleri	41
2.3.2.2.5. Soru Zamirleri:	42
2.3.2.3. SIFATLAR	42
2.3.2.3.1. Niteleme Sıfatları:	42

2.3.2.3.2. İşaret Sıfatları:	42
2.3.2.3.3. Sayı Sıfatları:	43
2.3.2.3.4. Belirsizlik Sıfatları:	43
2.3.2.3.5. Soru Sıfatları:	44
2.3.2.4. ZARFLAR	44
2.3.2.4.1. Durum Zarfları:	44
2.3.2.4.2. Zaman Zarfları:.....	44
2.3.2.4.3. Yer-Yön Zarfları:.....	45
2.3.2.4.4. Miktar Zarfları:.....	45
2.3.2.4.5. Soru Zarfları:	45
2.3.2.5. EDATLAR	45
2.3.2.5.1. Çekim Edatları:.....	45
2.3.2.5.1.1. Yalın Hâl ve İlgî Hâliyle Öbekleşenler:.....	46
2.3.2.5.1.2. Yönelme Hâliyle Öbekleşenler:	46
2.3.2.5.1.3. Ayrılma Hâliyle Öbekleşenler:.....	47
2.3.2.5.2. Bağlama Edatları:	48
2.3.2.5.3. Kuvvetlendirme Edatları:	50
2.3.2.5.4. Soru Edatları:.....	50
2.3.2.5.5. Çağırma – Hitap Edatları:.....	50
2.3.2.5.6. Cevap Edatları:	51
2.3.2.5.7. Ünlemler:.....	51
2.3.2.5.8. Gösterme Edatları:.....	51
2.3.2.6. FİLLER	51
2.3.2.6.1. Kişi Ekleri:	51
2.3.2.6.2. Kip ve Zaman Ekleri:	52
2.3.2.6.2.1. Görülen Geçmiş Zaman:.....	52
2.3.2.6.2.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman:.....	53
2.3.2.6.2.3. Gelecek Zaman:.....	54
2.3.2.6.2.4. Geniş Zaman:	54
2.3.2.6.2.5. Şimdiki Zaman:	55
2.3.2.6.2.6. Şart Kipi:	55
2.3.2.6.2.7. Gereklilik Kipi:.....	55
2.3.2.6.2.8. İstek Kipi:	55
2.3.2.6.2.9. Emir Kipi:.....	56
2.3.2.6.3. Birleşik Çekim:.....	57
2.3.2.6.4. Ek Fiil:	58
3. METİN	60
4. SÖZLÜK	161
5. SONUÇ.....	192
KAYNAKÇA	194
EK TIPKIBASIM	200

KISALTMALAR

a m	: Aleyhi's-selam
bk.	: Bakınız
C	: Cilt
çev.	: Çeviren
Dr.	: Doktor
Doç. Dr.	: Doçent Doktor
H	: Hicri
Hız.	: Hazret
M	: Miladi
MEB	: Milli Eğitim Basımevi
S	: Sayı
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
vb.	: Ve benzerleri
Yay.	: Yayınları, yayınevi
yy.	: Yüzyıl

1. GİRİŞ

Türkler bilindiği üzere Orta Asya'nın Maverünnehir, Harez, Horasan gibi batı kesimlerindeyken kitleler hâlinde İslamiyet'i kabul ettikten sonra Arap alfabesiyle eserler vermeye başlamıştır. Anadolu'ya göç etmeye başlayan Türklerin Eski Anadolu Türkçesini oluşturmaları için pek çok sosyal ve siyasal engelin aşılması gerekmiştir. Oğuz Türkleri Anadolu sahasına yönelip yerleştiklerinde Orta Asya'dan edebî ve kültürel geleneklerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Selçuklular Dönemi'nde çeşitli zorunluluklar sebebiyle Arapça ve Farsça devletin resmî yazışma ve bilim dilleri olarak kullanılmıştır. Türkçe Anadolu Selçuklularında 13. yüzyıldan itibaren yalnızca İslam'ı ve tasavvufu halk arasında yaymak ve halkın dinî cengâverlik duygularını beslemek amacıyla kullanılmıştır. Oğuzların sözlü geleneğine dayalı yazı dilinin oluşabilmesi için iki yüzyıl süren bir hazırlık döneminin geçmesi gerekmiştir (Korkmaz, 2005, 432). Anadolu sahasında Karahanlı yazı dili geleneğinden ayrı bir yazı dilinin oluşabilmesi bu coğrafyada yazılacak eserlere bağlı olmuştur. Anadolu'da Selçukluların hâkimiyetinin sona ermesinin ardından başlayan Beylikler Dönemi, Türkçe eserlerin artması ve buna bağlı olarak Anadolu Türk edebiyatının oluşmasında verimli bir dönem olmuştur. Anadolu'da kurulan hemen her beylik edebiyata ve bilime önem vermiş, pek çok önemli ismin yetişmesine zemin hazırlamıştır. “Anadolu'da Türkçenin yazı dili olmasında bu dönemin çok büyük yeri ve önemi vardır. Beylikler çağında mayalanan Türkçe daha sonra Osmanlı döneminde devletin diplomasi, eğitim, kültür ve sanat alanlarında kullanılarak bir imparatorluk dili olmaya başlayacaktır (Akar, 2014, 3).”

Anadolu Türklüğünün büyük bir kısmını Oğuzlar oluşturuyordu. Bu bakımdan Anadolu'da gelişen Türk edebî dilinin temeli de Oğuzcaya dayanmaktaydı (Özkan, 2014, 54). Türk edebiyatı Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nde genellikle dinî- didaktik özellikler göstermektedir. Bu durumun oluşmasında Anadolu'nun içinde bulunduğu buhran ortamı sebebiyle insanların dine, tasavvufa yönelmesi sonucunda tekke - tasavvuf edebiyatının ilgi görmesidir. Orta Asya'da Horasan

merkezinde temelleri Hoca Ahmet Yesevî ile atılmış olan tekke- tasavvuf edebiyatı Anadolu sahasında Hacı Bektaş Velî, Yunus Emre gibi kendinden sonra pek çok kişiyi etkileyen bir akım başlatmıştır. Özellikle Hacı Bektaş-ı Velî'nin takipçileri Alevîlikle de birleşerek önemli temsilciler yetiştirmiş bir edebî gelenek olan Alevî-Bektaşî edebiyatını oluşturmuştur. “Alevî-Bektaşî çizgisini temsil eden tekke şairlerinin önde gelenleri arasında Kaygusuz Abdal, Hatâî, Muhyiddin Abdal, Yemînî, Pîr Sultan Abdal, Kul Himmet, Âşık Viranî, Ali Tûrâbî Dede, Edib Harâbî gibi isimler bulunmaktadır. Alevî-Bektaşî zümrelerinin eserlerinde Hz. Ali, Ehl-i beyt ve on iki imam sevgisi ön plandadır. Bunlarda ilâhî aşk, Allah-Muhammed-Aliüçlemesi, Âl-i abâ, harflerin sırları, Hz. Hüseyin’i şehit edenlere lânet, tevellâ ve teberrâ gibi konular işlenir (Bilgin, 2011, 382).”

Alevî- Bektaşî çevrelere mensup şair ve yazarların oluşturduğu edebiyat 13. ve 14. yüzyıllarda oluşmaya başlamış ve varlığını günümüze değin devam ettirmiştir. Alevî-Bektaşî edebiyatının Bektaşî tarikatına bağlı iki dönemi bulunmaktadır. Bunlar başlangıcından 16. yüzyıla kadarki dönem ve 16. yüzyıldan günümüze kadar devam eden dönemdir. Bu ayrımın yapılmasında Bektaşîliğin 16. yüzyılda güçlü bir Şif etkisine maruz kalması olmuştur. Bu etkilenme doğal olarak bu çevrede yetişen şairlerin eserlerine de yansımıştır. İlk dönemdeki eserlerle Sünnî geleneğe bağlı eserler arasında fazla bir farklılık görülmemektedir. Bu eserlerin Allah, Hz. Muhammed ve Ehl-i beyt konusundaki anlayışları ilk İslam eserlerinininkinden pek de farklı değildir. Ancak 16. yüzyıldan sonra gelişen ikinci dönem eserlerde “Muhammed-Alî” ve “Hak-Muhammed-Alî” şeklinde kalıp ifadeler, Miraç hadisesinin efsaneleştirilerek Hz. Alî'nin Hz. Muhammed'in önüne geçirilerek anlatılması, ilk üç halifeyle ilgili olumsuz ifadeler yer verilmesi söz konusudur (Temizkan, 2005).

Yunus Emre'ye kadar dayandırılan Alevî-Bektaşî edebiyatının kurucusu olarak kimi kaynaklarda Abdal Musa kimi kaynaklarda da Kaygusuz Abdal kabul edilmektedir. Kendilerinden sonra gelen şairleri etkiledikleri bilinmektedir. Bunlardan önceki şairlerin de Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre'den etkilendiği söylenebilir.

AMAÇ

Yaptığımız bu çalışmayla amacımız Eski Anadolu Türkçesine ait dil özellikleri gösteren metnin transkripsiyonunu yaparak eseri günümüz yazı diline kazandırmak, eserin dil özellikleri açısından değerlendirmesini yaparak kendi dönemine ait dil ve edebiyat çalışmalarına katkı sağlamaktır.

YÖNTEM

Çalışmamıza başlarken öncelikle eserin okunması ve transkripsiyonunun yapılması üzerinde durulmuştur. Arap harfli metinlerin aktarımı yapılırken karşılaşılan temel problem Arap alfabesindeki bazı seslerin karşılıklarının günümüz Türk alfabesinde kullanılmamasıdır. Bunun yanında Türkçe sözcüklerin yazımında Eski Anadolu Türkçesinin özellikle ilk dönemlerinde henüz birliğin olmaması dolayısıyla günümüz alfabesine aktarırken yaşanan zorluklardır. Bu tarz metinlerin aktarılmasında transkripsiyon alfabelerinden faydalanılmakla birlikte hangi transkripsiyon fontunun kullanılacağı konusunda bir birlik olmadığı için biz de metni aktarmada ihtiyaç duyulan ses özelliklerini karşıladığı için AiD Times Roman Trans fontunu kullanılmıştır.

Metin içinde geçen ayet ve hadisleri bunun yanında Farsça başlıkları ve Arapça olarak yazılmış kısımları metnin genel Türkçe kısmından ayrılabilmesi amacıyla italik olarak yazmayı tercih edilmiştir. Ayet ve hadislerin anlamları, ayetlerin hangi sure içinde oldukları dipnotlarda açıklanmıştır. Metin içinde okunamayan, anlamlandırılmayan kısımlar Arap harfli şekilleriyle yazılmıştır. Metnin asıl kısmında Arap alfabesinde büyük-küçük harf ayrımı olmadığı için metin günümüz harflerine aktarılırken de büyük harf kullanılmamış; satır ve cümle başları, özel isimlerin ilk harfleri büyük yazılmamıştır. Metin aktarılırken aynı nedenle noktalama işaretleri de kullanılmamıştır. Manzum-mensur karışık olarak yazılmış olan eser nüshanın satırları esas alınarak yazılmıştır. Mensur kısımlarda nüshada satırın bitiminden itibaren alt satıra geçilmiş bir alt satır yanına yazılmaya devam edilmemiştir. Nüshanın her sayfası için sadece birinci ve beşinci satırlar numaralandırılmıştır. Beşinci satırların numaraları, sayfalarda özellikle farklı bir şiiere geçildiğinde bir satırlık boşluklar bırakıldığı için satır numaralarını doğru takip edebilmek amacıyla kullanılmıştır.

Dil incelemesi kısmında Eski Anadolu Türkçesine ait dil ögeleri tespit edilmiş ve ilgili bölümlerde örnek olarak kullanılmıştır. Örnekler alınırken metnin aktarımında kullanılan fontlu şekliyle alınmıştır. Örneklerin metnin neresinden alındığına dair bilgiler, parantez içinde önce hangi sayfada geçtiği sonra sayfanın hangi satırında olduğu aralarında virgül kullanılarak verilmiştir. Aynı dil ögesinin birden fazla örneği, tek parantez içinde gösterilmiş ancak bu örnekleri ayırmak için bir önceki örneğin satır numarasından sonra eğik çizgi ile ayrılmıştır. Her dil ögesi için en az bir örnek olmasına özen gösterilmiştir.

Sözcükleri ses bilgisi açısından incelerken Eski Anadolu Türkçesinin ses özellikleri dikkate alınarak harflerin hangi seslere denk geldiği gösterilmiş ve ses olayları açısından değerlendirilmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde görülen ses olaylarına değinilmiştir. İncelediğimiz metinde örneği bulunan ses olayları incelenirken Eski Anadolu Türkçesinin ses bilgisi (fonetik) özellikleri dikkate alınmış ve sözcüklerdeki ses olayları, bir önceki dönem olan Eski Türkçedeki şekilleriyle kıyaslanmak suretiyle tespit edilmiştir. Gereken örneklerde Sözcüklerin Eski Türkçedeki kullanımları da yanlarında verilmiştir.

Dil incelemesini yaparken Eski Anadolu Türkçesine ait dil özellikleri üzerinden tespitlerde bulunulmuştur. Bu tespitleri yaparken -özellikle ses olaylarını belirlemek konusunda- Eski Türkçe ve Eski Türkçedeki kullanımları belirtmek yoluna başvurulmuştur (edgü>>eyü vb.). Söz dizimlerine ait örneklerde ise ilgili tamlamayı, tamlayan ve tamlanan unsurlarıyla gösterme yoluna gidilmiştir. Ancak incelediğimiz metnin özellikle manzum kısımlarında bağlama öbeği oluşturan örneklerde kısa ve bağlama edatının yanında bulunan sözcükleri birlikte almak yoluna giderken birbirinden uzak düşmüş veya çok uzun olabilecek örneklerde sadece ilgili dil ögesinin sayfa ve satır numarasını göstermekle yetinilmiştir.

Metnin okunmasında ve dil ögelerine ayrılmasında sözcüklerin metin içindeki kullanımları esas alınmıştır. Örneğin, Arapçada içinde hemze bulunan sözcükler metinde genellikle hemze yerine y (ى) ünsüzüyle (kâinat, kayinat vb.) yazılmıştır. Türkçe sözcüklerin bazılarında belirtme hâl eki, hemze ile gösterilmiştir.

Sözlük kısmında metnin okunup anlamlandırılabilmesi için gerekli sözcüklerin anlamları verilmiştir. Günümüzde kullanılmayan veya farklı anlamlar yüklenerek kullanılan sözcükler de sözlük içine alınmıştır. Anlamlar yazılırken metin kullanılan veya kastedilmiş olabilecek, özellikle manzum kısımlarda metnin alt ve

yan anlamlarının da söz sanatlarıyla kullanılabilceği düşünülerek diğer anlamları da sözlüğe dâhil edilmiştir.

1. 1. ALEVÎ-BEKTAŞÎ EDEBİYATI VE TEVELLÎ KAVRAMI

Arapça “velî” kökünden türeyen tevellî kelimesi; birine yanaşma, birini dost tutma anlamına gelmektedir. Ayrıca olumsuz olarak, yüz çevirmek, kabul etmemek, geri durmak, uzak durmak anlamları da vardır. Tasavvufî terim olarak; Ehl-i beyti, Hz. Ali’yi sevmek, onlardan medet ve şefaât istemek, kendilerine olan yakınlık, bağlılık anlamına gelir. Kelimenin Arapça kullanımı tevellî, Farsça kullanımı tevellâ şeklindedir.

Tevallâ kavramı genel olarak zıttı olan teberrâ (sevmemek, düşman edinmek, uzak durmak) kavramıyla birlikte kullanılır. Bütün din ve mezheplerin temelinde bulunan ancak adı konulmamış gerçeklerden biri olan tevella ve teberrâ kavramları İslam’ın şartlarından Kelime-i Tevhid’de de mevcuttur. Lâ ilâhe (Allah yoktur) kısmı teberrâdır. Bununla bütün ilahlardan kendimizi uzaklaştırmış oluruz. İllallah (Allah’tan başka) dediğimiz zaman ise tevellâyı gerçekleştirip ona yüzümüzü dönmüş oluruz. Böylece Allah’ın büyüklüğünü tasdik etmiş oluruz.

13. yüzyılda yaşamış İslam âlimi ve Mevlevilik tarikatinin piri Mevlana, Al-i Abâ’nın yani Ehl-i Beyt’in düşmanına düşman olunması gerektiğini aksi halde Ehl-i Beyt’e dost olunamayacağını yani tevellânın teberrâsız olmadığını şöyle dile getirmektedir:

“Okun, Lanet hımar u hûk u hirs’e

Olar ki, düşmen-i Al-i Abâ’dır

Teberrâ kılmayana yok tevellâ

Teberrâsız tevellâlar hatadır

Teberrâ kıl eyâ Molla-yı Rumî

Teberrâ kılmayanlara beladır” (Oytan, 2012, 5)

Tevellî ve teberri kavramlarının temelini muhabbet ve düşmanlık oluşturur. Kuran’da bu iki kelimenin yer aldığı ayetler incelendiğinde tevellî ve teberrînin insanın yaratılış hedefinde ne kadar büyük rol oynadığı görülür. “Allah , bir kişiye iki kalp vermedi.” (Ahzap,4) ayetinden yola çıkarak bir kalpte tevellî ve teberrinin aynı anda barınamayacağını dile getirir. Allah’ın sevdiği insanlar ile dost olma ve onun istediği amellere yaklaşarak tevellâyı gerçekleştirmeyi, Allah’ın sevmediği kişilerden uzak durarak teberrâyı gerçekleştirmeyi ifade eder.

Tevellâ Sırrı

Ehlibeytin, On İki İmamların yolundan gidenler Fırka-yı Naciye veya Güruhu Naci olarak adlandırılır. Alevî-Bektaşîler tevellâ ve teberrânın kendilerini “guruh-ı naci” olmalarının bir şartı olarak görmektedir (Fığlalı, 1994, 235). Alevîlikte Hz. Ali, etiyle kaniyle yedinci yüzyılda yaşamış, Hz. Muhammed’in amcasının oğlu ve damadı olan tarihi kişilik olmaktan çıkarılmıştır. Alevî ibadetinde, edebiyatında ve yaşayışında Ali, kişi olmaktan uzaklaştırılmış, bir kavram haline getirilmiştir. Alevîlere göre Hz. Ali, yaradanın görünen yüzü olan güneşin doğuş hali ve ışığıdır.

Alevî terminolojisinde “Tevellâ Sırrı” olarak adlandırılan bir deyim vardır. Tevellâ, görünürde Hz. Ali ve soyunu (Ehl-i Beyt) dost saymak demektir. Alevî inanişinin içinde hiyerarşik olarak sıralanmış üç türlü sır grubu vardır. Bunlar:

İlm-el Yakın; İlim ve akıl yoluyla elde edilen küçük sırlar.

Ayn-el Yakın; Gerçeğin tam olarak hissedilemeyeceği büyük sırlar.

Hakk-el Yakın; İnanışın gerçek anlamını barındıran ilahi sırlar.

Ayn-el Yakın safhasına ulaşanlara, yolun uluları tarafından “Tevella Sırrı” öğretilir. Bu sır, Ali ve Ehl-i beyt sevgisinin gerçekte “Işık Sevgisi” olduğudur. “Tevella Sırrı” ile birlikte “Teberra Sırrı” da öğretilir. Teberra, görünüşte Ali ve Ehl-i Beyt’i sevmeyenlerden uzak durma anlamındadır. Ancak asıl anlamı Işık Ehli (Alevî) olmayanlardan uzak olmaktır. İslam kamuoyunda çok sevilen Hz. Hüseyin’in Kerbela’da Yezit’in askerleri tarafından katledilişi, Alevîlik içinde geniş yer tutar. Bir yandan zalimin zulmüne uğramış mağdura duyulan sempati ile geniş halk kitleleri inanişin etrafında toplanmıştır, bir yandan da inanişin aslı bu trajik olayla perdelenerek geniş kitlelerden uzak tutulmuştur. Kerbela olayı, bu yolu kuranlar tarafından tesis edilmiş, geçmişte çok yönlü fayda sağlamış bilinçli bir halkla ilişkiler politikası olarak tanımlanabilir (Çınar, 2011).

Alevî-Bektaşî Edebiyatında Tevellî Kavramı

Alevî-Bektaşî kültüründe on iki şarttan biri olan tevellâ kavramı zıttı olan teberrâ kavramıyla birlikte kullanılır. Tevellî, Alevi-Bektaşî kültürüne Şia geleneğinden intikal etmiştir. Şiilikte İmamet / Hilâfet inanç esasları arasında yer alır ve Hz. Muhammed sonrasında Hz. Ali üzerinden on iki imam olarak isimlendirilen Hz. Muhammed'in soyu ile devam eder. Şiilikte bu kişileri, takipçilerini, sevenlerini sevmek (veli-dost edinmek) şarttır. Prensip, Şura suresinin 23. ayetine dayandırılır. Sahabeden kişiler Hz. Peygambere tebliğine karşılık ne istediğini sorarlar ve üzerine şu ayet nazil olur: *"Bu, Allah'ın, inanan ve iyi işlerde bulunan kullarını müjdelemesidir işte. De ki: Sizden, tebliğime karşılık bir ücret istemiyorum, istediğim, ancak yakınlarıma sevgidir ve kim güzel ve iyi bir iş yaparsa onun güzelim mükâfatını arttırırız; şüphe yok ki Allah, suçları örter, iyiliğe, mükâfatla karşılık verir."*

İmâmiyye Şîası, teberrî ve tevellî konusundaki düşüncelerini Hz. Muhammed'in Gadîr-i Hum'da Hz. Ali için söylediği nakledilen hadislerle dayandırır. Buna göre Resûlullah kimin mevlâsı ise Ali de onun mevlâsıdır, Allah Ali'yi seveni sever, ona karşı çıkanı cezalandırır; Allah için sevmek, Allah için buğzetmek, Allah'ın velîlerini sevmek ve O'nun düşmanlarından uzaklaşmak kâmil imandandır (Küleynî, II, 125). Hz. Ali'yi sevmeyen, Ali'nin düşmanlarıyla ilgisini kesip onlara düşman olmayan kimsenin imanı kabul edilmez (Berkî, s. 264; İbn Bâbeveyh, Emâlî, s. 122). Böylece Hz. Ali'yi sevmek ve ona tâbi olmakla ilgili tevellî prensibinin yanında Ali'nin düşmanlarından veya onun haklarını engelleyenlerden teberrî etme anlayışı zaman içinde Hz. Ali'nin aile fertleri ve neslinden gelen imamlar için de uygulanmaya başlanmıştır. İmâmiyye Şîası'na göre teberrî edilmesi gerekenler ilk üç halife ile Hz. Âişe başta olmak üzere Cemel Vak'ası'nda Ali'ye karşı çıkanlar, Sıffin Savaşı'nda Muâviye'nin yanında yer alanlar, hakem olayı (tahkîm) münasebetiyle Amr b. Âs ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî, ayrıca Nehrevan Savaşı'nda Hz. Ali'ye karşı mücadele eden Hâricîler ve onları destekleyenlerdir. Daha sonra Ali neslinden gelen imamlarla Ehl-i beyt'e karşı çıkan, onlara düşmanlık besleyen ve genellikle "tâgût" (put) diye adlandırılan kimselerden teberrî edilmesi dinî bir vecîbe sayılmıştır. Fiilen teberrî edip münasebetlerin

kesilmesi mümkün olmadığı durumlarda gönülden buğzetmekle birlikte takıyye ile hareket etmek de mezhebin benimsediği bir husustur (Öz, 2011, 214-215).

Ehl-i Beyt sevgisini ve tevellâ-teberrâ kavramlarını Anadolu'ya Hacı Bektaş Veli getirmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî, Makalat adlı eserinde Ehl-i Beyt'e tevellâ etmeyi şöyle dile getirmektedir: *“Eger bu kırk makamun birisi eksük olursa hakikat tamam olmaz, zira kim eksük olur mesela biregü diliyle iman getirirse gönülile inanmasa veyahud zekatı tamam virmese veyahud Allah hükümlerinden birin batıl dutsa veyahud peygamberi inkar itse veyahud resul evladının birine na-hak dise dükeli işlediği ta'atleri heba'en mensur olur.* (Yılmaz, Akkuş ve Öztürk, 2015)”

Ehl-i Beyt sevgisi Alevi-Bektaşî kültürünün temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle tevellî ve teberrâ kavramları oldukça önemlidir. Alevî-Bektaşîlerin Görgü Cemleri ve Cem Birleme adını verdikleri törenlerde su ya da şerbet dağıtılırken İmam Hüseyin ve Kerbelâ şehitlerini anan övgü, sevgi nefesleri ve duvazları söyleyerek (tevellâ), Yezit ve Muaviye'ye lanetler okuyarak (teberrâ) sona erdirilir.

Tevellâ aynı zamanda talinbin mürşidine bağlılığı, mürşidinin yolunu tutmak, onun uzak durduklarından uzak durmak şeklinde de karşımıza çıkar. On iki imam ve on dört masum anlayışı, fütüvvet ehli ve Alevî-Bektâşîler tarafından tevellî-teberrî inancıyla belirgin hale getirilip formelleştirilmiştir. Bu şekliyle tevellî ve teberrî Şîî fırkalarının çoğunda görülür. Tevella kavramı tarikat erkan ve adabının konu edildiği erkannamelerde ve fütüvvetnâmelerde de anlatılmaktadır. Arnavutluk Devlet Arşivlerinde kayıtlı olan bir ekannaemede şu şekilde geçmektedir:

Sayfa 75

Sual: Mürşid ile senin aranızda ne var?

Cevap: “Tevella, teberrâ ve şudde-i Şah-i merdan vardır.

Sual: Tevella ve teberrâ ve Şudde-i Şah-ı Merdan nedir?

Cevap: Tevella, Muhammed Ali'ye ve âl-i evladine ve Ehli beytin dostlarına dost olmaktır. Ve Teberrâ, bunların düşmanlarına düşman olmaktır. Şudde-i Şah-ı merdan nedir? Tığibend'dir ki Muhammed Ali 'ye ve âli evlada ve Ehl-i Beyte canımız ve başımız kurban, misli kurban-ı İsmail gibi, dostluga bel bağladım, taa ölüp gidinceye degin.

Sayfa 72 Tercüman-ı Tıraştan Evvel

Bismişah Allah Allah... Traş olmak bu gün minnet-i hüdaya. Tevellamız Muhammed Mustafa' ya. Teberrâ kılmişiz bir hariciye, esiri olduk Ali el Murtaza'ya

Bercemal-i Muhammed Kemal-i İmam Hasan, İmam Hüseyin Ali bülende ra salavat (Koçak, 2003).

Tevellâ ve teberrâ kavramları Pir Sultan Abdal, Genç Abdal, Hatayî, Âşık Hüseyin, Kul Nesîmî, Agâhî Dede gibi Alevî-Bektaşî şairleri tarafından şiirlerde sıklıkla işlenmiştir (Özmen, 1998).

“Çırağı şem’imiz vermekte sûle
Meydanı hünerde girdik usule
Tevellâmımız cedd-i zât-ı Resule
Ervâh-ı Yezid’in teberrâsıyız” (Perişan Baba) (Dağlı, 1935, 60)

“Bizlerden bekleme züht ü ibadet
Tutmuşuz evvelden râh-ı selamet
Tevellâ olmaktır bize alamet
Sanma ki sağımız solumuz vardır” (Kul Nesimî) (Özmen, 1995, 44)

“Tevellâsın, teberrâsın bilen abdâla aşk olsun
Temennasın, tesellasın bulan abdâla aşk olsun” (Agahî Dede) (Özmen, 1995, 83)

İncelediğimiz metin Tevellî ismini kendine mahlas olarak seçmiş ve ismine Alevî-Bektaşî şairlerine ait antoloji ve kaynaklarda rastlayamadığımız bir şaire aittir.

1. 2. TEVELLÎ ABDAL VE MANZUMESİ

Eserin müellifi “derviş tevellî”, “tevellî” bazen de “tevellâ” mahlasını kullanmaktadır. Metinde 11a’nın sayfa kenarına kırmızı mürekkeple eklenmiş olan “hâzâ kitab tevellî abdal manzūmesi” dışında “tevellî abdal” mahlası hiç kullanılmamıştır. Bunun yerine “derviş tevellî” veya sadece “ey tevellî” şeklindeki mahlas kullanımı metnin geneline hâkimdir. Alevî-Bektaşî şairlerine ait yaptığımız antoloji incelemelerinde ve diğer kaynak taramalarında bu mahlası kullanan bir şaire rastlanmamıştır. Eserin müstensihisi olarak kaydedilen “derviş imad bin kanber” hakkında da bilgiye ulaşılamamıştır. Eserin içinde şair kendi hakkında bilgiler

vermektedir. Bu bilgilerden şair hakkında Türk soyundan olduğu, Arapça ve Farsça bildiği gibi sınırlı bilgilere ulaşılmaktadır.

“mebde-i kelām budur kim çendān zamān bir nece *ṭālibu rāğibu sā’ il cālib mütābakata afāk enfūsden ve münāsebet fuṣūl mā-fihāden* hātırlarına tağayyum ve taḥayyül viren yerlerde ‘aқılları sürür ve hātırları şübüt bulıcaқ kelāmdan tercüme ṭaleb kılduқları sebebden bu [16a] ḥaқırü’l-faқır türāb-ı қadem dā ‘ī derviş daḥı allah tebāreke ve te‘ālādan isti‘ānet dileyüp қalb cāniyle tevekkül kılduğundan şoñra yüz urup elin dutup ve adın çağırduğumuz erenlere tekye қılıp kütüb-i semāviyye naқlınden ve rāsiḥūn kelāmından ve evliyālar nefsi mefhūmından ‘aқlum tedārik etdügi қadar bir қaç kelām ibtidā etdüm ve daḥı diledüm ki ‘irfān қavminden māhirler nazarına ericek luṭf edüp [16b] noқşānın dizivereler diyü aғāz қıldı”

“oқuyanlar tamām olsun hemişe
ki ber-devlet müdām olsun hemişe
diyelüm terceme bu türk dilince
ki mü’ minler tıyalar tā ölince
neden ayāt-ı aḥbār u ḥadīşden
buyur taқvāyı ḥazer қıl ḥabīşden
[25a] ‘arabca ve ‘acemce biñde birin
bilürüz biz de anuñ yerlü yirin
ve illā cümle maḥlūқ yaradan şāh
bizi türk ma‘şerinden қılmış allah”

Eser içinde Alevî-Bektaşî edebiyatında 16. yüzyıl sonrasında görülen “yedi ulu ozan” adını anma veya şeyhe bağılılığı bildirme, Hz. Ali’yi özellikle Miraç hadisesine Hz. Muhammed’in önünde tutma, diğеr üç halife hakkında olumsuz görüşlere yer verme, Yezid ve Muaviye’yi lanetleme (Metinde sadece bir iki cümleyle anlatılmaktadır.) özelliklerinin de bulunmadığı gözlenmiştir. Alevî-Bektaşîlikte pîr kabul edilen Hacı Bektaş-ı Velî’nin ismi ise sadece vakıf mührü ve vakıf mührünün üzerinde sonradan eklenmiş olması muhtemel kayıta geçmektedir. Bu durum eserin müellifinin Alevî-Bektaşî edebî geleneğinin henüz tam şekillenmediği bir dönemde yaşamış olabileceğini düşündürmektedir.

1.2.1. Nüshanın Fiziksel Özellikleri: İncelediğimiz metin Alevî-Bektaşî yazmaları arasında kayıtlı Tevellî manzumesidir. Eser Hacı Bektaş İlçe Halk Kütüphanesinde 47 numarada “Tevellî Manzumesi” ismiyle kayıtlıyken Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesine aktarılmış ve numarası BY10659/1, BY10659/2 ve BY10659/3 olarak değiştirilip üç eser olarak tasnif edilmiştir. Eser içinde iki adet “temmet” sayfası olması sebebiyle bizce de bu tasnif daha uygundur. Yapılan yeni tasnifte yazma içindeki 1b-80b arasındaki metin “Cevahirü’l-irfân”, 81a-196a arasındaki metin “Marifet-i İlahi”, 196b-207b arasındaki metin “Manzume-i Tevhid” adıyla kaydedilmiştir. Çalışmamıza başladığımız sırada eserin Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesindeki tasnifi tamamlanmamış olduğundan çalışmamızın ismi “Tevellî Manzumesi” olarak kabul edilmiş olup yazma içindeki üç eseri de kapsamaktadır.

Eser sırtı ve sertabı kahverengi deri kaplı miklepli yıpranmış mukavva cilt içinde filigranlı kâğıda talik ve nestalik yazı türüyle dokuz satır şeklinde yazılmıştır. Yazmanın tamamı 211 varak olup metin kısmı 207 varaktır. Yazmanın ölçüleri 160x110 – 105x60 mm ölçülerindedir. Eserin müellifi Tevellî Abdal olarak kaydedilmiştir. Bu konuda eser içinde 11a’da sayfa kenarına kırmızı mürekkeple “Tevellî Abdal Manzumesi” yazılmış olması referans alınmış olmalıdır. Hâlbuki eser içinde müellif mahlas olarak “tevellî abdal” ifadesini hiç kullanmamıştır. Bunun yerine “ey tevellî, derviş tevellî, ey tevellâ” ifadelerini kullanmıştır. Eserin müstensihisi 80b ve 196a’da ismi geçen Derviş İmad bin Kanber olarak kaydedilmiştir. Eserde 13a, 51a ve 54a’da “Seyyid Mahmud Dede Hacı Bektaş-ı Velî” mührü bulunmaktadır. Sayfa 51a’da vakıf mührünün üzerinde “vakf-ı dergâh-ı hazret-i hünkâr hacı bektâş velî kuds sürre-i âlî” ifadesi kaydedilmiştir. Yazmanın tamamında varak numaraları sol üst köşeye Latin rakamlarıyla ve 16, 104, 179, 190, 200 ve 207. varakların ön yüzlerine Arap rakamlarıyla not edilmiştir.

1.2.2. Nüshanın İçerik Özellikleri: Manzum-mensur karışık olarak yazılmış olan eserin içeriği dinî-didaktik özellik göstermektedir. Tevellî Manzumesi ismi, eserin konusunun tamamen “tevellî” kavramı olduğunu akla getirirse de eserde bu konu sadece “duvaz” türündeki şiirlerde işlenmiştir. Eser içinde doğru yolu bulmak üzerine alegorik hikâyeler ve insanın dünyaya gelişi gibi dinî konular işlenmiştir.

İnsanın yaratılışı (devriye), insan-ı kâmilin özellikleri, dört kapı kavramı ve anlamları düzyazı ve mesnevi nazım biçimiyle yazılmış hikâyelerle anlatılmıştır. Eser içinde tevhid, tenbîh, temennâ, hikâyet, şiir, mersiye, niyâz, duâ, beyt, münacât başlıkları geçmektedir. 181a'daki şiirin sonunda “dervîş kasideyi tamâm eyledi” ifadesiyle şiirin nazım biçimini söylenmiştir. Metindeki diğer başlıklar Farsça olarak yazılmıştır. Metin içinde iki adet duvazdeh bulunmaktadır. Eserdeki manzum kısımlarda beyit nazım birimi ve kafiye olarak gazel tipi ile mesnevi tipi kafiye kullanılmıştır. Yaptığımız antoloji taramalarında Alevî-Bektaşî edebiyatında genellikle dörtlük nazım biriminin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu açıdan incelediğimiz metin farklılık arz etmektedir.

2. DİL İNCELEMESİ

2.1. YAZIM ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde ünlülerin yazımı, ünsüzlerin yazımı, hareke kullanımı ve hemze başlıkları; Eski Anadolu Türkçesinin yazım özellikleri dikkate alınarak incelenmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde yazım (imlâ) konusunda Eski Türkçe yazım geleneğinden gelen Eski Uygur ve Arap-Fars olmak üzere iki gelenek bulunmaktadır.

Uygur yazı geleneğine tipik örnekler:

- a) Ünlülerin yazılması
- b) ñ sesi için nunkef (نك) grubunun kullanılması
- c) Kalın sıradan sözcüklerde س harfinin kullanılması
- d) ç ve p seslerinin ج (c) ve پ (p) harfleriyle yazılması
- e) Bazı eklerin tabandan ayrı yazılması

Arap-Fars yazı geleneğine tipik örnekler:

- a) Ünlülerin yazılmaması
- b) ñ sesi için ن veya ك harflerinin kullanılması
- c) Klasik Osmanlıcada olduğu gibi kalın sıradan sözcüklerde ص harfinin kullanılması
- d) چ (ç) ve پ (p) harflerinin kullanılması
- e) Eklerin sözcük tabanından ayrılmaması
- f) VAv elif (وا) yazılması (قايغوا kayğu)
- g) Tenvin kullanılması (Mansuroğlu, 1998, 249)

Eserlerde bu iki yazım özelliği birbirine karışmaktadır. Bu nedenle Eski Anadolu Türkçesi için belirli ve kurallı bir yazım geleneğinden bahsedilemez. İncelediğimiz metin de bu konuda dier Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde olduğu gibi kural ve istikrarlı bir yazım geleneği görülmemektedir.

2.1.1. ÜNLÜLERİN YAZIMI

İncelediğimiz metin de ünlülerin yazımı konusunda ne eski Uygur yazı geleneğinde olduğu gibi tüm ünlülerin yazılması ne de Arap-Fars yazı geleneğinde olduğu gibi ünlülerin yazılmaması söz konusudur. Metinde ünlülerin gerektiği yerlerde -özellikle söz başlarında ve kök hecesinde- yazıldığı, karışıklığa sebep olmayacak yerlerde ise yazılmadığı, bazen de sadece harekeyle karışıklığın giderilmeye çalışıldığı görülmektedir.

2.1.1.1. a Ünlüsü: İncelediğimiz metinde a ünlüsü medli elif (̇), elif (̇), güzel he (̇) ve üstün ile (̇) gösterilmektedir.

Söz başında

Medli elif ile (̇): آج *ac* (21b, 1), آد *ād* (65b, 9)

Elif ile (̇): انجق *ancak* (169a, 7), از *az* (153b, 1)

Kök hecede

Medli elif ile (̇): وار *var* (170a, 3), ياستانوب *yastanup* (145a, 2)

Elif ile (̇): باى *bay* (111a, 6), باغله *bagla* (58b, 1)

Üstün ile (̇): يتور *yatur* (1b, 5)

Kök heceden sonra

Medli elif ile (̇): بولامدم *bulamadum* (169a, 9), اتارم *ataram* (31b, 2)

Üstün ile (̇): برق *birak* (119a, 8), ياره د *yaradan* (60b, 8)

Söz sonunda

Medli elif ile (̇): قولاً *kula* (91b, 4), بخش اولاً *bahş ola* (92a, 1)

Elif ile (̇): قيا *qaya* (145a, 3), سكا *sana* (13a, 9)

Güzel he ile (̇): ياننده *yanında* (169b, 9), يوله *yola* (167b, 7)

2. 1. 1. 2. e Ünlüsü: Eski Anadolu Türkçesinde e ünlüsünü a ünlüsünden ayıracak farklı bir kullanım yoktur. Ancak medli elif (̇) sadece a ünlüsünü karşılamaktadır. E ünlüsü, a ünlüsünden birlikte kullanıldığı ünsüzler ve sözcüğün cümledeki anlamıyla ayırt edilebilmektedir.

Söz başında

Üstünlü elif ile (ا) : العِlden (119a, 7), اَوَّل evvel (81a, 1)

Elif ile (ا) : الى eli (194a, 3)

Kök hecede

Kök hecede elif ile (ا) : كَاجَ geçe (148a, 2), كَاجَسِن geçsin (154b, 9)

Kök heceden sonra

Elif ile (ا) : دَوَكَمَاكَه dökmege (113a, 6), كَمَسَانِك kimsenüñ (29b, 5)

Güzel he ile (ه) : سَنَدَه دُر sendedür (19b, 3), كِيرَه مز giremez (154b, 2)

Söz sonunda

Elif ile (ا) : وِيرَا vire (200a, 8)

Güzel he ile (ه) : دَوَكَمَاكَه dökmege (113a, 6), بَزَه bize (13b, 5)

Üstünlü güzel he ile (ه) : وِجِهِيلَه vechile (10a, 1), اِيلَسَه eylese (17b, 1)

2. 1. 1. 3. Kapalı e Ünlüsü: Kapalı e (è) ünlüsünü göstermek için incelediğimiz metinde ayrı bir harf kullanılmamıştır. Ancak e ünlüsünü sözcük başında ve ilk hecesinde bulduran bazı sözcüklerin ve et- yardımcı fiilinin yazımında kimi zaman ی ve ای harflerinin kullanıldığı görülmüştür. Bu durum bize metinde kapalı e'nin yazımı konusunda bir problem olduğunu düşündürmektedir.

Söz başında:

اِيلْچِسِي ilçisi (43b,7), اِلْچِي elçi (81a, 9), اِرْمَز ermez (153b, 9), اِرْمَز irmez (192a, 6), اِرْكِك irkek (37b, 4), اِرْكِك erkek (98a, 5)

Kök hecede:

بِيش biş (118a, 4 / 131b,8), بِش beş (137b, 7 / 141b, 2), دِيدِي didi (19a, 1 / 28a, 4), دِدي dedi (93a, 2 / 141b, 3), يِرَه yire (27b, 2), يِرَه yere (165b, 8 / 176a, 2), وِرْسَالر verseler (146a, 2), وِرْسَه virse (25a, 7), سِير ادب seyr edüp (57a, 9), سِير ايدر seyr ider (41b, 9), وِرْدِي verdi (98a, 6), وِرْدِي virdi (117a, 8), وِرْمَز vermez (149a, 4),

virmez (122b, 7), *harc edüp* (164b, 2), *harc idenler* (187a, 8), *gerü* (107a, 8 / 136b, 7), *girü* (22b, 6 / 23b, 2)

2. 1. 1. 4. ı, i Ünlüleri: Eski Anadolu Türkçesinde bu iki ses aynı şekillerde yazılmaktadır. I ve i ünlülerinin ayrımı, beraber kullanıldıkları ünsüz harf veya sözcüğün cümledeki anlamı dikkate alınarak yapılmaktadır.

Söz başında

Elif ve y ile (ای) : *il* (169b, 2)

Elif ile (ا) : *içinde* (169b, 5), *imdi* (71b, 9)

Kök hecede

Y ile (ی) : *bil bağlayup* (167b, 9), *sizi* (98a, 3)

Esre ile (ـ) : *yire* (27b, 2), *dirsın* (31b, 3)

Kök heceden sonra

Y ile (ی) : *ulaşdurıgörsin* (76b, 9), *yüridi* (157a, 5)

Esre ile (ـ) : *qadir* (81b, 4)

Söz sonunda

Ye ile (ی) : *bizi* (3b, 3), *acı* (169a, 5)

Esreli y ile (ـ ی) : *didi* (158b, 8)

2. 1. 1. 5. o, ö, u, ü Ünlüleri: Eski Anadolu Türkçesinde bu dört ünlüyü birbirinden ayıracak bir işaret bulunmamaktadır. Ayrımları, birlikte kullanıldıkları ünsüzler ve sözcüğün cümledeki anlamıyla yapılabilmektedir. Ol- ve öl-, on ve ün gibi iki farklı anlam içeren ancak aynı yazıma sahip sözcüklerin ayrımı, bazen sadece sözcüğün cümledeki anlamına bakılarak tespit edilmiştir.

Söz başında

Elif ve ötreli vav ile (او) : *ol* (92a, 4), *urup* (16a, 4)

Elif ve vav ile (او) : *on* (169a, 4), *ün* (178a, 6), *un* (54a, 4)

Elif ile (ا) : *uyumaz mısız* (140a, 3), *uyhu* (143b, 8 / 153b, 9)

Kök hecede

Vav ile (و) : کوچر *göçer* (152a, 4), چوق *çok* (153b, 1)

Ötreli vav ile (وُ) : بول *bul* (92a, 3), كورندى *görindi* (78a, 5)

Ötre ile (') : سؤيدئر *söyledür* (53b, 4), سؤردى *sürildi* (29b, 4)

Kök heceden sonra

Vav ile (و) : اعو *eyü* (151a, 4), بنوم *benüm* (157a, 9)

Ötreli vav ile (وُ) : كچا كور *geçegör* (165a, 5), اولوب *olup* (144b, 5)

Ötre ile (') : كورر *görür* (191a, 5)

Söz sonunda

Vav ile (و) : طتلو *tatlu* (49a, 5), قپو *kapu* (17b, 9)

2.1.2. ÜNSÜZLERİN YAZIMI

İncelediğimiz metinde ünsüzlerin yazımı konusu Eski Anadolu Türkçesinin diğer eserlerinde olduğu gibi kurallı ve düzenli değildir. Metin içinde bazen aynı sayfada aynı sözcüğün iki farklı harfle yazıldığı görülmektedir. Bu durum özellikle b-p ve c-ç ünsüzlerinde görülmektedir. Arap harfli Türkçe metinlerde g, k ve ñ seslerinin tek bir harfle karşılanması bazı cümlelerde anlam karışıklığına sebep olmaktadır. Böyle durumlarda incelediğimiz metin için anlamca en uygun olanı seçilmiştir.

2.1.2.1. b, p Ünsüzleri: Metinde bu iki harfin yazımı konusunda bir standart yoktur. Metinde iki örnekte, aynı sözcüğün hem b / ب ile hem p / پ ile yazılmış olduğu görülmektedir.

طوپك *topuñ* (136b, 3), طوبك *tobuñ* (137a, 5), طبراقلر *tobraqlar* (121a, 4),
طپراق *toprak* (40b, 7)

Türkçede –UpdUr öğrenilen geçmiş zaman eki ve -Up zarf-fiil ekinde bulunan p ünsüzleri, metinde Eski Anadolu Türkçesinin diğer eserlerinde olduğu gibi sürekli b / ب harfiyle yazılmaktadır.

دیویدر *dileyüp* (16a, 3), دلیووب *gelüp* (120a, 2), آرایوب *arayup* (33b, 8), دیویدر *diyüpdür* (54b, 4), گستریدر *gösterüpdür* (49a, 6), کید بر *gidüpdür* (111b, 6)

2.1.2.2. c, ç Ünsüzleri: Metin içindeki sözcüklerde c / ج ve ç / چ ünsüzlerinin kullanımında birlik bulunmamaktadır.

nece (26b, 2 / 176a, 1), neçe (25b, 5 / 26a, 4), hic (34b, 1), hiç (27a, 4)

Metin içinde aralarında anlam ve sözcük türü açısından farklılıklar bulunan aç ve aç- sözcüklerinin yazımında farklı harfler tercih edilmiştir. Metin içinde üç örnekle karşımıza çıkan “aç” isminin yazımında c (ج) kullanılırken “aç-” fiilinin ve bu fiilden türetilen sözcüklerin yazımında ç (چ) harfinin kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle iki ses için kullanılan harfler metinde görüldüğü gibi yazılmıştır. “Üç” sözcüğünde +inci sıra sayı sıfatı yapan eki almış olanlarında ç (چ) harfi, yalın durumda olanlarda ise tek bir örnek dışında c (ج) harfi kullanılmıştır.

açılmış (129b, 8), açuq (147b, 4), açlık (137a, 3), üç (6a, 8), üç (51b, 9), üçüncü (23a, 5), gec (146a, 5), geçer (152a, 3)

Metin içinde ç (چ) ünsüzü sözcük sonunda olup ünlüyle başlayan bir ek aldığında ötümlüleşerek c (ج) harfiyle yazılmaktadır.

agacıdur (142b, 1), kazancın (120b, 2)

2.1.2.3. d Ünsüzü: Metinde hem kalın hem ince sıradan sözcüklerde dal (د) harfiyle karşılanmaktadır.

dutdum (168b, 9), didi (19a, 1), deñiz (85a, 6), degül (97a, 5), derviş (124b, 2), deprendi (163a, 2), dön (146a, 9), dutn (50a, 1), durub (30a, 3), dört (17b, 8)

Metinde Farsçanın eski devirlerinde olduğu gibi bazı sözcüklerde dal (د) harfinin zel (ذ) harfiyle karşılandığı görülmektedir.

birāzer (168a, 1 / 181b, 2 / 62b, 5 / 144b, 8), dīzār (155b, 5 / 158a, 9 / 159a, 2 / 54b, 4 / 91a, 6), cāvīzānī (122b, 5), şāz (127b, 8 / 128b, 2), dīdār (84a, 9), cāvīdānī (105a, 9), şād (127a, 9 / 203a, 5)

2.1.2.4. h Ünsüzü: Arap alfabesinde bulunan üç farklı h ünsüzü (ح, خ, ه) de metinde kullanılmıştır. Hı (خ) harfi Arapça, Farsça sözcüklerin yanında Türkçe sözcüklerde sızıcılaşma olayı sonucunda kullanılmaktadır.

بختلو *bahtlu* (67b, 2), حیات *hayāt* (88b, 8), هب *heb* (49a, 7)

يوخ *yoh* (8a, 5), يخشى *yahşı* (75b, 4), ايخو *uyhu* (143b, 8), دخى *daḥı* (150b, 9)

2.1.2.5. k, g Ünsüzleri: Eski Anadolu Türkçesinde bu iki sesin ince sıradan olanlarını göstermek için kef (ك) harfi kullanılmıştır. Bu iki ses arasındaki ayrımı yapmak için bazı aynı dönem metinlerinde üç noktalı kef (كٓ) veya keşideli kef (گ) kullanıldığı görülse de incelediğimiz metinde kullanılmamıştır. Bu nedenle yazılışları aynı olan sözcüklerin anlamlarını tespit etmek için sözcüklerin cümle içinde kullanılışlarından yararlanılmıştır. K ve g ünsüzlerinin kalın sıradan sözcükleri kaf (ق) ve gayın (غ) harfleriyle karşılanmaktadır. Kalın sıradan k ünsüzü (ق) iki ünlü arasında kaldığında ötümlüleşerek gayın (غ) harfiyle karşılanmaktadır.

كندو *kendü* (140a, 6), كجه *gece* (140a, 5), قلدی *qaldı* (140a, 9), وارلغى *varlığı* (38b, 1), دیدكى *didügi* (97b, 5)

2.1.2.6. n, ñ Ünsüzleri: Türkçede n ve nazal n olmak üzere iki farklı n sesi bulunmaktadır. Türkçenin sesleri arasında Eski Türkçeden bu yana ayrı bir harf ile karşılanan ancak günümüz alfabesinde ayrı bir harfle gösterilmeyen nazal n sesi Eski Anadolu Türkçesinde üç noktalı kef (كٓ), nunkef (نك) veya incelediğimiz metinde olduğu gibi kef (ك) harfiyle karşılanmaktadır. İncelediğimiz metinde tek bir örnekte üç noktalı kef (كٓ) kullanılmıştır.

دكيز *deñiz* (85a, 6), صكره *soñra* (153a, 8), اكلمادى *añlamadı* (25b, 5), بكزر *beñzer* (29b, 3), بيك *biñ* (33b, 5), بن *ben* (62a, 4), اون *on* (169a, 4)
اڭليوب *iñleyüp* (138b, 8)

2.1.2.7. t Ünsüzü: Arap alfabesinde hem kalın hem de ince şekli olduğu için t sesi Türkçe kalın sıradan sözcüklerde ṭ (ط) harfiyle, ince sıradan sözcüklerde t (ت) harfiyle yazılmaktadır. Ancak bazı kalın sıradan sözcüklerde t (ت) harfinin kullanıldığı da görülmektedir.

طوتدی *tutdı* (201b, 6), طشره *taşra* (58a, 9), طاغ *tağ* (132b, 3), طتلو *tatlu* (49a, 5), بقاتردی *taqlıdı* (185a, 1), بقاتردی *bağaturdı* (28b, 3)

Bunun yanında kalın sıradan sözcüklerde ince sıradan t (ت) kullanıldığı görülmektedir.

صتآین *şatayın* (29a, 5), دوتن *dutan* (50a, 1), يتآین *yatayın* (29a, 4)

2.1.2.8. s Ünsüzü: Türkçe kalın sıradan sözcüklerde sad (ص) harfiyle, ince sıradan sözcüklerde sin (س) harfiyle yazılmaktadır. Bazı sözcüklerde kalın sıradan sözcüklerde sin (س) harfinin kullanıldığı, bazen de hem kalın hem ince şeklinin kullanıldığı görülmektedir. Türkçe sözcüklerde kullanılmayan se (ث) ünsüzü sadece Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerde kullanılmaktadır.

سكز *sekiz* (38b, 1), سن *sen* (39a, 1), سكا *saña* (62b, 5), صكره *şoñra* (153a, 8), سقین *sağın* (70a, 4), صوق *şovuğ* (146a, 5), استه *issine* (151a, 3), باصدی *başdı* (143b, 8), صویندی *şoyındı* (179b, 4), سیلایوم *söyleyelüm* (124b, 8), اصی *ışşı* (157b, 1), استی *ışşı* (146a, 5)

Türkçe kalın sıradan sözcüklere gelen ve s ünsüzüyle başlayan eklerin genellikle sin (س) harfiyle yazıldığı görülmektedir.

يوقسول *yoksul* (111a, 6), صوسزلق *şusuzluğ* (198a, 7), صوررسك *şorarsañ* (105b, 4), قترسين *katarsın* (32b, 6)

2.1.3. HAREKE KULLANIMI

Harekelerin kullanımında incelediğimiz metinde bir istikrar yoktur. Arapça hadis veya ayetlerin yazımında, Türkçe bazı sözcüklerde yuvarlak ünlü yerine ya da harfle belirtilen yuvarlak ünlü üstüne, birkaç örnekte belirtme halini göstermek için kullanılmıştır.

Metnin ilk sayfasında (1b) Türkçe sözcükler de dâhil olmak üzere bütün sözcükler harekeli yazılmıştır. Bu tutum metnin diğer sayfalarında Arapça ayetlerde ve okumayı kolaylaştırmak amacıyla yazımı karışabilecek bazı Türkçe sözcüklerde hareke kullanma şeklinde devam etmektedir.

ایدُر *vardur* (23b, 8), طُطُولُو *toptolu* (3b, 6), يتورورَم *yetürürem* (28a, 5), ايدُر *eydür* (29b, 1), وارمسه *varmissa* (31b, 7), ايكن *iñen* (138b, 6), كَي *gey* (123a, 5)

İncelediğimiz metinde bazı Arapça ifadelerin okutulması, yazımları aynı olduğu için anlam karışıklığına sebep olabilecek sözcüklerde okumayı kolaylaştırmak için de tenvin, ötre, şedde, esre, üstün gibi hareketlerden yararlanılmıştır.

تولى *gasb u yağmacı* (200b, 3), غاصبُ يغماجى *rahmeten* (205a, 4), رحمة *tevelli* (71b, 9), اوّل *evvel* (23a, 4), ملك *melik* (9a, 3), كُول *göl* (8b, 1), خلقٌ عظيم *hulkun* ‘azīm (3b, 4), اَيَوَاه *eyvāh* (73a, 1), نهرٌ عيُون *nehr-i ‘uyūn* (74b, 4), روح *rūhun* (86b, 3), مِهْرُ مَاه *mihr ü māh* (3b, 6), مقيد *mukayyed* (11b, 4)

Ekler bazı yerlerde bir harf ile gösterilmeyip hareke ile gösterilmiştir
تمنا ايلرم *temennā eylerem* (15a, 4)

2.1.4. HEMZE

Arapça çokluk kalıplarından fe‘ā il kalıbındaki kelimelerin hemzeleri y / ی ünsüzü ile yazılmıştır:

كايِنَاتِي *kāyināti* (43a, 3), خشايشدن *haşāyişden* (55a, 1), عجايبلىر *‘acāyibler* (133a, 2), خزاينلر *ḥazāyinler* (112a, 8), دايم *dāyim* (39a, 2), غرايبلىر *garāyibler* (142b, 9)

Hemze bazı sözcüklerde belirtme durum ekini ifade etmek için kullanılmıştır.

كجى *gece’ i* (140a, 7), اىشسي’ i (*işsi’ i* (120b, 4), كيمسي’ i (153a, 5)

Hemze, bazı Türkçe sözcüklerde “i” ünlüsünü karşılamıştır.

نااچون *ne için* (49a, 4), دنيااچون *içün* (11b, 5), سويلى كورسك *söyleyigörsin* (71b, 9)

Farsça tamlamalarda izafet esresi yerine kullanılmıştır.

دايره آفاق *dāyre-i āfāk* (22b, 6)

2.2. SES BİLGİSİ

Bu bölümde ünlü uyumları ve ünsüz uyumu ve ses olayları Eski Anadolu Türkçesinin ses bilgisi özellikleri dikkate alınarak incelenmiştir.

2.2.1. ÜNLÜ UYUMLARI

Türkçede ünlü seslerin sözcüklerde kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumlarına göre kullanıldığı Eski Türkçe döneminden bu yana görülmektedir. Kalınlık-incelik uyumu Türkçenin ilk yazılı metinlerinden itibaren görülmektedir. Düzlük-yuvarlaklık uyumu ise zaman içinde gelişme göstermiş ancak günümüz Türkiye Türkçesinde bile henüz tamamlanmamıştır. Düzlük-yuvarlaklık uyumunun Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nde de ses olayları neticesinde ve bazı eklerin tek şekillerinin olması nedeniyle sağlam olmadığı görülmektedir (Şahin, 2009, 42).

2.2.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu: Sözcüklerdeki ünlülerin kalınlık-incelik bakımından birbirine uygun olmasıdır. “Bir damak veya ağız boşluğu uyumudur. Türkçe ve akrabası dillerde görülen en temel özelliklerden biridir. Ünlülerin çıkış yerlerini ölçü alan bir uyumdur. Asıl biçim birimin ağız boşluğunun ön veya ardından çıkarılan ünlülerden oluşu, bu biçim birime getirilen yapımlık ve çekimlik bağlı birimleri de kendisine benzetir (Karaağaç, 2012, 149).” Bu uyum, Türkçenin bütün dönemlerinde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nde de birkaç örnek dışında sağlamdır. Ek fiilin zarf-fiil eki olan -ken eki metinde uyum dışı kalırken günümüzde uyum dışında kalan -ki aitlik ekinin bu dönem metinlerinde uyuma girdiği görülmektedir. Bu durum incelediğimiz metin için de geçerlidir.

kanķı (24a, 2), bundağı (50b, 8), geldük (26b, 4), ıřmarladuķ (140a, 4)

Metin içinde iki örnekte karşımıza çıkan “selāmet” sözcüğü -lık ekini alırken kalınlık-incelik uyumunun dışına çıkmıştır. Ancak metnin yazıldığı dönemde bu sözcüğün nasıl telaffuz edildiği bilinmemektedir. Bu sözcüğün aldığı ek sonrasında kalınlık-incelik uyumunun dışında kalması durumu Türkiye Türkçesiyle kıyaslandığında söylenebilmektedir.

selāmetlık (174b, 9 / 175a, 1)

2.2.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu: Eski Türkçeden bu yana gelişmeye devam eden düzlük-yuvarlaklık uyumu, sözcüklerdeki ünlülerin düzlük-yuvarlaklık açısından uyumuna dayanmaktadır. “Ünlülerin çıkış biçimlerini ölçü alan bir ünlü-ünlü uyumudur. Çıkışlarında dudakların biçimi, burada temel ölçüdür. Türkçede düz ünlülerden sonra düz ünlüler, yuvarlak ünlülerden sonra düz geniş veya dar yuvarlak ünlüler gelir (Karaağaç, 2012, 149).” İncelediğimiz metinde düzlük-yuvarlaklık uyumunun diğer Eski Anadolu Türkçesi Dönemi metinlerinde olduğu gibi tek şekilli ekler nedeniyle sağlam olmadığı görülmektedir.

benüm (173a, 3), didüğümüz (21a, 2), dileyüp (16a, 3), açdum (16b, 1), tatlu (196a, 5), eyüsin (152b, 1)

2.2.2. ÜNSÜZ UYUMU

Türkçe sözcüklerdeki ünsüzlerin ötümlülük-ötümsüzlük açısından uyumudur. “Türkçede ötümlü ünsüzler, ötümlü ünsüzlerle; ötümsüz ünsüzler de ötümsüzler veya ötümsüz karşılığı bulunmayan ötümlüler, yani sürtünmesizler ile yan yana bulunabilir (Karaağaç, 2012, 150).” Eski Türkçede sağlam olmayan bu uyum, Eski Anadolu Türkçesinde de bu şekilde devam etmiştir. Ötümlü şekilleriyle kalıplaşmış ekler ötümsüz seslerden sonra gelseler bile her zaman ötümlü olarak kullanılır (Şahin, 2009, 45). Bu sebeple Eski Anadolu Türkçesinde ünsüz uyumu sağlam değildir. İncelediğimiz metinde ünsüz uyumuna aykırı bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

açdum (16b, 1), demekden (97a, 2), kulluğcı (173b, 9), dimişdür (114a, 9), erdükce (39b, 9),

2.2.3. SES OLAYLARI

2.2.3.1. Ünlü Düzleşmesi: Eski Türkçede sonu yuvarlak ünlülerden biriyle biten sözcüklerdeki bu ünlülerin Eski Anadolu Türkçesinde dar-düz sıradan ünlüler olan a, e, ı, i ünlülerine dönüşmesi olayıdır. İncelediğimiz metinde ünlü düzleşmesi örnekleri aşağıda verilmiştir.

depe (195a, 4), köbri (178a, 2), beri (17a, 8), otız (72a, 7)

2.2.3.2. Ünlü Yuvarlaklaşması: Düz bir ünlünün yanındaki dudak ünsüzünün veya söz içindeki yuvarlak bir ünlünün etkisiyle yuvarlak sıradan bir ünlüye dönüşmesi olayıdır (Karaağaç, 2012, 147). “Bu yuvarlaklaşma Eski Anadolu Türkçesinin en mühim fonetik hususiyetlerinden birini teşkil etmektedir (Timurtaş, 1976, 334 / Karahan, 2013, 223).” İncelediğimiz metin içinde Eski Türkçeden bu yana devam eden ikinci hece yuvarlaklıkları yanında Eski Anadolu Türkçesi Dönemi’nde /g/ sesin erimesi sonucu ortaya çıkan ve dudak ünsüzlerin yanındaki dar ünlülerdeki yuvarlaklaşmalar da görülmektedir.

eyü (181, 8), kendü (206b, 9), girü (22b, 6), karañu (134b, 3), kayğu (25b, 9), karşı (112b, 3), eksügüm (173b, 9), kemükle (188b, 9), delü (69a, 5)

tatlu (196a, 5), yaralu (9a, 5), yerlü (25a, 2), kapu (17b, 9/ 22b, 3), ayru (170b, 3 / 191a, 3), aluyı şatuyı (31a, 1 / 36a, 5), yıldızlu (23b, 5), aşlu (188b, 8), bahtlu (190a, 6), bakımulu (149a, 8), kamu (114a, 6)

kılayum zāri (15a, 5), benüm (174a, 2), yavuz (151a, 8)

cānsuz (192a, 8)

2.2.3.3. Ünlü Düşmesi: İki heceli sözcüklerde ikinci hecesinde dar-düz bir ünlü bulunan sözcüklerin ünlüyle başlayan bir ek almaları durumunda sözcüğün ikinci hecesindeki dar-düz ünlünün vurgusunu kaybederek düşmesi olayıdır.

beñzer (29b, 3), göñli (194a, 2), koynunda (140a, 6), uyğuda (153b, 9), ayru (51b, 6 / 88a, 6), sıcağ (23a, 8)

Ünlü düşmesi ile ve üçün edatlarının başlarındaki ünlülerin kendinden önceki sözcükle birleşmesi, ekleşmesi sırasında düştüğü görülür. İncelediğimiz metinde de bu olaya çokça örnek bulunmaktadır.

anuñçün (11b, 3), olduğıçün (22a, 9), hağğıçün (10a, 9)

sa ‘ādetle (24a, 5), bunuñla (18a, 3), renkle (16b, 5)

2.2.3.4. Ünlü Birleşmesi: Ünlüyle biten sözcüklerden sonra ünlüyle başlayan başka bir sözcük gelmesi durumunda yan yana gelen bu iki ünlünün birleşmesi olayıdır.

neyleyeyin (174b, 7), niçün (11b, 7/ 19a, 1/ 31b, 3), nolmış (29b,1), nolur (32a, 5), nesne (170b, 8), kendüzinde (194b, 2)

2.2.3.5. Ünlü Türemesi: Türkçenin yapısı gereği söz başında bulunmayan ünsüzlerle başlayan alıntı sözcüklerde söz başına bir ünlü eklenmesidir.

rūze >> orūc (190b, 8)

2.2.3.6. Ötümlüleşme: Ötümsüz ünsüzlerin karşılıkları olan ötümlü ünsüzlere dönüşmesi olayıdır. Oğuz Türkçesinin diğer Orta Türkçe şivelerinden ayıran en önemli ses olaylarından biri söz başındaki $t > d$, $k > g$, $ḳ > ğ$, $ç > c$, $p > b$ ünsüzlerinde gerçekleşen ötümlüleşmedir (ŞAHİN, 2009, 47). İncelediğimiz metinde diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde olduğu gibi bu ünsüzlerde ötümlüleşmenin gerçekleştiği ve gerçekleşmediği örnekler görülmektedir.

Ötümlüleşme, uzun ünlüleri takip eden /nt/, /rt/, /nç/ gibi Türkçede sonda bulunabilen ünsüz çiftlerinde de gerçekleşir (Demir ve Yılmaz, 2012, 159). İncelediğimiz metinde bu ötümlüleşmenin örnekleri şöyledir:

ardı (29b, 8), ḳazancın (120b, 2), dördüne (85b, 9), dördinci (103b, 1)

/ t / > / d /: Eski Türkçede söz başındaki ötümsüz t ünsüzünün ötümlü d ünsüzüne dönüşmesi olayı, Eski Anadolu Türkçesinin temel özelliklerinden biridir.

dutup (16a, 4), dut (15a, 7), dürlü (171b, 4), düşse (23a, 4 / 203b, 9), deñiz (136b, 5), diñleyüp 102a, 9), dise (25a, 5), daḳınasın (109b, 3), dükenmez (157b, 9)

İncelediğimiz metinde söz başında ötümlüleşmeyen t ünsüzleri de bulunmaktadır.

tutarsañ (120a, 6), ḫamu (112a, 2), ḫayanma (120b, 6)

V t V > V d V : İki ünlü arasında kalan ötümsüz t ünsüzlerinin ötümlü d ünsüzüne dönüşmesidir.

gide gide (28b, 1), ḫulū^c ederse (24a, 4), yaradan (25a, 3)

İki ünlü arasında olmasına rağmen, metin içinde t ünsüzünün ötümlüleşmediği örnekler de görülmektedir.

dutan (50a, 1), dutasız (94b, 9), bitür (146a, 7), şatam (29a, 2)

V k V > V ğ V : İki ünlü arasında kalan ötüksüz k ünsüzlerinin ötümlü ğ ünsüzüne dönüşmesidir.

varlığı (38b, 1 / 190a, 8), bakduğuna (11a, 8), anlatmağa (26b, 5), dutulduğunu (50b, 9), duzağı (50b, 9)

V k V > V g V : İki ünlü arasında kalan ötüksüz k ünsüzlerinin ötümlü g ünsüzüne dönüşmesidir.

yemegin (191a, 2), eşege (30a, 1)

V ç V > V c V : İki ünlü arasında kalan ötüksüz ç ünsüzünün ötümlü c ünsüzüne dönüşmesidir.

ağacıdur (142b, 1), muhtâcı (200a, 5)

İki ünlü arasında olmasına rağmen ötümlüleşmeyen c ünsüzlerinin örnekleri de incelediğimiz metinde bulunmaktadır.

geçürür (28a, 1), seçile (112a, 7)

2.2.3.7. Sızıcılaşma: Sözcük içindeki süreksiz ünsüzlerin yanlarındaki sızıcı ünsüzler veya ünlülerin etkisiyle sızıcılaşması olayıdır. k > ğ, b > v, g > v değişimleri şeklinde gerçekleşen bu ses olayına incelediğimiz metindeki örnekler şunlardır:

*korķu > korĥudan (64b, 5), yok > yoĥ (8a, 5), yakşı > yahşı (75b, 4 / 150b, 7), koķ-> koĥarsa (128a, 7), uyķu >> uyĥu (143b, 8 / 153b, 9), takı > dahı (150b, 9)
bar > var (124a, 4), bar- > varalum (133b, 1), ber- > verdüñ (198a, 1), seb- > sevdı (90b, 9), yabız >> yavuz (66b, 1), yalbar- > yalvara (36b, 3)
şovuķ (146a, 5)*

2.2.3.8. Akıcılaşma: Süreksiz-patlayıcı ünsüzlerin sürekli-sızıcı ünsüzlere dönüşmesi olayıdır. İncelediğimiz metin içinde d > y akıcılaşmasının örnekleri görülmektedir.

adaķ > ayaklarum (178b, 2), adır- > ayırmayalum (66a, 1), bedük >> büyük (169b, 8), odun->>uyandı (56a, 8), edģü->> eyü (140b, 1), edle- >> eyledi (145a, 9), kod-> koy (14b, 1)

2.2.3.9. Ünsüz Genzelleşmesi: Ağız ünsüzlerinin benzeşme veya başka sebeplerle geniz ünsüzlerine dönüşmesidir. Gerileyici benzeşme sebebiyle ortaya çıkan b > m değişmesi en bilindik örneğidir. Daha çok Doğu Türkçesi ve Kuzey Türkçesinde içinde n veya ñ ünsüzü bulunan sözcüklerdeki b ünsüzünün m ünsüzüne dönüşmesiyle gerçekleşir (Durgut, 2016, 39). İncelediğimiz Tevvelî Manzumesi'nde birinci tekil şahıs zamiri olan ben, yalın hali dahil diğer hâl çekimlerinde b ünsüzüyle yazılırken sadece iki örnekte yalın hâl çekiminde m ünsüzüyle karşımıza çıkmaktadır.

men (17a, 3 / 17a, 6)

2.2.3.10. Ünsüz İkizleşmesi: Türkçede çok görülmeyen ses olaylarından biridir. Çoğunlukla ekleşme durumunda ve eriyen /g/ sesinin uzattığı ünlünün normal uzunluğa dönerken hece dengelenmesi amacıyla ortaya çıkan ikizleşmelerdir.

ışşı (157b, 1), issi (122b, 8)

2.2.3.11. Ünsüz Düşmesi: Sözcüklerin başında veya ortasındaki akıcı l ve r, patlayıcı g ünsüzlerin düşmesi olayıdır. Bunların bazıları ancak Eski Türkçe metinler yardımıyla bilinebilir. Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliklerinden biri olan yuvarlaklaşma temayülü de Eski Türkçede sözcük ve sonundaki /g/ sesinin düşmesiyle ortaya çıkan yuvarlaklıklardır. Bunlar dışında bazı sözcüklerde söz başında bazılarında ise söz ortasındaki akıcı r ve l seslerinin bir kurala bağlı olmadan düştüğü görülür.

geltür- > getirüp (139b, 6), otur- > oturmuş (170a, 2), er- > imiş (178b, 7 / 161a, 6), kalkdur- > kaldur (72b, 4), kapıg >> kapu (17b, 9), kulgak > kulak (156a, 1), şatıg > şatuyı (31a, 1), tatlıg > tatlu (49a, 5)

2.3. ŞEKİL BİLGİSİ

2.3.1. SÖZCÜK YAPIMI

Türkçede yeni sözcük yapımı yapım ekleriyle türetme ve birleştirme yoluyla yapılmaktadır. Türkçe yapım ekleri bakımından oldukça zengindir.

2.3.1.1. YAPIM EKLERİ

Fiil ve isim soylu sözcük köklerine gelip onlara yeni anlam katarak yeni sözcükler yapan eklerdir. Bu eklerden isimden isim yapan ekler ve fiilden fiil yapan ekler, eklendiği sözcüğün türünü değiştirmezken isimden fiil yapan ekler ve fiilden isim yapan ekler eklendiği sözcüğün türünü değiştirir. İncelediğimiz metinde örnekleri bulunan yapım eklerini Eski Anadolu Türkçesindeki şekillerini dikkate alarak aşağıda sıralanmıştır.

2.3.1.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler:

+An: *erenleri* (22a, 4), *oğlan* (30a, 9 / 189b, 4)

+cA : *‘arabca ve ‘acemce* (25a, 1)

+CAK : *yalıncağ* (46a, 3), *kapurcağ* (46a, 2), *ısıcağ* (23a, 8), *gökçek* (187b, 8)

+cı : *ķulluķcı* (173b, 9), *yalancı* (13a, 5 / 62b, 1), *ğavğacı* (200a, 8), *yağmacı* (200b, 3), *oyuncı* (53a, 2), *tağgacı* (200b, 5)

+cik : *köbricik* (177a, 6)

+dAş : *yoldaş* (26a, 5/ 41a, 5), *hāldaş* (26a, 6), *ķarındaş* (45b, 4), *rāzdaş* (123b, 2)

+ek : *bezekleri* (29a, 7), *emek* (146a, 3)

+lAyIn : *ancılayın* (192a, 4), *şuncılayın* (147b, 3), *sencileyin* (159a, 7), *bencileyin* (195b, 9)

+lIK: *şinlik* (169a, 1), *iyilük* (101a, 8), *dirliginden* (176a, 1), *benlik* (13a, 8), *varlığı* (190a, 8), *şusuzluk* (198a, 7), *harçlık* (34a, 3), *rüsvāyılık* (99a, 8), *acılık* (137a, 3), *ķaķıtlık* (28b, 3), *ayadanlık* (169b, 5), *ırgadlık* (149b, 5)

+II : *tatlu* (166a, 7), *yıldızlı* (23b, 5), *yaralı* (9a, 5), *yerli* (25a, 2), *bahtlı* (67b, 2), *baķumlu* (149a, 8), *gizliüdür* (71a, 6), *iki yüzli* (104a, 7), *sözli* (104a, 8)

+(I)ncI : *ikinci* (23a, 5), *üçüncü* (23a, 5), *dördüncü* (23a, 6), *beşinci* (23a, 9), *altıncı* (23a, 9), *yedinci* (23b, 1), *sekizinci* (23b, 2), *toķuzuncı* (23b, 3)

+ñu : *ķarañu* (134b, 3)

+sul : *yoğsullar* (7a, 4 / 26a, 4 / 111a, 6)

+sUz : *cānsuz* (192a, 8), *gümānsuz* (46b, 5), *ağılsuz* (42b, 7), *imānsuz* (46b, 6), *şusuz* (108b, 5), *gözsüzdür* (75b, 9)

2.3.1.1.2. İsimden Fiil Yapan Ekler:

+A- : *beñzer* (29b, 3 / 169b, 8), *dileyüp* (16a, 3 / 83b, 9 / 125a, 5), *uzak* (157b, 2), *oynadılar* (89a, 5), *yaşardı* (117a, 1), *uğrarsam* (178a, 4), *döşekler* (144a, 5)

+Al- : *yönelürsin* (115b, 5)

+AD-: *gözedür* (113a, 9), *bezedür* (113b, 1), *gözetmezsin* (67b, 7 / 166a, 9), *düzetmişler* (135b, 5), *tonadasız* (108a, 5)

+da- : *kıılmıdaya* (26a, 9), *aldamasun* (66a, 3), (*izde->*) *isteyüp* (201b, 9)

+(I)k- : *birikdi* (123b, 2 / 179b, 2)

+l- : *dirilmez* (21a, 1)

+lA- : *bağladum* (175a, 7), *cāsuslayuvire* (174a, 1 / 175a, 8-9), *ışmarlamışlar* (170a, 8), *yeñiler* (9a, 1), *iñiler* (9a, 2), *‘acepleyüp* (36a, 2), *añlar* (25b,2), *gözledi* (44a, 2), *izleye* (184a, 7), *bağışlayup* (152a, 3), *diñleyüp* (102a, 9)

+kIr- : *haykırurlar* (8b, 7), *tükirdi* (29a, 9)

2.3.1.1.3. Fiilden Fiil Yapan Ekler:

Olumsuzluk Eki:

-mA- : *gelmeye* (2a, 1), *bilmeyene* (26b, 5), *añlamadı* (25b, 5), *çıkımaya* (25b, 1)

Pekiştirme Ekleri:

-(I)t- : *eyitdi* (111b, 9)

-y- : *koy* (14b, 1 / 71a, 2), *toyursa* (64b, 5)

Ettirgenlik Ekleri:

-Ar- : *çıkırarur* (29a, 6 / 30b, 9 / 36a, 3), *gider-* (14b, 2)

-(I)D- : *çağırduban* (67b, 5), *dizitmişdür* (12b, 7)

-dUr- : *tolduram* (112a, 2), *bildürür* (14b, 4), *çekdürüp* (50b, 1), *yandurasın* (108b, 4), *ķandurasın* (191b, 8)

-gUr- : *irgürüben* (120a, 9), *ıurgurur* (90a, 9)

-Ur- : *toyurmaķ*(186b, 6), *yetürdüm* (31a, 8), *geçürür* (28a, a)

Edilgenlik Ekleri:

- (I)l-** : *yuyulmuş (29a,6), ayrılmaya (37b, 2), şoyulmuş (29a, 7), açılmadın (35a, 6), dutıldığıñ (50b, 9), tağıldı (185a, 1), görülen (51a, 6), virilen (60b, 2)*
- (I)n-** : *zıkr olunur (2b, 6), silinse (3b, 8), yenür (9b, 2), bulunmaz (11a, 1), bulındı (18a, 6), bulunmaya (28b, 9), söylenür (50a, 7), bilinmese (69a, 7)*

İşteşlik Eki:

- (I)ş-** : *söyleşürüm (175b, 9), tartışup (30b, 4), buluşavuz (143b, 2)*

İncelediğimiz metinde, fiilden fiil yapan ancak işteşlik anlamı katmayan -(I)ş-ekin de örnekleri görülmektedir.

- girişür (113a, 6), erişür (113a, 5), irişdiler (12a, 7), yetişdi (129b, 4), dürişdiler (129a, 8)*

Dönüşlülük Ekleri:

- (I)n-** : *(harābī) görünür (11b, 3), görünmez (169b, 9), konur (23b, 4), sevinsün (37a, 8), avunsun (37a, 9), yastanup (145a, 2), aldanup (66a, 9), kuşanmışuz (48b, 6)*
- (I)ş-** : *dutışdı (163a, 9), bulaşup (105a, 7)*

2.3.1.1.4. Fiilden İsim Yapan Ekler:

- An** : *yaradan (25a, 3)*
- ç** : *kazancın (120b, 2)*
- ğ / -ku** : *kayğı (25b, 9), uyu-ku>> uyğu (143b, 8 / 154a, 1)*
- in** : *ekin (149a, 7)*
- I / U** : *tolıdur (63b, 7), ölidür (154a, 6), aluyı şatuyı (31a, 1 / 36a, 5), ayru (51b, 6 / 88a, 6)*
- IcI** : *arıdıcıdur (20b, 5), emīn olıcı (97a, 1), yırtıcılar (132b, 9)*
- (I / U)K** : *konuğ (170a, 4), büyük (169b, 8), açuğdur (32a, 5), yapuğ (32a, 7), buçuğ (32a, 6), delüginde (145a, 3), bölüginde (139a, 3), bölük (51a, 2), uzakdur (157b, 2), döşekler (144a, 5), uyanuğdur (154a, 2), buyruğını (104b, 9), şınuğ (55b, 8), budığı (51b, 8), kuşağıñ (142b, 3), tayak (42a, 2), irak (177a, 3), şovuk (146a, 5)*
- sağ** : *dutsağ (151b, 8)*
- (u)m** : *bakumlu (149a, 8)*

İsim - Fiil Ekleri:

-mAK : *demekden* (97a, 2), *olmağdur* (2b, 8), *dögmege* (113a, 6), *toyurmağ*(186b, 6), *teslîm etmek* (18b, 4), *görmek* (19a, 5), *ayırmağ* (174a, 3), *helāk olmağ* (174b, 8), *çekmek* (12a, 1), *söylemek* (15a, 3), *yürümeğdür* (21a, 8), *inkār etmek* (22b, 3), *bilmekdür* (25b, 8), *anlatmağa* (26b, 5), *götürmekden* (28a, 3), *tağmağa* (181a, 6)

İncelediğimiz metinde bu ekin *etmek* (107b, 2) örneğinde kalıcı isim yaptığı görülmektedir.

-ış : İncelediğimiz metinde tek bir örnekte karşımıza çıkan bu ek kalıcı isim yapmıştır.

şığışlu (105a, 8)

Sıfat - Fiil Ekleri:

-acağ : *rāhat olacağ yer* (171b, 7), *çıkaçağın* (98b, 3), *yiyecek nesne* (32b, 6)

-An : *düşen* (203b, 1), *olanlar* (10b, 1), *verenler* (10b, 2), *yapmayan* (59b, 5), *bilmeyen* (14b, 9/ 26b, 5), *gelenüñ* (2a, 8), *olanlara* (2a, 3/ 26b, 8), *geçeni* (176a, 9), *diñleyenlere* (4b, 7), *gezenler* (35b, 8), *iden* (22a, 9), *oğuyanlar* (24b, 4), *ekenlere* (149a, 7)

“Eski Türkçede birden fazla heceli sözcüklerin son seslerindeki –G ünsüzleri ek ve hece başı –G’leri, Eski Anadolu Türkçesinde eriyip kaybolmuştur (Korkmaz, 2013, 94).” Eski Türkçede -Gan şeklinde olan sıfat-fiil ekinin başındaki -G sesi, Eski Anadolu Türkesinde düşmüştür. ancak İncelediğimiz metinde iki örnekte bu sesin düşmediği görülmektedir.

gözlegen (152b, 2), *izlegen* (152b, 3)

-Asİ : *beyān eyleyesi* (24b, 9), *alasıñ gelür* (73a, 7), *gülesiñ gelür* (73b, 4), *salasıñ gelür* (73b, 6)

-dUK : *dutdukdan* (6a, 9), *tağeb kılduğları* (15b, 9), *bağduğuna* (11a, 8), *ser-gerdān olduğünüz* (2a, 8), *çizdüklerinde* (1b, 8), *didüklerine* (22a, 5), *seyrān etdüğünüz* (2a, 6), *didüğüm* (21a, 2/ 175a, 3), *geldüğün* (22b, 8)

-mAz : *yaramaz yer* (176a, 2), *dükenmez hünī gözle* (157b, 9), *söylenmez olur* (158a, 5)

- mİŖ** : *bilmiŖ ol (175a, 5), akmıŖ ‘amāl (1b, 8), itā‘at etmiŖ olmaz (184a, 4), baŖlanmıŖ gibi (144b, 4), baėlanmıŖ ucu (134b, 5), ęalmıŖlara (47ab, 1)*
- er** : *mülk ider olsun (11b, 8)*
- ür** : *bir bilüre yoldaŖ ola (26a, 5)*

Zarf - fiil Ekleri:

- alı** : *yaradılalıdan (117a, 7)*
- e** : *gide gide (28b, 1)*
- esiye** : *gelesiye (150a, 5)*
- dükce** : *erdükce (39b, 9), yetdükce (124b, 9)*
- dügince** : *düŖdügince (52a, 2)*
- IcAK** : *gelicek (108a, 7), ericek (16a, 9), denilicek (156b, 5), olıcağ (19a, 2), ayıcağ (145a, 6), bulıcağ (15b, 8), toğıcağ (135b, 2)*
- IncA** : *görince (204a, 1), dutunca (6b, 3), deyinice (166a, 1), olınca (5b, 4/ 169a, 5), olmayınca (21a, 7), ölince (24b, 7), yalvarınca (36b, 3), varınca (36b, 4), düŖmeyince (68a, 2), yumınca (71b, 8)*
- ken** : *çekerken (169b, 3), silerken (34b, 9), Ŗatarken (35a,6), ildeyken (43b, 1)*
- mAdIn** : *tamām olmadın (11b, 2), bağçe dikmedin (146a, 7), açılmadın (35a, 6), vağti gelmedin (52a, 1), un etmedin (54a, 4)*
- UbAn** : *görüben (1b, 9), düŖüben (35a, 9), çeküben (81a, 8), söylenüben (83b,4), diyüben (113a, 8), isteyüben (126b, 9), bitüben (146b, 1), bezenüben (1578b, 2), irgürüben (120a, 9), götürüben (30a, 2), yeltenüben (70b, 1), yavı kıluban (9b, 6), aluban (29b, 7), kırtaruban (51a, 1), dutuban (56a, 9), çağırđuban (67b, 5), oğıyuban (130b, 2)*
- Up** : *düŖüp (1b, 5/ 24a, 9), egilüp (1b, 9), eylenüp (13b, 9), dileyüp (16a, 3), götürüp (28a, 1), isteyüp (33b, 8), yeyüp içüp (34a, 7), gelüp (120a, 2), ‘acebleyüp (36a, 2), kesüp (47a, 2), incidüp (100a, 2), söyleyüp (175a, 9), vāķi‘ olup (2a, 7), inanup (11a, 9), yüz urup (16a, 4), dutup (16a, 4), çalķayup (23a, 4), baķup (23b, 4), çalıŖup (27b, 4), kıoyup (53a, 5), arayup (33b, 8), durup (35b, 1)*
- U** : *diyü (2b, 6/ 18b, 2/ 27b, 3), arayu (142b, 7)*

2.3.1.2. BİRLEŞİK SÖZCÜKLER

En az iki sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşan ve yeni bir varlığı, kavramı; işi, durumu, oluşu karşılayan sözcüklerdir. İncelediğimiz Tevellî Manzumesi birleşik isimler bakımından fazla örnek barındırmasa da birleşik fiiller bakımından oldukça zengindir. Metin içinde kullanılan birleşik sözcükler aşağıdaki gibidir.

2.3.1.2.1. Birleşik İsimler: İki sözcüğün birleşerek isim soylu sözcüklerden isim, sıfat, zamir ve zarfları karşılamasıyla oluşurlar. İki sözcük birleşirken ses, anlam ve tür kaybı oluşabilir.

bugün (11a, 8 / 17a, 1 / 175a, 8), böyle (24b, 2 / 31b, 3), işbu (25b, 1 / 31a, 2), şöyle (27a, 6 / 191a, 6), yoksa (188b, 8), biraz (22b, 7 / 29a, 9) niçün (31b, 3), şimdi (32a, 6 / 69b, 3), gelgeç (120b, 6)

2.3.1.2.2. Birleşik Fiiller: Bir fiil kökü ve ona bağlı bir yardımcı fiilden oluşan birleşik fiillerdir.

Yardımcı Fiille Yapılan Birleşik Fiiller: Bir isim kökü ile bir yardımcı fiilin birleşmesiyle oluşan birleşik fiillerdir. Türkiye Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi incelediğimiz metin içinde de örneklerine sık rastlanmaktadır.

ṭālib olurlar (35a, 8), vāki[°] olup (2a, 7), ḥarāb olmuş (29a, 7), inkār etmek (22b, 3), taḥkīr idüp (8b, 7), devrān idüp (53a, 1), luṭf edüp (16a, 9), ‘urūc edüp (22a, 8), ḳasem idüp (25a, 7), ifṭār idüben (203a, 4), muḥabbet eyleyüp (62a, 4), sücūd eyleyüp (131a, 7), niyāz eyleyüp (168b, 8), ḥidmet eyle (78b, 8), var eyledüñ (7b, 4), müzeyyen eylemiş (27b, 8), ceḥd eyler (27b, 6), ‘arz eyledüm (176b, 1), ‘izzet ḳılalar (34a, 9), ta[°]ccüb ḳıldılar (35b, 3), teveccüh ḳıl (131a, 7), zārı ḳılup (73b, 4), arzū ḳılup (78b, 2), nāliš ḳıldum (174b, 5), keḫ çeküpdür (9b, 6), yavı ḳıluban (9b, 6), yüz urup (16a, 4), çarḫ urup (73a, 9), ‘ivāz virüp (34a, 9)

Tasvir Fiilleri: İncelediğimiz Tevellî Manzumesi’nde tasvir fiillerini üç şekline örnekler bulunmaktadır. Tasvir fiilleri belirli bir kurala bağlı olarak bir fiil kökü üzerine zarf-fiil ekleri ile tezlik, yeterlik, sürerlik ve yaklaşma yardımcı fiillerini

olarak oluşur. İncelediğimiz metindeki örneklerde asıl fiil ile yardımcı fiil arasında kalan zarf-fiil ekleri harfle gösterilmiş olduğundan metinde belirtilen harfle yazılmıştır.

Tezlik: *dizivereler (16b, 1), cāsuslayuvire (174a, 1), şalıverür (6a, 6)*

Yeterlik: *yetişibilem (174b, 2), urıbilürseñ (177a, 1), bulamadum (169a, 9), görebileydüm (169b, 2), (karār) idemez (172a, 3), yazaman (28b, 6), bozaman (28b, 7), açamadı (27b, 4), kıyamaz (27b, 9), zıkr idemez (51a, 5), görebileydüm (169b, 2)*

Sürerlik: *çıkağeldi (131a, 9), turugelüp (175a, 7), baқаdurdı (140b, 3), baқатурdı (28b, 3), turugeldiler (36a, 8), añlayugörün (37b, 8), götüregörevüz (37a, 4), harc edegör (68a, 9), söyleyigör (71b, 9), kılıgör (72b,8), şınayugelürlermiş (95a, 3)*

2.3.2. SÖZCÜK ÇEKİMİ

İsimlerin ve fiillerin cümle içinde kullanılabilmesini sağlayan sözcükler arasında bağ kurarak söz öbekleri ve cümle kurabilmeyi sağlayan eklere çekim ekleri denir. İncelediğimiz metindeki isim soylu sözcükler ve fiillerin aldıkları çekim ekleri Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımlar esas alınarak bu bölümde incelenmiştir.

2.3.2.1. İSİMLER

Varlıkları ve kavramları karşılamaya yarayan sözcük türüdür. İncelediğimiz metinde kullanılan isimlerin iyelik, hâl çekimleri bu bölümde incelenmiştir.

2.3.2.1.1. Çokluk Eki: İsimlerin belirsiz çokluklarını gösteren ek +lAr ekidir.

‘arifler (18b, 1), ‘azizler (19a, 9), kimesneler (170a, 3), yārenler (22b, 1), oқуyanlar (24b, 4), niçeler (25b, 5), kāmiller (25b, 2), yoқsullar (26a, 4), olanlara (26b, 8), қullara (6b, 9), sarāylar (9a, 1), köşkler (9a, 1), dertler (9a, 5)

2.3.2.1.2. İyelik Ekleri: Eklendiği isimlerin kime, neye ait olduğunu gösteren ek grubudur. Birinci ve ikinci kişi iyelik eklerinin sadece yuvarlak şekilleri, üçüncü kişi iyelik elerinin ise sadece düz şekilleri kullanılmaktadır. Bu durum Eski Anadolu Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumu olarak bilinen dudak uyumunun henüz yerleşmemiş olmasının sonucudur.

1. **Tekil İyelik Eki +(U)m:** *ümīdüm (3a,7), ʿaqlum (16a, 7), düşmānuma (175a, 2), belüm (175a, 7)*

1. **Çoğul İyelik Eki +(U)muz:** *ʿiṣyānumuz (10b, 3), yüzümüze (2a, 1), boynumuzdan (1b, 8), cānumuz (66a, 2)*

2. **Tekil İyelik Eki +(U)ñ:** *emrūñdürür (7a, 7), kadrūñle (7a, 9), raḥmetūñden (10a, 4), özüñ (14a, 4), kalbūñi (34a, 5), sözüñ (52a, 8), gözüñ (50b, 9), vücūduñ (54a, 2), efkārūñ (56b, 4), güftārūñ (56b, 5), varūñ (57b, 3)*

2. **Çoğul İyelik Eki +(U)ñuz:** *olduğūñuz (2a, 8), şānuñuzda (3a, 9), nūruñuzdan (3b, 6), ʿömrūñüzi (11a,9), neñüzdür (172b, 7)*

3. **Tekil İyelik Eki +(s)I:** *katresi (203b, 9), arasına (6a, 7), raḥmetinden (2b, 9), ḥaymesi (11a, 8), içinde (19a, 6), tamlası (23a, 3), remzini (25b, 6), nesi (28a, 9)*

3. **Çoğul İyelik Eki +lArI:** *erenleri (22a,4), didüklerine (22a, 5), ḥāṭırlarına (15b, 6), karşılarında (132b, 2)*

2.3.2.1.3. İsmi Hâlleri: Eski Anadolu Türkçesinde isimlerin dokuz hâl çekimi bulunmaktadır. İncelediğimiz metinde örneği bulunan hâl çekimleri bu bölümde incelenmiştir.

2.3.2.1.3.1. Yalın Hâl: Türkçede yalın hâl eksiz yapılmaktadır. İsimlerin başka bir ögeye bağlı olmayan normal teklik, çokluk, aitlik ve iyelik şekilleri yalın durumlardır. Söz öbeklerinde sıfat, cümlelerde özne durumudur (Karaağaç, 2012, 331).

tağ (49b, 3), ḥaymesi (11a, 8), gündüz (184a, 8)

2.3.2.1.3.2. İlgi Hâli: Bir ismin başka bir isimle tamlayan-tamlanan ilişkisi olduğunu ifade eden durumdur. İsimleri birbirine bağlayarak berlirtili isim tamlaması yaptığı gibi bazı zamirleri edatlara bağlamaya da yarar. Ek, Eski Anadolu Türkçesinde ve

incelediğimiz metinde daima yuvarlak ünlülü ve nazal n’li olarak kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesinde de ilgi hâl ekinin birinci kişi zamirlerinde ilerleyici benzeşme yoluyla +üm şekline dönüşmektedir. İlgi hâl eki +(n)Uñ ekidir.

melegüñ (6a, 1), gelenüñ (2a,8), depenüñ (174a, 9), faķirüñ (182a, 5), allahuñ (2b,9), semānuñ (20a, 2), cānuñ (26a, 8), bizüm (171b, 2), benüm (173a, 3)

Eski Anadolu Türkçesinde ilgi hâli eksiz de yapılabilmektedir. İncelediğimiz metinde ilgi hâlinin eksiz yapıldığı örnekler aşağıda verilmiştir.

erenlerümüz öñinde (1b, 9), yoldaşlarum her birisi (143a, 5), başum kıyusun yiyüp (174a, 6)

2.3.2.1.3.3. Belirtme Hâli: İsim soylu bir sözcüğün geçişli bir fiile bağlanarak hareketten etkilenen varlık olması durumudur. Eski Anadolu Türkçesinde üç şekilde yapılmaktadır. İncelediğimiz metinde bu üç kullanıma da örnek bulunmaktadır. Bunların ilki, Eski Türkçedeki belirtme hâl eki +(I)g ekinden gelen ve g sesinin düşmesi sonucunda orataya çıkan +I ekidir. İsimlerin iyelik şekillerine ve zamirlere de eklenebildiği için yaygın olarak kullanılmaktadır.

geceyi (26a, 2), gündüzi (26a,2), genci (26a, 4), kendüyi (25b, 8/ 26a, 3), tamuyı (112a, 2), nebātı (22a, 2), heceyi (26a, 1), sözi (26b, 5)

İkinci şekil, Eski Türkçede yalnızca zamirlere eklenen +nI belirtme hâl ekidir. Bu ek, Eski Anadolu Türkçesinde karakteristik olmayıp sınırlı sayıda örnekle karşımıza çıkmaktadır.

kimini (202b, 9), anı (203b, 7)

Üçüncü olarak Eski Anadolu Türkçesinde belirtme hâli eksiz de yapılabilmektedir. Eksiz belirtme hâli, iyelik eki almış sözcüklerde görülmektedir. İncelediğimiz metinde belirtme hâlinin eksiz yapıldığı örnekler aşağıda verilmiştir.

izin izleñ (2a, 9), nefsin bilmeyene (37b, 5), vursun riyāzet baltasın (57a, 5), edāsın bilmedüñ (64a, 2), didigüm bildi (17a, 2), biribirümüz añsuz görüp (52b, 4)

İncelediğimiz metinde birkaç örnekte belirtme hâl eki hemze ile gösterilmiştir. Bu durum Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde genellikle sonu y (ı)

veya hâ-i resmiye (◦) ile biten sözcüklerde görülmektedir. Ancak bu durum imlâ ile ilgilidir (Gülsevin, 2011, 33).

gece[◦] *i* (140a, 7), *işsi*[◦] *i* (120b, 4), *kimse*[◦] *i* (153a, 5)

2.3.2.1.3.4. Yönelme Hâli: Fiilin yönünü gösteren ve yaklaşma ifade eden bu hâl daima ekle yapılır. Eski Anadolu Türkçesinde yönelme hâl eki, Eski Türkçedeki +GA ekinin başındaki g sesinin düşmesiyle oluşan +A ekidir.

cihāna (203b, 9), *arasına* (6a, 7), *şerre* (6b, 1), *kullara* (6b, 9), *hakka* (9b, 7), *yoluña* (10b, 2), *ğayra* (9b, 8), *güle* (11a, 8), *gevhre* (17a, 7), *didüklerine* (22a, 5), *evveline* (22b, 6), *bilüre* (26a, 5), *anlatmağa* (26b, 5), *rengine* (27b, 9), *eline* (27a, 8), *yire* (27b, 2)

2.3.2.1.3.5. Bulunma Hâli: Eski Türkçeden bu yana değişiklik göstermeyen bulunma hâli Eski Anadolu Türkçesinde de +dA ekiyle yapılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde ve incelediğimiz metinde bu ekin ünsüzü daima ötümlü olarak bulunduğu için ünsüz uyumunu bozan bir yapıya sahiptir. Bulunma hâl eki Eski Anadolu Türkçesinde başka hâl eklerinin görevlerini üstlenerek de kullanılmaktadır.

ğafletde (1b, 4), *külhānda* (9a, 4), *kelāmında* (3a, 2), *zerrede* (18b, 2), *katrede* (18b, 1), *mutābakatında* (18a, 1), *katında* (19a, 5), *yanında* (26a, 6), *vaḳitde* (24a, 8), *biñde birin* (25a, 1), *içinde* (26b, 9), *tende* (26a, 8), *içinde* (19a, 6), [◦]*amelde* (2b, 7)

İncelediğimiz metinde bulunma hâli, dört örnekte Doğu Türkçesine has bir özellik göstererek iyelik ekinden sonra zamir n'si almadan birleşmiştir.

demide (8b, 1), *kendüde* (50a, 9), *kendüden* (100a, 9 / 151b, 1), *kendüdendür* (151b, 1)

2.3.2.1.3.6. Ayrılma Hâli: Fiilin gösterdiği hareketin kendinden uzaklaştığını belirten hâldir. Eski Anadolu Türkçesinde +dAn ekiyle yapılmaktadır. Bulunma hâl eki gibi daima ötümlü ünsüzle yazıldığı için ünsüz uyumuna aykırı olan ekler arasındadır. İsimlerin ve zamirlerin çokluk, iyelik şekillerine eklendiği gibi bazı edatlarla isimleri bağlamak için de kullanılmaktadır.

göñülden (164a, 3), kalbüñden (14b, 1), rahmetinden (2b, 8), emrümnden (175a, 4), yerden (10b, 6), ‘ademden (1b, 2), sebebden (15b, 9), özinden (28a, 2), kendümüzden (53b, 2), demekden (97a, 2), tarafından (5b, 1), ibtidādan (6a, 7), kelāmından (19a, 7), şıķletinden (17a, 8), ‘unşurdan (19b, 3), allahdan (21b, 6), ferşden (22a, 8), dünyādan (24a, 8)

İncelediğimiz metinde ayrılma hâli, tek bir örnekte kalıplaşmış olarak +dIn şekliyle görülmektedir. Ancak bu durum Eski Anadolu Türkçesi için karakteristik bir özellik değildir.

öñdin (161a, 5)

2.3.2.1.3.7. Vasıta Hâli: Fiilin bir varlığın aracılığıyla ve onun belirttiği zamanda yapıldığını gösteren hâldir. Eski Türkçeden itibaren edatlarla yapılmaya başlanmıştır. Eski Türkçenin yaygın olarak kullanılan vasıta hâli eki olan +(I)n incelediğimiz metinde birkaç sözcükte kalıplaşmış olarak bulunmaktadır. İncelediğimiz metinde vasıta hali için ile edatının ekleşmiş şelki olan +IA kullanılmaktadır.

vaķtin (2a, 8 / 43a, 9 / 111b, 5), kezın (81b, 6 / 127b, 7), cānsuzın (157a, 5), degın (168a, 2)

‘aşķıla (10a, 9), ārzūsiyle (112a, 4), resmile (13a, 5), vahetile (17a, 1), bunuñla (18a, 3), renkle (16b, 5), bedenle (20b, 8), sa ‘ādetle (24a, 5)

Vasıta hâli bile edatıyla da yapılmaktadır. Metinde iki kez bu edatla karşılanmıştır.

levhā bile bilür heceyi (26a, 1), olar biledür küfr-ü ĩmān (42a, 6)

2.3.2.1.3.8. Eşitlik Hâli: Fiilin nasıl, ne şekilde ve ne tarzda gerçekleştiğini belirten hâldir. Göre ve kadar edatlarının da anlamlarını yüklenbilir. Eski Anadolu Türkçesinde eşitlik hâli +CA ekiyle yapılmaktadır. İncelediğimiz metinde sadece c’li şekillerinin örnekleri bulunan eşitlik hali sözcüklerin iyelik eklerinden sonra ve zamirlerle de kullanılmaktadır.

ardınca (11a, 9), itce (113b, 2), mücibince (19a, 9), dilince (24b, 6), ağırca (27a, 9), yolca (167b, 9), varduğınca (169a, 1), etbāķınca (103b, 8), pulca (148b, 9), gibiceler (170b, 4), baķduğınca (84b, 9), zerrece (117a, 3), yerince (183b, 9)

2.3.2.1.3.9. Yön Gösterme Hâli: Eski Türkçenin +GarU yön gösterme ekini Eski Anadolu Türkçesinde g sesinin düşmesi sonucunda oluşan +ArU ve +rA ekiyle yapılmaktadır. İşlek bir hâl olmayıp incelediğimiz metinde yön gösterme hali birkaç sözcükte kalıplaşmış olarak bulunmaktadır.

taşra (175a, 5), şöñra (162a, 7 / 23b, 7), añaru (177b, 2), ilerü (115a, 9), içerü (77a, 9 / 103a, 1), yuğaru (147a, 3)

Bu örnekler dışında kalıplaşmış olarak +rU ekini de iki sözcükte karşımıza çıkmaktadır.

berü (13a, 6 / 117a, 7), gerü (107a, 8 / 164a, 2)

2.3.2.1.4. Aitlik Eki: İsimlerin yalın, ilgi ve bulunma hâlleriyle birleşerek söz öbekleri yapan ektir. İsim soylu sözcüklerden sıfat ve zamir yapar. Eski Anadolu Türkçesinde damak uyumuna uyduğu görülen aitlik, +KI ekiyle yapılmaktadır.

içindeki (31a, 5), nevbetdeki (24a, 2), devrindeki (74b, 6), bundağı (50b, 8), şimdiki (182b, 5 / 183a, 9), kaçığı (24a, 2), kaçığı (40b, 8 / 183b, 8)

2.3.2.2. ZAMİRLER

İsimlerin yerini tutan isim soylu sözcük türüdür. Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan ve incelediğimiz metinde örnekleri bulunan zamirler bu bölümde gösterilmiştir.

2.3.2.2.1. Kişi Zamirleri: İnsan isimlerinin yerini tutan zamirlerdir. Teklik ve çokluk şekilleriyle altı kişi zamiri bulunur.

1. Tekil Kişi Zamiri: İncelediğimiz metinde birinci tekil kişi zamiri “ben” olarak kullanılmaktadır. Ben zamirinin hâl eklerine göre çekimi aşağıdaki gibidir.

ben (16b, 8 / 17b, 2 / 111b, 7), benüm (37b, 1 / 96b, 3 / 109a, 9 / 174a, 2), beni (15a, 5 / 96a, 9), baña (2a, 8 / 33a, 1 / 112b, 8), bende (97b, 4), benden (37a, 8 / 51a, 4 / 112b, 6), benümile (37a, 9), benümiçün (107a, 9), bencileyin (195b, 9)

Bu zamirin Doğu Türkçesinde olduğu gibi “men” şeklindeki kullanımına metin içinde iki yerde yalın hâlde rastlanmıştır.

men (17a, 3 / 17a, 6)

1. **Çoğul Kişi Zamiri:** *biz* (10b, 8 / 25a, 2 / 33b, 7), *bizüm* (10b, 3 / 11a, 2 / 171b, 2), *bizi* (1b, 1 / 25a, 4 / 113b, 8), *bize* (12b, 5 / 13b, 5 / 25a, 7), *bizden* (66a, 4), *bizümile* (34b, 4)

2. **Tekil Kişi Zamiri:** *sen* (4b, 6 / 6b, 9 / 38b, 7 / 113b, 4), *senüñ* (7a, 7 / 69a, 1 / 12a, 7), *seni* (113a, 9 / 113b, 2 / 114a, 5), *saña* (13a, 8 / 32a, b / 112a, 3 / 113a, 8), *sende* (50b, 4 / 63b, 9 / 71b, 5), *senden* (10a, 2 / 38b, 6 / 77a, 5), *senüñle* (112a, 2)

2. **Çoğul Kişi Zamiri:** *siz* (3a, 8 / 97b, 3), *sizüñ* (99a, 4 / 172b, 6), *sizi* (45a, 3 / 97b, 9), *size* (94b, 6 / 97a, 9), *sizde* (3b, 2 / 44b, 2), *sizden* (4b, 4)

3. **Tekil Kişi Zamiri:** Eski Anadolu Türkçesinde üçüncü tekil kişi zamiri *o* ve *ol* şeklindedir. Bu kişi zamirinin hâl çekimine örnekler incelediğimiz metin aşağıdaki gibidir.

o (26a, 2 / 59b, 7 / 87b, 9 / 113b, 8), *ol* (9b, 8 / 37b, 9 / 59b, 5 / 112b, 3), *anuñ* (5b, 1 / 9b, 2 / 17b, 2 / 100b, 9), *anı* (8b, 5 / 11a, 1 / 203b, 7 / 114a, 5), *aña* (9a, 9 / 16b, 9 / 19b, 1 / 22a, 8 / 112b, 3), *anda* (26b, 2 / 34), *andan* (6a, 1 / 11a, 7 / 27b, 1 / 47a, 3), *anuñçün* (11b, 3 / 22a, 4), *anuñile* (31b, 8)

3. **Çoğul Kişi Zamiri:** İncelediğimiz metinde üçüncü çoğul kişi zamiri Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi *olar* ve *anlar* şeklinde kullanılmıştır.

olar (36a, 6 / 60b, 1 / 75b, 9 / 111a, 6), *oları* (14b, 7 / 111a, 8), *olara* (15a, 3), *olardan* (8a, 8)

anlar (23b, 7 / 36a, 8 / 119a, 3 / 141a, 9), *anlaruñ* (100b, 4 / 192a, 7 / 177b, 2), *anları* (14a, 3 / 99a, 6 / 174a, 5), *anlara* (4b, 6 / 75b, 4 / 130b, 1 / 187b, 3), *anlardan* (94a, 5 / 108a, 8 / 112a, 3 / 141b, 6), *anlarla* (40b, 5), *anlaruñla* (152b, 7)

2.3.2.2.2. **Dönüşlülük Zamirleri:** Eski Anadolu Türkçesinde *kendü*, *öz* ve *bu* ikisinin birleşimi olan *kendüz* sözcükleri dönüşlülük zamiri olarak kullanılmaktadır. İncelediğimiz metinde bu üç şeklin de örnekleri bulunmaktadır. Kendi dönüşlülük zamiri daima yuvarlak ünlülü olarak kullanılmaktadır.

kendü (26a, 7 / 44a, 8 / 60b, 5), *kendüyi* (25b, 8 / 26a, 3 / 98a, 8), *kendüye* (95a, 9 / 98a, 1), *kendümüzden* (53b, 2), *kendüñi* (13b, 2 / 57a, 4), *kendüñe* (45a, 8 / 54a, 3), *kendüñüzi* (37b, 8), *kendülerini* (170a, 8), *kendülerine* (138b, 8), *kendülere* (195a, 3)

özümle (175b, 9), özümüz (61a, 9 / 198a, 9), özümüzden (48a, 1), özüñ (14a, 4 / 60b, 5), özüñde (67b, 1), özüñi (57b, 6), özüñle (72b, 8), özi (158b, 3 / 191a, 6), özini (14b, 9 / 16b, 9), özin (9b, 6 / 17a, 2), özinden (28a, 2)

kendüzinde (194b, 2), kendüzüñden (67a, 8), kendüzinüñ (191a, 1)

Dönüşlülük zamiri metin içinde birkaç örnekte Doğu Türkçesinde olduğu gibi hâl çekimine girerken zamir n'si almamıştır.

kendüde (50a, 9), kendüden (100a, 9 / 151b, 1), kendüdendür (151b, 1)

2.3.2.2.3. İşaret Zamirleri: Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan ve incelediğimiz metinde kullanılmış olan işaret zamirlerine örnekler aşağıdaki gibidir.

bu (18a, 2 / 21b, 3 / 22a, 7), bunlar (2b, 7 / 7a, 9 / 2b, 7), bular (10a, 7 / 36a, 9), bunuñ (5b, 8 / 18b, 4 / 21b, 6 / 35b, 4), bunuñla (18a, 3 / 21b, 1), bunlaruñla (111b, 4), bularuñ (7b, 5), bunı (28a, 4 / 28b, 5 / 29a, 2), buları (10a, 4), bunları (36a, 6), buña (29b, 1 / 46a, 7), bunlara (4b, 2 / 7a, 7 / 24a, 1), bunda (14b, 1 / 27b, 3), bularda (68b, 3 / 87b, 7), bundan (21b, 5 / 37b, 1), bulardan (55b, 9 / 11a, 2), bunlardan (40b, 4), bunca (20a, 7), budur (17b, 8 / 22a, 5 / 18b, 1)

şu (26a, 1 / 26b, 1 / 165a, 5), şunuñ (35b, 9), şunı (32a, 9 / 66b, 6 / 121b, 6), şuña (189a, 5), şundan (72b, 1), şuncileyin (147b, 3)

o (46a, 4 / 163a, 6), oldur (13a, 3 / 40b, 9 / 79b, 9), anuñ (25a, 2 / 33b, 5), anı (14b, 2 / 15a, 7 / 27b, 2 / 33b, 3 / 111b, 9), anları (46a, 5 / 136b, 7 / 181b, 4), aña (18a, 3), anda (35a, 1), anlardan (112a, 3), andan (5a, 8 / 22b, 7 / 177a, 1), anuñçün (22a, 4 / 33b, 2)

şol (48a, 2 / 50a, 1 / 162a, 9 / 185a, 9)

işbunı (31a, 2)

İncelediğimiz metinde bu işaret zamirinin bazı örneklerde Doğu Türkçesine özgü bir şekilde zamir n'si almadan birleştiği görülmektedir.

bular (10a, 7 / 36a, 9), bularuñ (7b, 5), buları (10a, 4), bularda (68b, 3 / 87b, 7), bulardan (55b, 9 / 11a, 2)

2.3.2.2.4. Belirsizlik Zamirleri: İncelediğimiz metinde kullanılan belirsizlik zamirleri Eski Anadolu Türkçesi metinlerindeki kullanımlardan farklı değildir.

kimesne (5b, 6 / 22a, 3 / 170a, 3), *kimse* (13b, 3 / 26b, 9 / 39a, 1), *hiç kimesne* (31b, 4), *her kim* (13b, 4 / 59a, 9 / 129b, 9), *her kimse* (25a, 5), *biri* (6a, 1 / 203a, 4), *biriñüz* (3b, 5), *kimi* (7b, 7 / 8a, 1 / 8a, 9 / 12b, 8), *kiminüñ* (8b, 4), *kimini* (202b, 9), *her şeyde* (17a, 3 / 59b, 7), *ķamu* (114a, 6), *ķamunuñ* (7a, 5), *ķamuyı* (112a, 3), *her şeyde* (17a, 3), *ba ʿzılar* (21a, 6), *ķoklar* (72b, 9), *cümlesi* (52a, 3)

2.3.2.2.5. Soru Zamirleri:

kim (11a, 3 / 36a, 3), *kimlerdür* (176b, 5), *kimüñ* (148a, 1 / 189a, 1), *kimi* (81a, 9 / 121b, 4), *kime* (7a, 6), *kimde* (153b, 6)
ne (25a, 7 / 27b, 3 / 35a, 3 / 174b, 6), *nenüñ* (142b, 3), *nesi* (28a, 9), *neyi* (152b, 4), *neye* (165b, 3 / 180b, 7 / 201b, 2), *nedür* (18a, 5 / 31a, 5),
ķankısı (40b, 8 / 183b, 8)

2.3.2.3. SIFATLAR

İsimlerin önüne gelerek onları niteleyen veya belirten isim soylu sözcük türüdür. İncelediğimiz metinde örneği olan sıfat türleri Eski Anadolu Türkçesinin dil özellikleri dikkate alınarak bu bölümde incelenmiştir.

2.3.2.3.1. Niteleme Sıfatları: İncelediğimiz metinde bir ismin niteliğini bildiren sıfatların örnekleri aşağıdaki gibidir.

toptolu āfāk (3b, 6), *ķayır ʿamel* (5b, 7), *ķikeste ķullara* (6b, 9), *miskin bi-ķāre* yoksullaruna (7a, 4), *ķādīķ* yol erenleri (11b, 3), *ulu* mertebedür (19a, 6), *tīz* vakitte (22a, 2), *aķsen* şurete (43b, 9), *rūşen* cihāni (53a, 5), *ķarı ʿavrat* (170a, 2), *ayru* yerde (170b, 3), *ķirkīn* rāyihalar (172a, 2), *ķōş* ķarındaşumsın (175a, 3), *dikenlü* dünyede (198b, 2), *toğrı* yol (77b, 7), *egri sözlü* (104a, 8), *yalancı dünye* (13a, 5), *sınuķ* gönüllere (55b, 8)

2.3.2.3.2. İşaret Sıfatları: Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan işaret sıfatlarının incelediğimiz metindeki örnekleri şunlardır.

bu sözi (4b, 7), *bu* ğurūr ķaymesi (11a, 7), *bu* seyrānda (29b, 4), *bu* cihānda (35b, 8)

şu dīv (14b, 9), şu miqdār (35a, 4), şu deryā (162a, 3), şu meyden (166b, 6), şu sultānlık (202a, 3)

ol vaķit (5b, 5) ol hāş kulları (12a, 3), ol vücūd (24a, 4), ol kişiyi (37b, 3), ol sebebeden (54b, 5)

o mi‘mārı (13b, 4), o naķş-ı elvān (45b, 9), o yol (46a, 6), o tatlu ni‘meti (166a, 7), o nāci firķada (192a, 2)

şol vechile (18b, 9) şüretüñ şol bengine (49a, 5), şol havāniler (54a, 5), şol hūdāya (70b, 9), şol hezārı (163a, 9), şol ķarı (172b, 6), şol renk (199a, 3)

işbu ‘uşurdan (19b, 3), işbu söz (25b, 1), işbu cānuñ (43b, 7), işbu cihānuñ (46b, 1), işbu hālümüzi (113b, 9)

2.3.2.3.3. Sayı Sıfatları: İncelediğimiz metinde sayı sıfatlarından asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları ve bir örnekte de kesir sayı sıfatına örnek bulunmaktadır. Asıl sayı sıfatları için Arapça ve Farsça sayılar da kullanılmıştır. Sıra sayı sıfatlarının bazıları metin içinde adlaşmış olarak kullanıldıkları için bu başlık altına alınmamışlardır.

bir şer‘amel (6a, 2), üç yüz altmış melek (5b, 2), on sekiz biñ‘alemüñ (20a, 4), yedi iklim (19b, 5), sekiz cennāt ü düzah (20a, 8), yüz biñ kıızıldur (33b, 5), çār‘unşurdan (38b, 7), iki kısım (13b, 9), dört köşedür (17b, 9), şeş cihāt (18a, 5), kırķ adem (21a, 6), on iki depe (174b, 2)

ikinci zebresinden (86a, 1), üçüncü ay (23a, 5), dördüncü ay (23a, 6), beşinci gün (137a, 2), altıncı ay (23a, 9), yedinci ay (23b, 1), sekizinci ay (23b, 2) toķuzuncı ay (23b, 3)

2.3.2.3.4. Belirsizlik Sıfatları: İncelediğimiz metinde örnekleri bulunan belirsizlik sıfatları Eski Anadolu Türkçesi özelliklerine uymaktadır.

her bināyı (59b, 4), cümle maħlūkāt (8b, 5), tamām tağı (13b, 1), külli nişān (20b, 3), bir tañrı ķulna (111b, 2), bir kaç kelām (16b, 7), cemī‘ mükevvenāt (18a, 7), neçe yoķsullar (26a, 4), kamu ayāt (12b, 4), ba‘zı maħalde (21b, 4), filān yıldızlı (23b, 5), her ķanķı yıldız (24a, 2), özge dirlik (106b, 5), özge hāşın (34b, 8), degme kimse (104b, 1)

2.3.2.3.5. Soru Sıfatları: İncelediğimiz metinde soru sıfatlarının örnekleri sınırlı sayıdadır.

ne mümkün (111a, 7), ne yerden (176a, 8), kaçıkı tarafa (131b, 1)

2.3.2.4. ZARFLAR

Fiileri nitelemek için kullanılan isin soylu sözcüklerdir. İncelediğimiz metinde örneği bulunan zarflar, Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımları dikkate alınarak bu bölümde incelenmiştir.

2.3.2.4.1. Durum Zarfları: Fiilin önünde bulunan, hâl ve tavır ifade eden her isim, durum zarfı görevini üstlenebilir. Bu yüzden bu zarfların sayısı çoktur (Şahin, 2009, 61). İncelediğimiz metindeki durum zarflarının örnekleri aşağıda incelenmiştir.

böyle (24b, 2 / 31b, 3 / 111b, 3), eyle (114a, 9 / 19a, 1 / 20b, 6), şöyle (20a, 6 / 27a, 6 / 176a, 6), şeyle (27a, 6 / 36b, 8 / 106a, 7), yine (174b, 5), saşın (175b, 1), nagāh (31a, 4), yine (24a, 4 / 37b, 7), gāyet (13a, 8 / 27b, 8), hergiz (14b, 3), toğrı (15a, 1 / 143b, 3 / 60b, 6)

Bunlar dışında zarf-fiil ekleriyle de durum zarfı yapılabilmektedir.

2.3.2.4.2. Zaman Zarfları: Zaman ifade eden isimler, cümle içinde fiilin ne zaman gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini belirtecek şekilde kullanıldığında zaman zarfı görevini üstlenirler. İncelediğimiz metinde örneği bulunan zaman zarfları Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerine uygun olarak görülmektedir.

şimden gerü (37b, 2), sonra (4a, 2 / 62a, 7 / 123b, 7 / 177b, 1), bugün (11a, 8 / 16b, 3 / 17a, 1), henüz (11b, 2 / 144b, 4), şimdi (32a, 6), imdi (2b, 3 / 17b, 9 / 22a, 2 / 113b, 4 / 174b, 7), hemān (14b, 4 / 25b, 9 / 114a, 5), ebed (13b, 4), dün gün (15a, 6 / 21a, 8), hemīşe (24b, 4), ‘aceb (27b, 3), şabaş (29a, 5), hālā (40a, 8), her zamān (78b, 4), ayruk (6b, 1), heb (49a, 7)

2.3.2.4.3. Yer-Yön Zarfları: Yer-yön bildiren sözcükler yalın hâlde kullanıldıklarında cümle içinde zarf olurlar. “Sayıları çok değildir. Aşağı yukarı hepsinde bir yön ifadesi olduğu için zarf olarak fiilin yönünü gösterirler. zaten çoğu yön eki ile zarf yapılmıştır (Ergin, 2008, 259).

aşağa (1b, 9 / 178b, 3), yukarı (147a, 3), ilerü (115a, 9), karşı (112b, 3 / 112b 9), berü (13a, 6), beri (17a, 8), girü (22b, 6 / 23b, 2 / 175a, 9), taşra (58a, 9 / 70a, 7 / 79a, 9 / 135b, 4), ırak (65b, 2 / 137b, 2), yakın (62a, 4 / 180a, 5), añaru (177b, 2)

2.3.2.4.4. Miktar Zarfları: Azlık-çokluk ifade eden, miktar, derece bildiren zarflardır. Sayıları çok değildir. Diğer zaflardan farklı olarak tek başına bir şey ifade etmez, isim gibi kullanılmaz (Ergin, 2008, 262).

çok (26a, 6 / 29b, 4), hiç (15a, 1 / 27a, 4), köp (166a, 5), çendân (15b, 4 / 17a, 7), az (35b, 8), biraz (22b, 7 / 29a, 9), artuk (51a, 9), gâyet (27b, 8 / 132b, 5), artuk (52a, 5), gey (8a, 3 / 123a, 5), katı (28b, 2 / 55a, 8 / 70b, 7), iñen (138b, 6)

2.3.2.4.5. Soru Zarfları: Cümle içinde fiillerin niteliğini, miktarını, zamanını, yönünü, nedenini soru yoluyla tamamlayan zarflardır. Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan ve metinde örneği bulunan soru zarfları aşağıda verilmiştir.

neden (24b, 8 / 124a, 7 / 198a, 3), ne (8a, 6 / 14b, 8 / 176b, 2), ne kadar (2b, 8 / 132b, 7 / 164b, 9 / 166a, 9), niçün (19a, 1 / 21b, 6 / 31b, 3), nece (12b, 5 / 174b, 2), nite (52b, 8)

kaçan (7b, 4 / 10b, 8 / 20b, 9 / 25a, 9 / 111b, 6), kaçca (175b, 2), kanı (63a, 4), kanda (116b, 1), kandan (32b, 3 / 139b, 8 / 141a, 4)

2.3.2.5. EDATLAR

Tek başına anlamları olmayan, sadece görevleri bulunan isim soylu sözcüklerdir. İncelediğimiz metin örneği bulunan edatlar, Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımları dikkate alınarak bu bölümde incelenmiştir.

2.3.2.5.1. Çekim Edatları: İsimlerden ve zamirlerden sonra gelerek bağlı olduğu isim veya zamirle cümlenin diğer unsurları arasında zaman, mekân, yön, tarz,

benzerlik, başkalık gibi bakımlardan çeşitli ilgiler kuran sözcüklerdir. İsimlerin yalın, ilgi, yönelme ve ayrılma hâlleriyle öbekleşirler. Çekim edatlarından incelediğimiz metinde karşımıza çıkan örnekler aşağıdadır.

2.3.2.5.1.1. Yalın Hâl ve İlgi Hâliyle Öbekleşenler:

gibi : İsim ve zamirlerin yalın hâl ve ilgi hâliyle birleşmesinin yanında isimlerin iyelik şekilleriyle de birleşir. Benzetme edatıdır. Cümle içinde zarf da yapabilir.

tevellî *gibi* (10b, 9), ' isâ *gibi* (59b, 6), fânîler *gibi* (53b, 8), hazîne kapusu *gibi* (102b, 3), gülistân ve bostân havâlisi *gibi* (102b, 4), böstân dânesi *gibi* bir yere (131a, 4), bunuñ *gibi* (35b, 4), şunuñ *gibi* (35b, 9), anlaruñ *gibi* (100b, 5)

hem-çü : Benzetme edatıdır.

hem-çü hayvân (122a, 3)

içün: İsim ve zamirlerle öbekleşerek amaç, sebep, özgülük bildirir.

dünyâ *içün* (11b, 5), anı görmekiçün (27b, 2), *haqqıçün* (10a, 9), *anuñçün* (22a, 4 / 23a, 8), *olduğıçün* (22a, 9), *benümüçün* (107b, 9), *hürmetiçün* (10b, 1)

ile: Birliktelik, vasıta anlamı katan bu edat Eski Anadolu Türkçesinde vasıta hâli için kullanılmıştır. Metindeki örnekleri vasıta hâli bölümünde verilmiştir.

bile: Birliktelik anlamı katmaktadır. İncelediğimiz metinde iki örnekte görülmektedir.

levhâ *bile* bilür heceyi (26a, 1), olar *biledür* küfr-ü îmân (42a, 6)

ķadar: Arapça olan bu edat incelediğimiz metinde yalın hâl ve ismin iyelik şekliyle birleşmiş olarak kullanılmış ve “gibi, miktarınca” anlamı katmıştır.

tedârik etdügi *ķadar* (16a, 7), *ol ķadar* (138b, 7), *ne ķadar* (72a, 1)

üzre: Metinde üç yerde kullanılan bu edat “üzerine, üzerinde” anlamı katmaktadır.

vaħdetüñ *üzre* (200a, 7), yol *üzre* (32b, 5), divân *üzre* (59a, 7)

2.3.2.5.1.2. Yönelme Hâliyle Öbekleşenler:

ķarşu: Yönelme anlamı katan edatlardandır. İncelediğimiz metinde sadece üçüncü tekil kişi zamiriyle öbekleşmiş şekline örnek bulunmaktadır.

aña ķarşu (112b, 3 / 112b, 7 / 112b, 9)

degin: Eski Anadolu Türkçesinde yaygın olarak kullanılan bu edat, incelediğimiz metinde sadece bir örnekte kullanılarak “doğru, kadar” anlamı katmaktadır.

işbu deme *degin* (168a, 2)

toğrı: Eski Anadolu Türkçesinde isim ve zamirlerle yaygın olarak kullanılan bu edat; incelediğimiz metinde yönelme, yaklaşma anlamıyla karşımıza çıkmaktadır.

tağ ucuna *toğrı* (135b, 8), buña *toğrı* (138b, 3 / 169b, 6), aña *toğrı* (139a, 5), baña *toğrı* (2a, 8)

Metinde iki örnekte bu edatın son ünlüsü yuvarlak yazılmıştır.

özünne *toğru* (116a, 2), yere *toğru* (177b, 6)

2.3.2.5.1.3. Ayrılma Hâliyle Öbikleşenler:

berü: Türkçenin ilk yazılı metinlerinden Türkiye Türkçesine kadar bütün sahalalarında görülen bir çekim edatı ve mekan zarfıdır (Hacıeminoğlu, 1992, 14). Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde “berü” ve “beri” şekilleriyle kullanılan bu edat incelediğimiz metinde sadece yuvarlak ünlüyle kullanılmakta ve ayrılma hâliyle birleşmektedir.

yaradılalıdan *berü* (117a, 7), ol zamāndan *berü* (125a, 3), andan *berü* (143a, 8), çok zamāndan *berü* (173a, 3)

girü: Berü edatının zıt anlamlısı olan bu edat, ayrılma hâliyle öbikleşerek eklendiği sözcüğe “-den sonra, -den itibaren” anlamı katmaktadır. Bu şekliyle incelediğimiz metinde bir örneği bulunmaktadır.

şimden *girü* (37b, 2)

ğayrı: Arapça ğayr sözcüğünden türetilmiş, eklendiği sözcüğe “-den başka” anlamı katan edattır.

allahdan *ğayrı* (21b, 6), hebā³ iyyetden *ğayrı* (22a, 1), ta^cāmdan *ğayrı* (28b, 4), andan *ğayrı* (177a, 7)

yaña: Ayrılma hâliyle kullanılan bu edat taraf, yön bildirmektedir.

andan *yaña* (35b, 7), hağdan *yaña* (63b, 1), benden *yaña* (112b, 6)

öñdin: İncelediğimiz metinde tek bir örnekle karşımıza çıkan bu edat eklendiği sözcüğe “-den önce” anlamı katmaktadır.

senden *öñdin* (161a, 5)

ötrü: Sebep bildiren bu edat incelediğimiz metinde iki örnekte kullanılmıştır. İki örneğinde de son ünlüsü farklı yazılmıştır.

edebden *ötrü* (88a, 7), neden *ötri* (160b, 3)

şoñra: Zaman anlamı katan edatlardandır. Ayrılma hâliyle birleşmediğinde zaman zarfı yapmaktadır.

tevekkül kılduğundan *şoñra* (16a, 3), andan şoñra (6a, 1), dutduğdan *şoñra* (6a, 9)

tā: Farsça olan bu edat Çağatay ve Anadolu sahalarında kullanılmaktadır. Cümle veya sözcüklerin başına gelmekle birlikte “-e kadar” anlamı katmaktadır.

mehdī tā beşş-pişvādan (4b, 1), tā ebed (204b, 3), tā mükellef olunca (5b, 4), tā fevkü'l- ‘alāya (20a, 6), tā ölince (24b, 7)

2.3.2.5.2. Bağlama Edatları: Cümleleri veya cümle içindeki sözcükleri ve söz öbeklerini ya anlam bakımından ya da şekil bakımından birbirine bağlayan edatlardır.

Sıralama Edatları: Türkçe kökenli olmayan bu bağlaçlar, bağladıkları sözcük veya sözcük gruplarının her ikisini de kapsama ilgisi katmaktadır.

anda ve bunda (34a, 3), sağına ve solına (35b, 2), şor ve işit (45b, 6), yer ve içer (68a, 7), şoñuna ve ilkinde (84b, 2), cümle yer ve gök (90a, 3)

ve (11b, 9 / 12a, 4 / 15b, 8 / 18a, 4 / 175a, 2)

melek ins vü peridür (7b, 1) şahrā vü biller (28a, 1), cübbe vü kaftān (30a, 2)

mücrim ü ħatī (10b, 9) aħmed ü muħtārī (13b, 6), cāhil ü mürebbī (14b, 8), şems ü kamer (18a, 4)

illā (6b, 6 / 17a, 7 / 17b, 4 / 25a, 3)

Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatları: Karşılaştırılan iki veya daha çok dil birliğini birbirine bağlayan edatlardır. Birbirine denk olan, birbirinin yerini tutabilecek iki dil birliğini birbirine bağlayan, birbiriyle karşılaştıran edatlardır. (Ergin, 2008, 353)

hem āħirsin hem ezelsin (7a, 1), hem arıdur hem arıdıcıdur (20b, 5), hem irkek hem dişi (37b, 4)

kāh mest kāh ħayrān (27a, 3), kāh olur ziyāde şu ‘le virür kāh olur şu ‘lesi az olur (134b, 1)

meleklerle veyā enbiyālara (21b, 7), buyurdı veyā işledi (94b, 6), kelām-ı kādīm veyā ħadīs-i nebīdür (102a, 4)

göre yāħūd ata (32a, 1), virevüz yāħūd alıvirevüz (34b, 8)

Cümle Başı Edatları: Bu edatlar cümleleri anlam bakımından bağlamaya yararlar. Başında buldukları cümleyi bazıları kendinden sonraki cümleye bazıları da kendinden önceki cümleye bağlarlar (Ergin, 2008, 354). Cümle başı edatları; cümleleri olumsuzluk, sebep, açıklama gibi anlam ilgileriyle birbirine bağlarlar. Bu edatların bağladıkları cümlelerin örnekleri çok uzun olacağından bu bölümde cümleleriyle birlikte verilmemiştir. Kontrol edilebilmesi için metin içinde hangi sayfa ve satırda kullanıldıkları verilmiştir.

meger ki (26a, 5)

meger (6b, 6 / 10b, 6 / 21b, 6 / 24b, 2 / 111b, 8)

eger (5b, 6 / 13a, 8 / 111b, 1 / 112b, 6)

ger (17a, 6 / 24a, 6 / 46a, 5 / 38b, 4)

gerçi (76b, 2 / 82a, 8 / 195a, 7)

yoksa (10b, 7 / 21b, 8 / 38b, 8 / 175b, 1)

ya (10b, 8 / 11a, 3)

çü (8b, 1 / 14b, 4 / 21b, 1 / 27b, 9 / 35b, 8)

çün (4a, 3 / 18a, 6 / 20a, 5 / 43b, 8 / 115b, 8)

çünkü (29a, 8 / 42b, 9 / 65b, 1 / 78a, 5)

çünkü (14a, 4 / 15a, 2 / 201b, 7 / 206b, 3)

nitekim (2a, 9 / 22b, 9 / 94b, 1 / 127b, 5)

zîrâ (6b, 5 / 7a, 5 / 14b, 6 / 18a, 9 / 20b, 5 / 26a, 7)

belki (14b, 7 / 11b, 9 / 12a, 3 / 18a, 9 / 38b, 8 / 25a, 6 / 111a)

ammâ (20b, 4 / 21a, 8 / 23b, 4 / 103a, 1 / 133b, 9 / 142b, 9)

velî (14b, 5 / 20a, 8 / 31b, 1 / 38b, 1 / 59a, 8 / 61b, 4 / 194b, 4)

lîk (41a, 4 / 42b, 3)

velîkin (81a, 6 / 132b, 8 / 148a, 8 / 199b, 6)

ancağ (32b, 2 / 74a, 2 / 201a, 4)

ya 'ni (14b, 7 / 21b, 3 / 92b, 9 / 94b, 5 / 96b, 9)

bes (11b, 7 / 17b, 9 / 18a, 7 / 18b, 9 / 19a, 5 / 21b, 3)

Sona Gelen Edatlar: Dil birliklerinin, sözcüklerin, sözcük gruplarının, cümlelerin sonuna gelerek onları önceki veya sonraki unsurlara, sözcüklere, sözcük gruplarına ve cümlelere bağlayan edatlardır (Ergin, 2008, 357).

ki (1b, 1/5a, 8/10a, 3/17b, 8/18a, 6/19a, 6/113b, 5/175a, 7)

kim (14b, 9/15b, 4/17a, 9/25a, 5/175b, 1)

2.3.2.5.3. Kuvvetlendirme Edatları: Bu edatların bazıları hiç bağlama ifadesi taşımaz. Onun için bu edatları diğer bağlama edatlarından ayırmak mümkündür (Ergin, 2008, 365).

de (25a, 2/32a, 9/36a, 6)

dağı (2b, 8/6a, 1/10b, 1/12b, 6/22a, 3/18b, 3/36a, 7)

hōd (12a, 1/64a, 7/80a, 3/93a, 5/119a, 5)

hem (19b, 9/12a, 6/14a, 7/20a, 8/38b, 8)

2.3.2.5.4. Soru Edatı: Soru anlamı veren sözcükler zamir, sıfat ve zarf bölümünde verildiği için burada sadece Eski Türkçeden beri var olan mi / mı edatı verilmiştir. İsimlere ve fiillere gelerek soru anlamı katar. Bu edatın Eski Anadolu Türkçesinde sadece düz şekilleri bulunmaktadır ve Türkiye Türkçesinde de olduğu gibi üzerine kişi eklerini alabilmektedir. Bu nedenle düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalır.

helāk olmağ *mı* (174b, 8) *bilür misiz* (176b, 5), *var mı* (26a, 8 / 130a, 6), *senüñ midür* (32b, 3), *gördüñ mi* (62a, 7), *geçmedi mi* (63b, 3)

2.3.2.5.5. Çağırma – Hitap Edatları: İsimlerden veya unvanlardan önce gelerek hitap hareketini özellikle belirtmekten başka bir anlamları olmayan edatlardır (Hacıeminoğlu, 1998, 284).

ey (5a, 2/13a, 2/181a, 2)

hāy (30a, 5/173b, 6/176b, 2)

hey hey (28a, 4)

hey (33a, 8)

behey (31a, 5)

eyā (6b, 8)

yā (3b, 1/38b, 6/126a, 5/167a, 5)

2.3.2.5.6. Cevap Edatları: İncelediğimiz metin geçen tek cevap edatı belī (evet) edatıdır.

belī (19a, 9 / 22b, 2)

2.3.2.5.7. Ünlemler: Takdir, temenni, dua, hayret, pişmanlık gibi duyguları ifade eden edatlardır. İncelediğimiz metinde bir örneği bulunmaktadır.

eyvāh (73a, 1)

āferīn (52a, 7 / 78a, 9)

ḥayf (29a, 9 / 70b, 7 / 105b 6)

vallahī (11a, 3 / 181b, 9)

2.3.2.5.8. Gösterme Edatları: Bu edatlar sıfat ve zamirlerden farklı olarak hareketleri işaret bakımından gösteren sözlerdir. Bunların kuvvetlendirme görevleri de vardır (Hacıeminoğlu, 1998, 306).

uşda (16b, 3 / 45a, 4 / 112a, 5 / 131b, 8)

uş (10a, 7 / 31b, 1 / 45a, 6 / 55a, 1 / 64b, 2 / 70b, 4)

çağ (51b, 9)

2.3.2.6. FİLLER

Hareket, durum ve oluş bildiren sözcük türüdür. Fiiller isim soylu sözcüklerden farklı olarak çekim eki almadan kullanılamazlar, daima çekimli hâlde bulunurlar. Bu nedenle fiilleri incelemek fiil çekimini incelemek demektir. Bu bölümde fiil çekimini sağlayan kişi ekleri ve kip-zaman ekleri, Eski Anadolu Türkçesinin dil özellikleri dikkate alınarak incelenmiştir.

2.3.2.6.1. Kişi Ekleri: Eski Anadolu Türkçesinde kişi ekleri iki gruptur. Bunların dışında emir çekiminin de kendine has kişi ekleri vardır.

Zamir Kökenli Kişi Ekleri: Öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, gelecek zaman, istek kipinde kullanılır. İncelediğimiz metinde görülen zamir kaynaklı kişi ekleri şöyledir.

1. Tekil Kişi: **-Am, -In** *tanımışam (17a, 3), eylemezin (110b, 5),*
1. Çoğul Kişi: **-Uz, -vUz** *bilürüz (25a, 2), dileyevüz (113b, 7)*
2. Tekil Kişi: **-sIn** *bilesin (25b, 7), gözlemiştir (181b, 2)*
2. Çoğul Kişi: **-sIz** *bilürsüz (120b, 9), göresiz (17a, 4)*
3. Tekil Kişi: **Ø** *yatmış (9a, 2), yeñiler (9a, 1)*
3. Çoğul Kişi: **-lAr** *irmezler (129b, 1), tıyalar (24b, 7)*

İyelik Kökenli Kişi Ekleri: Sadece görülen geçmiş zaman ve şart kipinde kullanılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde şart kipi birinci ve ikinci çoğul kişi eklerini Türkiye Türkçesinden farklı olarak iyelik kökenli kişi ekleriyle değil, zamir kökenli kişi ekleriyle kullanılmaktadır. Ancak incelediğimiz metinde bu iki çekimin de örneği bulunmamaktadır.

1. Tekil Kişi: **-m** *varsam (139a,3), gördüm (51a, 8), getürdüm (31a, 6)*
1. Çoğul Kişi: **-K** *geldük (26b, 4),*
2. Tekil Kişi: **-ñ** *bağsañ (54a, 6), kayd eyledüñ (10a, 6)*
2. Çoğul Kişi: **-ñUz** *görmedüñüz (99a, 7)*
3. Tekil Kişi : **-Ø** *bildi (25b, 9), gitdi (25b, 9), işlese (6a, 5)*
3. Çoğul Kişi: **-lAr** *buldılar (56a, 4), verseler (146a, 2)*

2.3.2.6.2. Kip ve Zaman Ekleri: Fiilerin çekimli hâle gelebilmesi için kullanılan eklerden ikincisidir. Türkçede bildirme (haber) ve dilek (tasarlama) olmak üzere iki tür kip vardır. Bildirme kipleri aynı zamanda zaman ekleridir, dilek kiplerinde ise zaman kavramı yoktur.

2.3.2.6.2.1. Görülen Geçmiş Zaman: Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi incelediğimiz metinde de -dU ekiyle yapılır. Ekin ünsüzü daima ötümlü; ünlüsü birinci ve ikinci kişilerde daima yuvarlak, üçüncü kişilerde daima düz olduğu için bu ek ünsüz uyumu ve dudak uyumuna aykırılık göstermektedir. İkinci çoğul kişinin örnekleri basit çekimle incelediğimiz metinde bir örnekle karşımıza çıkmıştır.

1. **Tekil Kişi:** *diledüm (16a, 8), getürdüm (31a, 6), gördüm (51a, 8), vardum (174b, 3), yaratdum (104a, 1), temāşā kıldum(169b, 1), buldum (31a, 6)*
1. **Çoğul Kişi:** *geldük (26b, 4), bildük (52b, 8), söyledük (181a, 9), esîr olduk (10b, 7), gördük (52b, 9), çıkarduk (36a, 4), almaduk (152b, 7), ısmarladuk (140a, 4)*
2. **Tekil Kişi:** *var eyledüñ (7b, 4), kısmet etdüñ (7b, 8), kayd eyledüñ (10a, 6), işitdüñ (112a, 5), gördüñ (62a, 8), da ‘vî kılduñ (64a, 2), uzanmaduñ (105a, 1)*
2. **Çoğul Kişi:** *görmedüñüz (99a, 7)*
3. **Tekil Kişi:** *geldi (3a, 9), didi (19a, 1 / 25b, 4), oldu (20a, 5), bildi (25b, 9), gitdi (25b, 9), añlamadı (25b, 5)*
3. **Çoğul Kişi:** *bildiler (15a, 2), didiler (22b, 1), şaf oldılar (35b, 2), buldılar (56a, 4), dutdılar (89a, 4)*

2.3.2.6.2.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman: İncelediğimiz metinde öğrenilen geçmiş zaman için -mİş, -Updur, -UpdUrUr, -upturur ekleri kullanılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde asıl öğrenilen geçmiş zaman eki -mİş’dir ve ünlüsü daima düzdür. Bu nedenle dudak uyumu dışındadır (Şahin, 2009, 66). İncelediğimiz metinde birinci ve ikinci kişi ve üçüncü çoğul kişi çekimlerine sınırlı sayıda örnek bulunmaktadır. 2. çoğul kişi çekiminin metinde hiç örneği bulunmamaktadır.

1. **Tekil Kişi:** *içmişem (16b, 4), tanımışam (17a, 3)*
1. **Çoğul Kişi:** *kuşanmışuz (48b, 6)*
2. **Tekil Kişi:** *gözlemişsin (181b, 2)*
3. **Tekil Kişi:** *şerbet içüpdür (9b,5), gösterüpdür (49a, 6), diyüpdür (54b, 4), gerilüpturur (178a, 2), halk edübdür (203a, 3), cenk edüpdür (111b, 5), gidüpdür (111b, 6), yazılıbdurur (171a, 2),
dimişdür (114a, 9), buyurmuşdur (18b, 6), oturmuş (170a, 2), toptolu olmuş (172a, 5), geçmişdür (8b, 9), yatmış (9a, 2), kalmış (9a, 4), almamışdur (32a, 3), olmuşdur (23b, 5), kılmış (25a,4), bilmiş (25b, 3), müzeyyen eylemiş (27b, 8), virmiş (29b, 9), fâriğ olupdur (30b, 5), dutmuşdur (8a, 9), yatmış (9a, 2)*
3. **Çoğul Kişi :** *ısmarlamışlar (170a, 8), düzenmişler (135b, 5), söylemişler (176a, 5)*

2.3.2.6.2.3. Gelecek Zaman: Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman için yaygın olarak kullanılan -IsAr eki kullanılmaktadır. İncelediğimiz metinde bu ek hiç kullanılmamıştır. Bunun yanında daha az kullanılan -AcAK eki ise sadece iki örnekte karşımıza çıkmaktadır.

olacağdur (111b, 3), tolacağdur (111b, 3)

2.3.2.6.2.4. Geniş Zaman: Eski Anadolu Türkçesinde geniş zaman için -Ur, -Ar, -r ekleri kullanılmaktadır. Ekin ünlüsü incelediğimiz metinde çoğunlukla dar-yuvarlak bazen de geniş-düz olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekin olumsuzunda -mA ve -mAz ekleri kullanılmaktadır. Geniş zamanı karşılayan diğer bir ek de -A ekidir. Geniş zaman ekinin incelediğimiz en fazla örneği üçüncü tekil kişi çekimindedir.

1. Tekil Kişi: *temennā eylerem (15a, 4), gösterürem (174b, 8), dilerüm (4b, 2), temennā eylerüm (10a, 2)*

bozaman (28b, 6), yazaman (28b, 7), söylemezsin (96b, 6 / 110b, 4), eylemezsin (110b, 5), gitmezem (115a, 3), kıomazum (109b, 6)

1. Çoğul Kişi: *bilürüz (25a, 2), diñleyübilürüz (132a, 5), añlayubilürüz (132a, 6)*

2. Tekil Kişi: *zıkir idersin (10a, 7), yönelürsin (115b, 5), yer içersin (166a, 7)*

gözetmezsin (166a, 9), bilmezsin (60a, 7), gözetmezsin (106b, 8), ölmezsin (115a, 5)

2. Çoğul Kişi: *bilürsüz (120b, 9), dirsiz (94b, 7), kerem kılursız (177a, 2)*

göremezsiz (96b, 1)

3. Tekil Kişi: *virür (203a, 8), iñiler (9a, 2), yeñiler (9a, 1), fermān kıılır (204a, 5), giderür (6a, 4), çeker (9a, 5), yad kıılır (2b, 1), zıkr olunur (2b, 6), buyurur (3a, 2), yad eyler (8b, 5), yenür (9b, 2), ister (26a, 4), yatur (27a, 7), umar (72b, 3)*

yetmez (9a, 8), etmez (9a, 8), bulunmaz (11a, 1), bilmez (22a, 4), uymaz (26b, 7), olmaz (26a, 3), tuymaz (25b, 6)

şata mı (31b, 9) ata mı (32a, 1)

3. Çoğul Kişi: *şaparlar (170a, 8), ururlar (8b, 6), dirler (18b, 1 / 18b, 3), yürürler (30b, 1), iledürler (36b, 7), cevāb virürler (140b, 2)*

yeñilmezler (35b, 1), gam yemezler (55b, 3), irmezler (129b, 1), karar kıılamazlar (170b, 3)

2.3.2.6.2.5. Şimdiki Zaman: Eski Anadolu Türkçesinde şimdiki zaman için kullanılan ayrı bir ek yoktur. İçinde bulunulan zamanı karşılamak için -Ur, -r geniş zaman veya -A istek kipi kullanılmaktadır (Şahin, 2009, 68). İncelediğimiz metinde şimdiki zaman anlamı içeren bir örnek tespit edilmiştir.

yatur şimdi (12a, 7)

2.3.2.6.2.6. Şart Kipi: Eski Anadolu Türkçesinde şart kipi -sA ekiyle yapılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde ekin birinci çoğul kişi çekimi, Türkiye Türkçesinden farklı olarak iyelik kaynaklı değil zamir kaynaklı şahıs eki almaktadır. Ancak incelediğimiz metinde şart kipinin birinci ve ikinci çoğul kişi çekimlerine örnek bulunmamaktadır. Metinde genellikle birleşik çekimiyle karşımıza çıkan şart çekiminin basit çekimli örnekleri aşağıdaki gibidir.

1. **Tekil Kişi:** *varsam (139a, 3)*

2. **Tekil Kişi:** *nazar kılsañ (12b, 9), ehl olsañ (12b, 9), baksañ (54a, 6), añlasañ (57b, 1), şorsañ (60b, 3), delü olsañ (96a, 5)*

3. **Tekil Kişi:** *silinse (3b, 8), düşse (23a, 4 / 203b, 9), işlese (6a, 5), dise (8b, 6 / 25a, 5), tekrār eylese (5b, 9), şer ‘amel işlese (6a, 2), olsa (16b, 9 / 19a, 1), olmasa (20b, 9), inanmasa (18b, 8), bilinmese (69a, 7), irmese (13b, 3)*

3. **Çoğul Kişi:** ‘arz etseler (94b, 6), verseler (146a, 2)

2.3.2.6.2.7. Gereklilik Kipi: İncelediğimiz metinde gereklilik kipi için “gerek” ve “lāzım” sözcükleri kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde şart kipi için kullanılan “-sA gerek” birleşik yapısı incelediğimiz metinde bir örnekte kullanılmıştır.

iṭā ‘at etmek gerek (2b, 4), sevmek gerek (159b, 8), söylemek gerek (161a, 9), teslīm etmek lāzım (18b, 4), bulunmaq lāzım gelür (18a, 7), bilmek gerek (93a, 6)
dutsaḵ kerek (124b, 3)

2.3.2.6.2.8. İstek Kipi: Eski Anadolu Türkçesinde çok sık kullanılan ve geniş zaman, gelecek zaman, şimdiki zaman çekimlerini de karşılamak için kullanılan -A ekiyle yapılır.

1. **Tekil Kişi** : *azduram* (111b, 7), *tolduram* (112a, 2), *varam* (112b, 7), *yetişibilem* (174b, 2), *görem* (28b, 7), *bozam* (28b, 7), *helāk idem* (28b, 8)

1. **Çoğul Kişi**: *bulavuz* (10b, 8), *kalķavuz* (10b, 6), *dileyevüz* (113b, 7), *girevüz* (113b, 7), *virevüz* (37a, 5)

2. **Tekil Kişi** : *seyr idesin* (112b, 1), *edesin* (22b, 5), *bilesin* (25b, 7), *diyesin* (26a, 9)

2. **Çoğul Kişi** : *yapasız* (108a, 1), *dutasız* (108a, 7), *göresiz* (17a, 4), *yirsiz* (141a, 2)

3. **Tekil Kişi** : *baķa* (9b, 8), *gele* (5a, 9), *gelmeye* (2a, 1), *(ümīd) kat   etmeye* (3a,1), *söyleye* (4b, 3), *vāķi   ola* (5b, 6), *bulunmaya* (28b, 9), *düşe* (24a, 3), *çıkmaya* (25b, 1), *ķımıldaya* (26a, 9)

3. **Çoğul Kişi** : *yoksul olalar* (111a, 6), *tuyalar* (24b, 7), *dizivereler* (16b, 1), *çekeler* (51b, 8), *ķaleb eyleyeler* (104a, 3)

2.3.2.6. 2. 9. Emir Kipi: Emir kipinin çekiminde her kişi için ayrı asıldan gelen ekler kullanılmıştır. Birinci tekil kişi -AyIn / -AyIm, birinci çoğul kişi -AlUm, ikinci tekil kişi -Gıl / Ø, ikinci çoğul kişi -ñ / -ñUz, üçüncü tekil kişi -sUn, üçüncü çoğul kişi -sUnlAr şeklinde çekimlenir. Birinci ve ikinci çoğul ve üçüncü kişi ekleri daima yuvarlak ünlüyle kullanılır.

1. **Tekil Kişi**: *diyeyin* (115b, 2), *ķılayum zārı* (15a, 5), *ķaber vireyin* (168b, 5), *neyleyeyin* (174b, 7), *göreyin* (32a, 9), *ķatayın* (29a, 5), *yatayın* (29a, 4)

1. **Çoğul Kişi**: *gelelüm* (22b, 6), *beyān idelüm* (22b, 8), *diyelüm* (24b, 6), *iş ķılalum* (33b, 7), *ayırmayalum* (66a, 1), *söz açalum* (40a, 8), *ķalmayalum* (47b, 9)

2. **Tekil Kişi**: *ac toyrķıl* (186b, 8), *dutğıl* (115b, 8), *virgil* (130b, 6), *irgil* (130b, 6), *bil* (20a, 8 / 203b, 6), *baķ* (6b, 9), *raķmet eyle* (4b, 6), *diñle* (115b, 3), *dut* (15a, 7), *gel* (4b, 8 / 13a, 2 / 33b, 7), *gör* (12b, 5 / 35a, 3), *dür etme* (10a, 5)

2. **Çoğul Kişi**: *izin izleñ* (2a, 9), *nazar eyleñüz* (44b, 6), *dür etmeñ* (3b, 3), *ğāfil olmañ* (11a, 7), *ķayī   geķirmeñ* (11b, 1)

3. **Tekil Kişi**: *ķalsun* (7a, 6), *gelsün* (17a, 8), *söylesün* (96a, 7), *aldamasun* (66a, 3)

3. **Çoğul Kişi**: * ibādet etsünler* (93a, 2), *añlamasunlar* (37b, 6)

2.3.2.6.3. Birleşik Çekim: Fiilerin birleşik çekimleri i- ek fiiliyle yapılmaktadır. Basit çekimli fiiler üzerine ek fiilin görülen geçmiş zaman (idi), öğrenilen geçmiş zaman (imiş) ve şart kipini (ise) almasıyla gerçekleşir. Çekimli fiiler üzerine ek fiilin geniş zamanının üçüncü tekil kişi eki (-dur) geldiğinde kesinlik veya ihtimal anlamı kattığı görülmektedir. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesinde ek fiilin düştüğü örnekler de karşımıza çıkmaktadır. İncelediğimiz metindeki birleşik çekim örnekleri aşağıdaki gibidir.

Hikâye Birleşik Çekimi (idi):

yemişdüm (178b, 6), yapmışduğ (180b, 5), demişdük (182b, 6), yemişdi (143b, 8), bitmişdi (18a, 4),
giderdi (27a, 3), bakardı (36a, 2), misâfirlik kııurdı (27a, 1), seyrân iderdi (27a, 2), gelmezidi (27a, 4), bilmezidi (27a, 5), rahm etmezdi (111b, 2)
müsteħakk olsaydı (99a, 4)
gireydi (111b, 1), görebileydüm (169b, 2), ideydi (173a, 9), olaydı (29a, 1), kabz edeydi (48b, 9)

Rivayet Birleşik Çekimi (imiş):

mute ‘alluğ olurlar imiş (95b, 1), görürler imiş (95b, 4), göremezler imiş (95b, 9), dirler imiş (96a, 7), düşermiş (95b, 2), ölmezmiş (122b, 4)

Şart Birleşik Çekimi (ise):

kılursa (203a, 9), hüküm iderse (203b, 4), mücrim olursa (2b, 9 / 4b, 8), buyurursañ (175a,3), taleb eylerseñ (13a, 3), isterseñ (13a, 9), tulū ‘ ederse (24a, 4), olursa (24a, 3), bozarsam (28a, 8), idhāl-ı şekāvet etmezse (6a, 8), çıkmazise (50b, 8), olmazısa (33b, 9)

Kuvvetlendirme ve İhtimal (-dUr):

kalmamışdur (121a, 8), helāk olmuşdur (137b, 4), gelmişdürür (189b, 1), dimişdür (114a, 9)

2.3.2.6.4. Ek Fiil: Eski Türkçede er- “olmak” şeklindeki ek fiil Eski Anadolu Türkçesinde i- şeklindedir. Türkiye Türkçesindeki olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesinde de ek fiil sözcüklerle birleşirken düşebilir. Ek fiilin dildeki görevi isim soylu sözcükleri fiil durumuna getirerek cümlede yüklem olabilmemelerini sağlamak (isim cümlesi yapmak), basit çekimli fiillerin üzerine gelerek birleşik çekim yapmaktır. Ek fiilin birleşik çekimi yukarıda verildiği için bu bölümde isim soylu sözcükler üzerindeki örnekleri verilecektir.

Görülen Geçmiş Zaman (idi):

āllāh idi (42b, 9), seyrānidi (43a, 7), qanda idi (83b, 2), kişiydük (142b, 7)

Öğrenilen Geçmiş Zaman (imiş):

var imiş (121a, 2), mevcinden imiş (178b, 7), hazīne’ ymiş (136b, 9), neymiş (161a, 6)

Şart Kipi (ise):

ākiliseñ (156b, 6), ārifiseñ (13a, 8), varise (34a, 1)

Geniş Zaman: Her kişi çekimine göre eki farklıdır. Kalıplaşmış olarak kullanılır.

1. Tekil Kişi: *reyhānam (16b, 3), hayrānam (16b, 4), ‘ummānam (16b, 8), sulṭānam (17a, 1), burhānam (17a, 3), ‘irfānam (17a, 5), kānam (17a, 7), dermānam (17a, 9), fermānam (17b, 2), tevellāyam (17b, 2), benüm (157a, 9)*

1. Çoğul Kişi: *bizüz (52b, 3), müştākıyuz (126a, 5)*

2. Kişi: *sensin (7a, 5/ 10a, 3/ 46a, 6), ezelsin (7a, 1), āḫirsin (7a, 1), qarındaşumsın (175a, 4), misāfirisin (173a, 7)*

3. Kişi: *emrūndürür (7a, 7), diridür (7a, 9), melekdür (7b, 7), nedür (8a, 6/ 18a, 5), yoḫdur (8b, 8, 21b, 6), oldur (113b, 5), köşedür (17b, 9), budur (17b, 8 / 18b, 1), güzeldür (18b, 2), çoḫdur (18b, 3), kāfirdür (18b, 9), arıdıcıdur (20b, 5), yürümekdür (21a, 8), degildür (21b, 8), yerineṭurur (21a, 4), arıdur (21b, 8), üküşdür (26b, 4), gücdür (26b, 5)*

Ek Fiilin Zarf-Fiil Ekiyle Kullanımı: Ek fiilin zarf-fiili Eski Anadolu Türkçesinde de -ken ekidir. Fiillere geniş zaman ile bağlanabilen bu ek isimlere de gelebilir.

çekerken (169b, 3) terbiyet iderken (23a, 7), sileriken (34b, 9), giderken (168a, 1)

varken (23a, 8), yoğ iken (81a, 3), ‘ālem-i vaḥdetde iken (84a, 1), işleriken (188b, 1), külldeyken (43a, 9), ildeyken (43b, 1), içindeyken (13a, 8), eldeyken (150b, 4), fikirdeyken (178a, 5)

Ek Fiilin Sıfat-Fiil Ekiyle Kullanımı: Ek eylemin sıfat-fiil eki –dük sıfat-fiilidir. İncelediğimiz metinde iki örnekte karşımıza çıkmaktadır.

necidügi (161a, 4), nidügi (67b, 8 / 160b, 8)

Ek Fiilin Olumsuzu: İncelediğimiz metinde ek fiilin olumsuzu “degül” edatıyla yapılmaktadır.

degül (51b, 2 / 59b, 5 / 36a, 5 / 113b, 3) degülseñ (14a, 8), degüldür (184b, 4), degüldüm (144a, 8)

3. METİN

[1b] *bismillāhi'r-raḥmāni'r-rāḥīm elḥamdüli'l-lāhi rabbi'l-ālemīn*¹ ki bizi felāt-ı ʿademden vücūd-ı bi-çāresine erişdürdi ve ʿaḳıl şemʿini elümüze verdi ki ʿālem-i ğafletde bu nefsi-şüm ardınca emmāre zülmetile muḳtezā deresine düşüp enbiyā ve evliyā maʿberini yetürmeye özüñi bunca ervāḥa ecsāma her birisi divān-ı ḥazretde aḳmış aʿmāl-i şerriyeden çizdüklerinde ol ḥaş metāʿları görüben boynumuz aşığa egilüp erenlerümüz öñinde [2a] yüzümüze od gelmeye zīrā ḥaḳ tebāreke ve teʿālā her gürūhı kim yaratdı anuñ zemmesine ʿubūdiyyet lāzım olanlara istiḳlāli her nevʿine kemāl-i luḫfından ve kereminden mürşid verdi kim ol varup seyrān etdüğüñüz yerlerde ḥāl-i ʿacz vāḳiʿ olup ser-gerdān olduğıñuz vaḳtin baña toğrı gelenüñ izin izleñ diyü buyurdu nitekim kelām-ı [2b] ḳadīm yād ḳılır *ḳavlühü teʿālā eḫīʿü'l-lāhe eḫīʿü'r-resüle ve ulūʿ emre minküm*² bes imdi allaha muḫtīʿ olan resüline ve imām-ı zamānına itāʿat etmek gerek zīrā ki ʿārifler ʿurucu bu vechile bulur diyü zikr olunur insān bu ʿibādet üzerinedür ümīd ʿalāmeti bunlar ʿamelde zāḥir olmaḳdur ve daḫı ḳul ne ḳadar mücrim olursa allahuñ raḫmetinden ümīd [3a] ḳaḫʿ etmeye zīrā ḥaḳ tebāreke ve teʿālā celle celālühü kelāmında buyurur *bi-luḫfu'l-cezīl ve bi-ḳavlihü'l-aẓīm*³ *ḳul yā ʿibādiyeʿlezīne esrefü ʿalā enfusihim lā-taḳnetü min raḫmeti'l-lāhi inneʿl-lāhe yaġfirülüʿz-zünübü cemīān*⁴

menāḳıḳ

ümīdüm çoḳdur ḫüdādan yā muḫammed yā ʿalī

daḫı siz raḫmet-sezādan yā muḫammed yā ʿalī

şānuñuzda geldi çün tāḥa ve yāsīn hilati

[3b] ḳādürüʿl-ḫayyüʿl-beḳādan yā muḫammed yā ʿalī

¹ Metin içinde kullanılan ayetlerin Türkçeleri www.kuran.gen.tr., www.kuranmeali.org internet adreslerinden alınmıştır. Bu internet adreslerinde Diyanet İşleri tarafından yapılan çeviriler kullanılmıştır.

² “Allah’a itaat edin. Peygamber’e itaat edin ve sizden olan ulu’l-emre (idarecilere) de.” (Nisa, 59. ayetin bir kısmı)

³ “Büyük nezaket ve harika kelimelerle”

⁴ “De ki: “Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder.” (Eksik kısım: Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.)” (Zümer, 53. ayet, ayetin son kısmı eksik)

- hulķ-ı mürüvvetle saĥāvet sizde görindi ʿayān
 bizi dūr etmeñ şafādan yā muĥammed yā ʿalī
 biriñüz ĥaĥķında dir hulķun ʿazīm bār-ı ĥūdā
 biriñüz iñdi saĥādan yā muĥammed yā ʿalī
 nūruñuzdan toĥtolu āfāķ enfes mihr ü māh
 pūr-münevver rūşenādan yā muĥammed yā ʿalī
 her ki şavt-ı medĥūñüz silinse yerde def^c olur
 sidre-i şol müntehādan yā muĥammed yā ʿalī
- [4a] mu ʿcizātile velāyet sizde oldı tamām
 şoñra fevc-i enbiyādan yā muĥammed yā ʿalī
 maĥbūl-ı ĥaĥdur ĥasan nūr-ı velāyet geldi çün
 şāh-ı ĥüseyn kerbelādan yā muĥammed yā ʿalī
 ba ʿden zeyne'l- ʿibādühüm muĥammed baķıruñ
 kısımdu ca ʿfer ĥūdādan yā muĥammed yā ʿalī
 mūsā-i kāzım ʿalinūñ bes naķīdür aĥteri
 toĥdı muĥammed taķiden yā muĥammed yā ʿalī
 bes ĥasenü'l- ʿaskeridür bunlaruñ ser-leşkeri
- [4b] mehdī tā bess-pişvādan yā muĥammed yā ʿalī
 dilerüm dilūñ tevelli bunlara her şubĥ şām
 söyleye medĥ şenādan yā muĥammed yā ʿalī
 bu faķīr ü kem-terüñ sizden temennā kılduĥı
 ĥurtıla derd ü belādan yā muĥammed yā ʿalī
 yā ĥudā sen raĥmet eyle anlara
 bu sözi cānile diñleyenlere
 neçe mücrim olursa gel ʿafiy kııl
 o zulmetden çıkar ĥalbin şafā kııl
- [5a] *beyt der beyān-ı ādem ile'l-ĥayr ve's-şerr*
 ای طالبون معرفت من للآسآرت والضمير البيان
 وير آجيون مغفرت عز العطوف والرؤف والرحمان
 وى آبقون من المناهى و الهواز و الذلته و الطغيان
 غفر الله لكم و لو الديكم بجميعا ال و لآدوالا قريبا و الخولن
 و شكر الله فى الحلد بالمشآهدة و بالهور و القصور و الوالدلن

و استمعوا ای عزیزان بأذالرّوح و agāh oluñ andan her ādem ki dünyāda ana raḥminden zuhūra gele allah tebāreke ve te‘ālā [5b] anuñ sađ tarafına kemāl-i luṭfindan ve kereminden üç yüz altmış melek irsāl ider ve şol tarafından dağı üç yüz altmış şeytān ḥāzır olur tā mükellef olunca bunuñ eṭrāfında tevakkuf ḳalurlar ol vaḳit ki bulūgiyyet vāḳi‘ola eger ol kimesne iḥsāna müteveccih olup bir ḥayır ‘amel işlese ol melegüñ biri bunuñ sađ elin dutup raḥmān tarafına çeker ve eger tekrār eylese ol [6a] melegüñ biri dağı yapışur ve andan şoñra şekāvet meyl edüp bir şer ‘amel işlese ol şeytānuñ biri anuñ şol elin şeytān tarafına çeker ol melegüñ biri elin giderür ve eger tekrār işlese ol şeytānuñ biri dağı yapışur ol melegüñ biri dağı elin giderür şaliverür ve eger ibtidādan sa‘ādete müteveccih olup arasına idḥāl-ı şekāvet etmezse üç yüz altmış melek bunuñ tamām elin dutduğdan şoñra [6b] ayruḳ ol kimesne şerre yağın olmaz zīrā ki mülk miskini olur şeytān bunuñ elin dutınca efsād arasına iḥsān idḥāl olmazsa ayruḳ bu kimesne sa‘ādete meyl etmez zīrā külli vücūdını şeytān ḳabz eyledi illā meger ḥaḳdan ‘ināyet ola *hüve‘l- ğafürü’r-raḥīm*⁵

münācāt der beyān aḥvāl-i maḥlūḳāt cümle fi’ d-dünyā

eyā ḳayyūm-ı ḳādir ḥayy-ı muṭlaḳ

şikeste ḳullara luṭfile sen baḳ

[7a] hem āḥirsin ey ḥālīḳ hem ezelsin

ebed bāḳī vü şāmī lem-yezelsin

ilāhī ḳıl ‘aṭāyī ḳullaruña

bu miskin bi-çāre yoḳsullaruña

zīrā sensin ḳamunuñ pādişāhı

ya ğayrı kime ḳalsun bunlar āhi

senüñ emrüñdürür bunlara ḥareket

dağı faẓluñdurur rızḳına bereket

ḳavī ḳadrüñle bunlar diridür

[7b] eger ḥayvān melek ins vü perīdür

mükemmel zātını hem-tā eḥadsın

tena ‘umdan müberrā bir şamedsin

ḳaçan var eyledüñ küllī füşünü

bularuñ kimi faẓlī kim füzüñi

bu cem ‘üñ fevci vaḥş ṭayr vü insān

⁵ “O çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Zümer, 53. ayetin sonu)

kimi cinn vü melekdür kimi hayvân
bulara kısmet etdüñ âşiyânı
ve ger perrânîdür ger mâşiyânî (bularuñ)⁶

[8a] kimi ‘ārif me ‘āni-gūy ‘ārifān
kimi cāhīl ü bī-idrāk nādān
kimi ehl-i başiret gey ‘azīzdür
kimi ‘umyān-ı hayvan bī-temīzdür
kimi diyü muzılldur yoḡ der āyet
ne bilsün ki nedür aḡbar-ı āyet
kimi cehl ü basīṭ kimi mürekkeb
olardan yek-mezār vechile mürekkeb
kimi dutmıṣdur aḡlāk-ı ḡamīde

[8b] çü nefhī vaḡt-i gül şubḡ demide
kimi ‘ālim ki her ma ‘nāda a ‘lem
kimi faşīḡ-zebāndur kimi ebkem
kiminüñ ismi dutmıṣdur cihānı
ki cümle maḡlūkāt yād eyler anı
kimi bir yā dise lebbeyk ururlar
kimini taḡkīr idüp haykırurlar
kiminüñ mālınuñ yoḡdur ḡarārı
kiminüñ ‘ömri geḡmişdür na-ḡārī

[9a] kimi sarāylar vü köşkler yeñiler
kimi bir köşede yatmıṣ inñiler
kimi melik-i ümerādur kimi ḡaş
kimi külḡanda ḡalmıṣ yüz is pās
kimi dertler çeker yürek yaralu⁷
kiminüñ bī-nihāyet mülk-i mālı
kiminüñ na ‘lin yetmez mecāli
kimi şāḡib-i ḡazāyin etmez iḡsān
olur oḡrı ḡarāmī aña düşmān

⁶ 7b sayfasının reddadesiyle 8a sayfasının ilk sözcüğü birbirine uymamaktadır. Tahminimize göre burada bir yaprak eksiktir.

⁷ Kafiyeleer göz önünde bulundurulduğunda burada –lu redifli bir mısranın eksik olduğu anlaşılmaktadır.

[9b] kimi ihsān ider ḥaḫḫa müdāmī
yenür her dem anuñ nān idāmı
kimi zākirdürür peyvest alsa
kimi perestiş ider mihr ü māha
kimi bir kimseden şerbet içüpdür
özin yavı kıluban keff çeküpdür
kimi dün gün yüzün dutmuş ḥaḫḫa ol
ne mümkündür dönüp ğayra baḫa ol
kimi ser-mest olup ʿaşkile ḥayrān

[10a] bu vechile müzeyyendür bu meydān
temennā eylerüm senden ilāhī
ki sensin bunlaruñ püşt- penāhı
buları maḥrüm etme raḥmetüñden
daḫı dūr etme ʿālī ḥazretüñden
ezel ḫayd eyledüñ rūḫu'l-enāmı
bular uş zikir ider sen lā-yenāmı
te ʿālā bunlaruñ zikri ḥaḫḫıçün
müdāmı ʿaşkıla fikri ḥaḫḫıçün

[10b] daḫı kāmīl olanlar ḫürmetiçün
yoluña cān verenler ḫürmetiçün
bizüm ʿiṣyānumuz çoḫdur ʿaf kıl
daḫı ḫavm-i ʿaliyyü'l-muştafā kıl
ʿināyet senden ire himmet erden
meger ḫalkāvuz ol vechile yerden
ḫalup yoḫsa esir olduk cerimi
ya biz ḫaçan bulavuz sen kerimi
tevellī gibi mücrim ü ḫaḫı ḫul

[11a] bulunmaz kıl anı luḫfuñla maḫbül
bizüm derdümüze sen eyle merḫem
ya ğayrı kim bilür vallahi a ʿlem

hazā kitāb-ı tevellī abdāl
manzūmesi⁸

tenbīh

⁸ Sayfa kenarına kırmızı mürekkeple eklenmiştir. Yazı stilinin metinle birebir uyuşmaması sebebiyle sonradan eklendiği düşünülmektedir.

يا اخوانى الطالبيب العاجلين الى سرعت المشاهدة

و الفوز العظيم منالغفار التولب الرحيم

ġāfil olmañ andan ki dünyāda bu ġurūr ħaymesi tīz bozılır bugün güle baqduġuna inanup tūl-i emel ardınca ‘ömrüñüzi [11b] zāyi ‘ geçürmeñ zīrā ehl-i ħaḡ nazariyle baqarsañ dünyā ‘imāretleri henüz tamām olmadın ħarābī görünür bes anuñçün sādīḡ yol erenleri bunuñ ma ‘mūruna muḡayyed olmayup fenāya düşdiler zīrā dünyā i’ çün ma ‘mūr olanuñ āhiri ħarābdur ħaḡ içün ħarāb olanuñ āhiri ma ‘mūr olur niçün ki ħaḡ subḡāne ve te ‘ālā ḡullara bu dünyāyı mülk ider olsun diyü virmedi belki ‘ariyet verdi zirā ‘atçün ve mücāhede [12a] çekmek içün ve kendü zāt-ı ḡadīmi ḡöd *kenzi lāya ‘lem bidāyetihī ve lāyedrik bi-nihāyetih⁹* dür belki ol ḡaḡ ḡulları terk-i māsivāḡ ḡılıp ve vuḡlat ārzüsiyle tefekkür baḡrına ġavvāḡ olup ittiḡād gevherlerin bulsunlar diyü şaldı ve hem kelāmında buyurmuşdur *ḡavlühü te ‘ālā innellezīne lā-yercūne liḡā’ enā ve razū bi’l-ḡayātü’d-dünyā veḡmā’ ennū biḡā vellezīne ḡüm ‘an āyātinhā ġāfilūn [12b] ülā’ ike mā’ vāḡümü’n-nāru bimā kānū yeksībūn¹⁰*

şi ‘ir

zihī ḡāni ‘ ki ḡun ‘ında rumūz etmişdür esrārı
ki ol remzi beyān eyler ḡamu ayāt aḡbārı
bize gör nece ḡılmışdur arāzı seb ‘ī-i ḡısmet
daḡı ne çarḡ-ı heft-aḡter revān etdi bu devvārı
ne cevherler dizitmişdür anuñ sırrına ‘aḡl irmez
kimi ebyaḡ kimi aḡmer kimi ezraḡ kimi asfārı
naḡar ḡılsañ cihānında baḡiret ehl olsañ hem
[13a] göreydik luḡf-ı ḡahrından tamām ḡaḡı ve ebrārı¹¹
gel ey ‘aḡıḡ olan cāndan bu sırruñ fehmine ‘azm it
ḡırātü’l-müstakīm oldur ḡaleb eylerseñ yārı
hevā dārında eylerken heves girdābına düşme
yalancı dünye ehline bu resmile ḡılır kārı
berü gel varuñı terk it ḡalāḡ ol bu ezelden gec
‘azm ḡıl dār-ı a ‘lāya bıraḡ bu nāmūsı ‘ārı

⁹ Başlangıcı bilinmeyen ve sonu anlaşılmayan hazine

¹⁰ “Onlar ki ahirette bize kavuşmayı ummaz ve sadece dünya hayatına razı olup onunla tatmin bulur ve onlar ki bizim tek ilah olduğumuzun delillerinden ve gönderdiğimiz Kur’ân ayetlerinden gaflet etmeyi sürdürür! İşte bunların, irtikab ettikleri şirk ve isyan sebebiyle varacakları yer cehennemdir.” (Yunus, 7- 8. ayet)

¹¹ Sayfanın sol üst köşesinde vakıf mührü bulunmaktadır.

- eger ʿarīfiseñ benlik saña gāyet hicāb olmuş
anı maḥv eyle isterseñ saña hem-dem ola bārī
- [13b] anuñ luṭf-ı kemālinden aduñ insāna kayd oldu
oñat kı l kendüñi ma ʿmür kabül etmez ol evkārı
ʿimāret olmaz ol kimse ʿināyet irmese ḥaḳdan
ebed vīrān ḳalır her kim ṭaleb kılmaz o mi ʿmārı
raḥīm oldur ki ol bize hidāyet kıldı raḥmetden
getürdi cebrāʾ il ḳurān verüp aḥmed ü muḥtārı
eger ehl-i şehādetsēñ yakın bil bu sözi ḥaḳdan
ḳaçan ol dīv mel ʿunuñ olur ḳalbinde iḳrārı
iki kısım eylenüp allah ṭarīḳi luṭf-ı ḳahrından
- [14a] yaratmışdur azāsında ḳomışdur cennetüñ nārı
ḥazer kı l dām-ı ḳulmetden ezelldür ehl çün anuñ
saḳın ḳulm-ı ḳalāletden eger añlarsañ anları
hevā ḳaydına ṭolaşma özüñ nāḳış ḳalır çünkim
ḳo ol noḳşān tamām olmaz saña yār etme aḡyārı
rehā kı l arzū-yı nefsi ki sūdı yoḳ saña anuñ
elüñden şal fesād eyler ziyāndur hem anuñ varı
bu dūnyā zevḳine verme gönül a ʿmā degülseñ var
aḡudur lezzeti anuñ daḡı ḳulmetdür envārı
- [14b] ḡayālī ḳoy ki ḳalbüñden ebed kı lmaḳ geçe bunda
anı bil fikr-i fāsiddür gider dilden bu efkārı
nebīler ḳalmadı bunda velīler hergiz iñanmaz
hemān bildürür seyr-i müdevvir hem çün a ʿşārı
ḥaḳāyık ʿilminüñ sırrı velī ʿasr-ı fānidür maḡşüş
ḳaçan idrāk ider nādān zīrā muḡkemdür inkārı
oları belki fark etmez eger ma ʿnī ola ya ʿni
ne bilsün cāhil ü mürebbī nedür ḳurʾān eş ʿārı
özini bilmeyen ḡāfil şu dīv ehremendür kim
- [15a] ilāhın bilmedi anuñ hīç olmaz ṭoḡrı ḡüftārı
ʿarīfler bildiler anuñ elifden remzini çünkim
ne ḥācet söylemek zāyid olara ṭül tekrārı
müdāmī ḥaḳ te ʿālādan temennā eylerem yā rab

beni maḳṣūduma vaşl it neçe bir kılayum zārı
tevellī dervīşe anı vaşıyyet kıluram dün gün
ḫaḳḳı dut ğayrınıñ yoḳdur anuñ ḳatında miḳdārı
der beyān-ı afāḳ enfūs be-tafşilihā

الحمد لله العليم الجنيّد المبيّن والصلّوت والسّلام [15a] على رسوله المختصّ محمّد المختار الأمير فالة ولصبحانه
الذين من اهل اليقين و على سائر الأنبياء والمرسلين و اما بعد التّحميد جالتحيّت mebde-i kelām budur
kim çendān zamān bir nece *ḫālibu rāġibu sā' il cālib mütābaḳata afāḳ-ı enfūsden ve*
münāsebet fuşul mā-fihāden ḫātırlarına taġayyum ve taḫayyül viren yerlerde ‘aḳılları
sürür ve ḫātırları şübüt bulıcaḳ kelāmdan tercüme taleb kılduḳları sebebden bu
ez‘afü’l- ‘ibād [16a] ḫaḳīrū’l-faḳīr türāb-ı ḳadem dā‘ī dervīş daḫı allah tebāreke ve
te‘ālādan isti‘ānet dileyüp ḳalb cāniyle tevekkül kılduġundan şoñra yüz urup elin
dutup ve adın çağırduġumuz erenlere tekye kılıp kütüb-i semāviyye naḳlinden ve
rāsihūn kelāmından ve evliyālar nefsi mefhūmından ‘aḳlum tedārik etdüġi ḳadar bir
ḳaç kelām ibtidā etdüm ve daḫı diledüm ki ‘irfān ḳavminden māhirler nazārına
ericek luḫf edüp [16b] noḳşanın dizivereler diyü aġāz kıldı

şi ‘ir

uşda açdum ḫaḳḳa ‘anber ki reyḫānam bugün
içmişem ‘aşḳuñ meyinden mest-i ḫayrānam bugün
çevre yanum zeyn olup envā‘ güller renkle
nālesinden mürġ-zāruñ der-gülistānam bugün
her kim şaldı özini ‘ummāna dürre ġarḳ olur
ben vücūd baḫrında çün ġavvāş-ı ‘ummānam bugün
pādişāh olsa kişi leşker aña lāzım düşer
[17a] vaḫdetile bu göñül mısrında sultānam bugün
faḫr-ı ‘ālem didi kim bildi özin bilür ḫaḳḳı
anı men tanımışam her şeyde burhānam bugün
ḳıymetin bilen bulur yāḳūt la‘lūñ bazārın
bes ḫaḳīḳat gevheri ḳadrinde ‘irfānam bugün
ger faḳīrem zāhirā şüretde men ‘āciz-şıfat
illā küll-i ma‘nāda çendān gevhere kānam bugün
şıḳletinden denīnüñ rencūr olan gelsün beri
kim bu şıḳlet rencine ciddile dermānam bugün

[17b] ḥākim ol cebbār ‘ālimdür rence emr eylese
ben tevellāyam anuñ emrine fermānam bugün

der beyānı-ı ta ‘rif-i vücūd-ı ādem

الآ ای جالبون الرأغبون بمغفرته اشرأت وجودهم و ای سائلون بما فی السمآوات و الاراضین تطبقات قصولهم
يسر الله بمآير آدون كما جار قلوبها بتحصيل حصولهم iktizā-i kelām budur ki vücūd-ı ādem dört
terkīb dört kapu dört köşedür bes imdi [18a] ebrāc-ı işnā ‘aşere muṭābaḳatında olur
ve daḥı üç yüz altmış mafşal a ‘zāmdur bu daḥı üç yüz altmış gün ki yıl bunuñla ḥavıl
ider aña muvāfiḳ gelür ve menāzil şems ü kamer ki menāzil şemān ü ‘aşere ve nedür
burūc-ı işnā ‘aşer ve şeş cihāt ki vücūd-ı ādemde çün tamām bulındı bes cemī‘
mükevvenāt bulunmaḳ lāzım gelür imdi cümle-i kāyināt mevcūd olıcaḳ bu vücūd-ı
ādem ‘aks-i ‘ālemīn belki zarf -ı ‘ālemīn olur zīrā [18b] ki ‘ārifler ‘ālem-i kübrā
budur dirler ki deryā ḳaṭrede ve güneş zerrede güzeldür diyü bes tevcīh çoḳdur ve bir
nev‘ī daḥı budur dirler bes imdi bunuñ şadāḳatine teslīm etmek lāzım düşdi bu
vehile kim şadaḳ’allah resüle ḥaḳ subḥāne ve te ‘ālā kelām-ı ḳadīmde buyırmışdur
*bi-luṭfū’l- cebrā’ il ve bi ḳavlihi se nurihim āyātınā fī’l-āfāḳi ve fī enfüsihim*¹²
amennā ve şadaḳnā her kim bu kelāma inanmasa maḥz kāfirdür ne ‘üzü bi’l-lāh¹³ bes
şol vehile ki *veleḳad* [19a] *kerremnā benī ādeme*¹⁴ niçün didi bes eyle olsa dāyre-i
enfes ‘aḳs-i dāyre-i āfāḳ olıcaḳ baş ‘arş ve ayak ferş ve saḡ cenüb ve şol şimāl ve öñ
şark ve ard ġarb olur bes vücūd-ı insānı tamām görmek ‘ārifler ḳatında ulu
mertebedür zīrā ki kalām-ı ḳadīm içinde buyırdı luṭf-ı kemālinden *ḳavlühü’l-hādī*¹⁵
*leḳad ḥalaḳnā’l insāne fī aḥseni taḳvīm*¹⁶ belī ‘azizler bu āyet mücibince her ḳul ki
şāhib-i [19b] şüret-i ādem ola aña ‘izzet lāzımdur

şi ‘ir

işbu ‘unşurdan mürekkeb cismile cān sendedür
ne felek eṭrāf-ı ‘ālem çār-erkān sendedür
yedi iḳlīm yedi deryā yedi muşḥaf yedi ḥaṭ
cümle mevcūdāt ‘ālem-i sırr-ı nihān sendedür
genc ü meknūn mükerrem keşf naḳl ü beyyināt

¹² “Varlığımızın delillerini, (kainattaki uçsuz bucaksız) ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz.” (Fusillet, 53. ayetin yarısı)

¹³ “Allah korusun.”

¹⁴ “Andolsun ki biz insanoğlunu şerefli kıldı.” (İsra, 70. ayetin bir kısmı)

¹⁵ El Hādý: Allah’ın doksan dokuz isminden biri olup hidayet eden, istediği kulunu hayırlı kılan ve muradına erdiren anlamındadır.

¹⁶ “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.” (Tin, 4. ayet)

şüret ü ma‘nā-i ḥaḳāyık ḥükm-i ḳur‘ān sendedür
sendedür hem mihr ü māh cümle encam-ı felek

[20a] küfr-i inkār şehādet dīn īmān sendedür
varı bu arz semānuñ her ne ki ecsām rūḥ
bī-ḳuşūr oldı temāmet külli nişān sendedür
on sekiz biñ ‘ālemüñ merḳūm rıḳḳisin tamām
cümle mevcūd oldı çün ma‘mūr vīrān sendedür
şöyle ki taḥte’ş-şerādan tā ki var fevkü’l-‘alāya
bunca ki olan müseccel emr-i yezdān sendedür
hem sekiz cennāt ü düzaḥ bil müheyyādur velī
ḥürüldan muşaffā zecr-i zindān sendedür

[20b] ey tevellī cāmī ‘sin küll eşyānuñ tamām
şad-hezār minnet ala naḳş-ı insān sendedür
der beyān-ı ‘anāşır-ı erba‘a bimuṭābaḳata

ammā ‘anāşır-ı erba‘adan türāb şerī‘ate mensūbdur zīrā hem arıdur ve hem arıdıdır ve şerī‘at daḥı mütemeyyiz-i ef‘āl ecsām-ı beşerīdür eyle olsa bu şüret-i beşeri bāğ baḥçā-i rūḥ-ı insāniyye olur zīrā ki rūḥuñ yarağı bedenle olur ve şerī‘at daḥı ḥavlı-i vücūd-ı beşerīdür kaçan ḥavlı olmasa [21a] eken ve diken ḥarāb olur ḥāşıl tamām dirilmez ve hem arıdıdır didüğümüz bu vechiledür ki zarüret-i mā olduğı vaḳitde veyā cenāzede ki ‘acele olsa teyemmüm ḡusl yerine ṭurur ve daḥı fetvālarda mā’ müsta‘mel yedi ādem yer üstünde aḳsa temīz olur od ba‘zılar ḳatında kırk ādem olmayınca temīz olmaz ve ammā şu ṭarīḳata mensūbdur zīrā ṭarīḳat yürümekdür şu daḥı dün gün revāndur bu daḥı arıdur ve hem arıdıdır ki her [21b] çü ac nefsiyye bunuñla temīz olur ve ammā yel ma‘rifete mensūbdur zīrā ma‘rifet ef‘āl-i ḳulübü’l-‘ārifindür ya‘nī gönüller işidür bes bu daḥı arıdur ve hem arıdıdır ba‘zı maḥalde ve ammā od ḥaḳīḳate mensūbdur zīrā a‘nāşır-ı erba‘da bundan laṭīf yokdur niçün ki bunuñ ḥabsi allahdan ḡayrı meger meleklere veyā enbiyālara ve evliyālara müyesser olmuş ola yoksa mümkün degıldür bu daḥı arıdur ve arıdıdır ve daḥı bunuñ şāhidi vardur [22a] görmesin külli hebā’ iyyetden ḡayrı helākı yokdur bes nebātı tīz vaḳitde türāb ider imdi türābuñ daḥı helāk olmasın allahdan ḡayrı kimesne bilmez anuñçün şerī‘at erenleri şerī‘at ‘ayn-ı ḥaḳīḳatdür didüklerine bir veche daḥı budur ki şerī‘at emtāz-ı ef‘āl mevcūdāt-ı erāzīn içün menzıldür bu kelāmuñ işbātı bu oldı ki faḥr-ı ‘ālem ferşden ‘urüc edüp ‘arş aña maḳām-ı menzil

olduđıçün aña mütāba‘at iden [22b] yārenler dađı ferş-i muķābele-i ‘arş didiler belī amennā ve şadaķnā ve sellemnā¹⁷ zīrā ḥaķ kelāma inkār etmek dört kapuda dört kitābda dađı küfr-i maḥz̄dur ve bir veche dađı budur ki ‘arş maķlūb edesin şer‘ olur hāliyā girū kelām evveline gelem ki dāyre-i āfāķ-ı enfūs biraz inledi ve andan şoıra nuḫfeden vücūd zuhūra geldügin beyān idelüm nitekim kıldı beyān-ı mübīn el-hādī celle ‘azze [23a] *ķavlühü’l-mu‘īn innā ḥalaķnā’l-insāne min nuḫfetin emşācin nebetlihi fece ‘alnāhü semī‘an başīran*¹⁸ bes imdi nuḫfe tamlası ana raḥmine düşse evvel zūḥal çalkayup terbiyet ider bir ay ikinci ayı müşterī terbiyet ider ve üçinci ay merrīḥ terbiyet ider ve dördüncü ay şems terbiyet iderken cān ḥulūl ider bes anuñçün cān varken ten ısıcaķ olur ve beşinci ay zūhre terbiyet ider ve altıncı ay [23b] ‘uṭārid terbiyet ider ve yedinci ay ķamer terbiyet ider ve sekizinci ay zūḥal girū nevbetine gelür ve toķuzuncı ay vücūd zuhūra gelür dünyā ḥaymesine ķonur ve ammā ba‘zı ādemi nücüm ‘ilmine baķup filān yıldızlı didüklerine sebep bu olmuşdur ve ammā şerī‘at ķavmi ki şaliḥā ve zahidā ola anlar ķabūl etmez od ekşer muvāfiķ gelür zīrā vücūd-ı beşerīde nücümüñ medḥali vardur dađı bu encāmuñ sa‘d-ı ekberi var ve ba‘zı sa‘d [24a] mümtezicdür ve bu sā‘at rüz şeb bunlara muķtasım ezeliüdür ve her ķanķı yıldız nevbetdeki nuḫfe ‘ulūķa düşe eger sa‘d vaķit olursa ve yine sa‘d vaķitte ṭulū‘ ederse ol vücūd sa‘ādetle dünyāya gelür ve yine sa‘ādetle çıkar ve eger sa‘d vaķitte ‘ulūķa düşüp ve naḥs vaķitte ṭulū‘ iderse evveli ḥōş ve aḥir nuḫüsetle dünyādan çıkar ve eger naḥs vaķitte ‘ulūķa düşüp sa‘d vaķitte ṭulū‘ iderse [24b] evveli naḥs ve aḥiri dünyādan sa‘ādetle çıkar ve ‘aksi dađı böyle meger allahdan ‘ināyet ola

der beyān-ı idḥāl-i rūḥ ve ‘aķl u nefs-i mücessem-i ādem

oķıyanlar tamām olsun hemīşe
ki ber-devlet müdām olsun hemīşe
diyelüm terceme bu türk dilince
ki mü’ minler tıyalar tā ölince
neden ayāt-ı aḥbār u ḥadişden
buyur taķvāyı ḥazer ķıl ḥabīşden

[25a] ‘arabca ve ‘acemce biñde birin
bilürüz biz de anuñ yerlü yirin

¹⁷ “İnandık ve iman ettik, selamete erdirsin.”

¹⁸ “Gerçek şu ki, biz insanı katışık bir nutfeden [erkek ve kadının dölünden] yarattık; onu imtihan edelim diye, kendisini işitir ve görür kıldık.” (İnsan, 2. ayet)

ve illā cümle maḥlūk yaradan şāh
bizi türk ma ʿşerinden kılmış allah
ḥudā bahşını her kimse dise kim
lāyık olur aña belki cehennem
bize ne ḳasem idüp virse ol allah
aña lāyık budur el-ḥamdü'lil-lāh
diyelüm bir ḳaçan aşl u fer ʿden

[25b] nagāh çıḳmaya işbu söz şer ʿden
kāmiller añlar anı bellü bayık
yāḥūd bilmiş ola ʿilm-i ḥaḳāyık
didi aḥmed ü muḥtār min ʿarif¹⁹den
neçeler añlamadı ol ḫarifden
vücüd-ı remzini her kim ki ḫuymaz
bilesin anı ki ʿilmine uymaz
kişi kendüyi bilmekdür ulu iş
hemān ki bildi ḡitdi ḳayḡu teşvīş

[26a] şu ki levḫā bile bilür heceyi
o bilür sırrı gündüzi geceyi
ādem kendüyi bilmek ḳolay olmaz
neçe yoḳsullar ister genci bulmaz
meger ki bir bilüre yoldaş ola
yanında çok yürüye ḫāldaş ola
zīrā kendü nişān²⁰ anuñ
ki hic tende nişānı var mı cānuñ
ḳaçan ḳımıldaya ki cān diyesin

[26b] şu ki ḳımıldamaz ḳaçan diyesin
nece remz-i rumüz vardur ki anda
hic olmaz ḫareketi çokdur cihānda
hāliyā geldük imdi söz üküşdür
sözi bilmeyene añlatmaḡa gücdür

der beyān-ı seyyāḫ ki ber-rāḫca yafte bāşid ḫikāyet

¹⁹ Min arifin : Kim bilebilirdi

²⁰ Sayfadaki tahribattan dolayı okunamamıştır.

- diyelüm bu maħalde bir laṭīfe
‘āḳīl olanlara olsun vazīfe
zamān içinde bir kimse olurdu
- [27a] ki evvelden misāfirlük kılandır
neçe yıllardı seyrān iderdi
kāh mest kāh ḥayrān giderdi
añuban şehrini hiç gelmezidi
ta ‘alluḳdan ne varın bilmezidi
kişi bir gün giderdi şeyle nāgāh
nazar kıldı yatur bir ḳutı ber-rāh
añladı ḳutı eline aldı
aḡırca gördi ki hem-yāna şaldı
- [27b] hemān ḳapurcaḡı andan çü ḳapdı
anı görmekiçün bir yire şapdı
‘aceb bunda ne vardur diyü iyüdi
çalışup açamadı anca diyüdi
kilidi yeri var bu kez dili yok
neçe cehd eyler açmaḡa beli yok
gehi nazar kıılır şeyle ki naḳḳāş
müzeyyen eylemiş ḡāyet münakḳāş
çü rengine kıyamaz neçe yıllar
- [28a] götürüp geçürür şahrā vü biller
meger bir gün özinden şanı şandı
dün ü gündüz götürmekden uşandı
didi hey hey ki bunu götürürem
neçe ile ve şehre yetürürem
dāyim yük idinürem noldı andan
‘āciz ḳalup uşandum ben de bundan
bozarsam naḳşına bunuñ kıyaman
içinde nesi vardur hiç tuyaman
- [28b] gide gide nagāh bir şehre vardı
daḡı ḳarnı ac oldı ḳatı eridi
baḳaṭurdu ḳaḫıtlık var ol ilde

kelām yokdur ta ʿāmdan ğayrı dilde
ider fikri ki buni ben bozaman
bozarsam ğirü naqşını yazaman
eger bozam ğorem içinde varın
helāk idem dağı çevre kenārın
bulunmaya bunuñ içinde ħāşı

[29a] bārī olaydı bir ıutı behāsı
bunu yegdür ki şatam ğöremez āya
şol elīm ğibi eli irmez āya
hele bu gece bir yerde yatayın
şabāĥ bāzāra çıkarup şatayın
şabāĥ çıkardı ğördi ki yuyılmış
ĥarāb olmuş bezekleri şoyılmış
bu kimse çünkü anı bağdı ğördi
ĥayf diyü biraz anda tükirdi

[29b] başın şalar dir eydür buña nolmuş
meger bu varise hem-yanda olmuş
şu beñzer taşradan hemān dirildi
bu seyrānda sezārum çok sürildi
bu kimsenüñ acıdı çok yüregi
od loğmadurur katı küregi
aluban eline bāzāra vardı
dirilmiş lađlađıstān öñi ardı
kimi virmiş atın şatar çağurdur

[30a] kimi bir eşege binmiş ağırdur
kimi ğötürüben cübbe vü kaftān
kimi durup şatar ĥelvā vü biryān
kimi ĥünende derviş ĥaydarīdür
kimi hüydur kimi hāy bir ğarīdür
kimi bezzazdurur kimi ğazāz çün
dolaşur bu da çārsüyü az az çün
kiminüñ ĥāli çok nāmdār ĥöcadur
kimi yigit kim oğlan kim kıocadur

- [30b] kimi türbe arayub yürürler anda
kiminüñ fikri şalgamda şoganda
‘alāmetler neçe var daḥı ḥāller
kimi tartışup ider kı̄l kı̄ller
kimi fāriḡ olupdur fān içinde
yatur bāzārı vardur cān içinde
velī eyle yürürler ol ḥalāyık
bu vechile giderler bellü bayık
çıkarur ol daḥı anda kı̄tuyı
- [31a] bu miskin bilmez aluyı şatuyı
didi yārenler işbunı şataram
aluñ şeyle ki yabāna ataram
çıkaḡeldi nagāḥ bir fitne ‘ayyār
didi içindeki nedür behey yār
ol eydür yolda buldum ben getürdüm
neçe yıldur bu iḡlīme yetürdüm
bilmedüm ki ne vardur içinde
eger meşdüdī ve eger peçende
- [31b] velī maḡşūd ki uş şataram
hemān görmezise düteḡi ataram
ol eydür böyle niçün dirsın ey yār
ki etmez hiç kimesne böyle bāzār
sen eydürsın hemān kı̄tuyı şataram
için görmezise düteḡi ataram
içinde nesne varmissa anuñ
bile giderdi anuñile cānuñ
kişi kı̄māşı görmedin şata mı
- [32a] yabāna göz göre yāḥūd ata mı
bunuñ naḡşı vü rengi kı̄almamışdur
neçe bāzārda kimse almamışdur
behāsı bil bunuñ bir yabcuḡdur
nolur bundan muḡaffel ya açıḡdur
hālā şimdi saña bir bucuḡ olsun

eger dütegi yapuḡ ya açuḡ olsun
çıkageldi nagāh bir ıslāh eri
didi ben de göreyin şunu bārī

[32b] ol eydür aşlı nedür bu ıapurcaḡ
içi bilinmedin şatılır ancaḡ
senüñ midür bunu sen ıandan alduñ
meger giderken yol üzre bulduñ
bunu niçün sen açmadın şatarsın
yiyecek nesne gelmez ne ıatarsın
ol eydür ben açaman şimdi anı
açarsam baña çok olur ziyānı
kilidi yoḡ açaman bu ıapurcaḡ

[33a] baña çıkmaz yāhūd bunu açıncaḡ
ağırcadur bilürem nesne vardur
üdilmen aşak ya mihre haberdür
ya bir kıymetlü varise icinde
ve ger ya maḡşūdında ya peçinde
beni dutup biraz bunda yiderler
ḡarībem ne dilerise iderler
ol eyder hey ‘aḡılsuz yār hey aḡmak
nece sözdür şunuñ sözine baḡ baḡ

[33b] pādīşāh iḡlimidür bu da eyle
anuñçün söylemen saña edeble
kişi bir nesne bula bilmeye anı
hemān kör üst persedçe çizer anı
anuñ ki kıymeti yüz biñ kızıldur
ıadrin bilmeyene menḡöldür puldur
gel imdi biz buña bir iş ıılalum
arayup isteyüp miftāh bulalum
yāhūd olmazısa iki ayıralum

[34a] içinde hem ne varise görelüm
eger altun gümüş varise anda
saña ḡarçlık yeter anda ve bunda

- yāhūd gevher olursa anda ey yār
açuk dut albūni saña direm var
alup bir hōcāya hōş şatasın
her illerde yeyüp içüp yatasın
ya tıyuban anı beglik alalar
saña ıvaz virüp ızzet ılalar
- [34b] ya hic bulunmasa anuñ yararı
bilinmişdür behāsı ve arārı
bugün yarın misāfirsın gelesin
beñzer saña bizümile olasın
eger sen ki bizi abūl idesin
turasın ya dileriseñ gidesin
bunuñ saña virevüz hōş behāsın
yāhūd alıvirevüz özge hāşın
hemān sileriken bir taşa çaldı
- [35a] apurcak anda pāre pāre oldu
bu kimse ol utuyı vurdu yadı
hūdā bilür içinden gör ne çıkdı
şu midār ıymetī çıkdı içinden
aferīn dir gelen māīn-i çīnden
açılmadı şatarken almayanlar
gözin andan yaña hic şalmayanlar
gelüp her biri tālīb olurlar
düşüben astına gālīb olurlar
- [35b] yeñilmezler durup anca yolına
şaf oldılar şağına ve şolına
ta accüb ıldılar cümle cümle hālāyık
bunuñ gibi görilmez bellü bayık
ba zı dirler bular atı şemīndür
pādişāhlarda olursa hemīndür
bir ulu arğāşa oldu ki anda
çü az görür gezenler bu cihānda
şunuñ gibi galeb oldu hāşıl

- [36a] ki begden geldi bunlara maḥāşıl
olar daḥı ʿacebleyüp baḳardı
şoralar bunları bes kim çıḳardı
didiler biz çıḳarduḳ bir ḳutudan
degül hālā aludan ve şatudan
olar eydür beg ister bunları da
daḥı her kim getürdi ol eride
ṭurugeldiler anlar çār nā-çār
bular eydür boş olursa bu ḳaçar
- [36b] bunuñ ḥōş ellerini bend idelüm
ya bu ḳaçarsa biz ḳanda gidelüm
bize bu yalvara biz yalvarınca
bārī muḥkem ola anda varınca
ol ḳadem ellerini bend iderler
o bendile neçe günler yiderler
bu vechile iledürler ḳapuya
ṭurur şeyle muḳayyed ol ṭapuya
beg eydür baña buñu her bulanlar
- [37a] niçün baḒlu gelür makbül olanlar
bular çün bu ḳapularda ḥāş ola
niçün baḒlu gele ḳalbi yas ola
öñi ṭarafında getüregörevüz
çıḳarup egnine ṭonlar virevüz
ya birāz nesneyle hem gelenler
neden baḒlu gelür gevher bulanlar
ne ister benden olsun tek sevinsün
ḳabül etdüm benümile avunsun
- [37b] benüm olan dirīḒ olmaya bundan
bu şimden girü ayrılmaya benden
ḳabül etdi pādişāh ol kişiyi
añā beñzer hem irkek hem dişiyi
mişāl düşdi bu nefsin bilmeyene
bunı añlamasunlar bilmeyene

yine geldi o muhtâr ‘azîzi
didi añlayugörüñ kendüñüzi
ol ki nefsinı bildi bildi haqqı

[38a] şevki bilmedi azl kıldı şakî

der beyân-ı enfes bi-münâsebetihâ

rahmetile bizi ‘af etsün hüdâ
oқыıanlar mergüb olsun ortada

şi ‘ir

yâ rahîmâ rahmetüñden iltimâs eyler faķîr
mürüvvetüñden sen icâbet kııl du ‘âsın yâ kebîr
yoksa kııldı şeyle ser-gerdân hayrân zelîl
her ğarîbe sen mu ‘înü’l- müste ‘în ol destġir
şarâb-ı ergüvânî nüş etse güzellerle
temâşâ-yı cemâl-i zülfikâr eyle güzellerle²¹
ne güzelde haķîķat var ne dünyânuñ şebâtı var
bugüni vermeyüp ‘aşķ ile ma ‘ârife keremlerle
derdine dermân iden perverdigâr
ķıl teraħhum ķuluña bir ķişi kıaldım bî-kâr²²

[38b] on sekiz biñ ‘âlemüñ varlığı sendendür velî

cümle ‘âlemüñ defterinde muzlimât ve’l- münîr
şol kavî kudret senüñ var ki azâsında anuñ
kimsenüñ miķdâr yokdur ger selâtin emîr
ķazıyü’l-hâcât hemân sensin ki ma ‘lüm oldı uş
dilerem senden bizi eyle aşķâbü’s-se ‘îr
ķısmet etdüñ çâr ‘unşurdan muħâlifdür mizâc
bes tabî ‘at kııldıñ âdem terekkübin hem çün hamîr
‘âlem-i ervâh çün kıayd eyledüñ merci ‘aña

gel ey ġavvâş deryâ-yı me ‘ânî
suħan cevherlerin ġarc it yerinde²³
her işüñ evvelinde fikr eyle

²¹ Bu beyit sayfa üstüne siyah mürekkeple eklenmiştir.

²² Bu iki beyit sayfanın sol kenarına eklenmiştir.

²³ Bu betit sayfanın sağ tarafına dikey olarak eklenmiştir.

ki nādīm olmayasın āhīrinde
el-ḥatt-ı bākī ve 'l- 'ömr-i fānī
*el- 'abd-i rāzī ve 'r-rabbi fī sened-i luṭfihī*²⁴

[39a] anı kim sen rāst bilürsin kimse bilmez yā başīr
ḳādir ve ḥayy ezelsin āhirsın ve dāyim ebed
fā 'il-i muḥtār sensin kim 'alā şey' in ḳadīr²⁵
kiminüñ ṭonı pālāsdur ehl-i ber 'atdur 'avam
kimini ḳılduñ selāṭīn ṭonları küll ḥarīr
ḳudretüñden bu ne 'āyim cümleye en 'ām olur
ger zārīf ger şerīf ger ḡanī ve ger ḥaḳīr
'ālemü'l-ḡaybuñ nişānıdur bugün ümmü'l- 'ulüm
bes ḥaḳīḳat ol bilür çün keşf ola 'ilm-i ḥabīr

[39b] ne bilür cāhil ü nādān kim nedür 'alā fuşül
yevmü'l- taczün anlar ḳıldı şöyle münḥaşīr
ger suāl olsa tevellīden rumüz-ı müşkilāt
evvel ol a 'yānı bilmez ḳanda mektüm-ı zamīr

beyt

oḳıyup diñleyeni her māh sāl
raḥmete ḡarḳ eylesün o zü'l- celāl
bes bu nefis didükleri nedür 'ayān
'aḳlumuz erdükce idelüm beyān

[40a] ba 'zı eydürler ki nefis olur nefes
kim anuñla ḥareket ider bu ḳafes
kimi eydür ki nefis bu cāndurur
ba 'zı eydür cān ṭamarda ḳandurur
kimisi eydür ki ebdān nefis olur
ol sebebden neçe yerde baḥş olur
hālā bu ḳalsun daḡı söz açalum
ṭālib olanlara ḥilḳat etdi 'aḳl-ı küll

[40b] müb 'adince hem yaratdı nefis-i küll
'aḳl-ı küllden 'aḳl-ı cüz geldi revān

²⁴ Bu üç beyit sayfanın sağına eklenmiştir.

²⁵ Ala (külli) şeyin kadir : O (her) şeye gücü yetendir.

nefs-i küllden nefsi cüzdür bî-gümân
ihtiyârî cüz ki bunlardan olur
hem şüret anlarla gerdân olur
bes vücüd olur bu dört erkânla
od şu toprak yel fermânla
kanķısı ki ayrılırsa işbu zât
fâsid olur bu cesed oldur memât

[41a] işbu dördendür haşâyîş ekşeri
ne ki vardur maḥlûkât bahri beri
hem bu dört terkîbdür âdem şüreti
lîk çün haķ buña kıldı ʿizzeti
ʿaql nefsi cân buña yoldaş olur
işbu etrâf-ı şemâna fâş olur
kaldı anlar daḥı var ki şeş cihât
heb añlasun bu mizâc-ı terkibât
şark ğarbile yemîn ü bes şimâl

[41b] fevķ-i taḥt bu vücüd buldı kemâl
dâyre kıldı haķ bu âdem şüretin
gör inanmazsañ nirihiñ âyetin
ʿaql-ı cüz kısm oldı çün bu âdeme
çâr ʿunşur şeş cihât ve hem-deme
bes ʿaıldur imdi seyyâḥdur cihân
seyr ider hem ber-zemîn-i asumân
ʿarş-ı kürsiden gelir bu ʿaql-ı nefsi
bunlar gele seyr ider hem bu kafes

[42a] bes ʿaql girdüĝi baş nefsiñ ayak
gelüben bu cism oldılar tayak
çün ʿaql kındı bu âdem başına
nefs daḥı oldı anuñla âşinâ
zîrâ nefsi bu cisimledür hem zamân
hem-dem olar biledür küfr-ü imân
her ne yerde cism ola bu nefsi
ger şavâmi ʿ ola yâḥüd mezbele

- kāh ʿaql ƣorlar seyrān ƣılır
- [42b] her ƣaçan nefis ƣalına hāzır gelür
çün vücūd bunlarla olur tamām
līk bu eczā-yı ʿaql oldu ĩmān
illā ki cān bunlara sulṫān olur
cism-i ādem bes anuñçün kān olur
hem taħarrī ʿaqlılla olur hemān
kim ʿakılsuz fikr idilmez bi-gümān
ādeme gelmezden evvel seyyāhıdı
çünkü anuñ mürşidi āllāh idi
- [43a] nece yıllardı seyrān ƣılırdı
ħaħkuñ ƣudretine ħayrān ƣalurdı
ki cümle seyr ederdı kāyinātı
cemī ʿervāħ-ı ecsām u şıfātı
ʿacāyibler ki teferrüc ider datı
bu vechile revān olup giderdi
gehī seyrānıdı ʿaks-i dīzārı
bes anuñçün ki olmazdı ƣarārı
hem ol vaħtın ki bu cüz külldeyken
- [43b] anuñ nigārı bes ol ildeyken
görüñ ƣudretlerin ol pādişāhuñ
anuñ arzūsı olsun her dem ahuñ
bu cüz ʿi ƣısm edüp şaldı o küllden
ki ismi ʿaql-ı cüz geldi bu dilden
bes o küll ƣuvveti olmadı anuñ
hemān ilçisi oldu işbu cānuñ
bu cisme çün erişdi ƣıldı seyrān
baħup aħsen şūrete ƣaldı ħayrān
- [44a] ta ʿaccüb ƣıldı çün bilmedi anı
hemān gözledi bu cismle cānı
vāħıf olmadı resmidür cihānuñ
mişālidür zemīn-i asumānuñ
bes imdi ʿaqlılla medħ oldu insān

eger ʿaql olmasa olaydı hayvān

beyt

kendü özin her ki fehmi eyler tıyar

dāyim olsun raḥmetile baḥtiyār

[44b] *ta ʿrif-i der vücūd- ādem*

ʿālem külli kāyināt sizde görüñ ki sizdedür
envār her şifāt-ı zāt sizde görüñ ki sizdedür
arż semā vü ins cinn vaḥş-ı tıyūr hem melek
elvān külli maḥlūqāt sizde görüñ ki sizdedür
defteri cümle sizdedür ḥōş nazār eyleñüz aña
her ki beyān-ı müşkilāt sizde görüñ ki sizdedür
cennet-i nār ḳahr luṭf zevḳ şafā ve hem ʿazāb
bunca ḥadīs-i beyānāt sizde görüñ ki sizdedür

[45a] şer kıla ḡarb kūh-ı ḳāf baḥr u muḥiṭ gevheri
uşda delīl-i muḥkemāt sizde görüñ ki sizdedür
her dü-cihānda bir sizi ḳuşūr uşda her ne var
cins ü fūnūn-ı mücmilāt sizde görüñ ki sizdedür
incīl tevrit zebūr furḳān ḳible ḳudūs tūr
dirile uş lāt menāt sizde görüñ ki sizdedür
ʿunşur-ı çār ne felek daḡl-ı ṭabī ʿat oldı çün
lāzım fi ʿl-i mümkināt sizde görüñ sizdedür
dervīş tevellī kendüñe ḥōş nazār it ki cümlesin
*meyl-i ḳabīḥ mühmelāt sizde görüñ ki sizdedür*²⁶

[45b] **beyt**

oḳıyanlar tamām olsun hemīşe

ki ʿayş ber-müdām olsun hemīşe

der- beyān-ı tevciḥ-i seyyāḥ āḥrebçe devlet mey- resd

gel imdi ey ḳarındaş sen bir iş it

bilür kimesne’ i bul şor ve işit

ʿaql seyyāḥdurur bes ḳutı cismüñ

ḥaḳḳuñ emriyle insān oldı ismüñ

o naḳş-ı elvān rengidür cihānuñ

²⁶ Bu mısra sayfa yanına eklenmiştir.

- [46a] ki hicdür kıymeti yanında cânuñ
bu şüret rengidür zeynî kapurcağ
kaçan rengi gider kalur yalnızcağ
o hem-yân hırş hevesdür bilürseñ
gider anları ger yola gelürseñ
o yol  ömr giderür sensin misâfir
buña inanmayandur maḥza kâfir
ḳutı eskidügi bes pîrlik olur
ḳaḫtlıḳ aña beñzer dirlik olur
- [46b] bāzar resmidürür işbu cihānuñ
ki dāyim ḳalkaledür kārı anuñ
o  ayyār daḫı şeytāndur bilürseñ
cevābın virelüm sözden alursañ
ol ister gevherüñ ala gümānsuz
helāk ide vücūduñı ĩmānsuz
velīdür bil anı ol ehl-i işlāḫ
ki nefsüñ aldurup cân ola iflāḫ
pādişāḫ adamı bil ehl-i ḫaḫdur
- [47a] neçe ḳalmıřlara ol göz ḳulakdur
elüñ bağı kesüp meylüñ cihāndan
azād ḳıldı seni ḳurtulduñ andan
pādişāḫ ol ki raḫmānü’r-raḫĭmdur
aña yönelmeyen dīv-i recĭmdür
bu sözden añlar anı ḳavm-i  irfān
meger ola anuñ  aḳlında noḳşān
nāḳıř oldur ki ol ta n ide eyle
kāmil olmaz eger  ömrince yıla
- [47b] oḳıyanlar  atā bulsun ḫüdādan
bizi unutmayalar hem du adan
- münācāt*
- yā ilāhĭ ḫālĭř it bu ḳalb-i řāfĭler gibi
ḳalmayalum řol tuvāl efsūnı lāfĭler gibi
 ilm-i  ibret vir bize her dāndan ders alalum

dilde hikmet söylene sür 'at kavâfîler gibi
isteyelüm biz haqqı her yerde hazır şübhe yok
qalmayalum bes hemân bir yerde nâfîler gibi

[48a] özümüzde hacc-ı ekber hem bulavuz yevm-i 'ıyd
olmayalum şol riyâ yalan tavâfîler gibi
kendümüzde min 'arif rumûzuyla allah isteyüp
bulmağa yatmayalum şöyle mu 'âfîler gibi
isteyen 'ilm-i ledün zulmetde hazır olmağ gerek
yoğsa anda kim bulur hayvân-ı câfîler gibi
quvvet-i hamza gerekdür lendhüyı bend edüp
şüretâ esmâ' i perri gürüh-ı kâfîler gibi
mü' minüñ mir' ati mü' min çün didi fahr-ı cihân

[48b] 'ârifüñ qalbine yol eyler hilâfîler gibi
ey tevellî şâfî ol içgil devâdan bul şifâ
iresin şâfî olup emr-i âza şâfîler gibi

cân fedâ kıılır iren handekârumuñ gülbengine
biz dağı kuşanmışuz iqbâl-i edeb âhengine
handekârum sırr-ı 'alîdür kim yedinde zülfiqâr
bâzûsına kimse dövilmiz kim girür ya cengine
berr ü bahri kabz edeydi şübhe yoğ başdan başa

[49a] himmeti irse cihânuñ bir za 'îf har cengine
ârzûsından geçüp aña hidmet etmez ne ' için
şol çürük münkeri gör birbirinüñ hem-rengine
añlamaz ki ne ' için geldi cihâna hâl nedür
aldanupdur acı tatlu şüretüñ şol bengine
çok velâyet gösterüpdür sırrı ol şâh-ı evliyâ
heb yeter kısmet edüp virseñ cihânuñ sengine
bes âsândan ki düşdi rûma çün ol pāk-zāt
aferîn getürdi rümîler anuñ ferhengine

[49b] rüm erenleri neçe az mâyiş idüp gördiler
zarbına katlanmazlar hem dağı serhengine
ey tevellî belki tağ taş ber-â-ber gelmeye

bir işâret eylese ol dirhemüñ yer sengine

rabbine iqbâl iden kullar qarârı neylesün
vuşlatın yârüñ bulan ya âh-ı zârı neylesün
bahra şol gavvâş olup şeh-vâr u gevherler bulan
kara yerde yil dögen hâl-i kenârı neylesün

[50a] menzil-i a ‘lâda şol mesken dutan ‘aşıklara
süflîden urma güle kelebek hezârı neylesün
kalbini şâf eyleyüp tiryāk-ı ekberden içen
şol hasûd murdâr elinden zehr-i mârı neylesün
râh-ı vuşlat isteyüp özinde seyrân eyleyen
yürüsün tenhâda hōş keşret-i diyârı neylesün
‘aşıkun kârı melâmet söylenür her arada
dosta cân kırbân iden nâmûs-ı ‘ârı neylesün
her ki beyt’ullâh kendüde ziyâret eyledi

[50b] nefesine yol çekdürüp gayrı mezârı neylesün
kalbinüñ bağına girsün verd-i nesrîn isteyen
maḥbûbın kılsun temâşâ gül ‘azârı neylesün
ey tevellî dü-cihân sende ki mevcûd oldı çün
özini seyrân iden taş merg-zârı neylesün

miqdârın anda bile bundan kumâş ilden
irken çıkmazise bundağı mezbelden
dutulduğunu duzağı eger gözüñ görürse

[51a] kırtaruben özüni ayrıl bu har-ı gülden
nâcî bölük remedür muḥammed ‘ali çoban
sürekiçidür erenler ayrılma ser-i gülden
benden haber şorarsañ vucûdum ormanında
çok nuḥuset geçirdüm çıkınca merḥaleden
görülen nesneleri zıkr idemez bu dilüm
ba ‘zın haber virelüm gelürse maḥûlden
bir ulu ağac gördüm on iki var budığı

vaḳf-ı derkâh-ı ḥazret-i
hünkâr ḥacı bektâş
velî ḳuddis
sırruhu
‘ali²⁷

²⁷ Sayfanın sol kenarındaki vakıf mührü üzerine eklenmiş açıklama.

- şöyle döner ki artuğ sür[‘]ati cāhilden
- [51b] her budaguñ uzunı terbi[‘]a bahş olınmış
hālī degül her biri birine aq̄belden
yaprağınuñ şu[‘]ası afākı külli dutar
efşānı çok ziyāde münevver meş[‘]aleden
mahlūk dirilüp anda şaf şaf cemā[‘]at olmuş
ayru degül dilleri tesbīh-i besmeleden
cümle hālāyık anuñ gölgesine cem[‘] olup
her gün çekeler barut göze bir mükāh̄halden
anuñ çaq̄ tarusunda üç yemiş var[‘] ayāñ
- [52a] vaq̄ti gelmedin düşmez hic biri zelzeleden
müslimānlar durmayup düşdiğince direrler
kim acı yer kim tatlu cümlesi bir selden
iki cihān keyldür envā[‘]la toptolu
illā bir var üzre artuğ gelür keylden
‘ömr-i fānī olınca mededse bekleyenler
āferīn dirüz haber virse bu mes’ ilden
dervīş tevellī sözüñ bundan dağı var mıdur
hayli var hele şimdi tağıldı huşūlden
- [52b] cān iqlimini görüp andan bu tene geldük
diri yürüyen bizüz ölüp yatana geldük
şükür bize haq̄ verdi gögsümüze cān girdi
biribirümüz añsuz görüp utana geldük
ikrāmile çün serdi hem luṭfıla getürdi
hic kimseden almaduğ mülki dutana geldük
cismüñi nite bulduq̄ nefsüñ şūmını bildük
gördük işümüz hīcdür gevher şatana geldük
- [53a] çarhıla nece devrān idüp yürüdüq̄ hayli
bildük felek oyuncı anı unıta geldük
yiyüp cihānuñ zehrin çekdüq̄ neçe hem q̄ahrın
luṭfile şol aşına şekker q̄atana geldük
dervīş tevellī anda rüşen cihānı q̄oyup
bir iqlīme ki ay gün tırmaz batana geldük

- qabl-i mevt isteyelüm taht-ı revāniler gibi
sākin ü mevķūf olup her dem dīvāniler gibi
- [53b] çekdürüp nefse riyāzet bulalum celle-i rūḥ
kendümüzden alalum cevher-i kāniler gibi
oқыyup ḥikmet kitābın levḥ-i a‘zādan ‘ayān
söyledür her nātıķa muğlaķ ma‘āniler gibi
şöyle diķķat idelüm ki nefsumüz ola zebün
cānumuz kuvvet bula ğāyet rūḥāniler gibi
‘aқlumuz çün āf-tāb-ı rūşen ola rū-yı cihān
bu cesedden hem fesād gelmeye fāniler gibi
her ne millet görse hem ‘ayb eylemez ḥaқ isteyen
- [54a] saқınup ikrāmile kaçmaz çibāniler gibi
sen ri‘āyet kıl vücūduñ ğayra ta‘n etme saқın
şöyle göz dut kendüñe rā‘ī çōbāniler gibi²⁸
işbu çarḥuñ āsiyāsı cismüñi un etmedin
sen tereyyüz destesin vur şol ḥavāniler gibi
ey tevellī ķanda baқsañ *şümme vechu’l-lah*²⁹ gör
anuñçün var ki selb it ḥazāniler gibi

- rüz şeb vuşlat bulur envārıla abdāllar
- [54b] zıkr olur ḥaқdan ülü’l-ebşārıla abdāllar
ḥaқ su’ āl etdi elesti küm didile(r) kim belī
her su’ ālde geldiler ikrārile abdāllar
aḥmed ü muḥtār diyüpdür cennet dīzār-ı ḥaқ
ol sebebden seyr ider dīzārile abdāllar
dü-cihānuñ rengine bunlar boyanmaz şekk degül
şanma tecrīd oldılar nā-çārile abdāllar
pāk-dīldür her biri ḥaқķıyla bāzārın ider
dün gün seyrān kıllur esrārile abdāllar
- [55a] bir gürühdur bunlar uş sāyir-i ḥaşāyişden biri

²⁸ Bu sol kenarında yine aynı vakıf mührü bulunmaktadır.

²⁹ “Tüm yeryüzü Allah’ındır” (Bakara, 155. ayetin bir kısmı)

hem yürür sebilü'r-reşād ebrārile abdāllar
şol sekiz cennāta bunlar şanma ki Һasret geče
Һaққı buldı қalmaz ol гүlzārile abdāllar
bunları bil dü-cihānda bir neferdür başına
hic қarīb olmaz Һasūd füccārile abdāllar
ey tevellī bunlaruñ қalbine қatı gelme sen
neçeler bir hem қılır bir zārile abdālar

[55b] cūd-ı Һaқdan rüz şeb umar olur dervişler
bes anuñçün şāhibü'l-esrār olur dervişler
Һalk-ı  alem zıdd olursa gam yemezler zerrece
şefқat idüp her biriyle yār olur dervişler
muttaşıl bunlara Һaққuñ lā-nihāyet feyzi var
eglenmek  ayşında ki nā-çār olur dervişler
Һalk-ı  alem fānī olursa bāķī dirlik bunlaruñ
çün sınıқ göñüllere mi  mār olur dervişler
 ālī himmetdür bulardan keşr-i nazār gelmez müdām

[56a] feyz-i Һaқdan bes irüp ebrār olur dervişler
dü-cihānda leşkeridür şāh-ı merdānuñ bular
hem muҺibb-i cāne-i muҺtār olur dervişler
şüret-i fānīde bunlar bāķī dirlik buldılar
ol sebebden şādıķü'l-güftār olur dervişler
menzil-i zulmetde bunlar içdi vuşlat şerbetin
mest-i ғaflet selb idüp misyār olur dervişler
nevm-i ғafletden uyandı bunlar uş aҺter gibi
rüz şeb göz dutuben bī-dār olur dervişler

[56b] ey tevellī cümlesi birdür bular ayru degül
göresin bir yerde ber-hezār olur devişler

ehl-i rü' yet çün diñlesün қanı efkārıñ senüñ
faҺr-ı şüretdür bezek hem dilde güftāruñ senüñ
insānuñ қalbini gör şüretde Һaқ medҺ eyledi
қıl anı her-dem mücellā olsun ol kārıñ senüñ

tālib ol ʿaşkıla ḥaḳ vaşlına sen her rûz şeb
esfel-i meyl etme zûlmet basar envāruñ senüñ
[57a] öziñi taḳvāyla pāk eyle hemçün cāme şūy
nūr ola efʿāl şūret-i dilde güftāruñ senüñ
muṭmaʿ inn ola bu nefsüñ arınup levvāmeden
ḥālîş eyle kendüñi defʿ ola emmāruñ senüñ
nefsüñüñ nacārı ol vursun riyāzet baltasın
tā ki ma ʿmūr ola hic ḳalmaya evkārūñ senüñ
gel tefekkür çeşmesinden al vuzūʿ -ı kāmili
kim mübeddel ide ḥaḳ ol cennete nāruñ senüñ
çün vücūduñ beyt-i ḥaḳdur seyr edüp görseñ ne var
[57b] añlasañ anı ʿabeş yapmadı mi ʿmāruñ senüñ
ey tevellī bu şūret merḳūm-ı ḥaḳdur sen anuñ
remzini fehmi eyle bir bir göresin varuñ senüñ

ey ḳalın ʿaşḳa ṭavāf ol sen melāmet-i ʿārı ḳo
dünyādan ḳurtar özüñi şunma el murdārı ḳo
evvel ü āḫir kimesne bulmadı bundan vefā
sen daḫı bulmazsın andan gec vefāsuz yāri ḳo
şeyṭānuñ rengine düşme ehl-i iḳrār ol yūri
[58a] çık sa ʿādet burcuna var şekkle inkārı ḳo
istegil beytüʿş-serrādan bulasın dārüʿs-selām
esfele düşme saḳın gel işsiz bāzārı ḳo
varmadın ḳılsañ ʿimāret yegdür ol dirlik evin
baḳma şol bir iki gün çāḳal yaḡın mi ʿmārı ḳo
dünye çün miḥnet evidür kimse rāḫat olmaz uş
lezzeti hemçün aḡudur gel bu zehr-i mārı ḳo
çābūk ol kim bu felek oyuncıdur māt olmadın
taşra çık endūh evinden ger dişi devvārı ḳo
[58b] ḳalbüñi tevḫīde baḡla her taraḑdan fāriḡ ol
dāyre-i der şeş-cihāt vü hind ü tatarı ḳo
ey tevellī bu cihānda iste şādıḳ yāri bul
şol ḳalın zûlmet içinde fitne vü ʿayyārı ḳo

anı gör ki egridür yolunda bes yār ol degül
şol ʿazāzilden sabāḡ alan vefādār ol degül
bes gelen ḡālū belādan ki münāfiḡ bedaḡlu
meclis-i merdān içinde ehl-i ḡüftār ol degül
[59a] bu şeḡāletden çıkup ḡaḡḡa teveccüh eyleyen
cāhilūñ keşr-i fehmidür tecrid-i nā-ḡār ol degül
oḡuyup dersin tamām idrākı ḡaşr olmadın
cīfeye meyl etse bil andan ḡaberdār ol degül
çıkmadın zıll ü şerādan ḡalbini mefşül edüp
ʿuḡbāda rācī-i ḡaḡ ḡālib-i esrār ol degül
ger dīvān üzre kimesne ḡükmile berdār ola
ehl-i dār olur velī manşūr berdār ol degül
her kim ol kāfir donunda ʿādet-i islām ide
[59b] ma ʿnāda müslimdür ol şāḡib-i zünnār ol degül
zālīmūñ fetvāsıdır ki cebr ḡaḡḡuñ şānıdır
zulm ider lā-yenbeḡī çün ḡükmi-cebbār ol degül
ey tevellī her bināyı ḡüb yapan mi ʿmār olur
şol ḡöñüller yapmayan ḡaḡḡında mi ʿmār ol degül

ʿisā gibi rūḡ olan her şeyde o pinhāndur
ismiyle felān dirler ol nefḡī-i raḡmāndur
ʿibret ḡörenūñ ḡözi ʿaynıyla müsem mā çün
[60a] revzen-i ḡaḡḡur bunda ol nā-ḡāri miḡmāndur
nişānsuz olan nesne ten ḡöziyle ḡörülmez
içden beşāret yoḡdur hā rūʿ yet ḡayvāndur
cāndan başāret oldur her nesne ḡicāb olmaz
yoḡsa bu şüret ḡözi ber- sebeb-i dermāndur
esfel şürete baḡup ḡör ḡılma nazar aña
vaḡt ola ki bilmezsın ol genc-i bī-pāyandur
pālas giyeni alḡaḡ ḡörüben aña ḡülme
saḡın ki olasın ḡör hem diynüḡi noḡşāndur
[60b] a ʿmādur olar ḡonı atlās ḡaba ḡözler

ḥaḫdan virilen terkīb dōrt nev ʿile ḫaftāndur
şorsañ anı kim insān ḫanḫısıdur eczānuñ
tendür diyeni bil kim ol cāhil ü nādāndur
dervīş tevellī kendü özüñ tanısañ yekdür
özün tanıyan ḫođrı bil ki tamām insāndur

cānımuñ arzūsını ḫılsañ ʿatā ey yaradan
ḫalbümi tefrīḫ edüp bunca bu ağu ḫaradan

[61a] ḫayy-ı muḫlaḫsın bizi emvāt-ı mühmilden ḫalāş
it geçer eyyām-ı çarḫuñ ḫalmasun medārdan
devr-ı dünyānuñ bilirsın yā ilāhī ḫārını
ḫudretüñle bizi maḫfūz eyle ol mekkārdan
aşlımuz kim çār ʿunşūrdur bizüm eşḫālī çok
ḫār-ı maḫbūl vir bize çıkınca bu çār-pārdan
her ādem şüretlü diyü bize hem-rāh eyleme
fi ʿli fāsıd çün ol zulmet ḫalu emmārdan
özümüz erbā ʿ-ı cinsdür meylimüz devr-i zamān

[61b] arzūmuz ḫaḫdan budur ḫālīş çıḫa her aradan
bu cihānda kim şāfīdür anda hem bulur şafā
çevresi ḫūri vü ğılmān ḫoḫtolu mehpārdan
dünyā bir güvvāredür zenbūr ādemdür velī
ḫāşılı yok zenbūruñ ayrıla çün güvvārdan
ey tevellī ḫaḫ te ʿālā ʿaf ide cürmüñ meğer
ümīd olur şormaya miskīn faḫīr bi-çāreden

miḫnetinden dünyenüñ öz derde tīmār olmadı

[62a] ḫıdmetinde neçe yüz sürdüm baña yār olmadı
gerdişile çarḫ gerdānuñ bileyeydüm revān
ʿömrümi şarf eyledüm bir laḫza ḫarār olmadı
ben muḫabbet eyleyüp aña yakın olduḫça ol
ḫaçdı benden yüz temennā etdüm iḫrār olmadı
her ki buña ḫalib oldı dirdi mālī gencini
sen anı gördüñ mi hic soñra tār u mār olmadı

- ķārūnı bil ki yemīnle ĥazāyin kıldı çok
geçdi āĥir çok yere ķavli mūsā-vār olmadı
- [62b] bu yalancı dūnyenūñ dāmına düşme gey saķın
çün saķaķ eyler seni kim düşdi evķār olmadı
āĥiret bāzārı sākī lā-yezālī sūd olur
dūnyā būnyādını çok gördük pāydār olmadı
ey birāzer bu naşıhatdür saña ĥōş dut ķulaķ
ol yeter kim dūnyeden çıķdı yeri nār olmadı
ey tevellī dūn gūn ĥaķķa sipās eyle özūñ
neçe yıllar çok gūnāh işledi berdār olmadı
- [63a] gel beri sen ‘ārifseñ işbu mülki fānī gör
‘işreti lā-yenbağīdür muķtezā-yı cānı gör
zıll-ı dūnyā ardına düşme saña nāfi ‘ degül
neçeler yığdı ĥazā’ in şimdi anlar ķanı gör
ķoy bu şūret dirlikçün bende kıлма rūĥuñı
tā ki dīzār arzūsıyla şol geçen merdān gör
nefsūñ şuğline sen olma muķayyed fāriğ ol
cānıñı şarf it lücce allaha gel dermānı gör
dūnye meşğūlinde hem ķārūn mişālī gelmedi
- [63b] kesdi ĥaķdan yaña ĥayrın neyledi māl anı gör
ser-be-ser dōrt kimse didi ki benümdür bu cihān
bu fenā dūnyādān anlar geçmedi mi anı gör
terk-i dūnyādān murād bes muķtezā-yı nefsmiş
çün murād nefsiledür zūlmet-i insānı gör
ādem ol deryādur ol ki lā-nihāyet bī- ‘aded
toldur envā ‘-ı gevher gir bu baĥrı kāmı gör
ĥāķ diyüpdür muştula iĥsāna tābi ‘ ķullara
ey tevellī sende var mı ĥōş gözet iĥsānı gör
- [64a]
dīn dīnūñdür senūñ imdi edāsın bilmedūñ
da ‘vī kılduñ ma ‘nenden ibtidāsın bilmedūñ
ben müslimānum diyü ĥōş lāf idersin ĥaķķa sen
farz hem vācib sūnnet imtināsın bilmedūñ

hakkı bilmek lâzım oldu ʿilmden bes murād
bir elifden bildiler sen hūd kıyāsın bilmedün
zıkr-i zî-dil söylemedin eylemekdür bu kıyām
hem rükū ʿ secdeden bes iktizāsın bilmedün
[64b] çün zekāt şavm hacc hem tahâretten nişân
virmedin uş zıkr idersin mâcerāsın bilmedün
vir haber ki hālīkuñ muhtâcı yokdur maḥlūka
yeryerin bildün anuñ niçün gıtasın bilmedün
haḫ didi kim ac toyursa ḳorḫudan olur emîn
her ʿibâdetden haḫḫa yol var ḫalâşın bilmedün
terk-i dünyā ḫōş ʿibâdetdür anı elden ḳoma
ḳabl-i mevtüñ evveli oldur şenāsın bilmedün
ey tevellî sen mevālîsin anı ḳıl ḳıl ihtiyâr
[65a] yoksa çok zulmetde yılduñ rüşenāsın bilmedün

dünyānuñ yokdur beḳāsı gec sen andan fāriḡ ol
arzū ḳıl dîzāra bugün mekāndan fāriḡ ol
miḫneti çokdur cihānuñ lezzeti çün zehr-i mār
ḫāşılı külli ḫayāldür in andan fāriḡ ol
ʿömrüñi şarf eyledün fāsîd heves ardınca uş
sūd-ı ḫüsrân oldu çün gel bu ziyāndan fāriḡ ol
menzilüñ dārü'l- beḳâdur bu fenā mülkünde gör
[65b] çünki zindāndur saña işbu mekāndan fāriḡ ol
şöhretile nîk-nām olmaḫ seni haḫdan ıraḫ
eyledi gec şöhretile ad şandan fāriḡ ol
ḫāş dükkānuñ añlasañ yekdür bu dünyādan saña
ışşuz bāzāra düşme boş dükkāndan fāriḡ ol
ey tevellî sen özüñi ḳıl fenā bu cümleden
gec falān ve bes falān ḫān-māndan fāriḡ ol

yā ilāhî ḳıl bizi kendümüze rā ʿün gibi
[66a] ayırmayalum gözi senden leyliye mecnūn gibi
ḳalmasun bu fānî mülküñ cānumuz ma ʿmürunā

māl mülk aldamasun şeddād hem kārūn gibi
virmeyelüm qalbümüz hem köşenüñ menşüruna
müştāgīl olmayalum icrāsına zī'n-nūn gibi
mağrūr olmak ki haṭādur inqılāb çarḥ çün
ḥōş revān olub gidelüm aqabin çün ḥūn gibi
her ne yerden ḥaḳ görinse yürüyelüm ol yaña
aldanup nefsumüze yatmayalum argun gibi

[66b] keselüm yavuz ḥūy bu özümüze zerrece
qoymayalum pāk idüb ellerde şol nā-ḥūn gibi
şöyle ḥāş devr idelüm ki her yaña yönelesüz
menfa'at bulsun ḥalāyık bizden uş ṭāḥūn gibi
bes şunu işleyelüm ḥoşnūd ola ḥalk-ı cihān
la'neti etmeyeyler her dem bize mel'ün gibi
ey tevellī seni ḥōr dutanlara sen rāzı ol
kim faḳīr olsa ezelden ildür qanūn gibi

[67a] ey gönül elden bırak bu dünyenüñ sevdāsını
kendüñe yār etme zinhār qoy bunuñ gavğāsını
sālīk ol bu ma'rifet rāhına her dem ey gönül
kim bulasın ademüñ şol vechile esmāsını
dün gün ḥaḳ isteyen qalbin aña vāşıl edüp
rū' yeti 'ayne'l-yaḳīn bilmişdür ol mevlāsını
ḥāşılı yoḳdur yalancı dünyenüñ var 'ömrüñi
yile verme kendüzüñden kes gider iğvāsını
'īsānuñ mi'rācına bir sözün oldı çün cevāb

[67b] tarḥ it özünde qoma hic vir bunuñ yağmasını
baḥtlu ol cāna döndürdi yüzini bundan uş
nefsini qatl eyledi hem dutdı anuñ yasını
qalmadı 'āşık-ı şādīḳ arzūyı bu fāniye
ismini çağırduban çökretmedi hic taşını
vaḳtūñi 'işretile geçsün dime zinhār hā bugün
ğaflete mağrūr olup qalma gözet ferdāsın
ey tevellī nidügi sen diñlesin dut anı çün
nefsine ḥidmet iden bulmaz gider mevlāsını

[68a]

beyt³⁰

gafllet evinde şorma vuşlat-ı yār bulunmaz
hikmete düşmeyince derde tīmār bulunmaz
özün zemīn-i semā cennet anuñ nihānı
bağa tīmār olmasa alma vü nār bulunmaz
ipledür ol dünyāda mülk maqām bağlayan
her kim olursa bunda ebed qarār bulunmaz
uşbu haqquñ hūnundan her biri yer ve içer
illā cām-ı meyinden mest-i humār bulunmaz
varluğunu yolunda harc edegör sen imdi

[68b]

aşşılı hem nā-қыās böyle bāzār bulunmaz
kavm-i dünyā ekşerī mülk māla bağludur
ehl-i haq bularda iste hezār bulunmaz
te’ emmüli ‘ārifūñ vuşlat-ı dīzār olur
yoкса her cāhilde bu resmile kār bulunmaz
‘āriflerūñ cāhiller zıddıymış ezelden
hic bir güli görmedūñ mi yanında hār bulunmaz
derviş tevellī belki haqdan senūñ penāhuñ
yoкса iki cihānda böyle haşār bulunmaz

[69a]

cismünde bugün senūñ cān-ı cihān görünse
hem bu cümle maḥlūқа sende nişān görünse
varluğunuñ hāşına ol seni kıldı emīn
seyrān edüp özüñde emin-i amān görünse
her maḥlūq ortasında olsañ delü diyü ana
ma’ mūr idüb içüñi taşuñ vīrān görünse
beytu’llāh olsa cismūñ bilinmese hic ismūñ
nazar kılana sende hōr cinān görünse
mü’ minlerūñ qalb çün allahuñ aynısıdur

[69b]

arz semāda varı anda ‘ayān görünse
dehri altından biri merķūmısın ilāhuñ
anda müseccel olan şimdi revān görünse
levḥ-i müheccesinde bes anı şāf eyleseñ

³⁰ “Beyt” başlığı dokuz satırın dışındadır.

‘ilm-i derûn muğlağ naql-i beyân görinse
sırr-ı asâm insân özüñde çün yazıldı
noқтақ delîl-i hüccet nûr-feşân görinse
dervîş tevellî pendüñ gayrı üstine dutma
sende varsa bize bir tercüman görinse

[70a] **beyt**³¹

ķurbāna vir cānuñ ol nûr-ı kibriyāyā
şevkıyle bu vücūduñ beñzeye şol zuhāya
gevherüñi saķın var şugli havāya virme
bu dünyānuñ bināsı ķarīb olur fenāya
terk-i cihān eylesen çāreñ olursa bunda
‘aşķıla cān gōñül bağlama bu sarāya
‘uzlet idüp özüñi taşra ķo halk içinde
mürtekib olma zinhār ğavgā vü mācerāya
lezzetine sen bunuñ mağrūr olup tolaşma

[70b] ģağdan ırağ olma gel yeltenüben hevāyā
ķabl-i mevtüñ libāsın egnüñe alsañ anı
ginc ü virāne girseñ meşğül olup du ‘āya
zulm-ı zalāletden uş cismüñi pāk eylesen
‘illete kim düşerse arzū ķılur devāya
hırş u heves içinde ķalma söz bulaşup
ķatı ģayf cānumuz bende olma ģedāya
dervişseñ tevellî dünyāyı ķo elüñden
teslīm idüp arzūñı ışmarla şol ģudāya

[71a]

ķoy bu dünyā mañşıbın āķır pişmān olursın
virme nefse murādın soñra düşmān olursın
ger vücūduñ bilürseñ arz semā senüñdür
dürlü cevāhir anda baħr ‘ummān olursın
cevher-i lā-yezal vücūduñda gizlüdür
la ‘l yāķüt gevher ma ‘den ü kān olursın
arz semā şadefdür ortasında çün insān

³¹ “Beyt” başlığı dokuz mısranın dışındadır.

envār her kıymeti dürr-i mercān olursın
[71b] haḳkuñ kelām sende her ḳavm olupdurur uş
tertīb-i zebūr incīl şerḫ-i furḳān olursın
tamām naşīb-i insān özüñdedür emānet
miftāḫını bilürseñ kāmīl insān olursın
üc yüz altmış mefāşıl sende maḳālīd oldı
fetḫ-i tedārik etseñ genc-i nihān olursın
şüretüñüñ zamānı şol bir yaprağa beñzer
gözün açup yumınca hemān ḫazān olursın
dervīş tevellī sözüñ söyleyigör sen imdi
[72a] allah bilür ne ḳadar bunda miḫmān olursın

ḡaflete göñül düşme ac gözünüñ bīdār ol
beyhūde olup ḳalma özüñe vefādār ol
baḳsaña ki sen nesin çün ḫaṭṭ-ı müşennāsın
remzi raḳamı ḫaḳdur bil sende ḫaberdār ol
özin tanıdı bir ḳuş ismini otız kıldı
sırrın vücūduñ fehm it gel sen daḫı hezār ol
nefsün hevesinden gec kim rūḫ ola bu cismün
[72b] ārzū-yı ‘arzdān çık şundan ki tārümār ol
ḳıl ‘azm ‘urūcı kim fevḳü’l-‘alāda mesken
ḫaḳdan virile yüz dut güzārme(n)din umar ol
cismün evini ḳaldur bu zann-ı gümāndan kim
ma ‘mūr idesin anı hem sen daḫı mi ‘mār ol
zūlmet yerini ḳoy kim zālīmdür anuñ ehli
bu zıll-ı şerādan dön ser-tā-ḳadem envār ol
hem özüñle sözüñ toḡrı ḳılıgör niçün
çoḳlar içüben ḳana şol çeşme-i bī-kār ol
[73a] dervīş tevellī eyvāḫ yār bulımaduñ saña
var isteme taşradan sen bārī saña yār ol

ḡavvāş oluban göñül baḫra ṫalasıñ gelür
tecrīrle hem ṫonuñ pālās ḳılasıñ gelür

deryā gibi cūş idüp her mevcle taşarken
heybetle cihānı cümle alasıñ gelür
cevelān idüp uçarsın pervāzla kemerde
dōlāb gibi çarḥ urup zārı kılasıñ gelür
[73b] seyrānla her yerde düşersin ulu derde
kaçan gide bu perde ḥaqqı bulasıñ gelür
bu dünyānuñ andan hem acı firākından
zārı kılup aḡlarken ḡah ḡah gülesiñ gelür
kāh nefse ulaşursın çirkefe bulaşursın
ārzū kuşına her dem nefsüñ salasıñ gelür
peyk gibi ḡak yolda lebbeyk uruban giderken
kāh kāh yorulup yolda yatup ḡalasıñ gelür
bir dem ḡanā ‘at idüp ḡōş riyāzet kılursın
[74a] bir dem gider ol şabruñ çuruñ çalasıñ gelür
dervīş tevellī sanā ancak yaluñuz gelmez
şol pīr-i cihān olan ehli pālāsıñ gelür

dürr-i mercān olmayan şu baḡr ‘ummān olmaz ol
derde şol şabr itmeyen tālib-i dermān olmaz ol
zūlmile zıll-ı gümāndan çıkmayan merdūd koy
her cehennem kelbini dutma gey ‘irfān olmaz ol
vur ḡafayı bu cihānuñ ārzūsından gec bugün
[74b] nefesine ḡidmet iden maḡbūl merdān olmaz ol
bunda her ki mevlāsın görmege dün gün ‘azmi yok
dü-cihānda şöyle bil münḡād-ı ḡur’ān olmaz ol
cāhilüñ ‘iḡşānı dāyimdür eger nehr-i ‘uyūn
dursa içinde anuñ ‘ömründe reyyān olmaz ol
her kişi devrindeki dīvlere ḡākim olmaya
taḡtla seyr eylese ḡükm-i süleymān olmaz ol
mūsānuñ cengini şol nefsiyle her dem kılmayan
meydānında çün anuñ mūsā ibni ‘imrān olmaz ol
[75a] her fuşūl arz-ı samānuñ miftāḡıdur bilmeyen
feth idüp ser-tā ḡadem mışırına şulḡān olmaz ol

bu düğünlü dünyenüñ ma ʿmürına mensüb olan
cennet dizârladur gül reyḥān olmaz ol
ey tevellī kendü özin tanımaz ʿumyānı koy
ʿömri yüz biñ devr iderse kāmīl insān olmaz ol

ḳalbinüñ şehrinde kim püşt-penāhın bilmedi
ol ابد بلهم اضل ḳaldı ilāhın bilmedi

[75b] her ki ehl-i sāfilīndür ol ḳaçan ḳılır ʿüruc
çün ḥaḳīḳat bī-başar semden ki āhın bilmedi
degme bir bī-gāne ten çün da ʿvī-i dīndür sözi
anlara ben yahşı şordum pādişāhın bilmedi
şol başiretsiz ḥaşāyiş sanmā ki insān ola
dilde müslimdür velī küfrin günāhın bilmedi
ol dem-i rūḥ-ı ezelde lā-dīn evvel ebed
düşmedi īmāna ol niçün ki rāhın bilmedi
dünye vü ʿuḳbāda gözsüzdür olar ki tanımaz

[76a] ʿömri geldi geçdi çün tācın külāhın bilmedi
bu denī dünyāda ol cismüñ dīmāğ-ı lezzetin
gözledi ayrıḳ hemān ʿömrüñ kütāhın bilmedi
ey tevellī göz ḳulaḳ hem ḳalbi kim maḥtūm ola
görmez ol ʿuḳbāda çün siccīn çāhın bilmedi

ḳılma telef ʿömrüñi virme göñül cihāna
ʿıyşına aldanursın ziyān olur īmāna
faḳrı ḳabül it saḳın ʿizzete maḡrūr olma

[76b] nefse zebün olma gel düşmeyesin gümāna
gerçi melek olursañ nokşān gelür vücūda
erenlere yüz urup tur aḳı tercümāna
dünyāda her vechile özüñ alçaḳ görüriseñ
mi ʿrāc olur mua ʿnnide a ʿlā-yı āsumāna
dirlik arı ḳılursañ işbu cihānda belki
ḥaḳdan ire hidāyet ḳalb rūḥuñ uyana
evliyānuñ ḳatarı şāf şāf olup yürürler

‘azm it ulaşdurıgörsin seni kār-bāna
[77a] haqdan naşıb umarsañ mücāhid ol özüñe
‘acāf cism oluban beñzesin hāzāna
nefse murādın virüp özüñi yüce görme
hırş hevesden arın şüreti kıl vırāne
dervīř tevellī senden incinmesin kimesne
maħluq içinde emīn hōř yüri dervīřāne

baqđum göñül elinde iki cihānda görindi
içerüden içerü gizlü niřān görindi
[77b] dört kitābuñ rumūzı merķüm olup ezelden
tāvīli her birinüñ ‘aynū’l-‘ayān görindi
arz semādan şol ki ‘āciz şalur müftiler
muğlaq mesā’ illere naql ü beyān görindi
hayret evinde göñül qalmışıdı müşevveş
dil cihānında hırřīd nūr-ı imān görindi
dosta giden şoğrı yol tırle zih gibi uş
eger nefsüñ öñünde řayd-ı gümān görindi
‘aşq erinüñ gözüne derrece perde gelmez
[78a] cāhillere dīn yolu sürgü gümān görindi
ehl-i hāqđan řıfāt-ı cennāt olur ma‘annide
anlara zıdd olanuñ nār nīrān görindi
haqīkatde bu ādem maźharıdur ilāhuñ
çünkü aħsen-i taqvimüce insān görindi
‘ārifseñ tevellī ehl-i imāna ileten
küfrile şoldı ‘ālem şarfe zamān görindi

āferīn olsun sanā rence dermān isterseñ
[78b] varlığı terk edüben genc-i vırān isterseñ
mülk māl arzü kı lup dünyāya māyil olma
‘ömrüñ hebā edersin dürr-i mercān isterseñ
nefsüñe virme kuvvet ‘işretle her zamān
yüce yerde durma gel baħr ‘ummān isterseñ

ġaflet evinde özüñ niçün zebün kılırsın
uyar cānuñ her dem uş bākī devrān isterseñ
her birine yüz sürüp ħidmet eyle göñüldeñ
egri baķma kimseye gevher-i kān isterse

[79a] irdüġüñe el şunup gördüġüñe uzanma
ħırş hevesden geçüp cān cihān isterseñ
işbu dünya fānidür ma ‘mūrınā baķma sen
kendüñe gel kendüñe genc ü nihān isterseñ
varlığın bu cihānuñ koy elüñden fāriġ ol
özüñ daķı terk eyle dost-ı ‘ayān isterseñ
derviş tevellī ħalbüñ mürġ-zār oldı beñzer
taşra düşme özüñden çün ġülistān isterseñ

[79b] kendü levħin oķıyan kimseye ħaķdan yār olur
bes göñüller yapmaġa bünyād urup mi ‘mār olur
aħsen-i taķvīmden alur dersin ol şām seħer
ħalbine cūd-ı şeħa ħaķdan anuñ envār olur
rabbini ħāzır görüp şāhid olur her arada
ġafletüñ sekrānı ħalmaz ayulup mişyār olur
eger baķmaz her ħula niçün ilāhın gözler ol
ħul işin kendü bile ger mü’ min küffār olur
işleyen birdür işi hem işleden oldur yine

[80a] bes anuñçün çarħ-ı gerdün durmayup devvār olur
niçün ādem şūretin medħ eyledi ħüsñile ol
kimi var ħüsñ-i zībā ħōd kimi var evkār olur
yandan söyledi ħaķ ħac zībā maħşüş degül
secmedi ‘unşur-ı tabī ‘at bu ‘aceb iħbār olur
bes bu ma ‘lüm oldı kim gevherlere ħarf eylemiş
şeh-vārın kim gösterirse ħüsne ol hemvār olur
ey tevellī ħaķ te ‘ālā remzine kimdür iren
kim çıkar fevkü’l-a ‘lāya kimse var berdār olur

[80b] *temmet haze’l-kitāb ‘an yed-i ‘abdü’z- za ‘İfü’l- muħtāc ilā raħmetü rabbi’l-
‘ālemīn derviş ‘imād bin ħanber ‘afiy ‘anhüme’r-rabbi’r-raħim el- ‘azīm fī şeħr zi’l-
ħa ‘de tāriħ sene ‘ısrīn ve tis ‘a mi’ e allahümme ġfīlenā zunūbenā ve’l-vālidīnā ve’l-*

*üstādīnā ve'l-meşāyihnā ve'l-cemī' u'l-mü' mīn ve'l-mü' minān ve'l-müslimīn ve'l-
müslimān āmin yā rabbi'l- 'ālemīn bi-raḥmetike yā erḥame'r-rāḥimīn*

[81a] evvel oldur āḥir oldur ḥāzır ol
bāḥın oldur zāhir oldur nāzır ol
yoğiken oldur bu mülki var iden
bunca zıddı ḥōş muvāfiḳ yār iden
ismi pādişāh cihānda boldurur
ṭapmağa lāyıḳ velīkin oldurur
mülkine kimse ḥıyānet idemez
üstine leşker çeküben gidemez
ya güci yetmez kimi elçi göndere

[81b] kim anuñ ḥükmini 'aksi döndere
ḥākim ü cebbār cārīdür sözi
illā 'ālemden münezzehdür özi
ḥālīḳu'l-eşyā vü hem ḳādirdür ol
evvel āḥir ḥāyy-ı dāyım birdür ol
ḳahrıla ger bir kezin ḳılsa nazār
bu zemīn-i āsumān etmez ḳarār
kimse andan toğmadı ol kimseden
līkin anuñ emridür rūḥu'l-beden

[82a] bir bilüp hem bir görüp bir söylegil
hem daḥı diñle ne var fikr eylegil
cibri' l ü hem küttāb ü hem resül
bunları ḥaḳ bil kim olasın ḳabül
şādıḳ ol hem ḥaşr neşre kim olur
ḥayr şer daḥı bilüñ ḥaḳdan gelür
ḳıl şehādet kim imān bunlardurur
gerçi şu 'be nece yerden vardurur
ba 'de olsun şalavat ve's-selām

[82b] rūḥına hem aḥmedüñ ḥayrū'l-enām
bes rızāu'llāh 'aliyyü'l-murtażā
hem durūd olsun anuñ evlādına
bes daḥı ol şādıḳu'l-aşḥābına

- ümmetine dağı rahmet şanıñuz
cigerümüzi ‘afv ide sultānuñuz
geldi bir ıudret sözi yārenlere
vir şalavāt ‘aşkıla peygambere
- [83a] geldik imdi ıudretinden hikmete
hikmeti nece yetürdi şürete
çünkü zāhir oldı anuñ ıudreti
‘āleme toptolu oldı rahmeti
görelüm ki ibtidā hayyü’l-bekā
nāy kıldı evveli bu maḥlūka
‘ālem-i vaḥdetde ol sultāndı
yoğıdı hic bir vücūd ol cāndı
‘arş ferş yoğıdı vü levḥ kalem
- [83b] olmazıdı rahmet ü renc ü elem
ins cinn hem melek ında idi
berr baḥr deşt kūh olmazıdı
ismi söylenüben añlamazıdı
çarḥ-ı gerdün dönmezidi ol zamān
ferd ü aḥd kendü varıdı hemān
mürüvvetinden ol kerīm kār-sāz
diledi kim eyleyeydi fāş rāz
- [84a] ‘ālem-i vaḥdetde iken ol kerīm
sūd kim keşret kıldı ol raḥīm
*ḳavlühü kunte kenzen maḥfiyyen fe-ahbebtu en ‘urafê fihe feḫalaktü’l-ḫalka li ‘urafê*³²
‘aşk didükleri ḫaḳīkat oldurur
vuşlat-ı ‘uşşāk ḫaḳka yoldurur
sūdı neçe ‘ārif māhir kıla
ıudretini bildüre zāhir kıla
kendi hem bildüre hem göstere
şol didāra cān viren serverlere
- [84b] kāf nūnı şaldı ‘adem mülkine

³² Kenzi mahfı hadisi: “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi sevdim, bilineyim diye mahlukatı halk ettim.”

feyz erişdi řoñuna ve ilkine
ol ‘ademden geldi bir hāř kıymeti
andan oldu kāyinātuñ hılķati
evveli çün ayna-i haķ oldu ol
řoñ neçe ķudrete mülhaķ oldu ol
kāyinātuñ naķřını anda tamām
yazdı ķudret ķalemiyle ol selām
mürüvvetinden baķduğınca deftere

[85a] raķmeti irişdi neçe bihtere³³

‘āřık oldu anda kendü özine
hılķını dutdı muħammed yüzine
bir daħı ķıldı nażar ol gevhere
dimeđi heybetle nūru ilā nūra
gevher ol dem eriyüp oldu deñiz
nece görindi aña nūru’l- ‘azīz
řöyle kim hareket ķılup cūř eyledi
cām-ı heybet anı ser-hōř eyledi

[85b] ismi nedür ol deñizüñ baħr-ı zāt

andan oldu cümle maħlūķa ĥayāt
*ķavlühü te ‘ālā ve mine’l-mā’ i külle şey’ in ĥayyin*³⁴
hareketinden zebre bağlandı hemān
andan oldu rūħ-ı muħammed revān
ibtidā haķ anı ķısmet eyledi
‘āķıbet levlāke ‘izzet söyleği
bir nażar ķıldı aña hālık yine
def‘a cūř etđi o baħr dördüne

[86a] bes ikinci zebresinden ol ‘azīm

ķıldı rūħu’l-ķısmet ūlū’l- ‘azim
menşüb u mertebe haķdan bunlara
dörder oldu tā ki bu serverlere
cebrā’ il indi kitāb u mu ‘teber

³³ Sayfa üstünde “eger geldi ise” mısrası bulunmaktadır. Mısra sonu okunamamıştır.

³⁴ Enbiya Suresi 30. ayetin bir kısmı “ Her canlı şeyi sudan yarattık.”

- indi daħı vaħyile düş gördiler
lġk levlāke bunlara dinilmedi
bes muħammed manşıbı virilmedi
nazarı üçinci kıldı ol kerġm
- [86b] cūřa geldi yine ol baħr-i ʿazġm
kim üçinci zebresinden ħaħ resul
kısmet etdi rūhun ol řāħib-i uřul
üc verildi mertebesi bunlara
cebrāʾ ġlü vaħyile hem düş göre
şöyle kim bunlara kitāb inmedi
neçe şol muġlak ħaberler denmedi
bir nazar kıldı yine ħayy-ı ʿalġm
cūř kıldı defʿa deryā vü ħalġm
- [87a] zebre-i dördincinden rūħu'n-nebġ
kısmet etdi ħālġk řeyħ řabġ
bunlaruñ mertebesi ħaħdan řenā
oldı resulden bir zebunlar danā
vaħyile düş oldı bunlara ʿayān
anuñile kıldılar bunlar beyān
cebrāʾ ġl daħı bulara gelmedi
neylesün ħaħdan icāzet olmadı
bes nazar kıldı beşinci ol ʿazġz
- [87b] cūř idüben uyandı baħr-ı temġz
bu beřinci zebreden rūħu'l-muħġb
kısmet etdi defʿa ol řāni ʿ muħġb
çün tamām oldı gürüh-ı enbiyā
bes muħıbler evliyādur evliyā
bunlara manşıb-ı velāyet virilür
ol velāyet kim bularda görölür
çünki bildüñ bir kimesne velġdür
şöyle bil o ħaħķuñ ħudret elidür
- [88a] cümle ħalkuñ serveridür evliyā
bes anuñçün şöyle medħ etdi ħudā

ḳavlühü te ‘ālā elā inne evliyā’ ullāhi lā ḥavfun ‘aleyhim ve lā hum yaḥzenün³⁵

mu ‘cizātile velāyet birdürür
şadefüñ kıymeti çün bal-dürdürür
illā ki zıkrinde ayru söylenür
bir edebden ötrü ḥazer eylenür
lā-nebī ba ‘di buyurdu muştafā
ol ḥabībi server-i ḳalb-i şafā

[88b] yine altıncı nazar kıldı celīl
cūşa geldi yine ol baḥr ü cemīl
çünkü zebre bağladı deryā-i cūd
hem ‘ārifler rūḥı andandur vücūd
ma ‘rifet ehlidürür bunlar velī
ma ‘rifetdür zıkrı vü fikri dili
bir nazar kıldı yine ol paḳ zāt
zāhidüñ cismine andandur ḥayāt
bunlara eyle verildi mertebe

[89a] ol sebebden düşdi bunlar terettübe
bir daḥı kıldı nazar rabbi’s-selām
andan oldu ‘ābidüñ rūḥı tamām
bes şerī‘at şartlarını dutdılar
anuñile oynadılar ütdiler
hāla toḳuzıncı nazar kıldı ‘atūf
cūşa geldi def‘a ol baḥr-ı rūf
zebre-i toḳuzıncıdandur üç gürüh
ḥālī olmaz bunlar gele deşt kūh

[89b] bunlaruñ mü’ min biri münkir biri
biri münāfiḳ cehennemdür yeri
tafşīl-i ervāḥ kim uş oldu tamām
görelüm ecsāma kim olmuş imām
ḥatm-i ervāḥ eyledi perverdigār
‘arş merci ‘ kıldı evvel cümle kār
‘arş olupdur çünkü ecsāma imām

³⁵ “Bilesiniz ki Allah’ın dostlarına korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.” (Yunus, 62. ayet)

- gökleri tertîbile dizdi tamâm
yerde ilk mekkeye bünyād eyledi
- [90a] ismini beytü'l- 'atîķ yād eyledi
ih̄titāmı alt[1] gün dutdı ķarār
cümle yer ve gök vücūd buldı ey yār
bunca ervāh̄ile ecsām-ı celîl
ol deñizden yaradupdur añlağıl
remzile bu 'ālemi tāk eyle
üstüñe ķarhı mu 'allaķ eyledi
ma 'den ü cāmıd ve hem vaḥṣ tıyūr
bunları yerlü yerince turgurur
- [90b] ins cinn daḥı ḥayvān melek
toldurupdur der-zemīn ne felek
bunca eṣnāf-ı 'ālem per eyledi
kendi arada mestūr eyledi
görindi cümle eṣnāf oldı mü' tem
bulara ol seni ķıldı mükerrrem
cümleden ķünkü seni ķıldı ol ḥāṣ
aña lāyık gerekdür şükr-i sipās
evveli sevdi yaratdı ol seni
- [91a] añlariseñ 'āşıķuñdur ol ğanī
şimdi ol ma 'şüķdurur sen 'āşıķı
ol ki cān virüp bulasın ma 'şüķı
cānla 'āşıķ olan ma 'şüķ olur
'aşķ ilinde ma 'şüķı 'āşıķ bulur
tālibseñ ol dīzārı görmege
günde biñ ķaşd eyle cānı vermege
cānı ver kim cān bulasın muṭlaķā
cāna ķıymayan velī ermez ḥaķķa³⁶
- [91b] ol yoluñ ser-māyesi hem cān gerek
dün gündüz yolda sergerdān gerek

temennā

³⁶ Bu beytin metin için pek çok defa tekrarlandığı görülecektir.

ḥaḳ te ʿālā raḥmet etsün ol ḳula
ḥil ʿatı nūr ʿonları ḥulle ola
ol ki bunı oḳuyup ya diñleye
bu faḳīrūñ rūḥuna raḥmet diye
yā ilāhī rabbenā ve hablena³⁷
faḫluñ en ʿām eylegil bu miskine

[92a] her kime faḫl-ı ilāhi baḫş ola
ḥubbı anuñ her göñülde naḳş ola
cānı virgil cāna irgil cānı bul
ʿacizken var ʿālemüñ sulṭānı ol

bāb

der beyān-ı ma ʿrifet-i ilāhī ki bir gerdün cemī ʿ

وجود مكلف رافرض لازم است ازجن والانس و ملك بس ای طالبان حق و وای عاشقان بدید ار مطلق وی پی
وی یا جان [92] دل نکشادن باب مغلق یسر کمانه المشیته الی سبارالرساد واعزکمانه فی الزارین و جعلکم
imdi ey ʿazīzān bilūñ ki ma ʿrifet-i ilāhī cemī ʿ-ı vüçüd-ı
mükellef üzerine farz lāzımdur bu dillerle ki ḥaḳ tebāreke ve te ʿālā celle celālehü
kelāmında buyurmuşdur *ḳavlühü ve mā ḥalaḳtu ʿl- cinne ve ʿl-inse illā li ya ʿbudūnī*³⁸
ya ʿni allah tebāreke ve te ʿālā buyurur kim [93a] yaratdum ben cinn ü insi illā baña
ʿibādet etsünler için dedi ve ehl-i te ʿ vīl daḫı demiş kim ya ʿbudundan³⁹ murād
ya ʿrufundur⁴⁰ ya ʿni ʿibādetden murād ḥaḳḳı bilmekdür bes ḳulluḳ ḥöd ḥaḳḳadur kişi
ḥaḳḳı bilmeyince ḳulluḳ nece ḳula imdi evvel bilmek gerek ve andan ḳulluḳ asān ola
bes tañrıyı bilmek göñül ʿibādetidür zīrā kim fikirle olur ve ehl-i taḫḳīḳ ider her
a ʿzānuñ [93b] ʿibādeti vardır bes göñül ʿibādeti tefekkürdür ve hem a ʿzālarda eşref
olan göñüldür bes ʿibādeti daḫı şerīfdür dir imdi bu kelāma taşdıḳ etmek bize lāzım
düşdi bu vechile ki ḥazret-i nebi a m buyurmuşdur *tefekürün sā ʿatün ḥayrun min elf
senetin ta ʿtin*⁴¹ ve daḫı bir yerde buyurur ki *el- a ʿmālū bi ʿn-niyyāt*⁴² bes ma ʿlüm
oldı kim göñül ʿibādeti sāyir ʿibādet üzerine eşrefdür [94a] imdi tefekkür ma ʿrifete
allah ʿibādet-i ḳılıpdur bes ʿazīzān ḥaḳḳı bilmekde söz çoḳ *allemkü mü ʿl-lah bi ʿavn*

³⁷ “Rabbimiz bize (gözümüzü aydınlatacak eşler) bağışla” (Furkan, 74. ayetin bir kısmı)

³⁸ “Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (Zariyat, 56. ayet)

³⁹ İbadet ediyorlar.

⁴⁰ Biliyorlar.

⁴¹ Hadis: “Bir saat tefekkür, bin sene ibadetten daha hayırlıdır.”

⁴² Hadis: “Ameller niyetlere göredir.”

*hidāyeteh ve befāzlih ve keremeh vel’-ḥamdūli’l-lahi rabbi’l-‘ālemīn*⁴³ ki bize kitāb ve resul virüpdı anlardan meşrū‘āt ve ma‘kūlāt terbiyet olunup mefrūzāt ve mendübāt ve evāmır nevāhī bilindi bes ey tañrı kulları şöyle bilüñ kim enbiyā ve evliyā [94b] ḥaḳ kelāmına muḥālif kelām etmezler nitekim ḥazret-i resūl ‘aleyhi’s-selām buyurmuşdur ki *feen ‘arzet menni şey’ en ve ‘arzvā ilā kitābu’l-lahi te ‘ālā ve eyyüefḳiha fā ḳabluḥü ve illā feredduḥü*⁴⁴ ya‘ni eyder eger benden size bir nesne ‘arz etseler peygamber buyurd(1) veyā işledi diyü gerek dirsiz anı ḳur’āna ‘arz edesiz eger muvāfiḳ gelürse dutasız ve illā redd idesiz ve daḥı [95a] bir yerde buyurmuşdur *men reāni feḳad rāyü’l-ḥaḳ*⁴⁵ meger ki ol zamānda anı şınayugelürlermiş ki gerçek peygamber midür yoksa yalan mıdur diyü bes ‘azīzler siz şöyle bilüñ ki her kişiye allah tebāreke ve te‘ālādan ‘alā ḳarara ḳısmet ki verilmişdür ol virilen ḳısmetde luḫ ḳahrdan elbetde mevcüddür velī ba‘zı ol kendüye virilen ḳısmetüñ nūrına [95b] mute‘alluḳ olurlar imiş ve daḥı ol nūr-ı nebīye maḫhar düşermiş ve bunlar ol nürdan aḫmed-i maḫhar-şıfat ilāhı tam görürler imiş ol sebebden imān-ı şehādet getirüp mü’ min olurlar imiş ve ba‘zı ol ḳısmetüñ keşāfete zulumet ḳahrına müte‘alluḳ olurlar imiş daḥı ol ḫayl-i zulumetden resūli kemā yenbaḡi göremezler imiş ol ecden [96a] eyderler imiş ki bizi da‘vet ḳılmaḡa seni tañrı mı gönderdi ol daḥı eydermiş ki belī ve anlar eyderler imiş bu kitāb daḥı anuñ kelāmı mıdur ol eydermiş belī ve anlar eyderler imiş imdi bize ol tañruñı göster emrini ol bize kendü söylesün dirler imiş ol cihetden ḥazret-i nebī buyurmuş ki *men reāni feḳad rāyü’l-ḥaḳ* dirmiş ya‘ni siz evvel beni [96b] göremezsiz ḥaḳ tebāreke ve te‘ālā ḫōd laṫif pāk münezzeh *leyse ke mişliḥidür*⁴⁶ siz anı nece göresiz dedüḡi olur ki benüm nūrüm anuñ nūrıdır ve sözüüm anuñ kelāmına tābi‘dür ve bu kitāb anuñ kelāmıdır ve ben anuñ kelāmına muḥālif söylemezim demek olur yoksa ben zāt-ı ḳadīm- ḫaḳḳum demek olmaz ḫāşā ve daḥı bir yerde buyurmuşdur *el-mü’ min mirātü’l mü’ min*⁴⁷ ya‘ni mü’ min [97a] ḳalbi emīn olıḳı demek olur ḫaḳḳuñ birliğine iki demekden ve bir ḳaç demekden ve gelür gider demekden ve irkek dişi demekden ve kitāb resūl ve melek tañrı göndermiş degül demekden ve ḫaşr neşr yalan demekden bes mü’ min emin olıḳı demek olur bu zıkr olan nesnelere inkār-ı gümāndan imdi siz daḥı gümāndan emīn olsayduñuz

⁴³ “Allah size cömertliḡiyle yardım etsin ve yol göstersiz. Alemlerin rabbine hamd olsun.”

⁴⁴ Hadis: “Bir gün benim hadislerim tartışma konusu olacak. O gün Kur’ân’a başvurunuz. hiçbir hadisim Kur’ân’a aykırı olamaz.”

⁴⁵ Hadis: “Her kim beni görürse Hakkı görmüş olur.”

⁴⁶ “Onun eşi gibi deḡildir.” (Şura, 11. ayetin parçası)

⁴⁷ Hadis: “Mümin, müminin aynasıdır.”

mü' min olurduñuz ben size āyine [97b] düşürdüm ve daħı allah tebāreke ve te'ālānuñ biñ bir adı vardur bir adı mü' mindür ben mazhar-ı şıfāt-ı ilāhīyüm siz allahuñ nūr şıfātını bende görüb imān-ı şehādet kıldurduñuz didügi olur bes ey 'ubūdiyyet da'vāsın kılup tañrıya kul derilenler bilmek gerekdür anı kim haq tebāreke ve te'ālā cemī' tavāyifi yaratdı tamām etdi ve bunlaruñ içinde sizi mükerrem ve muħassen [98a] kıldı ve nüzhet nūrını kendüye perde dutup gizlendi ve daħı zevrāk-ı hikmetile sizi bu dünyā mülkine şaldı ve daħı size 'aklı ve nefsi yoldaş kıldı ve erkek ve dişi ve bağ baħçā ve elvān ni'metler daħı verdi ve kitāb risāle size irşād kılup 'aklı-ı nūrile hidāyet revzeninden kendüyi tıydurup evāmir nevāhī daħı bildürdi kim 'aqlıla taşarruf [98b] edüp iktizā-i nefsi ve cānı müretteb ve müheyyā edesiz ve daħı ahir sizi kabdan kaba koyup bu fenā mülkden çıkaracağın daħı bildürdi nitekim buyurur *ķavlühü te 'ālā minhā ħalaķnā küm ve fīhā nu 'ıdüküm ve minhā nuħricüküm tāreten ührā*⁴⁸ ve daħı dünyā kumaşına mağrür olmañ sehdür diyü bildürdi nitekim buyurur *ķavlühü te 'ālā kul metā 'u'd-dünyā ķalilün ve'l āħiretü* [99a] *ħayrun li menitteķā*⁴⁹ bes ey tañrıya kılluk da'vāsın kılanlar eger gözlerüñüz ol zāt-ı kadīmüñ celle 'azze la'if dīzārın görmege müsteħaķ olsaydı sizüñ muķteżā-i nefsünüzde hezār bī-edeblik vardur sultān ħuzūrunda anları nece idebileydüñüz şimdiki ħalde anı görmedüñüz ki kendü zevķ şafalaruñuz içinde hezār rüsvāyluk edersiz ki eger birübirüñüz tıyaydı maşara olurduñuz [99b] ol bī-hidāyete ve bī-zevāl ħöd sizüñ gönlüñüzden geçeni bilür nitekim kelām-ı kadīm içinde yād kıldur *ķavlühü te 'ālā innehü 'alīmun bizāti's-şudür*⁵⁰ *el-ayeh*⁵¹ imdi bilüñ ey yalancı kıllar tañrıya kul peygābere ümmet ve evliyāya şādık geçersiz allahuñ her yerde ħāzır u nāzır olup göñülden geçeni bildüğine özüñüz mü' min dirölüp dilüñüzle iķrār ederken dürlü fesādlara fā'il dāll olup [100a] tezvīr-i şehādet edüp yemīnler idersiz neçe mażlūmlar incidüp birübirüñüze egri baķup her dem yıķıldıđın istersiz bu haķda ħazret-i resül ﷺ buyurur ki *lā yü' minü eħadüküm ħattā yuħıbbü li eħıhi mā yuħıbbü li nefsihi*⁵² ya'ni birüñüz mü' min olmaz bir ķarındaşını kendü nefsi gibi sevmeyince bes bu ħadış mücibince birüñüz mü' min olmaz bu şıfātları kendüden

⁴⁸ “(Ey İnsanlar!)Sizi topraktan yarattdık, (ölümünüzle) sizi oraya döndüreceğiz. Ve sizi oradan bir daha çıkaracağız.” (Taha, 55. ayet)

⁴⁹ “De ki : “Dünya metai (menfaati) azdır ve ahiret ise takva sahibi olan kimseler için daha hayırlıdır.” (Nisa, 77. ayetin bir kısmı)

⁵⁰ “Muhakkak ki O (Allah) sinelerde olan en iyi bilendir.” (Fatır, 38. ayetin bir kısmı)

⁵¹ Ayet

⁵² Hadis: “Hiçbiriniz kendisi için istediğini (mümin) kardeşi için istemedikçe (gerçek) iman etmiş olmaz.”

kaṭ⁶ [100b] itmeyince hem tañrıya dürüst kul olup her yerde hâzır ve nâzır olup gönülden geçeni bildüğine vâkıf olan kimesne hem allahdan korçar hem utanur anlaruñ gibi işine yakın olmaz zırā ki kul mevlā nazarında edebsizlük mi ider ve hem kul olana lāzım ve lā-ebed olan budur kim mevlāsın gözüyle ve hem işi mevlā sözün diñleyüp ve anuñ rızāsın istemek ola ve dañı [101a] hâzret-i aħmet ‘aleyhi’s-selām buyurmuşdur ki *ed-dünyā cesrū’l-aħıret*⁵³ didügi mücibince kişi kibri üstinde şebāt-ı karar murād edinmeye hemān bugün yarın dimeyüp güc sefer yarağın düze ve kimesneyle düşmān olup haqqında yaramaz şanmaya ve tākati yetdükce haq yolına ihsān ide ve her kimesneye iyilik şana zırā şöyle haqıkat bilün haq tebareke ve te‘ālānuñ imāret-i rumüz-ı [101b] haqāyıķı bu üç kapuda mevcüddur evvel şerī‘at kapusu ulu kapudur ki bunca aqvāl mermüzāt ve if‘āl musavverāt ve zamāyir-i muğlaq eger tariķatde eger ma‘rifetde ve eger haqıkatde bi’l-küllü şerī‘at içinde mevcüddur niteki kelām-ı kadīm içinde buyurur *ve lā ratbin ve lā yābisin illā fı kitābin mübīn*⁵⁴ ve buña muvāfiq kelām-ı kāy’ ildür *rahmetu’llahi ‘aleyh eş-şerī‘at şeceretin ve’t-tariķat iğşānihā* [102a] *ve’l-ma‘rifet evrākihā ve’l-haqqıkat esmārihā feen lem yekün şecera keyfe yekün iğşāniha ve evrākihā ve eşmāriha*⁵⁵ bes şol ki işbāt kelām-ı kadīm veyā hadiş-i nebīdür *amennā ve şaddaknā*⁵⁶ ve şerī‘at dañı ‘aql üzerinedür ki haq bātıldan ‘aqlılla fark edilür niteki resül ﷺ buyurur *el-‘aql nūrın fı’l- kalb yefriķ bih beyne’l-haqq ve’l-bātil*⁵⁷ bes şerī‘atden okıyup diñlemekdür ve diñleyüp [102b] ‘aql kuvvetiyle añlamaqdur ve bilmedügin şorup işitmekdür ve işidüp dutmaqdur meşelā şerī‘at hāzıne kapusu gibi düşmişdür bilā-teşbīh gülistān ve bostān havālisi gibi mezkūrāt cümle beng içinde mevcüddur anuñçün ehl-i şer‘ olan kimesne bilmedügin şormağ farzdur niteki kur‘ān-ı kadīm içinde buyurur *fes’ elū ehle’z-zıkrı in küntüm lā ta‘lemün*⁵⁸ ve ikinci tariķat kapusıdır bu dañı ulu [103a] kapudur ammā bir kadem şerī‘atden içerüdür ve eger taşra deseñ küfürdür ve tariķatdan murād yürimekdür ve yürimekten murād istemekdür ve üçüncü ma‘rifet kapusıdır ma‘rifetden murād bilmekdür ve bilmekden talebdür ve andan murād

⁵³ Hadis: “Dünya ahiretin köprüsüdür.”

⁵⁴ “(Yerin karanlıkları içinde) yaş ve kuru bir dane yoktur ki Kitab-ı Mübin’de (açıklanmış kitapta) bulunmasın.” (En’am, 59. ayetin sonu)

⁵⁵ Hadis: “Şeriat (bir) ağaçtır, tarikat onun dalları, marifet onun yaprakları ve hakikat onun meyveleridir. Ağaç yoksa onun dalları ve yaprakları ve meyveleri nasıl olur.”

⁵⁶ Amenna ve sadakna: İnandık ve tasdik ettik

⁵⁷ Hadis: “Akıl, doğru (hak) ve yanlış (batıl) birbirinden ayırt edebilmek için kalpte tecelli eden bir nurdur.”

⁵⁸ “Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun.” (Nalh, 43. ayetin bir kısmı)

bulmağdur ve ammā ma‘rifet iki nev‘idür biri ma‘rifet-i kesbīdür ve biri ma‘rifet-i keşfīdür ve ma‘rifet-i kesbī zāhiren u‘lūma müştāğil olmağıla dağı bulunur ve ammā [103b] ma‘rifet-i keşfī hidāyet-i ilāhīdür ve dördünci haqīkat kapusıdur *allahümme erzuḡnā bā-ḡavānī’-t-ḡālibī* ve haqīkatten murād görmekdür ve görüp erişmekdür ya‘nī resīde-i tām bulup bilā- noḡsān olmağdur ve cümle şeri‘at tariḡat ma‘rifet haqīkatiçündür ve bunlaruñ her birinüñ eḡbāḡınca şartları vardur ve illā kelām ḡavīl olur söz evveline geletüm *inşāallahü te‘ālā*⁵⁹

[104a] didi yaratdum ben cinn insi

bilüp illā dutalar baña insi
ḡaleb eyleyeler beni bulalar
neki ben dirsem anı ḡılalar
ḡaleb oldur ki anı cān-ı dilden
çıkarmaya düni gündüz göñülden
var ey ḡālib der yalan iki yüzli
yalancı da‘vasında egri sözli
yüri ḡāliblerüñ vardur nişānı

[104b] velikīn degme kimse bilmez anı

meger irişmedük dağı bu sırra
anuñçün yoḡ ḡalebüñ vaşl-ı berre
ḡaleb sen bil ki ‘aşḡuñ peşrevidür
velī ‘āşıḡlaruñ dün gün evidür
anı bilgil ki bundan sen gidersin
dutamazsın velikīn terk idersin
anı iste hemān ko ayruḡını
eger añlarsañ haḡ buyruḡını

[105a] niçün uzanmaduñ aşıl vaḡāna

ki virdüñ ‘ömrüñi bunda ziyāna
düni gün baḡ baḡçādur ḡalebüñ
şaḡın ‘aksi döner bir gün dölābuñ
bıraḡursın baḡ baḡçā vü mālını
hemān yoḡ yere çekersin vabāli
bulaşup çirkefe hā durişürsin

⁵⁹ “Allah’ın izniyle”

- sağışlu menzile tîz irüşürsin
hemân şanma ki alduñ cāvidānī
- [105b] neçe birüñ yapışursañ orsın anı
elüñi çekmedüñ malıñı fenādan
hiç añmazsın aı şükri şenādan
eger benden şorarsañ çek elüñi
turugel a yoluna baqla belüñi
ayf degül mi ömrüñ geçüresin
verüp şerbet diyü zehr içüresin
ömr didükleri oldur ki yola
boyun urup gönül aıyla ola
- [106a] bu dünyā mineti saña olaşdı
aberüñ yo oñulmaz rence ulaşdı
meger arındaş gözüñ añlamaz ola
ulaqluñ a sözi diñlemez ola
ki ibret görüben bundan geçesin
ya ikmet işidüp gözüñ açasın
tecemmül şeyle olaşmış özüñe
azandüqluñ icāb olmuş gözüñe
gör imdi sen bu nefsuñ mutezāsın
- [106b] üşürmiş başuña dünyā belāsın
olaşdurmuş seni bu mülki māla
giriftār eylemiş rüsvā-yı āle
āni  olma bu dirlige ey yara
bıra buni bir özge dirlık ara
bunuñ içinde dutarsañ özüñi
elüñle sen aralarsın yüzüñi
niçün ki bunda aı gözlemezsın
erenler yolını hic izlemezsın
- [107a] seni bunda yine gönderdi ol a
fikir eyleyürin bir kendüñe ba
gör özüñde ki a buyruqlı var mı
ya anuñ emrine albüñ uyar mı

bārī fikir eyle bunda ya ne geldüñ
ne kazandıñ ne dutduñ ney bulduñ
seni gönderdiler bunda gelesin
yarağ düzüp gerü yolda olasin
niyāz idüp hayırlar işleyesin

[107b] dimediler ki nefsüñ besleyesin
haqqıçün yedüresin aş etmek
gerekdür kula mevlāsın gözetmek
didi kim dün gündüz beni kıl yād
tazarru   idüben zārı vü feryād
verüp hayır şadağa eyle ihsān
konuqlatarsa ve ger ehl-i imān
eger ğani olasız çok ola māl
benümiçün kılasız ulu a  māl

[108a]  imāretler vü köbriler yapasız
baña şol resmile her dem tapasız
ferāyızlerüme kâyim olasız
rızāmı avlayup rahmet bulasız
yalın kullarımı hem tonadasız
yetimler gönlini emīn idesiz
konuqlarum gelicek hōş dutasız
benüm fazlumı anlardan utasız
gelüp bunda hic añmaduñ sen anı

[108b] gözetdüñ şerbet ü laħmile nānı
 aceb derde ulaşduñ sen ey yāra
nece kul olasin perverdigāra
gerekdür saña çırağ yandurasın
toyurup ac şusuz kandurasın
işid ibrahīme ne dir kerīmi
senüñ konuğundan hōş dut benümi
şorar ibrahīm aña yā ilāhī
ey cümle kullaruñ peşt- penāhı

[109a] bularuñ dahı bir narhı mı olur

konuğdan konuđuñ farkı mı olur
buları mürüvvetüñden baña bildür
bileyin eyü kıankı yatılı kimsedür
cevāb geldi buña kim ey ħalīlüm
oñat gözle benüm zinhār dileyelüm
senüñ konuđuñ oldur seni bile
yāĥūd biliş ola ammā bile
benüm konuğum oldur ki ġarībdür

[109b] ne sen anı ne ol seni görüpdür
ġarībler vekiliyüm saķınasın
sözümü kıulađuña daķınasın
eger ki bir ġarībi incideler
aña ĥör baķuban melül ideler
şu ‘izzüm ĥaķķıçün kıomazum anı
bozarum evini ya ĥānmānı
ġarībe kim olar ĥürmet kıılurlar
yaķın bil bārīye kıurbiyet bulurlar

[110a] ġarīblere o pādişāh-ı ‘ālem
kııla ‘izzet niçün sen baķasın kim
kıul olan tañrıya şeyle kıılınur
anuñçün yapılr kıabri bilinür
ciĥānuñ mālını ger sen diresin
yaşuñ biñ ola nefşüñe viresin
anuñ zerrece yok saña şevābı
eger añlarsañ diñle cevābı
ĥaķķıçün birini anuñ viresin

[110b] o cān ilinde ne gelür göresin
birine yedi yüz loķma gelür
kıyās it sen yedüğüñden ne olur
bu sözi kıavlimden söylemezin
anı şanma ĥırātā eylemezin
olar inanmaya ger ola ‘āmmī
buña tānıķdurur tañrı kelāmı

meşelü'l-lezîne yunfîküne emvālehüm fî sebîl

kemeseli ḥabbetin enbetet seb ʿa senābile

[111a] *fî külli sünbületin miʿ etü ḥabbetin*⁶⁰ *el-ayeh*⁶¹

bulardan irişür tañrıya ādem
bularuñla olur ādem mükerrem
bulardan olmayan hic adem olmaz
çü dīv-i ehrimendür ḳadem olmaz
olar kim bay eger yoḳsul olalar
ne mümkün tañrıya ki ḳul olalar
oları belki ḳavmi ʿanterīdür
adem şanma ki dīvüñ kem-teridür

[111b] eger fırşat gireydi eline

rahm etmezdi bir tañrı ḳulına
ḫaḳḳuñ emrinde böyle olıcaḳdur
cehennem bunlaruñla tolıcaḳdur
ʿazāzil hem o vaḳtin cenk edüpdür
ḳaçan la ʿnet olup andan gidüpdür
diyüpdür cümlesini azduram ben
meger maḫlaşlar ola yazduram ben
eyitdi ḫaḳ te ʿāla ol dem anı

[112a] ḫaḳīḳatdür bu söz yoḳdur gümānı

dedi senüñle tolduram ḫamuyı
saña anlardan uyan heb ḳamuyı
*ḳavlühü le emleenne cehenneme minke ve mimmen tebi ʿake minhüm ecme ʿin*⁶²
işitdüñ uşda işbāt-ı cevābı
ayırma zinhār özüñden şavābı
kişi kim kendü dīvinden seçile
vücūdunda ḫazāyinler açıla
vücūduñ ḳaldurasın müktemini

[112b] dāyim seyr idesin cān iḳlīmını

⁶⁰ “Mallarımı allah yoluna harcayanların durumu yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir.” (Bakara, 261. ayetin bir kısmı)

⁶¹ Ayet

⁶² “Andolsun, cehennemi seninle ve onlardan sana uyanların hepsiyle dolduracağım.” (Sad, 85. ayet)

kişi mevlāya irmege ki yıla
kemālinden ol aña qarşı gele
işid ne dir o raħmān pādiřāhı
raħīm leyse ke mişlihi ilāhı
eger kim gelse benden yaña sūbrā
varam qarşı aña zırā   kŭbrā
eger baña gele ol kim zırā  ā
varam ben aña qarşı tŭl bā  ā

[113a] ki aña ey qarındaş sen bu sırrı
gör ağı kulına ol luşf-ı berri
eger bir dŭnyā begine varasın
dileyesin ki iđerŭ giresin
hemān ol dem zebāniler eriřŭr
 amŭdlariyle dŭgmege giriřŭr
eger gŭrŭp dağı ol beg  akımaz
saña gel diyŭben yağın oğımaz
o miđdāriyle seni ĥŭr gŭzedŭr

[113b]  apuda sekileri nā-ĥŭř bezedŭr
seni bir itce dutmaz ol arada
 ādir degŭl ki bir  ıluñ yarada
gŭr imdi sen o  ayyŭm ilāhı
ki oldur pādiřāhlar pādiřāhı
bu ĥālŭmŭzle ki aña varavuz
dileyevŭz ki iđerŭ girevŭz
ve hic redd etmeye andan o bizi
 abŭl eyleye işbu ĥālŭmŭzi

[114a] dağı ol  apudan yeg  anda ola
ki vara dāyim adem anda ola
dağı anuñ rızāsın kim bulasın
o  udret eline hem yeg olasın
hemān anı gŭre seni gŭrenler
 amu ol nev  ıyle geçdi erenler
diyŭpdŭr ol muĥammed mŭste  ānı

hemān gördi anı ki *men reāni*
anuñçün eyle dimişdür o muhtār
[114b] şalavāṭ rūhına her demde şad-bār
neçe mu‘ciz ki görünirdi andan
yedi kudretdür ol işler bātından
velī eyle degül ki haḫ te‘ālā
odur zāt-ı kâdim-i muṭlaḫ te‘ālā
anuñ zātında bātıldur bu efkār
muḫāldür ḫāşıl olmaz anda ol kār
işüdüñ ey birāzer uşbuları
dutup nefsüñ başına ver yuları

[115a] öñüñ düşür elüñ çek bu fenādan
‘urüc iste rücü‘ it bu dünyādan
eger derseñ ki gitmezem bu mülkden
gözet senden geçeni ayırdan elekden
bu söz degül bunuñla ölmezsın
ya makşüduñı bunda bulmazsın
seni bunda kıomazlar derḫālüne
hic eglenme durugel gir yoluña
göre senden ilerü şol geçeni

[115b] bu fānī dünyeden şerbet içeni
diyeyin bir ḫaber saña ḫulāşa
cānile diñle ḫalbüñ verme pāşa
eger ‘ömrüñ senüñ ki yüz biñ ola
yönelürsin ‘ākıbet sen o yola
muḫammed çün diyüpdür ki zindān
ḫaḫīḫatdür bu sözi gel yaḫīn dān
çün oyaladur yola dutğıl yüzüñi
bu zincīrden ḫalāş eyle özüñi

[116a] cihānuñ rengini elden bıraḫsañ
daḫı kimisin özüñe toḫru baḫsañ
anı ḫıl kim ola ḫazretde maḫbül
seni sen begenüp şanma dürüst ḫul

emîn kılsun özini haq belādan
aňanlaruñ bu miskini du ‘ādan
yā ilahī rabbenā ve hablenā
fazluñ en ‘ām eylegil bu miskine
her kime fazl-ı ilahī zād ola

[116b] kanda olsa ol kişi azād ola

cānı virgil cāna irgil cānı bul

‘abdken var ‘ālemüñ sultānı ol

neşir der- beyān-ı hikāyet mūsā ki ez-āferiden dünyā necden su’ āl gerd

gel ey qarındaş fikr it bu cihānuñ fenāsını kim neçe elvān ecnās maḥlūkāt gelüp buña muḥkem yapışup her biri benüm diyü biribiriyle neçe cenk ve cidāl ‘adāvet ve muḥārebe kılup geçdiler ve bunlaruñ bir neçesi [117a] biñ ve bir neçesi on biñ yaşardı anlar bunu dutamadı bes ma‘lüm oldu kim buña gönül bağlayanlar cehd idüp zerrece nesne utamadı bir gün mūsā a m dünyā yaradıldığından bār-ı te‘ālāya su’ āl etdi eyitdi yā ilāhī bu dünyā yaradılalıdan berü ne kadar yıldur didi allah tebāreke ve te‘ālā cevāb virdi ki yā mūsā sen za‘ıfsın senüñ [117b] ‘aqluñ anuñ ḥesābına tākāt getiremez didi mūsā eyitdi yā ilāhī hāliyā ḥaber vir göreyüm didi bār-ı te‘ālā eyitdi dünyāyı yaratmadum neçe zamān geçdi ve andan bir ulu şehir yaratdum yetmiş bu dünyā miqdārınca *ve ol şehri ḥardal danesiyle taldurdum*⁶³ ve andan bir kuş yaratdum ve ol kuşa günde on dāne öyün taqdīr etdüm ve ‘ömrin ol dāne dükence kıldum neçe müddet zamān geçdi ol [118a] kuş dāne tiz dükene diyü qorqdı günde toquz dāne yer oldu hāliyā sözi muḥtaşar kılalum günde sekiz dāne ve yedi ve altı ve biş ve dört ve üç ve iki ve bir dāne yer oldu ve günde bir dāne yerken haftada bir dāne yer oldu ve ayda bir dāne ve yılda bir dāne yer oldu ve yılda bir dāne yerken hemān bir dāne qaldı ol bir dāneyi ağızında biñ yıl [118b] dutdı ve anı kim yutdı ol kuşuñ va‘desi tamām oldu imdi yā mūsā bir şehir tolusı ḥardal dānesinüñ ḥesābına ‘aqluñ tākāt getiribilür mi didi mūsā bunu işidüp müteḥayyir qaldı ve su’ ālinden ‘acz olup *allahümme lā-bidāyetihī lā-evveliyetike ve lā-nihāyiti lā-ḥariyyetike ve lā-yedrik el-‘uḳūl evşaf ‘azametike yā rabbī* didi [119a] var ey birāzer imdi eger ‘aqluñ varsa yola qadem vurıgör devlet saña yarsa anlar ki biñ yaşadı gördüñ bāqī qalmadı mülk-i maḳām dutanlar bir zerresin almadı sen ḥöd bu az ‘ömrile bil ki hic dutmazsın

⁶³ Bu cümle metnin kenarından bu kısma eklenmiş.

fitnedür aldur seni bir çobān utamazsın var imdi elden bırāk sūñüsini sen bunuñ şeyle
cānuñdur avad getürüp atmazsın

temennā

[119b] ey yārenler raħmet olsun utuñuz
dervīše bir pāre ulak dutuñuz
diñleyelüm bu maħalde ne demiş
bize ne dir görelüm ne söylemiş

mersiyye

gel ey ġāfil gözet kār-ı zamānı
erenler andan aldı armağanı
eger ālibseñ ol bākī mülke
elüñ çek özüñe terk it cihānı

[120a] bu dünyānuñ pāsından pāk oligör
gelüp irüşmedin ‘ömrüñ ġazānı
cihānı berk dutana hem-dem olma
eger cānuñ ola terk it sen anı
ħaıçün didü kim el şuna saña
vir elüñde ne utarsañ olanı
senüñ olan o ġaa virilendür
‘abeş gider anuñ girü alanı
azanup irgürüben yere oyanuñ

[120b] gider kendü alır anda ĩmānı
olar kim çün azancın yalñuz yer
ādem şanma behaymedür yabānı
ehildür ol kişi işşı’ ı koyup
abül etmez göze göz bu ziyānı
cihān gelgec evidür o ayanma
yere oydı falān ibni falānı
hā deyince göresin fānī devrān
bilürsiz eyler ol pir ü civānı

[121a] neçe merdān yutmuş bu ara yer
ki on batman var imiş boz doğanı
anı şol il şehre ħüküm idenler

qara tobraqlar olmiş sāye-bānı
ya řol zerrīn sarāylar dūzenler
yatur řimdi qabūl etmiř yabānı
kiminūñ kemūginden eřer var
kiminūñ qalmamiřdur hic niřānı
yatur bunca zamān yer qabzamişdur

[121b] adın řorsañ kimse bilmez anı
qarıřup yerile yek-sān belūrmez
yılın řorarsañ yoqdur payānı
kimi gōrdūñ ki bunda qaldı bākī
meger sōylenūr ola destānı
řunı řeyle gōrūp ne hōř tolařduñ
olar gitdi tuta mı bu qalanı
fenā meclīsdūr řerbet ięūrūp
dūřūrūr neęe faęfūr haqānı

[122a] eriseñ tūr erenler izin izle
qılağuz dutma degme qartabānı
yeyūp ięmege qalma hem-ęū hayvān
gelūp sūrer seni mūlkūñ qobanı
neęe bir geęuresin ‘ōmrūñi
neçe bir sōyleyesin bu yalanı
saqın sevinme dūnyā geldūgine
eger manřıb ola eskindūr anı
bu mālı oqşama sen tekye qılma

[122b] tırařı gelmedin devřūr dūkkānı
verūp cān u cihānı ‘āřıq ol kim
zīrā ‘āřıqlaruñ haqdur mekānı
‘āřıqlar ōlmez imiş qanda olsa
velī dirlikdeymiş cāvizānı
yoluña tūr belūñ baęla tevellī
felekdūr kimseye virmez amānı
ōzūñi issine iřmarlayuban
hemān haq yoluna vurgıl tabānı

[123a] *bāb der- beyān-ı tefekkür ve taleb ve su' āl cevāb ez 'āşık ki çeçez ve çeküh est*

gel ey sālīk tefekkür it yoluñı
yoluñda gözle şaġuñı şoluñı
şol ehli olma zinhār saġ gözle
erenler ma 'berini dut gey izle
ki anlar yolu muħkem şoylamışdur
talup enhār deryā boylamışdur
tefekkürden taleb toġa özüñe
mu 'in görüne yollar gözüne

[123b] taleb çün fikirle yoldaş olur
biriküp yolda hem rāzdaş olur
bularuñ menzili şavķa erişür
o şavķile bular zevķe erişür
o zevķile olurlar 'aşķa hem-dem
taleb ehli bulur rencine merhem
bes andan soñra taġlar deñizler
o çeşm-i 'aşķa hicāb olmazlar
bu 'aşķ 'āşıkıların ki haznesidür

[124a] işitdün 'aşķı hōd haķķuñ nesidür

su' āl

bir kimesne dervīşe der ey dede
işbu sözde müşkülüm var şabr ide
bu kelāmdan bir su' āl eyleyeyin
kaldum uş hayretde ya neyleyeyin
'aşķ nedür neden irişdi ādeme
kim düşüpdür 'āleme bu zemzeme
nādan oldı bu gönülde bitdügi

[124b] 'aşķ erinün cān baş terk etdügi
dervīş eyder diñleyen ki şaķ gerek
o kelāmında kulaġı dutsaķ gerek
bilmeye her kelām ġavġadurur
cāhile haķķānī söz iġvādurur
ibtidā bu sözi saña kār etmemiş

diñleyüp qalbünde qarār etmemiş
çün su' āl etdün bize söyleyelüm
gücümüz yetdükce şerh eyleyelüm

[125a] ol zamānda kim yaratdı ādemi
anda emānet qodı 'aşq demi
ol zamāndan berü bu 'aşq devr ider
'aşqıla kimi gelür kimi gider
ol nedür bilmek dilerseñ ey ağı
tañrınıñ sevmegidür bu 'aşq dağı
iki nev 'a zıkr olur der-ḥāş 'ām
kim ḥaḳīḳī kim mecāzī der-tamām
'aşq bir olur añlağıl bellü beyān

[125b] ol ki mechöldür bize ḥaḳqa 'ayān
ḥüb-şüret sevmek ḥaḳīḳīdür bilün
ḥīn-i vuşlat ḥareket etmezse bilün
şol muḥabbetden ki şehvet sāz olur
'aşkı anda qalb ider mecāz olur
yoksa ol ḥaḳ sevgisidür şeyle bil
cezveye ḥaḳḳānī olur mı qābil
neden oldı ādeme bu gelmegi
söyleyelüm necedür virilmegi

[126a] kāf nunla⁶⁴ ayru düşdi ol zamān
vuşlata ādemde irişdi hemān
çok zamān ḥaḳqa niyāz eylediler
şeyle zārı kıluban iñlediler
yā ilāhī vuşlatuñ müştāqıyuz
varmağa yol saña qanda bulavuz
didi ādem qalbine kim varasız
anda yol vardur baña hem göresiz
neçe yüz biñ yıl gerekdi ādeme

[126b] gelmege hem ol dağı vaqt deme
şandılar bunlar adem ḥāzırdurur

⁶⁴ “Kün” [ol] emrinin kef ve nun harflerini sembolize eder.

bu olan maḥlūk içinde birdürür
ol ḳadem bunlar ki ṭayerān etdiler
ser-tā-ser gökleri seyrān etdiler
‘arṣ kürs levḥ ḳalem seyr etdiler
her ne yerde ki sezerler gıtdiler
‘ālem-i melekūt lāhut ḳalmadı
isteyüben bunlar anı bulmadı

[127a] ḳaldı ser-gerdān bular çün muṭlaḳa
def‘a zārı ḳıldılar ol dem ḥaḳḳa
hem yine geldi ḥiṭāb kim varasız
ademüñ ḳalbüñde beni göresiz
didiler kim ḳanda ola ol yāre
ārzū ḳıluban iriṣdiler yere
fevḳ-i taḥt deṣt-i kūhı gezdiler
aradılar her ne yerde sezdiler
ṣād u ḥurrem her yere ki düṣdi yol

[127b] dürlü cevherlere ma‘den oldı ol
altun gümüş daḥı hem ḳıymeti
‘aşḳa irenünñ az mı olur ḳıymeti
ol yeri bunlar ki maḥzūn yürünür
ma‘den oldı nitekim baḳır demür
yine bulunmadı anda gördiler
bu kezin çıḳup nebāta girdiler
ol nebāt ki ṣāzla seyrān olur
būy lezzetden kiṣi ḥayrān olur

[128a] çiçeği eger yemiṣidür toḡan
gider ol ilden ile ḥōṣ armaḡan
köki veyā toḡumı her derde devā
bes anuñla nece iṣ ḳılsañ revā
ol nebāta ḥüzünle kim girdiler
oldur ol hem bu ḥalāyık yürüdiler
kim ḳoḥarsa dimāḡını teng ider
ger yerise oldurur yā beng ider

- söz budur ki hicretüñ aǧusını
[128b] bunlaruñla bildürüpdür ol ğanı
şāz-ı vuşlat fikrinüñ şavkıdur
buy lezzet hem anuñ zevkıdurur
hüzün odur ki hicretle yaqılır
hicrile şekker dağı acı gelür
hicret-i haq qahr-ı küllidür bilüñ
cān verüben vuşlatı isteñ buluñ
luţf-ı tāmı hem anuñ vuşlatıdurur
dirlik anda bāqı ve sermeddürür
- [129a] cānı virgil cān bulasın muţlaqa
cāna kıymayan velı iremez haqqa
ol yoluñ ser-māyesi hem cān olur
cān veren o yolda hāş merdān olur
bes nebātdan geçdi bunlar hayvāna
cehd iderler yol bulalar sübhānā
çünki bunlar hayvāna irişdiler
yol bulamazlar neçe durişdiler
çok zamān geçdi bularuñ üstine
- [129b] yol buluban irmezler dostuna
ol zamān irişdi kim adem gele
bu ne ‘āyimden āna loqma ola
neveti yetişdi çün geldi ādem
emr olup hayvān loqma yedi hem
bunlar ol dem ki adem qursağına
düşdi baqdılar şolına şağına
gördiler bir yol açılmış ol haqqa
bahtlu ol dīzāra her kim baqa
- [130a] haqqa çün yolu ādemden buldılar
bes anuñçün böyle yoldāş oldılar
loqmā-i hayvān andan lezzeti
alduğuçündür iderler ‘izzeti
oldı kim dervīşe şorduñ su’ āl

degdi cevāb daḥı var mı kıl kāl

du ʿā

yā ilāhī bütün olsun dünyeleri

kim du ʿādan aña bu miskinleri

[130b] en ʿāmile fazluñı hem anlara

oқыuban diñleyen yarenler

her kime fazl-ı ilāhī baḥş ola

ismi anuñ her göñülde naqş ola

tenbih

cānı virgil cāna ergil cānı bul

ʿacizken var ʿālemüñ sulṭānı ol

hikāyet

bir gün dervīş göñül depesine [131a] çıkup راحلون vilāyetin seyrān ederken tefekkür keyfiyetiyle kendü özine eyder hey dervīş bōstān dānesi gibi bir yere düşüp bitdüñ hemān anda kılduñ mı mülku'l-lah vāsi ʿdür ṭur sen daḥı bir köşesin seyrān etmege muḥkem belüñi bağla allaha sücüd eyleyüp teveccüh kıl diyü tedbīr içindeyken dört kişi çıkageldi eyitdiler hey [131b] dervīş seyrāna gitmez misin dervīş eyitdi kankı tarafta eyitdiler arz allah vāsi ʿdür dervīş gördi kim bunlaruñ sözi kendü tedbīrine muvāfiq eyitdi ḥōş gidelüm didi bu mekānda bunlar ittifāq bir eylediler ṭurup sefere kadem başdılar dervīş bunlara eyitdi hey yārenler uşda biş kişi bir olup yola girdük hic birüñüzde [132a] ʿaql var mı didi bunlar eyitdiler ʿaqlı nedersin didiler dervīş eyitdi işbu yola kim giderüz vaqt ola ki bir ʿaql issi meclisine irişevüz birümüzde ʿaql olmaycaq ne anuñ sözin diñleyübilürüz ve ne ḥōd diñlersüz añlayubilürüz didi eyitdiler gerçeksın ya neyleyelüm didiler dervīş eydür ʿaql istemegi taqđim idelüm seferümüz bākī didi [132b] bunlar bu tedbīr içindeyken gördiler qarşularında bir qara tağ ṭurur dervīş bunlara şol tağ ne tağ ola diyü şordı ve bunlar eyitdiler ol tağa زآیلان tağı dirler gāyet ulu tağdur ve anda ḥikmet çoqdur allah te ʿālānuñ maḥlūqātında ne kadar cins varsa küll anda mevcüddur velikin gāyet deresi ve depesi çoqdur ve daḥı yırtıcılar [133a] ve dīv ü perri ve ḥōş ṭuyur cānlu ve cāmid ve dürlü ʿacāyibler ve garāyibler vardur ve yerler var ki hic gün doqunmaz ve eger gün doqunsa cānavarları tağılır qaçar zīrā gün bilmezler ve ammā ādem-i zād şinligi az bulunur ve degme kez bulunmaz diyü bu vechile ḥaber verdiler dervīş allah allah ol tağı seyrān eylemek bize kısmet oldı beñzerine merğüb [133b] ḥaber virdüñ diyügeldi eydür varalum vaqt ola

ki maḳṣudumuz anda bulavuz didi ve bunlar daḫı dervīṣe muvāfaḳat edüp ol taḡa teveccüh kıldılar hāliyā muḫtaṣar-ı kelām vardılar iriṣdiler ol taḡı seyrān edüp elvān-ı ‘acāyibler ve ġarāyibler temāṣā kıldılar kim gözle görmeyince zebānla vaṣf olmaz ve illā ādem-i zād ūnligine tūṣ olmadılar ve ammā bir [134a] yerde iki ma‘cūn direk gördiler dört terkībden peydā olmuṣ ve bunlaruñ üstinde bir ḳubbe köṣk yaṣamıṣlar ve ol ḳubbenüñ orta yerinde bir ṣādirvān ḳurmuṣlar çevre yanında üç yüz altmış lüle aḳar ve bu lülenüñ her birisi bu taḡ üstinden bir dereye baḫṣ olur ve bu ṣādirvānuñ üstinde bir ḳandīl aṣılmıṣ yanar [134b] kāh olur ziyāde ū‘le virür kāh olur ū‘lesi az olur vaḳt olur kim diñlenüp bu ḳubbe ḳarañu olur ve daḫı gördiler bir zincīr var üç yüz altmış dāne mafṣalı var bu ḳubbenüñ her tarafına muḫkem baḡlanmış var bir ucu ḳubbe tarusunda bir tob yaṣamıṣlar aña çıkar çendān zamān bunları teferrüc temāṣā kılup ‘aceb kıldılar dervīṣ eydür ūl tobda ġarīb temāṣā var ola [135a] çıkabileydük dedi anlar eytdiler hey dervīṣ aña kim çıkabilür ādem helāk olur dediler dervīṣ eydür allah erenler diyelüm vaḳt ola ki çıkavuz diyü zincire ol vardı hezār cidd cehd edüp nece zor zārla varup ol toba çıkdı çendān zamān aña temāṣa kıldı gördi kim iki deriçe peydā kılmıṣlar birisi ūarḳ ve birisi ġarb tarafına iclerinden yol var [135b] ve elvān-renk ḳuṣlar bir yanından girürler ve bir yanından taṣra çıkarlar ve gün toḡıcaḳ bir yanından toḳunur ū‘lesi bir yanından taṣra çıkar ve bu ḳubbenüñ bir tarafına rengīn cāmdan iki ‘acāyib manzaralar düzetmiṣler ki bu bir ūekil baḡlamıṣ velī aṣaḡa ferṣe naḡar ider ammā teveccühi bu taḡ ucına toḡrı dervīṣ eydür bu teḫī degildür ve illā aṣaḡa baḳduḡı maḡlazādur maṭlūb [136a] varsa bu taḡ ucındadır didi ve çevre naḡar gördi kim yirmi sekiz ḫurūf dāyire ūıfat yazılmıṣ ve daḫı dört ḫarf daḫı dört erkānda müfred raḳm olmuṣ ve ammā ol bu ḫaṭlara beñzemez dervīṣ bunlara çok naḡar ūaldı istiḫrāc ḳaṣd idüp faẓl-ı ḫaḳ ve himmet-i merdān yetiṣdi ūöyle istiḫrāc etdi ki bu ḳubbe mülk-i selām ḫazīnesiyemiṣ [136b] bildi cemī‘ zamāyir fūnūn ecnās-ı ḫazāyin bunda min küll muḳayyed müseccel olmuṣ ve taṣra çıkdı ḳubbe üzerinden bu topuñ teveccüh tarafa naḡar ūaldı bu taḡuñ saḡ tarafına bir deñiz görünür bu topuñ teveccühi ol taḡıla deñiz arası nece müddet anları teferrüc kılup gerü bunlaruñ ḳatına indi eytdi yārenler hey bu ḳubbe ḫazīne’ ymiṣ didi eytdiler belī el-ḳıṣṣa dört gün [137a] bu taḡı seyrān kılub gece olıcaḳ bunda ḳarār iderlerdi ve beṣinci gün bunlara acliḳ galebe kıldı bunlar cümle bir yere gelüp eytdiler nece idelüm dervīṣ eydür gelüñ iṣbu tobuñ teveccüh etduḡı tarafa ‘azm idelüm vaḳt ola ki maḳṣudumuz anda buluna veyā bir ūinlik elümüze gire didi bunlar eytdiler bu dervīṣ nece delüdüz biz

dört gündür bu tağı [137b] seyrān idüp il vilāyet elümūze girmez bu bizi ilden dağı ırak iletüp helāk etmek ister bunda çendān kimesneler yol bulamayup helāk olmışdur diyü her birisi bir tarafa yüz dutup perākende oldılar hic biribirine uymadılar dervīş dağı ‘aşāsın eline aldı bu tağ ucına yüz dutup mevlāya sücūd etdi ol arada bunlar münteşir oldılar dervīş ki [138a] bu tağa yakın oldu ve gördi ki deñiz bu tağa yakın düşmiş ve ara yerde bir anca yol var algım salgım belürür eyitdi ey pādīşāh-ı perverdigāra bu deñiz kenārında il vilāyet var ola diyüp yürüdi vaqatihā eyder ilāhī sen beni bugün şinlige erişdür eger beş gün bu tağāzā içinde tamām olursa belki helāk olam diyü varup tağ ucına yetişdi ve bir yere [138b] durup dört yaña nazar şaldı ve gördi ki çok ilerüde bir ulu cezāre var gāyet ayadanlık gibi görünür buña toğrı yürüdi muhtaşar-ı kelām vardı irişdi gördi ki bī-nihāyet memleket ve ammā halkınuñ ba‘zı gāyet muħassen ve ba‘zı inen ol kadar degül ve ba‘zı kir pās içinde kendülerine bakup vaqtlerde inleyüp zārı kılurlar dervīş bunları görüp [139a] bir yerde tevaḳḳuf kılup fikre vardı ki bunları ben şey’ allah mı ideyin yoksa bir bölüğine yüz dutup varsam ni‘met elüme gir(e) mi diyüp iki şanurken bir yerde iclās-ı kebīr gördi aña toğrı yürüyüp vardı selām verdi anlar dağı ‘aleyke alup dervīşe yer gösterdiler oturdu ve bunlaruñ şöḫbetlerin diñledi gördi ki müşāhedesüzlerinden [139b] gayrı hic lağv-ı tezvīr hezl ü hedyān bunlaruñ lisānına gelmedi bunlar dervīşe hōş geldi zebān-ı ḳalble eydür bunlar hōd hāş tañrı ḳullarıdur çendān zamān bunlaruñ şöḫbetlerine ḳulaḳ dutdı aferīn getirüp mütefekkir oldu ve illā acılık galebe kıldıḡı sebebden eyitti yārenler bunda gün ḳandan toğar didi eyitdiler dervīş bu iḳlimüñ günü tolanmaz [140a] didiler dervīş eydür ya ne vaḳit yatarsız didi anlar eydür biz ol yerden göcdük dervīş eydür ya uyumaz mısız anlar eyitdiler biz ol toñı issine işmarladuḡ dervīş eydür ya gece olmaz mı eyitdiler bunda gece’ i ḳişi kendü ḳoynuyla getirür dediler dervīş eyitdi buña şavḳ-ı ‘ālemī derler dervīş bunu işüdüp müteheyyir ḳaldı [140b] gönül diliyle eydür bunlar eyü ādemīler velī ne ‘aceb diliyle cevāb virürler diyü fikre vardı ve baḳadurdu ki bunda ne od yanar ve ne şu gelür ve ne tekne şofra görünür kendü özine eydür vā-veylā ben bunu şinlik şanup geldüm bunda hōd yemek içmek yok imdi ben bu kez helāk olurum deyüp yüzi gözi ürperdi dört yaña bakup eñsesin [141a] ḳaşımağa başladı eyitdiler dervīş ne istersin dervīş eydür ne yirsiz eyitdiler kifāyet loḳması yerüz dediler dervīş eyitdi ḳandan gelür eydür istibdāl şofrasından gelür didiler hemān dervīş bunu didi ki *subḫāneke lā-gāyetü’l- ‘azametike ve lā-nihāyetü’l- memleketike ve lā-vaşfü’l-elvān*

halkuke diyü başını indürüp ayruk nesne dimedi ve anlar [141b] eyitdiler dervîş ac mısın dervîş eydür bugün beş gündür dağı Őinlige Őimdi eriŐdüm dedi anlar eyitdiler dervîŐüñ alına Őofra getürüñ dedi dervîŐe sürür hâŐıl oldu dört yaña bağup Őofra gözedür anlardan birisi eydür dervîŐ Őofra kiŐinüñ alında olur taŐra ne gözedürsin dedi dervîŐ bağdı gördi elvân-ı [142a] nefâyis loğma öñünde müheyyâ ve müretteb olup hâzır turur ki hezâr dervîŐ gibi kiŐiye bellü olmaya dervîŐ murâdınca yeyüp ferağ âsüde düŐdüđi sebebden vücûdına Őeťâret hâŐıl olup geldi eyitdiler dervîŐ ne yerden gelürsin dervîŐ eyitdi مائثور vilâyetinden gelürüm dedi ve anlar eydür ne ta’ ifedensin dervîŐ eydür münteŐirün bölüğinden [142b] ve anlar eydür ‘aŐâñ nenüñ ağacıdur dervîŐ eydür ihlâŐ ağacıdur ve anlar eydür kuŐađuñ nenüñ yüñidür dervîŐ eydür řanâ ‘at koyunu yüñidür adı nedür dediler hidmet kemeri didi ve anlar eyitdiler dervîŐ ne yeri görüp gelürsin dervîŐ eyitdi biz beŐ kiŐiydük ‘ađl arayu زایلان tağına çikduğ anda çok ‘acâyibler ve ğarâyibler temâŐâ kılduğ ve ammâ [143a] bunca temâŐâlar içinde memlû-i mermüzât iki direk üstinde bir şubbe gördük tañrı mülkinde ne kadar ‘alâyim-i ecnâs-ı hazâyin varsa *min külli*⁶⁵ anda rađm olmuş gördük ve yoldaŐlarum her birisi bir şarafa yüz dutup pârekende oldılar fağîr ol Őekl teveccüh etdi ki cehde ‘azm idüp andan berü gelürüm dedi ve anlar eyitdiler yoldaŐlaruñla şanda bulıŐursın dediler [143b] dervîŐ eyitdi mukadder köbrisinde şavlümüz var ki bulıŐavuz dedi eyitdiler ne hûŐ toğrı geldüñ dediler dervîŐ eyitdi hidâyet izin izledüm dedi birbirine bağdılar eyitdiler gerçekdür eyü niŐân haber verdi dediler ve çok dem bunlaruñla hem Őođbet oldu el- kıŐŐa-i kelâm dervîŐ çok yemiŐdi uyđu bağdı ve dört yaña bağdı eyitdiler dervîŐ ne gerek [144a] eydür bir hâlî yer olaydı bir pâre vağdet iderdüm dedi eyitdiler dervîŐ sulťân nazarı hâlî olmaz ve illâ keŐretten emîndür vağdet ile dediler ve bir yer gösterdiler yaŐduđlar ve döŐekler hûŐ birađılmıŐ dervîŐ kendü özine bağdı ve bunlara bağdı kendüye inŐâf kılıp eyitdi ilâhî ben bunlaruñ lâyıkı degüldüm illâ nedelüm böyle kılduñ el-ĥamdüli’l-lah diyü bunlaruñ üzerine [144b] çikdı ol nefis râyiĥalar dimâğını mu ‘aťtar kıлмаđla bî-ķiyâs müŐerref olup vağdet kıldı ve uyandı gördi ki bunlar dağı henüz Őimdi baŐlanmış gibi ol Őođbetde derün Őevke ve zevke ğarķ olup dururlar dervîŐ yatduğı yerde kıvâma geldi eydür turayın bunlara iŐbu Őođbet-i esrârüñ imâret-ı ĥađâyıđdan haber Őorayın diyü bu kıvâmla şarup řuru[145a]geldi gördi kim bir ĥaŐırla bir puset üzerinde bir ağac pârsı yastanup bir řaya delüğinde yatur dervîŐ müteĥayyir şaldı Őol gece

⁶⁵ Hepsinden

kendüyi huzûnlerde görüp erte mahmûrlığın ayıcağ menkûrdan ‘aciz olan meyhâne
levendine döndi ve neçe müddet bu lezzet dimâğından gitmedi ki ecluden şürîde
düşüp beyt-i bünyâd eyledi görelüm [145b]

ne demiş söylesün
mü’ minân bir pâre sâmi ‘ oluñuz
nûra hem lâ-ḥağ lâmi ‘ oluñuz
görelüm dervîş bidâyet eylesün
gördüğün bize hikâyet eylesün

beyt hikâyet

der-beyân ez- ‘âlem-i cân ki herkes ân cihân çü güne zindekânı kend

eyyühe’ n-nâs cân elinden bir haber
diyelüm bir ḥoş garâyib mu ‘teber

[146a] bir ‘acâyib ildür ol görseñ anı
almazidüñ mülke verseler bunı
anda yok ekmek biçmek emek
işleri seyrân idüp ḥâzır yemek
yoğdurur ıssı ve şovuk ir gec
bu felek hükmi yerümüz anda hic
bâğ vü bahçe dikmedin bitür irür
her kaçan ki dilese varur dirür
dün gündüz anda hic ilâc degül

[146b] gün batuban toğmağa muhtâc degül
bes mekân maḥfil ecilâs-ı ‘âm
anda daḥı bî-kuşûr ol var tamâm
illâ anda cenk cidâl yoğdurur
añlan her vaqt dem ol ḥağdurur
bunda kim ḥağğânî söylerse kişi
ol dîvânuñ ekşer oldur yemişi
kimisi meyve kimisi şaḥs olur
ḥayra ḥayr ve şerre yine şer gelür

[147a] neçe kim uçmağ haberi söylenür
meyvesi çün diñle bir dürlü dinür
köki yuğaru olur yemişünüñ

añlariseñ saçı kökdür kişinüñ
‘ālem-i şevk ol dīvāndur bilesin
anuñçün dün gündüz yeyilesin
ol dağı bu ‘āleme vāşıldurur
‘ālem oldur bu aña hāşıldurur
dü-cihān kim söylenür bir aradur

[147b] hem-çü kaşru mağzla yek-pāredür
qabla ac ortasında yufqa şar
bunlaruñda şuncileyin perde var
cān kulağı açuq olsa kişide
ol dīvānuñ sözlerini işide
rūh-ı pāk olan kişi pāyendedür
cismidür bunda gezen cān andadur
dün gündüz cānla ol hem-nişin
qanda bulsañ işleyügör cān işin

[148a] her kimüñ ki hem-demi cān olmaya
‘ömri geçe ehl-i imān olmaya
özini şüret şanan bes ne bilür
kendü kimdür cān ili qanda olur
kendüyi kim bildi bilmez haqqı
qaldı hem-çün ber-zıll diyü şaķı
ādemi ger bā-şüret insān olur
mu ‘inde insān velikin cān olur
devşüri gör bunda taş tarak

[148b] cān eliçün durmayup kıl yaraķı
bahtlu ol yerde ölmek olmaya
kimi gidüp kimi gelmek olmaya
hōş dīvāndur hōş dīvāndur hōş dīvān
ol dīvānuñ şevkine dāyim kuvan
bahtlu ol kimselere kibir kın
dutmayup anda derilür dirligin
cānladur dāyim anuñ bāzarı
bunda pulca gözlemez sım zeri

- [149a] senüñ içinde şanki ol cevherdürür
her kimesne bilmez ol kim erdürür
bunda dirlük dirilendür anda bay
fâyda vermez köşk dīvān sarāy
‘ākıl olan bunda görür birligin
bunda kıılır ol cihānuñ dirligin
ol ki bakmaz şol ekin ekenlere
anda ol bakımolu kalur eller
kavlühü a m *ed-dünyā mezra ‘ati’l-āhıretı*⁶⁶ *el-ħadis*
- [149b] ölmek olmaz ħalkına dāyım tırur
illā bil ki ħāşılı bundan varur
anda yüz biñ yıl geçürse bir kişi
dürişüp bir pula şatılmaz işi
şan ‘at olmaz kim işe başlayasın
yoğdur ırğadluk gire işleyesin
meger allahdan kıula rahmet ire
bunda ya ki ħaşmı ola göndere
bu cihānda neçe rüzgār-ı zamān
- [150a] geçer illā miğdārı yeldür hemān
anda zamān ħavli yoğdur ey peder
añladuñsa gel bu yerden kııl güzer
bunda bir yıl işledüğüñ ey gedā
gelesiye ermez anı fikr ide
dün gündüz çalışursın ey gāfil
bāķi ‘ömre niçün ekmezsın ħāşıl
bunda bir dāne saña eħad degül
yıl daħı hem anda bir sā ‘at degül
- [150b] bunca ‘ömrüñ kār içinde şarf olur
bir sa ‘at ħarcın aña kılsañ nolur
cehd edüp ebrārıla kııl şöħbetüñ
eldeyken zāyil etme firşatuñ
şol sözi söyle ki hem şekker ola

⁶⁶ Hadis : “Dünya ahiretin tarlasıdır.”

ol dīvānda dört yanuñ leşker ola
şeyle bil ki yaḥşı söz devletlüdür
kanda olsa meyve ḥōş ni ʿmetdürür
fuḥş āzāruñ daḥı var yemişi

[151a] zehri çıkmaz zerresin yerse kişi
yaramaz söz bil ʿabeş töhmetdürür
kanda olsa issine miḥnetdürür
eyü ʿilmden kişi leşker dutar
vaḳt içinde bir ulu manşıb utar
zāt-ı nūr hem şüreti meh olur
mūyı anuñ cümle ferişteh olur
ʿivaızı yavuz ḥūyuñda vardurur
zişt ḥalv cellād zebānilerdürür

[151b] kendüdüdür kendüdüdür kendüden

şol ki bunda işlemiştir cān ten

ḳavlühü te ʿālā fel yevme lā tuẓlemu nefsun şeyʿ en ve lā tuczevne illā mā küntüm ta ʿmelür⁶⁷

bunda ne var ol dīvānda şorılır
anda ki mişkāle zerre görilür
dünyā derdinden olar ya ḳurtılır
ne ḳadar buñlu olursa yol bulur
dutsaḳ olursa eger zindān bozar
ḳapusın yıḳar veyā yerden ḳazar

[152a] ya ki bir kimse anı elden alır
ya başa vü ya mālā kefil olur
ḥaşmı yasüçün bağışlayup geçer
ḳaldururlar yāḥūd ol yerden göçer
ḡāyeti bunlar bulunmazsa olur
hele ol demde bu günden ḳurtulur
çāre yoḳdur bunlar anda bulına
meger ol ḥaḳ rahmet ide ḳulına
imdi anları bu yerde saçaḡör

⁶⁷ “O gün kimseye zulmedilmez. Size ancak işlemekte olduğunuz şeylerin karşılığı verilir.” (Yasin, 54. ayet)

[152b] eyüsin dut yavuzından keçegör
dinde haq ehlini gözlegen ol
enbiyâ ve evliyâ izlegen ol
neyi sevseñ cānuñ ol şekle düşer
ya ferahdur ya zelildür ya beşer
dahı qalmışlaruñ elin dutagör
anlaruñla fazl-ı haqqı ütegör
cisme uyma şeyle kim cān ehli ol
hasseti qo hayr ihsān-ı ehl ol

[153a] fuḥş hedeyān ve müsāvī söyleme
kimsenüñ sırrın görüp fāş eyleme
qanda miskīn olsa şefkat eylegil
kes tamā ʿı haqqı toğrı söylegil
kimse ʿ i iñledüp zār eyleme
haqqın alup soñra inkār eyleme
tañrı qullarıyla düşmān olmağıl
hayr edüben soñra pişmān olmağıl
bunda sen vir girü ve saña virilür

[153b] az çok anda öñüñe dililür
bunda şol kim hayr yoqdur illere
oldur anda muhtāc olan ellere
bunda haqqıçün eli açuq olan
oldur anda rızq ni ʿmet çok olan
bunda her kimde ki ʿayş-ı cān ola
ol dīvānda belki ol sulṭān ola
ʿayş-ı dünyā uyḥudur bil muṭlaqā
uyḥuda olan kişi ermez haqqa

[154a] uyḥu ölmekdür görüñ nazar olan
uyanuqdur tañrı hāzır bulan
aḥmed eydür *men reāni fī l-menām*⁶⁸
görgügi haqdur beni hem ol benem
zīrā ki seyrān-gāhum cān ilidür

⁶⁸ “Rüyasında beni gören”

cān göziyle görür ol kim ölidür
ol görür hem ne görürse şeyle bil
sen daḥı var uyḥuyı def^c eylegil
nefsi hem bil ki aldurmuş ola

[154b] bes anuñçün ol beni görmiş ola

zīrā şeytān şūretüme giremez
uyḥuda olan beni hic göremez
uyḥu dutdı dünve dirligin ol er
uyḥudan ṭur bilüñe bağla kemer

*ḳavlühü te ‘ālā enneası niyāmun fe izā mātū intebehū*⁶⁹

ol ki dünyā uyḥusından göz açar
çevre yaña bakmaz ol döger kaçar
cānla yekdür ki bundan geçsin

[155a] vaḳt ola bugün yarın ki göçsin

şimdiden ṭursın yolu şulayıgör
bāḳī mülke hem yaraḳ eyleyigör
dirlik oldur dirlik oldur dirlik ol
ḳalbūñ ayırma anuñla birlik ol

temennā

allah aña fazlın en ‘ām eyleye
dü-cihānda hem nīk ü nām eyleye
ol ki bunu okuyup ya diñle

[155b] bu faḳīrūñ rūḥına raḥmet diye

her kime fazl-ı ilāhī yār ola
ol iki ‘ālemde ber-ḥürdār ola
ṭālibseñ ol dīzāruñ vaşlına
ḳalma ḡayruñ fer ‘ine vü aşlına
cānı virgil cāna irgil cānı bul
‘acizken var ‘ālemüñ sulṭan ol

niyāz

ey yārenler cümle ehli ḥaḳ oluñ

[156a] bu söze ḳulaḳ dutup gey sāk oluñ

⁶⁹ Hadis: “İnsanlar uykudadır, öldükleri zaman uyanırlar.”

dervîşi diñleñ zamāndan geçeni
şerh edüpdür bu mekāndan göçeni

beyt

gel özüñe hāzır ol kim sā‘at-i devrān geçer
dü kez eyyām-ı ‘ömrüñ cisme qalmaz cān geçer
dünye kibridür diyü geçdi nebī sen şeyle bil
kibriden münker münāfiq şāhibü’l- ĩmān geçer
köşk sarāylar düzeden bunda hic qalmaz bāķī

[156b] bozulur bünyād binā meclis dīvān geçer

bu fenā bahırında sen tolaşma hikmet mārına
kanı ya ‘ķüb mu ‘azzam balkıya ‘affān geçer
ey neçe şāhib-i velāyet geldi bunda eglenüp
qalmadı gel denilicek neylesün fermān geçer
‘āķiliseñ bu cihāndan çek elüñi öpsem ol
yoķsa eskindür dutamaz hük-m-i süleymān geçer
neçe mu ‘ciz gösterenler qalmadı bunda ķarār
‘īsānuñ nefhi belürmez müsā bin ‘imrān geçer

[157a] belüñi bağla şurugel ay hafta gözleme

nefsüñi sen avudurken etdüğüñ evrān geçer
kāmilüm diyü tekebbür olma alçaķ gör seni
dünye fāñidür bilürsin kāmil ü noķşān geçer
cālinüs kırķ gün yüridi hikmetiyle cānsuzın
hic buña dermān bulamaz eflātün loķmān geçer
özüñi girdāba şalup ‘āciz olma bunda sen
qalmaz ol re’ is-i mellāh deryā ve ‘ummān geçer
zorla gelüp cihāna ser-tā-ser benüm diyen

[157b] kuvveti hic işşı qalmaz rüstem destān geçer

gel özüñden ğāfil olma ki uzaķdur baķduğüñ
ķış gelür yanup ya qalma bāę gülistān geçer
maħbüb-ı ‘ārız-ı renge ‘āşık olma fāriğ ol
kim anuñ rengi döner ol nāzla seyrān geçer
bahçede āvāz-ı mürġān aldayup egler seni
gider ol tütī vü ķumrī bu hezār destān geçer

helvā vü biryān diyü eglenme yoldan ƣor seni
şol dükenmez hūnī gözle helvā vü biryān geęer

[158a] hic kimesne ƣandırılmaz nefsi bu dünyede
ger sarāylarda falān ger tecrīd-i külhān geçer
bunda ƣalmaz hic kimesne enbiyā vü evliyā
çünki muħammed ‘alī ol şāhibü’l-ƣur’ān geçer
heb gider bu maħlūƣāt hic ismi söylenmez olur
zıkr olunmaz şarƣ ğarb rüm hindistān geçer
şol ģazānī şeikle ‘ömrüñ virme niçün fānīdür
şolar ol la ‘l-i leb hem nergis-i mestān geçer
cānı şol dīzāra vir kim zāyil olmaz bir nefes

[158b] ģayy bāƣī ol ƣalur bu maħlūƣ-ı meydān geęer
reng reng bezenüben tāvūs gibi cevelān ƣılan
ƣandadur özi bilinmez cübbe vü ƣaftān geçer
bu vīrān kār-bān-serāyda sen idesin geleni gizledüñ
‘aƣluñı düşür naƣar ƣıl kende bī-pāyān geçer
var hōcālīƣ şatuban ‘aceb etme gör bu çārsūdan
ģayrı yok sencileyin anca şāhib-i mārān geçer
ƣanda ģurrem olasin aħmed buña siccīn didi
ehl-i zindān hōd bilürsin ģam-ģīn giryān geçer

[159a] kimisi kendüyi bilmez şeyle ser-gerdān olup
kimisi dīzāra ermiş ‘abdken sultān geçer
kimi şol ģaffāş gibi zūlmetde ƣalmış zelīl
kimi var ģün gibi tal ‘at ƣılup āsān geçer
ey tevellī bu şūret bir ulu yoldur fāriĝ ol
ādem ü cinnī ü perri ģāh olur ģayvān geçer
külli men ‘aleyhā feenneke⁷⁰ şāhidisin şāhidi
hic biri dutmaz ƣarārı ser-be-ser yek-sān geçer

nesir der- ta ‘rīf ez- āferīden ervāħ u ecsām u cümle maħlūƣat

[159b] *illā ģarbe hazā el-keleām tenbīħ ve ta ‘rīz* budur evvelde denildi ki ģazret-i
nebī a m buyurmuşdur *lā-yü’ minü ehadiküm ģattā yüħıbbe’l eħıthe mā yüħıbbü*

⁷⁰ Hepsi senin

*kenefesih*⁷¹ ya‘nî dir ki biriñüz mü‘min olmaz bir qarındaş şol kendü nefsi gibi sevmeyince bes bu kelām mûcibince qul bir qulı kendü özi gibi sevmek gerek ve qarındaşdan murād olan mü‘mindür niteki qur‘ān içinde [160a] buyurur *innemā el-mü’ minūn ihvetün*⁷² ve aḥmed muḥtār didi *küllü mü’ min ihvetün*⁷³ bes ey tañrı kulları *def‘ allah te‘ālā ‘anküm el-āfāt ve’l-‘āhāt ve’l-beliyyāt fî dārü’d-dünyā ve’l-āḥiret ve ḥaffizküm min şerrü’ş-şeyṭān ve’l-müfsidîn ve’l-muzllîn ve’s-sāḥiret ḥaḳīḳat* bilüñ cümle mü’ min biribiriyle qarındaşdur imdi ey mü’ minler bu kelāmdan maḳşūd budur ki ḥaḳ tebareke [160b] ve te‘ālā bunca ervāḥ ve ecsām ve ‘avālim ve cümle maḥkūḳāt kim yaratdı ne ve cümle yaradıldıḡı ve neden ötri yaradıldıḡı bilinmek adı bilindi ve insi ve cinni dünyā mülkine şalup bunlara kitāb risāle şerī‘at ve ṭarīḳat ve ma‘rifet ve ḥaḳīḳat bildürüp ferāyız sünen ve evāmır nevāhî añlatmasına sebeb nidüḡi bilindi ve tefekkür ve ṭaleb ve riyāzet ve mücāhede ve ‘uzlet [161a] ehilleri ne ṭāyifedür ve ḳaşdları nedür bilindi ve cism elinüñ ikinciligi ve bî-şebātlığı ve zulmeti ve şiddeti ve cān elinüñ dirligi ve yaraḳı fî’l-cümle necidüḡi bilindi senden öñdin geḳenlerüñ her birisi nece nev‘ile geḳdüḡi ve hünelerleri ve ḳaşdları neymiş bilindi ve senüñ zamānuñda olanları ḥöd sen görüp belî yürürsin ne gösterüp ya ne söylemek gerek imdi ḥaḳ ṭaleb iden [161b] kimesneye bu ḳadar söz kāfidür niteki ḥazret-i nebî buyurur *el-‘ārifü yekfî bi’l-’ iṣāret*⁷⁴ ḥaḳ ṭaleb etmesi ḥöd bunca enbiyālar ve eyliyālar neḳe velāyet ve mu‘cizāt göstermekle döndüremediler diyüp derviş keremiyetle bu söze āḡāz ḳıldı

niyāz

gel ey cān iḳlimin seyrān idenler

özünü ‘aşḳılıla ḥayrān idenler

[162a] şūret mülküñde ol dost ārzūsına

düşüben zārı ve giryān idenler

soḡuldanlar şu deryā vü siyāhı

şoyuban ma‘nî ‘üryān idenler

bu ḥikmetden ḥaberdār olmaḡıla

vücūd-ı mürdesin pür-cān idenler

gel ey ‘aşḳıların bāḡında bülbül

⁷¹ Hadis: “Sizden biriniz, kendisi için arzu ettiḡi bir şeyi din kardeşi için arzu etmedikçe gerḳek mümin olamaz.” (linnefsih: kendisi için olmalı aslı)

⁷² “Müminler ancak kardeştir.” (Hucurat, 10. ayetin bir kısmı)

⁷³ Hadis: “Tüm inananlar kardeştir.”

⁷⁴ Hadis: “Arif olana sadece bir iṣaret yeter.”

gibi şol nāle vü efġān idenler
dāyim ġavvāş olup dürr istemekden

[162b] derūnın deryā vü ʿummān idenler
mürüvvet dānesin her-dem eküben
ey kalbin baġıyla bōstān idenler
gel ey ʿuşşāķ haķ sırrına vāķıf
oluban özini sulţān idenler
ħaber virūñ baña bu yolda kimsedür
şikeste ħullara dermān idenler

beyt

anı söylerken abdāl cūşa geldi
[163a] hemān deryā gibi ħurūşa geldi
dedi deprendi yine bir nişānum
meger seyrān ider rūħ-ı revānum

şiʿr

yine kıldı bu göñül mürġ-zārı
meger tıydı o devr etmez bahārı
ne ħōş cūşile feryād etdi hem çün
gülistānda görürsin şol hezārı
ħarāret baġlayup muħkem dutışdı
[163b] oda verdi şanasın bir diyārı

tazarrū ʿyla şol keremiyetinden
vücūd-ı mezyaķā beñzer buġārı
hidāyet baħrına ġavvāş oluban
talup seyrān ider ʿumķuʿl- biħārı
ne saħrāya düşüpdür yok nihāyet
ne deryādur ki bulunmaz kenārı
ne āteşdür ki yaķar od görünmez
sa ʿt içinde çendān şad-hezārı

[164a] anuñ rencine yokdur çāre tıbdan
gerü derdinde ħonmışdur tımārı
verüp cānı göñüldeñ müşteri ol
ki cān ser-māyesin ister tüccārı

berü gel rindseñ rindān gözle
‘abeş gezme varup şehir-ver bāzārı
ferāset ehli ol her-dem nazar kııl
zāyī ‘ geçürme bu leyl ü nehārı
neçe yerde dutagör dām-ı şayyād

[164b] ki ele getüresin ol şikārı

‘ömrler harc edüp düşgil beķāya
nola dersin bu dirlükdür na-çārı
anuñ ismine degmez bunda manşıb
hā bir kaç gün bulasın iştiħārı
ķo dünyā varlığın yağmaya virgil
bırāķ ol bir iki gün iftiħārı
neçe bir bir benlügüñi hā süresin
ne ķadar gözleyesin gel ‘azārı

[165a] dutālum kişi bunda sultān ola

ne fāyda elde ķalmaz ihtiyārı
yaķın bil kim anı bir ķatla doymaz
felek topına bu cismüñ hişārı
şu kim ğayrıdur andan sen geçegör
bilürsen deninüñ yokdur ķarārı
bir iş kııl kim aña taħsīn denile
ķo elüñden bırāķ ķār ü feşārı
cihāna kim gelüp kıılır şebātı

[165b] felek ķaldurmaz anı ıztırārı

niçün aħmed buyurdu ķalb-i mütī
anuñ fikr it neye varur ħabārı
vefāsuz dünyā ķavidür elüñden
ħarābdur küli çün kıılma ‘imārı
‘aliyyü’l-murtażā geçdi işitdün
ne żarbile şalardı zü’l-feķārı
tur ol yere ki geldün kııl teveccüh
göze tütüyā ola pāyuñ ğubārı

[166a] bugün yarın diyince geçdi ‘ömrüñ

ey miskîn cān göziyle kıl nazārı
o kim cānlar verüben kazanursın
niderson anda yokdur i‘tibārı
vücūduñ evine ir köp kıyarsın
yıkıla diyü añmazsın dīvārı
o tatlu ni‘meti hōş yer içersin
gözetmezsin faķır vü hem-civārı
ne kadar besleriseñ ışşı kalmaz

[166b] gerek demde saña nefsüñ ħumārı

olanı ħaķ yolına vir yedürgil
götür bundan ayağı kıl güzārı
meşeldür ħayr işi tācīre koyup
gözetme ay hafta rüzgārı
şu meyden mest olup sen kim tevellī
edeb gitmez başuñdan hic ħumārı
düni gün tırma kıl şenāyı ħaķķa
gözinden avladuñ niçün bekārı

[167a] **tenbīh**

cānı virgil cān bulasın muṭlaķā
cāna kıymayan velī irmez ħaķķa

temennā

yā ilāhī rabbenā ve hāblinā
fazluñ en‘ām eylegil bu miskine
ol ħarındaş ħaķ na‘iminden yiye
hem anı ħaķ ehl-i dīzār eyleye
her ki bunu oķıyup ya diñleye

[167b] bu faķırüñ rūĥına raĥmet diye

cānı virgil cāna irgil cānı bul
‘abdken var ‘ālemüñ sultānı ol

ĥikāyet

dervīş bir faşl-ı zamān içinde misāfir olup giderken bir seyyāhā bulaşdı bunca zamān
anuñla yola ķadem urup ve bir yaşduĥa baş ķodı bunuñla bil baĥlayup yolca [168a]
giderken eyitdi ey birāzer işbu deme degin çok memleket seyrān etdüñ ola dedi ol

dağı eyitdi şarkıla garb arasında deşt küh cezāyir buhāra seyrān etmedüğüm yer azdur ola belki yokdur dedi derviş eydür ey qarındaş bu seyrān etdügün yerlerde hic garāyib temāşalar görmedün mi anlardan ki bize hikāyet ideydün [168b] diñleyeydük dedi seyyāh eydür çok ser-güzeşt ve çok ‘acāyib ve garāyib vāsıtalar görüp temāşā kıldum velī başuma bir garīb vākı ‘a geldi anı haber vireyin dedi eyitdi bir gün seyrān içinde giderken bī-haber cengistāna düşdüm il vilāyet bulamayup ‘āciz kıldum allaha niyāz eyleyüp teveccühi bir tarafa dutdum ki inşāallah [169a] şinlik bulaydum deyü varduğınca bir tağa düşdüm ve on iki gün bu tağ üstinde gitdüm ve bu tağın on iki depesi var bu depeler arasında yedi ırmağ akar kimi acı ve kimi tatlı ve günde hezār cidd cihādla depesin geçmege tākāt getiribilürdüm ancak dir ve on iki gün tamām olunca ben dağı bu depelerigüzeşt kıldum ve hic yol bulamadum [169b] ve bir yerde durup temāşā kıldum ki bir tarafda il vilāyet görebileydüm diyü çok zamān te’ emmül ve tefekkür kıilup endīşe çekerken gördüm ki bir düziye bes derenün içinde ayadanlık nişānı gibi görünür buña toğrı yürüdüm dir varı varı yakın oldum gördüm kār-bān-ı sarāya beñzer bir köhne büyük oturur ve dört yanında hic kimesne görünmez [170a] ve içerü girdüm ki bir merdān habiṣ qarı ‘avrat oturmuş ve çevre yanında bir kaç kimesneler var bunlara selām verüp konuğ didüm ‘aleyke alup şafā geldün didiler ve bunlar ādeme dağı beñzer ve illā şifātları dīv gibi ve bunlar cümle bu qarıya tābi ‘ olup taparlar ve kendülerini buña ısmarlamışlar ve çendān zamān bunları teferrüc temāşā [170b] kıldum şeyle bildüm bu qarı’ yı bunlar biribirinden gönüler ve hic bundan ayru yerde qarār kılamazlar ve bunların içlerinde bir re’ īs gibiceleri var ekser bu qarı anuñ yüzine gelüp aña hüküm ider ol dağı bu gerü kullarına havāle olup hüküm ider ve bunların önlerinde hayāl fener mişālinde bir nesne aşılı cemī ‘ dünyāda olan ‘ayş [171a] ‘işret ve ‘azāb ve ‘ıqāb ve kār-ı müfside her ne varsa *min küll*⁷⁵ buña yazılıpdurur ve bu dāyim döner ve bunlara her günde sā‘at nevbet kısmet olmuşdur andan ki nevbetine bunların ne kadar hayāl ki görünürse eger zevk ve eger zaḥmet ol qarı hükmiyle bunlara elbetde anı kıılır kiminün başın yarar kiminün kemügin ufadur ve kiminün yüzün yırtar ve bunlar ol [171b] qarıya kerem kılduñ şefā ‘at eyledün bizüm elümüz dut terkümüz urma deyüp ayağā düşüp yüzlerin sürerler ve buña dürlü tazarru ‘ kıilup niyāzlar ederler çendān zamān bunları temāşā kıldum ve eyitdüm yārenler bunda bir konuğ rāḥat olacak yer ola mı didüm ol re’ īs eydür şabr it ben seni hücreme iletysin diyü beni [172a] aldı

⁷⁵ Hepsinden

bir hücreye iletti ki *el-‘iyāzūbillah*⁷⁶ çirkīn rāyihâlardan insân olan kimesne huzur bulup karar idemez ve çevre bakdum gördüm ki murdâr kemükler ve kanlar ve necisler içi toptolu olmuş ve ben eyitdüm hey yâr bunlar nedür ol eyitdi bunlar cümle ‘ayş ‘işret yarağı ni‘metlerdür dedi ve ben eyitdüm işbu yer ne murdâr yer olur didüm ol baña şordı ki çok [172b] memleket seyrân etdüñ mi ve ben eyitdüm belî ve eyitdi hic bunuñ gibi nefis maqâm gördüñ mi ve ben eyitdüm yok ve ol eydür ben dağı görmedüm ki böyle ni‘met vâfir mubâh ola dedi ve ben eyitdüm şol qarî sizüñ mevlâyeñüz midür ve neñüzdür ne çirkin hal ve murdâr qarî olur dedüm ol baña eydür neçe vilâyet gördüm dersin hic anuñ gibi garrâ maħbûbe [173a] gelin gördüñ mi ve ben eyitdüm ki yok ve ol eydür ben dağı görmedüm dir ve döndi baña eydür ol gelen benüm çok zamândan berü dilberümdür nikâh etmege kaşdum var bu kez vaqt olur baña yakın olur vaqt olur kim benden ürker hic baña el virmez imdi bunca ‘âlem misâfirisin buña bir şirînlık bilmemesin kim baña yakın vaqtda tezvîc kaşdın eydeydi dir [173b] ve ben eyitdüm ki misâfir ol anuñ derdine dermân bulursın eydür ben bundanbir sâ‘at ayru olursam helâk olurum dir ve şabâh oldı diledüm ki misâfir olam baña eydür neylersin ve ben eyitdüm hâ‘letüñle misâfir olurum eydür hây sen benüm eyü elüme girdüñ gitmek olmaz dir ve ben eyitdüm niçün eydür benüm bir kullıkcı eksügüm idi kim günde bu on [174a] iki depeyi baña câsuslayuvire zîrâ ki benüm düşmânlarum vardur ki beni ol maħbûbdan ayırmaq kaşdına yürürler ve anlar qarşu ol depelerde yürürler seyrângâhlarıdur ve anları gözleyüp baña haber vire kim başum kıyusın yiyüp anlaruñ mazarratlarından emîn olam diyü haber verdi ve ben dağı bu haberi işidüp müteħayyir kaldum ki ben bu on iki depenüñ [174b] her birini bir günde geçdüm ve şimdi bir günde on iki depeye nece yetişibilem diyü fikre vardum ve gönül diliyle niyâz kırup eyitdüm ilâhî beni bu murdâr tâyife içinden sen kırtar diyü nâliš kıldum ve yine dönüp buña eyitdüm ki ne buyurursın imdi neyleyeyin didüm eydür saña iki yol gösterürüm helâk olmaq mı yegdür yoksa selâmetlık mı yegdür ben eyitdüm ki [175a] selâmetlık yegdür eydür imdi benüm dostuma dost ve düşmânuma düşmân olursañ ve ben didügüm yerde buyurursañ hõş qarındaşumsın ve eger benüm emrümnden taşra olursañ bilmiş ol seni halâk kılorum dedi ol gece yatdum şabâh tırugelüp belüm bağladum ve eyitdüm ki destüruñla bugün ol tağları câsuslayup gerü nazaruña geleyin eyitdi [175b] kim saqın sözüme muħâlif olma yoksa bu vilâyetden çıkup qanca varasın ben seni tîz bulurum zîrâ kim bu vilâyet

⁷⁶“Alla’a sığırım, Allah korusun.”

hātūnuñdur diyü tehdīdler baş eyledi ve ben daḥı eyitdüm ki allah oñara mevlā nazarında yalan düşmeyüm diyü aña ḥile cevābın kılp ve bunuñ öñünde allaha sücūd kıldum ve niyāz-ı ḳalble yola girdüm ve kendü özümle söyleşürüm ki bunuñ düşmānları [176a] ‘aceb nece kimesneler ola kim bunuñ dirliğinden yaramaz yere da‘vet iderler evlā diyü tefekkürle varup ol taḡa çıkdum ve anda gördüm ki bir ḳac ehlu’l-lah kişiler oturup tevḥīd kelāmın söylemişler ve bunlara selām virdüm ‘aleyke alup baña ağāzla şeyle otur dediler ben daḥı bir yere oturdum ve bunlar baña şordılar ki ne yerden gelürsin dediler ben daḥı bunlara başumdan geçeni [176b] ḳışsa kıldum bī-ḳuşur yanup ‘arz eyledüm eyitdiler hāy bu miskīn ne ‘aceb yere giriftār olmuş allah ḳurtara dediler ve ben eyitdüm ‘azīzler bunlaruñ düşmānları kimlerdür bilür misiz diyü şordum eyitdiler küllī ehl-i ḥaḳ bunlaruñ düşmānıdır dediler ve ben eyitdüm ‘aceb nece sebep olaydı bunlaruñ elinden ḳurtulaydum diyü bunlara niyāzlar etdüm eyitdiler saña yol gösterelüm [177a] eger boyun urıbilürseñ ḳurtulursın dediler ben eyitdüm kerem kılırsız ve bunlar baña bir yer gösterdiler ḥayli ırāḳ der-bend gibi ve eyitdiler ki bu der-bendüñ ucında öñüne bir dere gelür deñiz ḳulaḡı gibi derün şudur ammā anuñ üstinde bir ince köbricik vardur andan ḡayrı yerden yol yoḳ geçilmez dediler ve hemān kim anı geçdüñ ba‘de yoluñ şahrā ve zahrā baḡ baḡçeye geçersin [177b] andan soñra hic öñüne şikest yer gelmez hem anlaruñ ḥükmi ol köbriden añaru geçmez dediler ve illā saḳın kim berüde ellerine düşmeyesin yoḳsa helāk olırsın dediler ve ben daḥı bu arada allaha sücūd ve erenlere niyāz idüp ol yere toḡru yola ḳadem urup muḥkem yürüdüm hele muḥtaşar-ı kelām varup erişdüm gördüm ki bir deñiz ḳulaḡı gibi derün şu āvādān [178a] alḳaḳ yerde ve üstüne bir yar başından bir yar başına bir ince köbri gerilüptürür yüksek yerde ve bunu görüp müteḥayyir ḳaldum ki ne ḳalam ve eger uğrarsam şuya düşerüm ve ḡayrı yerden çāre yoḳ ben bu fikirdeyken ırmaḡdan bir ün geldi kim eyle mi benüm elümden ḳanda ḳurtulasın diyü şalābet kıldı döndüm baḡdum gördüm ki ol herīf bir ḳac kendü gibi zebāniler [178b] az ḳalmış ki yetiše hemān-dem bu ve hem galebesinden köbriye uğradum ve ayaklarum şaşdı köbriden aşıḡa gitdüm ve şuya düşdüm bu ıztırāb içinde gözlerüm açdum gördüm ki leys fi’d-dār ḡayra deyyār meger iftirāḳ terkībın yemişdüm bu vāḳı ‘alar anuñ keyfiyyeti mevcinden imiş dedi dervīş geldi eydür ḳarındaş ne mergüb şīrīn ḥikāyet eyledüñ [179a] seyyāḥ eydür belī maḡalline mergübdur dedi dervīş hemān-dem bunu dedi ki

şī ‘r

ser-bülend-i maḥfī ʿāyān oldı heb
kalmadı müşküller asān oldı heb
şu ʿle virdi nūr zulmet bir olup
küfr îmān cümle yek-sān oldı heb
şerbet keşşāf sır irişdi çün
dertlüler eyledi dermān oldı heb
[179b] fırça gitdi orta yerden ser-be-ser
katreler birikdi ʿummān oldı heb
kıldı irşād-ı hidāyet reh-nümā
ma ʿniler şoyındı ʿüryān oldı heb
bāğ-ı dil tonandı gül-i renginle
geldi rüzlar gülistān oldı heb
ʿālem-i şüret içinde ser-tā-ser
tağ dere gitdi meydān oldı heb
şems-i canuñ nūrı düşdi ʿāleme
[180a] şüre yerler bağ bostān oldı heb
şu ʿleʾ i keremiyyetinden küllī ḥām
hall oluban beşd-i büryān oldı heb
bitmişdi neçe inkār gümān
geldi yakın anlar îmān oldı heb
ʿıtırta taldı vücūdı ʿālemüñ
her nefes çün müşg reyḥān oldı heb
bes hemān kim cümle rūḥ oldı bir
bunca gedā-yı süleymān oldı heb
[180b] neçe diyü şāh meclisine kim düşüp
işleri edeble erkān oldı heb
zulmeti def ʿeyledüñ minnet-i ḥaḳḳa
cümle a ʿzā ehl-i bürhān oldı heb
cānī-i ifsādı kim yapmışduk
bünyādı bozuldı vīrān oldı heb
her neye kılsañ nazār ḥaḳ görünür
küllī şey mirāt raḥmān oldı heb
ademüñ sermāyesidür ma ʿrifet

[181a] yoksa vardı diyü hayvân oldu heb
ey tevellî şeyle ser-gerdānuñ
dil cihānı geldi handān oldu heb
teşne vü ‘aciz gezerken üstüne
erdi haqquñ fazl-ı bārān oldu heb
dervîş kaşīde’ i tamām eyledi ne dir

beyt

dervîş aher kıldı eydür seyyahā
bir haber kim söyledük cānlar behā

[181b] üç ulu menfezdür anlar birini
gözlemiştir ey birāzer birini
ikisi vardır dağı anuñ bākī
kim geçerse anları bulur haqqı
bir sicimdür ince birisi tenüñdür
pādişāhdur bunları kılan keder
kaçan beyt tamām oldu seyyāh buña
eydür eyü buluşduk işbu deryādan
çıkınca ayrılmayalum dedi *vallahi a ‘lem bi’s-sevāb*⁷⁷

[182a] **temennā**

allah aña fazlını yar eyleye
hem maḳāmın ḳuds-i gülizār eyleye
ki bunu okıyup ya diñleye
bu faḳīrūñ rūḫına raḫmet diye
her kime fazl-ı ilāhī zād ola
ḳanda olsa ol kişi azād ola
cān verüben cāna irgil cānı bul
‘abdken var ‘ālemüñ sulṫānı ol

her

[182b] *der beyān şıfat ef‘āl ü aḫvāl ‘avāmü’n-nās bik diger dīdān ez insān*

geldük imdi ey zamān erenleri ṫalib-i haḳ olan kimesneye lāzımdur ki ādemden
ādemi fark ide kim ādem şüretde dīv çoḳdur anlaruñ ‘alāḳasından ḫazer ide
niçünkim şimdiki zamān ol zamāndur bilüñ ḫazret-i resül buña münāsib bir yerde
buyurmuşdur *sey’ ati zamānun ‘ilmi ümmeti yecteme ‘ün fi’l- mesācid ve yeşlüne’s-*

⁷⁷ Allah en iyisini bilir.

şalavat leys [183a] *fihā beynehüm müslimün*⁷⁸ bes imdi bu bābda suāl düşdi kim namāz hōd müslimān haqqıdır ya bunda namāz kılanlar niçün müslimān olmaz ve bu vechile cevāb verevüz ki hażret-i nebī buyurmuşdur *el-kezzābü lā-ümmeṭi*⁷⁹ ve dağı evvelde demişdik bir yerde dağı buyurur ki *lā-yü' minü ehadiküm hattā yühıbbe'l eḥıhe mā yühıbbü kenefesih*⁸⁰ bes imdi ey haq taleb iden ikrār ehilleri şimdiki [183b] zamān ehlinüñ ef'āli biñde birinüñ bu hadīs-i nebevīye tābi' midür birbirin sevmemek ve yalancılıktır fi'leri ve dağı kelām-ı kadīmde buyurur kim kavluhü te'ālā *feveylün lil müşrikīn ellezīne lā yu' tūne'z-zekāte ve bi'l-aḥireti hum kāfirūne*⁸¹ el-ayeh veyā bu kelām-ı kadīme tābi' midür ve her emür nevāhī bu haq içinde kañkısı yerlü yerince olar şeytānuñ dağı kāfir olmasına [184a] sebeb emru'l-lah redd edüp boyun vermeyüp baş çekdügi oldı imdi ma'lüm oldı ki peygambere itā'at etmeyen tañrıya itā'at etmiş olmaz ve tañrıya itā'at etmeyen hōd muṭlaq kāfirdür

beyt

bu zamānda her ki yolın gözleye
arayup erenler izin izleye
dün gündüz meşğül ola ol yola
fıkr edüben göz duta sağa şola

[184b] nazar ide hem bu haqkuñ hāline

vākıf ola bunlaruñ aḥvāline
göre bunlar dīv midür yāḥūd perī
hele degüldür ādem biñden biri
hem bularuñ cānları diri degül
zīra insān biñde hem biri degül
ādem oldur kerreme vāriş ola
bu degül kim dünyāya ḥāriş ola
zīra insān şeyle qarı ad degül

[185a] ya libās tağıldı şüret degül

bes olur insānda cism cānla
haq ögüpdür bunları iḥsānla

⁷⁸Hadis: Anlamına ulaşamadı.

⁷⁹Hadis : “Yalancı ümmetimden değildir.”

⁸⁰Hadis: 159b, 3-4'te açıklaması yapılan hadis.

⁸¹“Allah'a ortak koşanların vay haline. Onlar zekat vermeyen imselerdir. Onlar ahireti de inkar ederler.” (Fusillet, 6. ayetin bir kısmı ve 7. ayet)

belki ihsān şıfat insāndurur
her kim işler şaḥib-i ĩmāndurur
*ḳavlühü te ‘ālā febeşşir ‘ibādi el-lezine yestemi ‘üne’l-ḳavle ve yettebi ‘üne aḥsene*⁸²
mü’ min olan şol ki ĩmān ehliidür

[185b] zıra ĩmān ehli ihsān ehliidür
zāyi ‘ olmaz bunlaruñ ihsān gör
ger inanmazsañ baña ḳur’ān gör
*ḳavlühü te ‘ālā inne’l-lāhe lā yūzi ‘ū ecre’l-muḥsinīne*⁸³
dīv aña derler ki ihsān olmaya
fi ‘li ber-mūcib-i ḳur’ān olmaya
anı bil ādem degül cān ḳavmidür
hem muzıldür ol ki şeytān ḳavmidür

[186a] dünyādur dāyim anuñçün bāzārı
ma ‘būd idinmişdür sīm zeri
ne ḳadar çok olsa gözi toymaz
ḥaḳḳiçün vermege ḥōd hic kıymaz
bağlamışdur gözini dünyā anuñ
cān-ı dilden ḥidmetinde şeytānuñ
neçe faḳīr gelür allah dir gider
iki nesne vermedügin faḥr ider
dünyāyı sevmekle üttüm şanur

[186b] mülk ola bunda ḳalam dutam şanur
dünyāyı kim sevdüğüm aldanmadı
barmağın āḥir o zehre banmadı
bir saḥāvet işlemek cāndan daḥı
gider ol biñ māl dükkāndan daḥı
ac ḳoyurmak ḥōd mu ‘ayyen muḥlaḳā
biñ ‘ilmden ilerüdür ol ḥaḳḳa
ac ḳoyurḳıl ac ḳoyurḳıl ac ḳoyur
her kim olsun ins ḥayvān ḳuyūr

[187a] ac ḳoyuran ḳanda olsa ḳoḳdurur

⁸² “Öyleyse kullarımı müjdele. Sözü işitip de onun güzeline uyanlar...” (Zümer, 17. ayetin sonu ve 18. ayetin bir kısmı)

⁸³ “Sabret, Çünkü Allah iyilik edenlerin mükafatını zayi eymez.” (Hud, 115. ayet)

ķurb-ı haķda aña ķayġu yoķdurur⁸⁴

bes anuñķün kim ĩmām ŗāh emĳr
kim velāyet derse ķanber ŗofra dir
ŗofra ŗalmaķ pehlvānlıķdur bugün
ögünürseñ ŗofra ŗal andan öġün
yoķsa öġünme ki mālũn çoķ ola
saķlayasın halka ķayruñ yoķ ola
rızkı ķayra ķarc idenler cān olur
dũ-cihānda leŗker-i merdān olur

[187b] bes fütüvvet ehlidür insān olan
ķassatı ķılmaz yakın merdān olan
yoķdurur mālũn ģicābı anlara
ķazanup haķ yola ŗarf idenler
bilũn ķulluķ üc ķısımdur ġötüri
mālla olur anuñ bilũn biri
zĳra anı ķıldı haķ ŗeyle  azĳz
ŗureti ġoķķekdürür cürmi temĳz
ne sebebden cĳfe didi ŗāhidin

[188a] kim inanmazsa diyelüm ŗāh-ı dĳn
*ķavlühũ a m ed-dũnyā cifte ve ŗālibuha ķilābun*⁸⁵

bes anuñķün dedi ol kān-ı ŗāhā
bir siz yine elf cān olmaz behā
cĳfeyle ķünki abdest bozultur
ger namāz ķılsa daķı fāsid olur
neķe nev  ile  ibādet haķdurur
cümlenden birisi namāz ķılmaķdurur
ķün  ibādet ķaŗd haķ bulmaġıdı

[188b] iŗleriken haķla olmaġıdı
ins cinnũn bil ki yola doladuġı
haķķı bilmekdür vücuda ġeldüġi
haķķı bilmek  aķlıledür ģöd  ayān

⁸⁴ Bu mısra sayfa kenarına eklenmiŗtir.

⁸⁵ Hadis: “Dũnya bir leŗtir ve onun dũŗkünü de köpeklerdir.”

ol dīv anda bilüñ iflāh-ı kavmdür
‘aqlı olan omaz bugüni yarına
zahiresin tartup oyar anbarına
turmayup yadın yarağın divşirür
ol ki fāsiddür bırağur düşirür
miskin ü yetim gelürse hōş dutar
lomasın virüp özi orüc dutar
anda bir yalın bulursa ondur

[191a] ya yeñi ya kendüzinüñ onıdur
yemegin yerse apusın apamaz
adan ayru nesneye ol apmaz
her ne kār işlerse fikri adurur
vāi ‘inde ne görürse a görür
ala şeyle birikmişdür özi
ğayrı aı gözlemez her göz gözi
iç ü aşın a nūrı almışdurur
mağzı dutup aşrını şalınmışdurur

[191b] olsa kimesne kim dāyim aıldür
dün gündüz a anuñla biledür
avlühü a m *men kāne li’l-lāhi kāne’l-lāhü lehü*⁸⁷
ala olan kimesne kān olur
dertlüye irse hemān dermān olur
ala ol ala ol ala
tābirāt vire elüñe raile
sen dağı neeleri andurasın
tañrı bilmeyenlere bildüresin

[192a] mürşid-i kāmil olasın ortada
re’ īs olasın o nāci firada
tañrı dostlarını ün şöyle ılur
ancılayın manşıb asānı olur
cānı virgil cān bulasın mulaā
cāna ıymayan velī irmez aa

⁸⁷ Hadis: “Bir kimse Allah için yaşarsa Allah da ona kendisi için yaşama fırsatı verir.”

anlaruñ ki hażz yođ bu mu ʿinde
şanasın cānsuz ıalupdur bundan
şol tılsıma beñzer ol kim hareketi

[192b] kıılır illā ʿömrinuñ yoğ bereketi

cānı vardur mu ʿinde bī-cāndur
fitne kılsa hōd hemān şeytāndurur

*ıavlühü te ʿālā inne ʿl-lezine fetenu ʿl-mü ʿ minine ve ʿl-mü ʿ minātı*⁸⁸

şeytānuñ adı yürür hā añılır
kimse var şeytān yanında yañılır
dünye kelāmın bedīhe zıkr ider
ya hesābın şöyle seri ʿ fikr ider
her kaçan ki ʿuqbā hāli añılır

[193a] ya uyur ya söylerise yañılır

taşı ʿarif bātınī cāhildürür
zāhiri hōş ʿuqbādan gāfildürür
dünye ehлідür bular bes muılaķā
üc yüz altmış perde girüdür haķķa
maħz anlar dīv şeytāndur biluñ
şekline inanmañuz hazer kıluñ
zırā ki mażhar düşüpdür şeytāna
ne var insān diyü bir ad adana

[193b] ol dağı çün şekl-i insāna girür

ādemī gibi şorup haber virür
çünki ol şüretde bilinmezmiş
bes şekilden ma ʿlüm olunmazmış
imdi redd olan hūyıdur şeytānuñ
fi ʿlin işleyen dağı oldur anuñ
işbulardur hāli dünyā ehlinüñ
tıpduğı dünyādurur hem cānıdur

[194a] kıul neye tıparsa ol sultānıdur

bağlıdur göñli gözi hem kıulağı
haķ işleyen dutmaz eli ve ayağı

⁸⁸ “Şüphesiz ki mümin erkeklere ve mümin kadınlara işkence edenler...” (Buruc, 10. ayetin bir kısmı)

*ḳavlühü te ‘ālā ḫatema’l-lāhu ‘alā ḳulūbihim ve ‘alā sem ‘ihim ve ‘alā ebsarihim*⁸⁹

iğtirāl etmek bulardan ḫōşdurur
cehille şekkerden aġu nūşdurur
şadaḳayla ‘uzlet ḳılanlar kân olur
bilūñ rūḫu’l- ḳuds irüb sulṫān olur
baḫtlu ol cānla birlik ider

[194b] dünyāda ḫaḳḳāni hem dirlik ider
kendüzinde mektüb olur ‘ālimīn
bunca eṣnāf semāvāt zemīn
şekli insāndur velī mestūr olur
maḫzeni ḫaḳ bāṫını nūr olur
ḫaḳḳiçün dirlik derilen cān düşer
hā bir ḳaç gün şüretā mihmān düşer
dür gibi şedef içinde ḫāş olur
sulṫānuñ öñünde ḫāşü’l- ḫāş olur

[195a] yā ilāhī rabbenā ḳullaruñı
luṫf edüp esirge yoḳsullaruñı
bunları ışmarla kendülere
azdurur bu nefis olur depe dere
fazluñı ‘ināyetüñi ḳıl ĩmām
raḫmetüñ daḫı dirīġ etme tamām
gerçi bunlar cürme müstaġraḳdurur
raḫmetüñ baḫrinde bir yapraġdurur
ne ḳadar günāhları ḫadsuz ola

[195b] ḳatre-i raḫmetde belürsüz ola
cānı virgil cāna irgil cānı bul
‘abdken var ‘ālemüñ sulṫān[ı] ol
allah aña fazlını yār eyleye
hem maḳāmın ḳuds-i gülzār eyleye
ol ki bunı oḳıyup ya diñleye
bu faḳīrūñ rūḫına raḫmet diye

⁸⁹ “Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözleri üzerinde (perde) vardır.” (Bakara, 7. ayetin bir kısmı)

yā raḥīmā kullaruñda ‘āṣī kıl
var mı ola bencileyin bû’l- fuzûl

[196a] kıl ‘aṭā’ i aḳvam-ı şûm eyleme

raḥmetüñden bizi maḥrûm eyleme

beyt-i âḥirdür ḥatm oldı bunuñla bu kitāb kullarındandır ḥaṭā *vallahü a’lem bi’s-
sevāb*⁹⁰ temmetü’l-kitāb ‘an yeddü’l-‘abdü’l- müznibü’l- muḥtāc ilā raḥmetü’l-
mu‘īnillah dervīş ‘imād bin ḳanber ‘afiy ‘anhümā er-rabbü’r-raḥīm bi-ḥaḳḳ
muḥammed ve ālihi ecmī ‘īn

[196b] **tevhīd**

ey ḳadīm ḥayy muṭlaḳ kibriyā ve zü’l-celāl
evvel âḥirsin hemānsın ferd-i bī-hem-tā mişāl
kāf nūnı söyledüñ ḳudret dilinden geldi çün
ṭoldı bu āfāḳ enfes bunca ḥareket ḳıl ḳāl
emrūñile ol zamāndan çarḳ gerdān devr ider
bīnihā oldur sebep hem ittiḥād vü infişāl
ol ne ḥikmetdür ki gün bir devr idince menzilin
on iki kez devr ider māh hem olur bedr hilāl

[197a] fā‘il ü muḥtār sensin fī’s-semāvāt zemīn

ḳudretüñden ṭaşra yoḳdur fī’l-ḥaḳīḳat ve’l-ḥayāl
on sekiz biñ ‘ālem içre saña gizlü nesne yoḳ
fevḳ-i taḥt şarḳ ḡarb kerīmin ger şimāl
dünye vü ‘uḳbā melāyik cinn ḥayvān beşer
cümlesin ḳılduñ müretteb bī-ḳuşūr ey ber-kemāl
ḥayr şer şalduñ bularuñ ortasına yā kerīm
ba ‘zına iḥsān buyurduñ ki ola dāyım iştiḡāl
ba ‘zınuñ göñlin ḳulaḡın hem gözin ‘aḳd eyledüñ

[197b] secmedi cürm-ı zalālet boynuna düşdi vebāl

bes ezelden söyledüñ niḥan ḳısmına cānlara
kimine elṭāf raḥmet kimine ḥüzn-i melāl
luṭfıla ḳılsañ ‘ināyet her kimi iflāḥ olur
‘ayş zevḳ ni ‘met içre ne ḥisāb var ne su’ āl

⁹⁰ Allah en iyisini bilir.

kime sultānlık hocālık şeyle manşib eyledüñ
köşk dīvān sarāylar bī-nihāyet mülk māl
‘ibretüñ seyrānına ‘aqlı erişmez kimsenüñ
ya kaçan kuvvet bula kim eyleye a‘lām hāl

[198a] eyyübe verdüñ belāyı qahrı çekdi neçe yıl
derdle yandı teni hic qalması anda mecāl
bes neden ibrahīme nārı gülistān eyledüñ
bitdi güller çevresinde aqdı ol āb-ı zülāl
sen münezzeh pādīşāhsın hem müberrā cümleden
vü āb-zeh oldu havāle yevm leyl māh sāl
vaqt olur acılık şusuzluk vaqt olur cān korkısı
vaqt olur sermā vü germā şeyle ‘aciz ittīşāl
vaqt olur bu özümüz taqvā kıilup tāt ider

[198b] vaqt olur diyü süleymān işimüz cenk cidāl
zehr miñnet taldurup sen bu dikenlü dünyede
pehlüvānlar demedi kim qandadurur rüstem-i zāl
yā huzā gufrān rahmet dāyimā şānuñdadur
kısmet eyle qullaruña fazl-ı dīzār-ı vişāl
bu tevellā-yı faqīrūñ maqşūdın sen rüz kııl
luftuñile rahmetüñden ey kerīm-i bī- zavāl

senüñ nūruñdur ey dilber erişen mihrile aya

[199a] yeter ‘aşıklara ‘aşquñ ticāret sūd-ı ser-māye
mişālüñ yoq ki mañbūbdan bedel ola saña kimse
eşer şol renk hūsnüñden düşüpdür derd-i hamrāya
ne sultānsın ki mişlüñ yoq ‘ālemden çün münezzehsin
şeriküñ ortağüñ olmaz ki gele mişl-i hem-tāya
senüñ hūsnüñ şu ‘āsından muħassen cümle hūsn ehli
‘aşıklar bildi anuñçün taldıdılar bu sevdāya
‘alāyimler ‘ayān illā ve līkin gizlüdür zātuñ
‘aqlar māt vü ser-gerdān qalupdur bu mu ‘ammāya

[199b] zāhir bātın qo eşyāsını bilmekde her biri
‘adedsiz fikre gark olup düşüpdür baħr u deryāya

cihān ‘ārifleri yekser ‘āciz kalmış beyānuñda
muḳarrebler daḫı hemçün ki muḡlaḳdur bu eṣyāya
firāḳuñ nārına ‘āşık o miḳdārile yandı kim
eşer düşdi fiḡānından velīkin çengile nāya
vişālūñ gözleyen kimse behişt ārzūsına düşmez
cehennem görünür baksa varup firdevs me’ vāya
‘ināyet eyleyüp yā rab dīzāruñdan ‘aṭā kılsañ

[200a] faḳīr ü müznib ve dā ‘ī nola miskin tevellāya
cemālūñ ḫasreti anı basup şeyle ki maḫv etdi
özinden yad olup külli ḫōd gitdi yaḡmaya

nūr-ı muṭlaḳdur vücūduñ kimseye muḫtācı yoḳ
hem ta ‘alluḳdan münezzeh cinsi vü evvācı yoḳ
vaḫdetūñ üzre kimesne dāḫil ü māni ‘ degül
kim vire īzā vü zaḫmet ḫākim ü ḡavgacı yoḳ
ḳāziyü’l-ḳuzāt olanlar emrūñi redd idemez

[200b] defteri ibḳā olunmaz çün dürüst imzācı yoḳ
genc-i elvānuñ ṭolupdur bī-nihāyet ‘ālemeyn
her ḫıyānetden emīndür ḡāşb u yaḡmacı yoḳ
on sekiz biñ ‘ālem içre her metā ‘uñ ṭartulur
hic eḫad kılmaz ta ‘arruż bāc alur ṭamḡacı yoḳ
ol nefāyisler senūñ var kimsede olmaz velī
neçeler ḳaşd eyler illā neylesün minhācı yoḳ
ḫacc-ı ekber leyletü’l- ḳadriyle ger ‘aşḳuñdadur
biñde bir iḫlāşla eyler ṭavāfın ḫācı yoḳ

[201a] ey tevellā ḫāl ü raḫmāñı ṭaleb kııl ne içün
yaḡı baldan ḡayrıdan şīrīn dizer ḫelvācı yoḳ
dāyime ḫamd ü sipās eyle ḫaḳḳa kim üstüñe
düşüben vesvāsla şirret ider iḡvācı yoḳ

te ‘ālā allah ne ḫōş ḳurmuş mu ‘allaḳ bu sāye-bāñı
zāhir bāṭın kemāline ‘ārifler seyr ider anı
mükemmel zātını hem-tā hemāñ oldur vücūd ancaḳ

ķavî ķudret anuñ vardur bulunmaz zerre noķşanı
[201b] dem-i ĥarfin kim şaldı zuhūr oldı ķamu ‘ālem
neye emr eylese dinmez cārīdür ĥūkm-i fermānı
‘ālemlerden münezzehdür velī ayru degül niçün
yaşayın şeyle ki raĥtın koyup gitmez bu dükkānı
müzeyyen kıldı eşnāfi müretteb ser-be-ser cümle
biĥamdüllaĥ ki cümleden mükerrem tutdı insānı
o ķadriyle bu eşyādan seni medĥ eyledi çünküm
dün ü gün saña lāzımdur taleb eyleyesin anı
cihān ‘āriflerin gör kim rızāsın isteyüp anuñ

[202a] ĥayātından geçer hergiz gözetmez cismile cānı
ķaçan fażl u ‘ināyetle ķula ol mevhibet kılsa
şu sultānlıķ verilür kim beñzemez hic süleymānı
aña talib olan kimse özini ĥalka fāş etmez
dāyimi fikri anuñla yürür ĥālī vü pinhānī
kāmiller anı bulmuşdur neçeler durmayup ister
tevellā sen daĥı nola taleb kılsañ o sultānı
anuñla iste sen anı ki zātın eylemiş pinhān
velī mermüz edüp yer yer ķomış delīl burhānı

[202b]

ĥamd minnet ol ĥudāya gerdūnı gerdān ider
vāsıtayla şıķletin cismüñ arıdur cān ider
‘aczi yokdurur hic anuñ dir yef‘alu’l-lahu mā yeşāu’⁹¹
dilese bir zerre içre yüz biñ ol meydān ider
ķaĥreden peydā kıılır hem şad hezārān enbiyā
bir nefes tevrīt zebūr hem incil furķān ider
ol kerīmüñ ķudreti mülkine vāsi ‘dür velī
‘āleme izĥār idüben kimini pinhān ider

[203a] ķuvvetinden ‘isānuñ nefĥi alevī kıldı ĥay
ĥikmeti der-dest mūsā ‘asā-yı şu ‘bān ider
ķullar çün ĥalk edüpdür on sekiz biñ ‘ālemi
ni ‘metin ifĥār idüben biri seyrān ider

⁹¹ “Allah dilediğini yapar.” (İbrahim, 27. ayetin sonu)

kimini şād eylemişdür nāzla cevelān ider
kimini maḥzūn ğam-ġin zārı vü giryān ider
kāh ider bir ulına maḥbūs derbend itāb
kāh virür esbāb devlet māluñ sultān ider
luṭfinı ısmet ılursa her kimi ebrār olur

[203b] ahrına maḥzar dūşen her maḥ sāl biñ an ider
ibretde acze aluñ işārı maḥv olur
zerreden şems ziyā çün atreden ummān ider
maḥv işbāt-ı şāndur ki ḥükm iderse işinüñ
ḥayrını işyāñ iluban şerrini iḥsān ider
ey tevellā küfr īmān bil ezelden tā ebed
ahr luṭfuñ maḥzarıdur kim anı raḥmān ider
ol raḥīmüñ raḥmeti baḥr-ı bī-pāyāndur velī
atresi dūşse cihāna cümlesin ğufrān ider

[204a]

gel ki ol cebbār ālem gör nece iḥsān ılır
kaf nundan çār unşur ne felek imkān ılır
cümle eşyā vāḥş tayr u cinn hem ins melek
bunlara en āminı taḥsīm edüp fermān ılır
udretinden urı taş içinde şey īcād ider
luṭfıla rızın virüp hem teşnesin reyyān ılır
her kime fazl-ı ināyet eylese ol ḥāş olur
kimi ger ahr eylese redd eyleyüp şeytān ılır

[204b] ibretin gör saġken kimini rence mübtelā
idüben şıḥḥat kiminüñ derdine dermān ılır
ḥikmeti çevġān-ı ālemde vurulur tā ebed
ḥüccetin gör uvveti islāma kim ur'an ılır
ḥayy-ı meyyitin şorarsañ kāfirüñ sülālesin
ilm ḥāl ü ma rifletle ḥōş kāmil insān ılır
meyyit-i ḥaydan cevābın idevüz ki mü' minüñ
nuṭfesin kāfir müşrik fā'ıl-i işyān ılır
ey tevellā udretüñ yodurur beyān eyleyesi

[205a] ḥikmet ü esrār muġla nesne kim sultān ılır

şu ‘le-i nūr-ı kadīm şems-i zāt-ı kibriyā
rahmeten li’l- ‘ālemīnsin yā muḥammed muştafā
çünkü evvel bir güzīde ḥalk edüp raḥmān seni
ismūñ aḥmed söyleyüpdür tā ‘liyyü’l- ‘arş-ı istivā
deryā vü a ‘zam kim dirler sensin ey kāmīl vücūd
maḥzeni sırr-ı ilāhī şāfi ‘ ḥayrū’l-verāyā
ibtidā ḥaḳ özüñi āyine kıldı vechine

[205b] sen ki ol cevherden olduñ hem ‘aliyyü’l-murtażā
*lahmike lahmī*⁹² buyurduñ ittiḥād-ı işbātdur
hem didüñ kim şehir ‘ilmüm bes ‘alidür bābühā⁹³
zū’ rabbū’l- ‘ālemīnsin ‘ālem ü ‘ilmü’l- fūnūn
gevher-i kām-ı ḥaḳīḳat ma ‘den-i luṭf-ı ḥudā
mihr māh ber-dīn-i islām düşdiñüz çün ‘āleme
mescid ü minber sizüñdür fī’l-erazīn semā
iki şem ‘i cismūñüzden ortaya nasib etdi ḥaḳ
şavkı dutdı bu cihānı hem-çü tābān ziyā

[206a] ol iki meh-pāreler kim meḥarım şāhidin
bā-ḥasan ḥalkı rızā vü şāh ḥüseyn kerbelā
şāh zeyne’l- ‘ābīdindür ol imām ehl-i dīn
hem muḥammed bāḳır oldur fā ‘ili cūd-ı saḥā
ca ‘fer ü şādık velāyet menba ‘ı keşşāf-ı sır
mūsā-yı kāzım şehīdū’l- heft-menddür bī-nihā
şāh ‘alī ibni rızā vü bā-taḳī her dü-cihān
mürşidin serverin pişvādur pişvā
bā- ‘aliyyü’l- ‘askeri hem muştafānuñ neslidür

[206b] rüz-ı maḥşerde bulardur şāhib-i tāc-livā
mehdī-i şāhib-i zamāndur hādī-i raḥmān bilüñ
bir şadefüñ dürri çünkim ayru olmaz küllehā
ey tevellā tābi ‘-i mervāna sen la ‘net getür

⁹² Hz. Muhammed’in Veda Haccı sonrasında Hz. Ali için söylediği sözler Buyruk’un bazı nüshalarında şöyledir: Lahmuke lahnî, demuke demî, cismuke cismî rühuke rühý (Etin etimdir, kanın kanımdır, cismin cismimdir, ruhun ruhumdur.) sözlerinin bir kısmı “Etin etimdir.”

⁹³ Kapısı (Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısı, hadisi)

cümle bu āl-i ‘abāyı eylegil medḥ-i ṣenā

hüvāllahül’l-lezi ḥayy lehü’l-eşyā’ ve’l-’ iḥyā
müsebbihdür aña her şey’ mine’l- ḳavlühü’l-ḥayyā
zehī ḳādir ki ḳudretinden bizi mevcūd edüp kendü

[207a] münezzehdür bu keşretten bes *āmennā va ṣaddaḳnā*⁹⁴

bilürseñ ḥilḳat-i ādem ki oldur deryā vü a ‘zam
o baḥrūñ ḳatresidür hem bu insān esfel ü a ‘lā
ne mermüzü ilāhidür *leḳad kerrem*⁹⁵ dedi ol ḥaḳ
bes olur ehl-i ‘alevī hem anuñdur sāfil ü süflā
*hüve’l- ḥuznī*⁹⁶ denen fehm it velī ḡāyet mu ‘allaḳdur
ol eşḳālūñ rumūzın görine keşf eyledi muştafā
o mihru’llah ki her ‘ālem ḳaçan ḫal ‘at ḳılup geldi
münevver ḳıldı ser-cümle çü şems zuḫūtü’l- kibri

[207b] *elem neşrah*⁹⁷ diyü añdı anı ol ḥaḳ kelāmında

hem etdi ‘arz mi ‘rācın ba ‘bda *leylehü’l-isrā*⁹⁸
daḫı ‘izzet ḳılup ḥazret ḫiḫāb eyler aña levlāke
‘urūc-ı mebde’ in söyler ki ile’l-mescidü’l- aḳşā
gel imdi bābını fażluñ nece keşf eylemiş aḫmed
velī ‘āḳil olan gördi göremez ḡāfil ü a ‘mā
ki raḫmet-i bābdur ḫaydar o yıḳdı ḳal ‘a-i ḫayber
esedu’llah ‘ālemdür hem oldur ḳatil-i ḫaḡvā
yaḳın ol mihrile māhdan münevverdür iki ‘ālem
tevellī fehm ḳıl gizūñ bu ‘ālemde özüñ bil hā
temmetü’l- kitāb

⁹⁴ İmandık ve tasdik ettik.

⁹⁵ “Andolsun biz [insaoğlunu] kerem sahibi kıldık.” (İsra, 70. ayetin bir kısmı)

⁹⁶ O benim hazinem

⁹⁷ “Açıp genişletmedik mi?” (İnşirah, 1. ayetin bir kısmı)

⁹⁸ Miraç gecesi

4. SÖZLÜK

A

‘**abeş** : Boş, saçma

‘**abd** : Köle, kul

abdāl : Dünya ile ilgisini kesip Tanrıya bağlanmış olan derviş (evliyadan 70 kişilik bir cemaat veya zümreye verilmiş bir addır. Afganistan’da bir Türk topluluğunun, Anadolu da göçebe bir halkın adıdır.Aşırı alevi olup kendilerine “Seyyid Gazi Yetimleri” büyüklerine de dede derlerdi.); aptal, şaşkın, alık, ahmak, budala

‘**acāf** : Yağsız

‘**āciz** : Eli ermez, beceriksiz, kabiliyetsiz; zayıf, güçsüz

‘**adem** : Yokluk, bulunmama

afāk : Ufuklar, gök kenarları, gökle yerin birleşir gibi görüldüğü yerler

aferīn : Beğenme, alkış, varol, bravo

āf-tāb : Güneş, güneşin ışığı, güzel, güzel yüz

‘**afv** : Suçu bağışlama, özür dileme, birini vazifesinden uzaklaştırma

agāh : Bilgili, haberli, uyanık

āgāz : Başlama

āgu : Zehir, ahi

aḥd : Söz verme; and, yemin

aḥer : Başka, diğer, gayrı

āḥir : Son, sonraki, en sonra

āḥiret : Öbür dünya, öteki dünya

aḥlāk-ı ḥamīde : Övülecek huylar

aḥmed ü muḥtār : Hz. Muhammed

aḥsen-i takvīm : En iyi, en güzel kıvamda; insan [Ahsen-i takvim Tin suresinin 4. ayetinde geçer: “Andolsun ki biz insanı en güzel biçimde (ahsen-i takvim) yarattık.”]

aḥter : Yıldız

aḥbel : En çok beğenilen, gözde olan

‘**aḥd** : Bağ, bağlama; sözleşme, kararlaştırma

‘**āḳıbet** : Nihayet, son

‘**aḳl-ı cüz** : Tabiatla görülen umumi aheng, Cebrail

‘**aḳīl** : Akıllı kimse

aḳvāl : Sözler, lakırdılar

al : Ön, karşı

a‘lā : Yüksek

‘**alamet** : İz, nişan, işaret, belge; kocaman, iri

alda- : Aldatmak, kandırmak

‘**ālemīn** : Alemler, dünyalar

‘**aleyke** : Senin üzerine

āl-i ʿabā : Peygamberimizin kendisi ile birlikte kızı Hz. Fatma damadı Hz. Ali torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den oluşan ailesi

ʿalīm : Çok bilen (Allah'ın sıfatlarından, bilgisi ezeli ve ebedi olan demektir.)

alu şatu : Alışveriş

alma vü nār : Elma ve nar

a ʿmāl : İşler

ʿāmm : Umumi, genel

añaru : Öte, öteye, ileriye

ʿanterī : Kadınların giydiği tek parça elbise, erkeklerin giydiği uzun üstlük

ʿār : Utanma

ʿarız : Gelen; tesadüfi vak'a; dağ, bulut ve saire gibi görmeye mani olan her şey; yanak

ʿarīf : Bilen, bilgili, irfan sahibi

ʿariyet : Ödünç, Eğreti

artuḵ : -den çok, fazla, ziyade; üstün; ek; artık; gayri, başka

ʿarş : Dokuzuncu gök

arż : Dünya, toprak

ʿarż : Bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma

asān : Kolay

a ʿşar : Yüzyıllar

asfer : Sarı

aşhāb : Peygamberimizi görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanmış kimseler

āsiyā : Su değirmeni

aşl : Kök, asıl, dip, kütük, temel, esas, soy, neseb, başlangıç; hakiki, esaslı, halis; esasen, zaten, başlıca

āsūde : Rahat, gairesiz, dinç

asumān / asman : Gökyüzü, sema

aşağa : Aşağı, aşağıda, aşağıya; kötülük; alçak, sefil

aşak : Aşağı; alçak, değersiz

āşinā : Bildik, tanıdık, bilen, tanıyan

ʿatā : Bağışlama, bahşış verme

aṭlās : Eskitmeler, eski, aşındırılmış

ʿaṭūf : Birine sevgisi olan

āvādān : İyice, hakkıyla, tamamıyla

ʿavālim : Dünyalar

ʿavrat : Kadın, zevce

ayadanlık : Aydınlık

ʿayān : Belli, açık, meydanda

āyet : Kur'an'ın her hangi bir cümlesi; alamet, nişan

ʿayn : Göz; aslı, kendisi; bir şeyin eşi; tıpkısı

ʿayne'l-yaḵīn : Gözüyle görmüş gibi, kat'i

ayru : Ayrı, ayrılmış, uzak

ayruḵ / ayruḡ : Artık, bundan sonra, bir daha; dağınık; başka, diğer; başkası, başkaları; bundan böyle

ʿayş : Yaşama; yiyip içme, zevk ve sefa

ʿayyār : Hilekar, dolandırıcı ; zekî, kurnaz; çevik, atik

a ʿzā : Organlar, üyeler

azād : Kurtulmuş, serbest olan, kimsenin kölesi olmayıp istediği gibi hareket eden

a‘zam : Büyük

‘azār : Bahaneler, engeller, özürler

‘azāzil : İblis’in melek bulunduğu sıradaki esas adı

‘azīz : Muhterem, sayın; sevgili

‘azm : Kasıt, niyet, karar

B

bāb : Kapı; geçit, boğaz; bölüm; mevzu

bāc : Vergi, harç; gümrük vergisi

ba‘de : sonra, bundan böyle

baħr : Deniz, büyük göl veya nehir

baħş : Bağış, ihsan

bā-ka-dem : ayak ile, adım ile

bāķī : Tanrı; daimi, kalıcı; alt taraf; artık, artan, fazla, geri kalan; bundan sonra

bāl : Kalp, yürek, gönül, hatır

balķı- : Parıldamak, parlamak

bārān : Yağmur

bārī : Yaratan, yaratıcı

bātıl : Boş, beyhude, yalan ; çürük

bāṭın : İç yüz, gizli, görünmeyen nesne; tanrı; içindeki, iç yüzündeki

baṣīr : Görüp anlayan

baṣṭ : Yayma, açma, uzun uzadıya anlatma

bay : Zengin, bey, asil, sahip

bāzū : Kolun omuz ile dirsek arasındaki kısmı, pazı; güç, kuvvet ve istidat

bedīhe : Düşünmeden, birdenbire söylenen güzel söz; başlangıç

behiṣt : Cennet, uçmak

beṣāret : Müjde, muştı; çirkin kıyafet

beķā : Devam, sebat, evvelki hâl üzere kalkmak, bakılık

belī : Evet

bellū bayıķ : Muhakkak, kat‘i surette; apaşıkar

bend : Bağ, yular, rabita, bağlama

bende : Kul, köle, bağlı

benī ādem : Ademoğulları, insanlar

beng : Afyon gibi uyuşturucu ve keyif verici “ban” denilen bir nebat ve bunun tohumu, esrar

ber : Üzere

berk : Sağlam, sıkı, sert

berdār : Asılmış

ber-ħurdār : Mesut olan, onan

berr : Kara toprak (baħr ü berr : deniz ve kara)

beyān : Anlatma, açık söyleme, bildirme

beyhūde : Boşuna, boş yere

beytu’llāh : Allah’ın evi, Kâbe

beyyināt : Deliller, şahitler, tanıklar

bezzaz / bezzāz : Kumaş tüccarı, bez satan, manifaturacı; çarşı, bedesten

bezek : Ziyet eşyası, süs

bī-başar : Gözsüz

bīdār : Uyanık, uyumayan, uykusuz
bidāyet : Başlama, başlangıç
bī-gāne : Kayıtsız, ilgisiz; yabancı;
dünya ile ilişkisini kesmiş
bih̄ter : Daha iyi,pek iyi
bil bağla- : Saygılı tavır takınmak;
hazırlanmak, başlamak; hizmet etmek
bilā-teşbīh : Benzetmesiz, benzersiz
bī-nihāyet : Niyahetsiz, sonsuz
bī-pāyān : Sonsuz, tükenmez
bir düziye: Sürekli olarak, aynı
biçimde
bir gezin: Bir kere
biryān : Tava, tepsi gibi şeylerde susuz
veya az suda pişirildikten sonra
kızartılan et kebabı
bī-zevāl : Zevalsiz, sonu olmayan
buñlu ol- : bunalmak
burūc-ı isnā ‘aşer : (Güneş medârının)
on iki burcu (Hamel, Sevr, Cevzâ,
Seretan, Esed, Sünbüle, Mizân, Akreb,
Kavs, Cedy, Devl, Hut)
būy : Koku; ümit, umma; sevgi ;
tamah ; huy, tabiat; kısmet, pay, nasip
bünyād : Asıl, esas, temel; bina,yapı
bürhān : Delil, ispat, hüccet, ispat
vasıtası

C

ca ‘fer ü şādık : 12 İmam’ın altıncısı
cāfi : Cefa eden
cālinūs : İlk çağların İpokrat ile
beraber en büyük Grek hekimi, Galen

cām : Sırça, bardak, kadeh
cāme : Elbise, çamaşır
cāmīd : Donmuş, donuk, cansız
cārī : Cereyan eden, akan, geçen,
yürüten
cāvidānī / cāvizānı : Daimi kalacak
olan, sonrasız, ebedi, bengi
cebbār : Cebredici, zorlayıcı, zorba;
kuvvet ve kudret sahibi, Allah
cebr : Zor, zorlama; düzeltme, tamir
etme
cehennem : Ahirette günahkar kulların
gideceği azap yeri, tamu
cehd : Çalışma , çabalama
cehl ü basīṭ / cehl-i basīṭ :
Ayıplanmayan
celīl : Ulu, büyük
cellād : İnsanı kesen, asan kimse
celle : “Yüce ve aziz olun!” manasında
bir dua sözü
cemā ‘at : İnsan toplulukları; imamın
arkasında namaz kılanlar
cerīm: Kabahatli, suçlu
cesed : Ölü vücut
cevelān : Dolaşma, dolanma, gezinme
çevgān : Çevgen, cirit oyununda
atlıların birbirine attıkları değnek
cezīre : Ada
cibri’ 1 : Cebrail
cidd : Bir işi gerçekten çalışıp işleme,
ciddilik
cīfe : Leş
cihād : Din uğruna düşmanla savaşma

cilās : Beraber oturma

cinān : Cennetler, uçmaklar, bahçeler

cūd-ı sehā : Cömertlik

cūş : Coşma, kaynama

cübbe:

cürm : Suç

Ç

çāh : Kuyu, çukur

çāk : Hatta, dek

çaķ : Tam, tamamen

çalka- : Çalkalamak

çarh : Çark, tekerlek; felek, gök

çārsū: Çarşı

çendān : O kadar

çeng : Kanuna, benzer, dik tutularak

çalınır bir çeşit saz

D

dā'ī : Dua eden, duacı; davet eden, sebep olan

dāll : Delalet eden, gösteren, işaret eden.

dām : Tuzak

dān / dāna : Bilen, bilir, bilgiç, alim

dārū'l- beķā : Ahiret

degme : Her, herhangi bir, rasgele; hangi; hiçbir

delīl : Yol gösteren, kılavuz; şahit, belge; tanık

dem : Soluk, nefes; içki; an, vakit, saat, zaman

denī : Alçak, rezil, soysuz

deñiz kulağı : Haliç

depe : Tepe, doruk, zirve, başın üstü

depren-: Kımıldanmak, hareket etmek, hareketlenmek; çırpınmak

der-bend : Boğaz, dar geçit; kapı bağı; sınır kalesi; memleket sınırı; deniz kenarında ticaret yolu olan şehir

der-dest : Tutma, elde etme; elde olan yapılmakta olan

deriçe : Pencere; küçük kapı, oyma kapı

derūn : İç, içeri dahil; gönül, kalp, yürek

derviş : Allah için alçakgönüllülüğü ve fıkralığı kabul eden veya bir tarikata bağlı bulunan kimse, fakir ve ihtiyaçlı kimse

dervişāne : Derviş olana yakışacak suretle, dervişçesine

deşt : Bozkır, çöl, kır, ova

destgīr : Elinden tutan, yardımcı

devr : Dönme, bir şeyin etrafını dolaşma; dönüp dolaşma; nakil, aktarma; bir şeyi başkasına teslim etme; zaman, çağ; bir zamanın bölündüğü kısımlardan her biri; baştan sonuna kadar okuma; dünyaya gelme (nüzül) ve tekrar geldiği yere dönme hali

devvār : Devreden çok dönen, dünya

didar / dīzār : Yüz, çehre

dīl-ber : Gönlü alıp götüren, güzel

dīrīđ : Esrigeme, önleme, men'etme

dīv : Dev, şeytan, güç
dīvānī : Divana ait, divanla ilgili;
divandan çıkan yazıların yazıldığı bir
çeşit yazı; divan kalemindeki
memurluklardan biri
dīvār : Duvar
dūr: Uzak
durūd : Dua
dükkān : İçinde öteberi satılan oda, yer
dürüş- : Çaba göstermek, gayret
göstermek; karşılaşmak, çarpışmak
dürr : İnci
düzet- : Tertip etmek, düzenlemek;
yapmak, yaptırmak, nazmetmek

E

ebdān: Bedenler, cisimler, vücutlar,
gövdeler, tenler
ebed : Sonu olmayan, gelecek zaman
ebkem : Söz söylemeye muktedir
olmayan
ebrāc : Burçlar, kaleler, kale burçları
ebrār : Hayır sahipleri, iyiler;
dindarlar, özü sözü doğru olanlar
ecl : Sebep, illet
ecsām : Gövdeler, bedenler
eczā : Parçalar, kısımlar
edeb : İyi terbiye, naziklik, usluluk,
zariflik
ef'āl : İşler, ameller
efgān : İztırap ile haykırma, bağırıp
çağırma; inleme, bağırışma

eflātūn : Aristo'nun hocası, Sokrat'ın
talebesi olan meşhur Yunan filozofu.
efsūn : Afsun, büyü, sihir
efşān : Serpen, saçan, dağıtan
egin / eğin : Omuz, sırt, arka
ehad : Tek, bir, ilk sayı
ehl : Sahip, malik, mutasarrıf olan;
usta, kabiliyetli, becerikli
ehlu'l-lah : Tanrı adamı, veli, evliya
ehremen : Zerdüştlerin inandığı
kötülük ve karanlık tanrısı, şeytan dev
ekber : En büyük, daha büyük
ekser : En çok, daha ziyade
elbet : Mutlaka, eninde sonunda
elest : Allahın ruhları yarattıktan sonra
“(elestü bi-rabbiküm) Ben sizin
rabbiniz değilmiyim?” dediği zaman
insanların yaradılış başlangıcı
el-kıssa : Hulasa, hasılı, sözün kısası,
sözden anlaşıldığına göre
elvān : Renkler, çeşitler; rengarenk,
alacalı
emin : Emniyet sahibi, korkusuz,
birine emniyet eden
emmāre : Emreden, emredici
emvāt : Ölüler
en'ām : At, deve, sığır, ve koyun gibi
hayvanlar; hayvan gibi kimseler
enbiyā : Müstakil şeriat sahibi
olmayan peygamberler, yalvaçlar
endīşe : Düşünce; vesvese, merak,
kaygı; gam, keder; şüphe; korku

endüh : Gam, keder, tasa, kaygı, üzüntü, sıkıntı
enfüs ü âfāk : Nefis ve dışı
er- : Ulaşmak, erişmek, kavuşmak; isabet etmek; yetişmek
erte : Erken ; sabah, şafak vakti
ervāh : Canlar, hayatın cevherleri
esedu'llah : Allah'ın arslanı, Hz. Ali
eşer : Bir kimsenin meydana getirdiği şey; basılmış kitap; nişan, iz, alamet
esfel : En sefil, pek aşağı, çok bayağı; aşağı (taraf)
eşkāl : Ağır şeyler, ağır yükler; en çirkin, kaba, can sıkıcı
esmā : Adlar
esrār : Gizlenen ve bilinmeyen şeyler, aklın eremeyeceği işler
eşref : Şerefli, onurlu
eṭbāk : Tabakalar, hâller, katlar, mertebeler, dereceler
etmek : Ekmek
evāmīr : Buyruklar, buyrultular
evkār : Kuş yuvaları
evliyā : Keramet sahibi olanlar, erenler; Allah'a daha yakın bulunanlar; emir sahibi bulunanlar; himaye edenler, koruyanlar
evvel : Önce, ilk, birinci, ibtida, başlangıç, geçmiş zamanda
eyü : İyi
eyyām : Günler, gündüzler
eyyüb : Kuran'da adı geçen, kendisinden "kulumuz" diye

bahsedilen ve sabırlı insan olarak gösterilen İsrailoğulları peygamberlerinden biri
ez'afü'l- 'ibād: Halkın en zayıfı
ezel : Başlangıcı olmayan geçmiş zaman
ezelī : Öncesiz, başlangıçsız, ezele mensup
ezell : Deha, en, pek ziyade, yolunu şaşırmış
ezrak : Mavi, gök renkli; saf ve temiz (su)

F

fahr : Övünme, böbürlenme, büyükleme, şeref, onur, kıvanç; büyüklük, ululuk; şöhret, ün; fazilet, erdem
fahr-ı 'ālem : Hz. Muhammed
fakīr : Zengin olmayan, yoksul, parasız, züğürt; dilenci; zavallı, biçare, aciz; alçakgönüllülük göstererek "ben" manasına gelir; Hindistan'da kendi kendilerine türlü eziyetler yapmaya alışmış olan dervişler
fānī : Ölümlü; muvakkat, geçici; ihtiyar, yaşlı
fāriğ: Vazgeçmiş, çekilmiş; rahat, âsûde; boş, boş kalmış, işini bitirmiş, işsiz; bir mülkün tasarruf, sahip olma, kullanma hakkını başkasına terk eden

farz : Allah'ın işlenmesi kat'i olarak
luzumlu, terki günah olan emirleri;
zaruri, luzumlu, gerekli
fāsīd : Kötü, fena, bozuk
faşih : Güzel, düzgün, açık konuşan;
aşık, sarik, açık
fāş : Meydana çıkma, duyulma, açığa
vurma, dile verme
feh̄m : Anlama, anlayış
felek : Gökyüzü, sema
felāt : Susuz çöl, mefaze, beyaban.
fenā : Yokluk, yok olma; bekanın zıttı
fer^c : Dal, budak; tomurcuk; bir aslın
neticesi; ikinci derecede ehemmiyetli
olan şey; şûbe
ferah : Gönül açıklığı, sevinç, sevinme
ferāset : Anlayışlılık, çabuk sezış
ferd : Tek, yalnız olan şey, çift
olmayan, eşi bulunmayan
ferdā : Yarın, yarınki, günün ertesi
ferheng : Bilgi, hüner, marifet, edep,
akıl; temkin; Farsçada lügat kitabı
ferş : Yeryüzü
ferişt̄eh : Melek
fesād : Bozukluk
fesh̄ : Bozma, bozulma, dağıtma,
dağılma
feyz : Bolluk, çokluk, verimlilik,
fazlalık, gürlük, ilerleme, çoğalma;
ilim, irfan
fevc : Bölük, takım, cemaat
fevk : Üst, üst taraf, yukarı

fi¹ : İş, kar, amel; zamanla ilgili olup
manaya yol açan kelime
fırāk : Ayrılık, ayrılma
fırka : İnsan kalabalığı
fırdevs : Cennet, uçmak; bostan, bahçe
fitne : Belâ, mihnet, sıkıntı; ayartma,
azdırma; fesat, arabozma, karışıklık,
ihtilal; dinsizlik, canilik; ceza; delilik;
güzel yüz, güzel göz, güzel kadın; ara
bozan, karıştırıcı
firkān : Kur'ân-ı Kerîm
fuşul : Ayrıntı, ayırma, kesme, kesinti,
bölüm; halletme, neticelendirme, adam
çekışirme
fuccār : Günahkârlar, fena huylular
fūsūn : Büyü, sihir
fünūn : İlimler
fütüvvet : Soy temizliği; mertlik,
yiğitlik, gençlik, delikanlılık;
cömertlik, elaçıklığı; eski esnaf
teşkilatı
G
ğaflet : Gafillik, boş bulunma,
dalgınlık, dikkatsizlik, ihtiyatsızlık;
ihmal, endişesizlik
ğalebe / ğaleb : Galip gelme, yenme;
çokluk, kalabalık
ğani : Zengin, varlıklı, bol, doygun.
ğarb : Güneşin battığı taraf, gün batısı,
batı; memleketimizin yönüne göre
Avrupa

ġarġ : Suya batma; batma; batırma; boġulma, boġma
ġarrā : Ak, parlak, güzel, gösterişli, nümayişli, şatafatlı
ġavvāř : Dalgıç, inci ve sünger bulmak veya denize düşen bir şeyi çıkarmak denize dalan kimse
ġedā : Dilenci, yoksul
ġenc : Hazine, define
ġenc-i nihān : Gizli hazine
ġehī : Bāzan, ara sıra
ġerdiř : Dönme, dönüş
ġerdūn : Dönücü, dönen, devreden, gerdan; felek, dünya, sema
ġermā : Sıcak
ġevher : Elmas, cevher; inci; değerli taş; bir şeyin aslı, esası
ġey : Çok, pek çok, ġāyet; iyice; uygun, lâyıık
ġider- : Kaldırmak, yok etmek, silmek; uzaklaştırmak, çıkarmak
ġiriftār : Tutulmuş, yakalanmış, esir; düşkün, uğramış, tutkun
ġiryān : Ağlayan
ġilmān : Tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlıdır, gençler; köleler, esirler
ġökçek : Güzel, sevimli
ġötüri : Tamamı, tümü, hepsi
ġubār : Toz
ġufrān : Affetme, merhamet etme, yargılama
ġüftār : Söz
ġümān : Zan, sanma, sezme

ġünāh : Allah'ın emirlerine aykırı gelinen dini suç
ġürūh : Cemāat, bölük, takım
ġüvvār : Hazmı kolay olan (yemek)
ġüzār / ġüzer : Geçme, geçiş
ġüzide : Seçilmiş, bir şeyin en iyisi

H

ġabīb : Sevgili; seven, dost
ġabīr : Haberli, bilgili; Cenab-ı hak
ġabīs : Kötü, alçak, pis, soysuz
ġacc : İslam'ın beş şartından biri olan ve muayyen zamanda Mekke'deki Kabe'yi ziyaret etmek üzere yola çıkma farzı
ġādī-i rahmān : Doğru yolu gösteren
ġaffāř : Yarasa
ġaġ : Allah, tanrı; doğruluk ve insaf; bir insana ait olan şey; dava ve iddia hakikate uygunluk, doğruluk; geçmiş, harcanmış emek; pay, hisse; doğru, gerçek; layık, munhasıp
ġakāyıık : Doğru olan asıllar, şüphesiz bulunan şeyler, hakikatler, gerçeklikler
ġakīkat : Bir şeyin aslı ve esası, mahiyeti; gerçek, doğru; gerçekten, doğrusu.
ġakīr : İtibarsız, değersiz, aşağı, adi, bayağı
ġakġānī : Hak ve adalete uygun
ġalā' ik / ġalāyıık : Mahluklar, yaratıklar, insanlar; halayıık, satın alınan kadın hizmetçi

ḥalās : Kurtulma, kurtuluş
ḥālī : Tenha, boş, sahipsiz yer; açık yer
ḥālīk : Yaratan, yoktan var eden yaratıcı; Allah
ḥalīm : Tabiatı yavaş olan, yumuşak huylu (Allah adlarındandır.)
ḥālīş : Hilesiz, katkısız
ḥālīyā : Şimdiki zamanda, şimdiki halde; hāliyen
ḥall : Çözme, çözülme, karışık bir meselenin içinden çıkma; kara verip neticeye varma
ḥām : Pişmemiş, olmamış
ḥamīr : Hamur, maya
ḥamza : Abdülmuttalib'in oğlu ve Hz. Muhammed'in amcasıdır
ḥandān : Gülen, gülücü, güler; sevinçli
ḥānmān : Ev, bark, ocak
ḥār : Diken
ḥarāb : Yıkık, viran; geçkin, sarhoş
ḥardal : Sofrada iştah açmak için macunumsu madde
ḥarīr : İpek, hararetli, ateşli
ḥārīş : Çiftçi
ḥāş : Bir adama veya bir şeye mahsus olup umuma yayılmamış, hususi; bir hükümdarın zatına mahsus olan; halis, beyaz, cilasız
ḥasūd : Hasedci, kıskanç, çekemeyen
ḥaşāyiş / ḥaşāʾ iş : Kuru otları
ḥaşr : Toplanma, cem'etme; ölüleri diriltip mahşere çıkarma, kıyamet

ḥavāle : Bir iş veya bir şeyi başka birine bırakma, üstüne bırakma, ısmarlama
ḥavl : Yıl, sene; etraf, çevre; güç, kuvvet, takat
ḥavlī : Avlu
ḥaydar : Arslan, Hz. Ali, cesur yiğit adam
ḥaydarī : Haydarlık, arslanlık; eskiden giyilen kolsuz, kısa, aba hırka; Haydariyye
ḥayf : Haksızlık, cevir, zulüm; yazık ki, heyhat, vah; ilenç, ah, beddua
ḥayli : Epeyce, çokça; bir takım
ḥayme : Çadır
ḥayrān : Şaşmış, şaşırılmış; çok tutkun; afyon sarhoşu
ḥayrū'l-enām : Varlıkların hayırlısı, Hz. Muhammed
ḥayrū'l-verāyā : Hz. Muhammed
ḥayvān : Canlılık, dirilik; canlı şey; insanı içine alan bütün canlılar; ahmak adam
ḥayy : Diri, canlı; Allah'ın adlarından biri
ḥazān : Sonbahar, güz
ḥazānī : Güz mevsimine ait, güz ile ilgili
ḥazer : Sakınma, kaçınma, koruma, çekinme
ḥazāʾ in / ḥazayin: Hazinele
heft-mend : Yedi büyükler

helāk : Mahvolma, ölme; harcanma; çok yorulma
hele : Madem, mademki
helvā: Unlu, yağlı ve şekerli maddelerle yapılan bir tür tatlı
hemān-dem : Hemen, çabucak o anda
hem-çü : Gibi
hemdem : Can ciğer, sıkı fıkı arkadaş
hemīşe : Daima, her vakit, her zaman
hem-niṣīn : Beraber oturup kalka, teklifsiz arkadaş
hem-rāh : Yoldaş, yol arkadaşı
hem-tā : Denk, benzer, müsavi
hemvār : Daima
hemyān : Heybe, dağarcık, çanta, büyük kese
hergiz : Asla, katiyyen, hiçbir vakit, hiçbir suretle
heves : Arzu, istek; gelip geçici istek
hezār : Bin, bülbül
hırş : Öfke, kızgınlık; azgınlık; sonu gelmeyen arzu, istek
hicāb : Utanma, sıkılma; perde
hicret : Memleketten memlekete göç; Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye göç etmesi ki İslam takviminde tarih başı sayılır
hidāyet : Hak yoluna, doğru kılavuzlanma
hikmet : Hakimlik, sebep
hilāfi : Tartışma; münakaşacı, tartışan

hil'at : Eskiden, padişah veya vezir tarafında takdir edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan
hilḳat : Yaratılma, yaratılış; tabiat
hīn : An, zaman, vakit, sıra
hōd : Kendi
hōr : Ehemniyetsiz, değersiz, bayağı
hoṣnūd : Razi, memnun
hūb : Güzel, hoş ,iyi
hudā : Tanrı
hulle : Cennet elbisesi; belden aşağı ve belden yukarı olmak üzere iki kısımdan ibaret elbise
hulūl : Gelip çatma, girme, yanaşma, geçme
hūnī : Kanlı
humār : İçkiden sonra gelen baş ağrısı sersemlik
hūn : Kan, öldürme, öc
hūnende:
hūri : Cennet kızı, sevgili
hurrem : Şen, sevinçli, güler yüzlü, gönül açan; taze
hurşid : Güneş
hurūş : Coşma, çağlıtı, gürültü, şamata, telaş
huşūl : Üreme, türeme, çıkma
huccet : Senet, vesika, delil; seçkin alimlere verilen unvan
hūsran : Zarar, ziyan

I

ıḳāb : Azap, ceza

ıraq : Uzak
ırgad : Tarım işçisi
ıрмақ : Nehir
ısıcak : Sıcak
ıslāh : İyi bir hale koyma, iyileştirme, düzeltme
ışmarla- : Emanet etmek, tembihlemek, çağırma, vermek
ıssı : Sıcak, sıcaklık, hararet
ıtır : Güzel ve latif koku
ıvaz : Bir şeye bedel olarak verilen veya alınan şey, karşılık, bedel
ıztırāb : Acı, elem, azap, sıkıntı; vesvese
ıztırār : Mecburiyet, çaresizlik, ihtiyaç

İ

ibkā : Baki, daim, sürekli kılma, yerinde bırakma
ibtidā : Başlama, başlangıç; ilkin, önce başta
icāzet : İzin, ruhsat; diploma
iclās : Oturtma, oturtulmuş
iflāh : Kutlu başarılı olma; felah bulma, selamete çıkma, kötü bir durumdan kurtulup iyi bir duruma girme
ifsād : Fesada uğratma, uğratılma, bozma
iftihār : Öğünme; koltuk kabartma; şeref, şan
iftirāk : Ayrılma, dağılma; perişan olma; ayrılık, hicran

iftitāh : Açma, açılma; başlama
ıgvā : Azdırma, azdırılma, başta çıkarma
ıhtiyār : Seçme, seçilme; katlama
ıkbāl : Birine doğru dönme; baht, talih; işlerin, yolunda gitmesi, bahtlı, saadetli, mutlu olma; arzu, istek
ıklīm : Bir bölgenin, ortalama hava şartlarıyla beliren hali; memleket, diyar, ülke
ıkrār : Saklamayıp söyleme; dil ile söyleme, bildirme; tasdik, kabul; birinin, başka birinin kendisinden olan hakkını, alacağını haber vermesi
ıktizā : Lazım gelme, gerekme, gerektirme
ılāc : Girdirme, içeri sokma
illā : -den başka, meğer; aksi halde; ille, mutlaka; yalnız
ıillet : Hastalık, sık sık tepen hastalık; sebep
ıilm-i ledün : Allah'ın sırlarına ait manevi bilgi, gayb ilmi
ıimāret : Umran, bayındılık; yoksullara yiyecek dağıtmak üzere kurulmuş olan hayır evi
ıimrān : Hz. Meryem'in babası
ıimtinā : Çekinme, geri durma
ınāyet : Dikkat, gayret, özenme; lütuf, ihsan, iyilik
ıifen : Daha, pek, gayet, son derecede, o kadar, aşırı derecede

incil : Allah'ın vahiy yoluyla Hz. İsa'ya yolladığı kitap

infişāl : Ayrılma, yerinden ayrılma, yerini bırakıp gitme

inkılāb : Değişme, bir halden dönmesi

insān-ı kāmīl : Güzel huy ve tabiat ve yüksek fazilet sahibi olan kimse

irfān : Bilme, anlama; ilahi bir feyiz olarak kainatın sırlarını bilme kudreti

isā : Dört büyük peygamberden biri olup kendisine vahiy yoluyla İncil nazil olmuştur

issi / işşı : Sahip

istibdāl : Değiştirme, değiştirilme; bir şey verip yerine başka bir şey isteme; askerliğini bitiren erlere tezkere verip yerine yenilerini alma

istihrāc : Çıkma, çıkarılma

istikbāl : Gelecek zaman; birini karşılama, birine karşı çıkma

istivā : Eşit, denk olma

işret : İçki, içki içme, içki kullanmak

iştihār : Şöhretlenme, şöhret bulma, meşhur olma, ün alma, ünlü olma

itāb : Azarlama, tersleme, paylama; darılma

i'tibār : Saygı gösterme, ehemmiyet verme, şeref, haysiyet, bir şeyin hakiki değil, karar verilen değeri

ittihād : Bir olma, birleşme, birlik, aynı fikirde olma

ittişāl : Bitişme, kavuşma, ulaşma; yakınlık

ivaż : Karşılık, bir şeye karşılık olarak verilen şey, bedel

izzet : Değer, kıymet, yücelik, ululuk; kuvvet, kudret; hürmet, saygı

K

ķaba : Üste giyilen giysi, cübbe, kaftan

ķabl-i mevt : Ölüm öncesi, ölmeden önce

ķalb etmek : Değişmek

ķabiķ : Çirkin

ķabż : El ile tutma, avuç içine alma, kavrama, Azrail tarafından ruh teslim alma, ölme; peklilik, amelsizlik, kabız

ķaçan : Ne zaman, o zaman, nasıl, ne şekilde

ķāfi : Elveren, yetişen; yeter, yetecek

ķaķıtlık / ķaķıtlık : Kıtlık, kuraklık

ķakı- : Azarlamak, itiraz etmek, öfkelenmek, hiddetlenmek, kızmak

ķalın : Çok, pek çok; kalabalık; sık, yoğun, gür; sağlam, güçlü

ķalkale : Hareket ettirme, seslenme; Kur'an tecvidinde kaf, tı, be, cim dal harflerinin cezm halindeki okunuşu

ķamer : Ay, mah

ķāmīl : Bütün, tam, noksansız, eksiksiz; kemāle ermiş, olgun; yaşını başını almış, terbiyeli, görgülü kimse; âlim, bilgin

ķamu : Hep, bütün, büsbütün, her; herkes, hepsi; topu topu, olsa olsa

kān : Maden ocağı, maden kuyusu; bir şeyin membaı, kaynağı

ķanber : Hz.Ali'nin sadık, vefakar kölesi; bir evin gediklisi

ķanca : Nereye

ķanda : Nerede, her nerede; nasıl

ķanūn : Devletin teşri, kuvveti tarafından kerkesçe uyulmak üzere konulan her türlü nizam; kaide, kural

ķarı : Yaşlı, ihtiyar; yaşlı kadın; eş, hanım, kadın; eski

ķārūn : İsrailoğullarından zenginliğiyle meşhur olan bir insan, Krezüs; (bu isimden kinaye olarak) çok zengin kimse

ķapurcaķ / ķaburcaķ: Koku kutusu, küçük mis kutusu, kutu

ķarañu : Karanlık

ķarīb : Yakın, yakın olan, uzak olmayan; soyca yakın

ķār-sāz : İş işleyen, becerikli

ķārbān : Kervan

ķasem: Yemin, and

ķaşr : Bir şeyin kabuğunu soyma

ķatı : Sert, pek, şiddetli; zor; çok, pek çok, fazla, iyice

ķatre : Damla, damlayan şey

ķavāfi : Kafiyeler

ķavī : Kuvvetli, güçlü; güvenilir, sağlam

ķavm : İnsan topluluğu

ķāy' il / ķā' il : Söyleyen, diyen; razı olmuş, boyun eğmiş; inanmış, akılı yatmış

ķayġu : Kaygı

ķayyūm : Allah

ķāziyū'l- ģacāt : Hacetleri, istekleri yerine getiren; Allah

ķāziyū'l-ķuzāt : Kadıların başı

ķebīr : Büyük, ulu

ķerīm : Kerem sahibi, cömert, verimcil, eli açık; ulu, büyük

ķeff : El içi, avuç

ķelām-ı ķadīm : Kur'an

ķeyl : Ölçme; kile, tahıl ölçüsü, ölçek

ķemā yenbaġi : Gereġi gibi; layık olduġu gibi, uygun şekilde.

ķem-ter : Daha aşağı, aşağıda bulunan, hakir, itibarsız; eksik, noksan

ķenz : Hazine, define, yer altında saklı değerli eşya

ķerbelā : Irak'ta Hz. Hüseyin'in şehit edildiġi ve türbesinin bulunduġu yer

ķerem : Cömertlik

ķerīm : Kerem sahibi, cömert, verimcil, eli açık; ulu, büyük

ķesbī : Sonradan edinilmiş olan

ķesret : Çokluk, bolluk, ziyadelik

ķeşfi : Keşfe mensup, keşifle ilgili

ķeşşāf : Çok keşfeden, edici, gizli bir şeyi meydana çıkaran; sırları çözen

ķible : Namaza başlarken yönelinen taraf, Mekke tarafı

ķılaġuz : Kılavuz

kısm : Bölük, parça , takım, çeşit, nevi
kışşa : Fıkra, hikaye, rivayet; vak'a, macera
kızıl : Altın para, bakır
kibriyā : Büyüklük, ululuk; Allah
kifāyet : Yetişme, elverme, yeterlik; iktidar, yararlık
ķil ü ķāl : Dedikodu
ķilid : Anahtar, açar, miftāh
kimesne : Kimse
köhne : Eski, eskimiş; zamanı, modası geçmiş
köp : Çok, bol, fazla
ķudüs : Filistin'in merkezi olan şehir
ķūh : Dağ
ķullıķcı : Hizmetçi, cariyeye, hizmetkar
ķumāş : İpek, yün, keten, vesairenden yapılan dokuma
ķumrī : Kumru
ķur'an : Hz. Muhammed'e inen kutsal kitap, Furkan
ķurbiyet : Yakınlık
ķūbrā : Daha büyük olan
ķūlhān : Han, hamamlarda suyu ısıtmak için ateş yakılan yer, hamam ocağı
ķūlli : Bütün, umumi; çok
ķürsi : Oturulacak yüksekçe yer, taht; makam, vazife; hükümet merkezi, başkent; kaide, ayaklık, mesnet; arş'ı a'zam'ın altında bir düzlükte olan, Levh-i mahfuz'un bulunduğu yer
ķüttāb : Katipler, yazıcılar

ķütüb-i semāviyye : Kutsal kitaplar

L

lağv : Faydasız, boş söz
lahm : Et, meyvenin çekirde ile kabuk arasında bulunan kısmı
lāhut : Uluhiyyet alemi
la'1 : Kırmızı, al; kırmızı ve değerli bir süs taşı; dudak
lāmi^c : Parlayan, parıldayan ; parlak
la'net : Fena, kötü, uğursuz
lā-nihāyet : Sonsuz, bitimsiz
lāt : İslam'dan önce, Arapların Kabe'de bulunan putlarından biri
latīfe : Güldürecek, tuhaf ve güzel söz ve hikaye, şaka
lā- ya'lem : Bir şey bilinmeyen, bilinmez
lā- yenbağī : Yakışmaz, uymaz, uygun düşmez
lā- yezal : Zevalsiz, bitimsiz
lāyık : Yakışan, yaraşır
leb : Dudak
lem- yezel : Zeval bulmaz, zail olmaz, bākī, kalıcı (Alla'nın sıfatlarındandır.)
levh : Yassı, düz, üzerine resim, yazı gibi şeyler yazılabilen nesne
levlāke : Bir kudsi hadisten alınmış olup Hz. Muhammed'e hitaptır.
levvāme : Çok levm edici, çekiştirici, başa kakıcı, paylayıcı
leyletü'l- ķadr : Kadir gecesi
leyl ü nehār : Gece ve gündüz

leys : Yokluk
libās : Elbise, esvap
līkin : Ama, fakat, ancak, şu kadar var ki
livā : Bayrak
lūcce : Engin su; kalabalık; gümüş; ayna

M

mā' : Su
ma'ānī : Manalar
ma'ber : Geçit, geçilecek yer, köprü, kemer, derbend
mağrūr : Gururlu, bir şeye gü venen
mağz : Beyin, dimağ
maḥall : Yer
maḥfi : Gizli, saklı
maḥfil : Oturulacak, görüşülecek yer, toplantı yeri; büyük camilerde hükümdarlara veya müezzinlere ayrılmış ve etrafı parmaklıklarla çevrilmiş olan, yerden biraz yüksek yer
maḥfūz : Hıfz olunmuş, saklanmış, korunmuş; alçalmış
mahlūk : Halk olunmuş, yaratılmış
māh sāl : Ay, yıl
maḥtūm : Hatemlenmiş, mühürlenmiş
maḥz : Su katılmamış, halis süt; halis, katkısız, sade; tam; ta kendisi, aslı
maḥzā : Ancak, yalnız, tek, sade; hālīs, katıksız, tam

maḥzen : İçinde eşya saklanacak yer; yer altı, bodrum; havasız, karanlık yer
maḥzūn : Hüzünlü, tasalı, kaygılı
makālīd : Kilitler, kilit dilleri, anahtarlar; hazineler
maḥlūb : Altı üstüne getirilmiş, ters döndürülmüş, başka şekle sokulmuş
maḥşūd : Kasdolunan, istenilen şey, istek, emel
maḥḫūl : Söylenilmiş, denilmiş, söylenen (söz)
ma'ḫulāt : Aklın uygun bulunduğu, akıl ile bilinen şeyler
ma' mūr : Bayındır
manşīb : Devlet hizmeti, me'muriyet; makam, rütbe, derece, orun
mār : Yılan
ma'rifet : Herkesin yapamadığı ustalık; her şeyde görülmeyen hususiyet, ustalıkla yapılmış olan şey; bilme, biliş
māsivāh : Allah'dan başka bütün varlıklar, dünya ile ilgili şeyler
ma'şer : Birlikte yaşayan insanlar, topluluk, cemaat
māşiyānī : Yürüyerek, yaya olarak (meşyen)
ma'şūḫ : Sevilen, sevilmiş
maḥlūb : Taleb edilen, istenilen, aranan şey; alacak
māyil / mā' il : Bir yana eğilmiş, eğik, hevesli, istekli, düşkün

mazarrat : Zarar, ziyan; zarar verme, dokunma

mazhar : Bir şeyin görüldüğü, çıktığı yer, nail olma, şereflenme

meclis : Oturulacak, toplanılacak yer; görüşülecek bir mes'ele için bir araya gelmiş insan topluluğu; devlet işlerini görüşmek üzere milletvekillerinin toplanması ve bu milletvekillerinin toplandıkları büyük bina

medhal : Dahil olacak, girecek yer, kapı, antre; başlangıç; giriş

mefâşıl : Oynak yerleri, eklemler; her köyün reâyâsı ile oşür ve rüsûme tâbi mahsullerin yazılı olduğu defter

mefer : Kaçacak yer

mefhar : Övünme, övünmeye sebep olan

mefrûzât : Farz olanlar

mefşûl : Faslolunmuş, ayrılmış, ayrışık

mehdî : Hidayete eren, doğru yolu tutan, 12 imamın sonuncusu

meh-pâre : Ay parçası

mekkâr : Hileci, düzenbaz

meknûn : Örtülü, gizli, saklı; dizilmiş, dizili, manzum

mektûm : Ketm olunan, ifşa olunmayan, saklanan, gizlenen, kaçırılan

melâmet : Ayıplama, kınama, azarlama, çıkışma

melekût : Hükümdarlık, saltanat, azamet; ruhların ve meleklerin alemi

memât : Ölüm, ölümden, öldükten sonra

memlû : Doldurulmuş, dolu

menâzil : Menziller, duraklar, konak yerleri, incek yerler

mel'ûn : Lanetlenmiş

mellâh : Gemici, kaptan, denizci

menât : Kabe' de Hüzeyi ve Huzâ kabilelerinin ma'budu olmak üzere konulan sanem, put

mendûbât : Şeriatçe yapılması uygun görülen, iyilikleri sayılarak arkasından ağlanan ölümler

menfez : Delik, yarık, ağız

menkûr : Delinmiş , oyulmuş

menzil : Yollardaki, konak yeri, bir günlük yol

merci' : Müracat oluncak, başvurulacak yer, kimse

merdân : Mertler, erkekler, insanlar

mergûb : Rağbet edilmiş, beğenilmiş; istenilen, sevilen

merg-zâr : Çayırılık, çimenlik, sulak yer

merih : Dünya'dan sonra güneşe en yakın olan gezegen, Mars, Sakıt

mermûzât : Remiz ve işaretle anlatılan şeyler

merkûm : Yazılmış, adı geçmiş; bayağı, adi, işsiz, güçsüz, aşağılık kimse

mesâ' il : Meseleler

mescidü'l- akşā : Kudüs'teki meşhur büyük cami
meşel : Örnek, benzer
mest : Sarhoş
mestūr : Sertolunmuş, örtülü, kapalı, gizli
meş'al / meş'ale : Aydınlatıcı alet, lamba, kandil; ucunda alev çıkararak yanan bir madde bulunan değnek, sopa (meş'ale)
meşdüdī : Bursa ipeğinden yapılmış bir çeşit kumaş; sıkıca bağlanmış, şeddolunmuş
meşrū'āt : Kanuna, yasaya uygun olan şeyler
me' vā : Yurt, mesken, mahal, yer, makam
mevhibet : Bahşiş, ihsan, bağış
mevlā : Efendi, sahip, malik; Allah; kul, köle azat eden; velayeti olan, veli, karışmaya hakkı olan; şanlı, şerefli; yardımcı; mürebbi, terbiye eden
meyyit : Ölmüş, ölü
mezbele : Süprüntülük, süprüntü dökülen yer; aşağılık, kötü durum
mezkūrāt : Zikredilmiş, adı geçmiş, anılmış şeyler
mışr : Ülke, şehir
miftāh : Anahtar
mihmān : Misafir, konuk
mihnet : Zahmet, eziyet; gam, keder, sıkıntı, dert; bela, musibet
minhāc : Açık, geniş yol

mi'rāc : Merdiven, göğe çıkma
mişkāl : Yirmi dört kıratlık bir ağırlık ölçüsü
miskīn : Aciz, zavallı, hareketsiz
mu'allak : Asılmış, asılı; sürüncemede kalmış; bağlı
mu'ayyen : Tayin edilmiş, belli, belirli; kararlaştırılan
mubāh : İşlenmesinde sevap ve günah olmayan şey, iş
mu'ciz : İcazeden, acze düşüren, başkaları, bir şey yapmada diğerlerini geri bırakan; kimsenin yapamayacağı yolda olan
muğlak : Kapalı, kilitli, çapraşık, anlaşılmaz
muḥabbet : Sevgi
muḥāl : Mümkün olmayan, olamaz, olmaz, olmayacak
muḥālif : Muhalefet eden, aykırılık gösteren, uymayan, uygun olmayan; birinin düşüncesine zıt düşüncede bulunan
muḥassen : Beğenilmiş, güze, faydalı, hayırlı iş
muḥīb : Seven, sevgi besleyen, dost
muḥkem : Tahkim edilmiş, sağlam, berk, kuvvetli, sağlamlaştırılmış, sağlam kılınmış,
muḥkemāt : İçinde hüküm bulunan, manası açık olan ayetler
muḥtaşar : İhtisar edilmiş, kısaltılmış, kısaltma, kısa

mu'īnū'l- müste'īn : Yardım isteyene yardım eden

mukāffel : Kilitli, kilitlenmiş

mukadder : Takdir olunmuş, kıymeti biçilmiş; kadri, değeri bilinmiş, beğenilmiş; yazılı, alında yazılı

mukayyed : Kayıtlı, bağlı, bağlanmış; ayağında zincir ve pranga bulunan

muktezā : İktiza etmiş, lazım gelmiş; kanun icabına göre yazılan azı, derkenar

murdār : Mundar, kirli, pis; İslamî şeriat hükümlerine göre kesilmemiş (hayvan)

murtaẓā : Beğenilmiş, seçilmiş, Hz. Ali'nin lakabı

mūsā : Kızıldeniz'i asasıyla ikiye bölüp Firavun ve adamlarını helak eden peygamber

muşaffā : Süzölmüş, yabancı maddelerden arındırılmış

muşallā : Namaz kılmaya mahsus açık yer; cami civarında cenaze namazı kılınan yer

muştafā : Seçilmiş, Hz. Muhammed'in adlarından

muştula-: Müjdelemek

mutābakat : Uygunluk, uyuşma

muṭī : İtaat eden, boyun eğen; bağlı; rahat

muṭma'īn : Gönlü kamış, içi rahat, şüphesi yok

muttaşıl : Ulaşan, kavuşan, bitişen; aralıksız, hiç durmadan, biteviye

muvāfaḳat : Uygun, uyma

muvāfık : Uygun, yerinde, münâsib

mūy : Kıl

muzıll : İzlâl eden, doğru yoldan sapıtan, baştan çıkarıcı

muzlīm : Karanlıklar

mübā'id : Uzaklaştıran

mübeddel : Tebdil edilmiş, değişmiş, değiştirilmiş

müberrā : Teri kılınmış, temize çıkmış, aklanmış

mübtelā : Düşkün; tutkun, tutulmuş

mücāhid : Din düşmanlarıyla savaşan, cihad eden

mücellā : Cilalı, parlatılmış, parlak

mücrīm : Suçlu

müdām : devam eden, sürekli, süren

müfsid : Bozan, fenalaştıran, nifak sokan

müfti : Fetva veren; vilayet ve kazalarda din işlerine bakan kimse, müftü

müheyyā : Amade, hazır, hazırlanmış

mühmelāt : Manasız, boş sözler

mükerrem : Muhterem, aziz, sayın, saygıdeğer, sayılan; ululandırılan, hürmet ve ta'zime erişmiş

mükaḥḥal : Sürmeli, sürme çekilmiş

mükevvenāt : Mahlukların, yaratılmışların hepsi

mühmil : İhmal eden, boşlayan, bırakmayan, savsaklayan
müntehir : Yayılmış, açılmış; dağılık; duyulmuş, etrafa yayılmış; basılmış ve yayılmış
mümkinât : Olabilen, olabilir şeyler
mümteziç : İmtiyaz eden, uyan, uysal, bağdaşmış; kaynaşmış
münâfık : Nifak sokan iki yüzlülük eden, iki yüzlü
münakkaş : Nakşedilmiş, nakışlı, resimli, işlemeli; renkli dokuma motiflerle süslü kumaşların umumi adı
münevver : Nurlandırılmış, parlatılmış, aydınlatılmış, ışıklı; aydın kimse
münezzeh : Tenzih edilmiş, temiz, arı; uzak
münkâd : Boyun eğen
münkir : İnkâr eden, kabul etmeyen
münîr : Nurlandıran, ışık veren
müretteb : Dizilmiş, yerli yerine konulmuş
mürde : Ölü, ölmüş
mürğ-zâr : Kuş yatağı, kuşu bol olan yer
mürşid : Doğru yolu gösteren, kılavuz, tarikat piri
mürüvvet : İhsaniyet, mertlik, yiğitlik; cömertlik, iyilikseverlik
mürtekib : Kötü, yakışsız iş yapanlar, rüşvet alan, rüşvet yiyenler

mürşid : İrşad eden, doğru yolu gösteren, kılavuz; tarikat piri, şeyh; gafletten uyandıran
müsâvî : Eşit, denk, birinin ötekinden farksız olanı, aynı halde ve derecede bulunan
müsebbih : Tesbih eden
müseccel : Sicile girilmiş, mahkeme defterine kaydolunmuş, mukayd
müsemmâ : Tesmiye olunan, bir ismi olan, adlandırılmış; muayyan, belirli zaman
müstağrak : Batmış
müste‘ân : Kendisinden yardım beklenen, yardım istenen
müsteħakk : Hak etmiş, hak kazanmış, layık
müşâhede : Bir şeyi gözle görme, Allah alemini görme
müşevveş : Teşvir edilmiş, belirsiz, karışık, düzensiz
müşğ : Misk
müşkül : Güç, zor, çetin
müştağil : İştigal olan, bir işle meşgul olan uğraşan
müştâk : İhtiyaklı, özleyen, göreceği gelen, can atan
müşterî : Sakıt, Erendiz, Jüpiter, Mars
müteħayyir : Hayrette kalan, şaşmış, şaşırılmış
müyesser : Kolayı bulunup yapılan, kolay gelen, kolaylıkla olan
müznib : Günah işleyen

müzeyyen : Ziyetlendirilmiş,
süslenmiş, süslü

N

nāci fırka :Selamet yolunu bulmuş
firka, müslüman grupu

nâ-çâr : Çaresiz

nādān : Bilmez; nobranlık, kabalık,
terbiyesi kıt

nādīm : Nedamet duyan, pişman olan

nāfi : Gideren, giderici, yok eden, yok
edici

nāfi [°] : Menfaatli, faydalı, karlı

nāgāh : Vakitsiz , ansızın, birdenbire

na[°]im : Bollukta yaşayış; cennetin bir
kısmı

naḥs : Uğursuzluk; uğursuz, bahtsız

naḳḳāş : Yağlı boya il duvar nakışları
yapan usta, süsleme sanatkarı, nakış
işleyen, nakış yapan kimse

nāḳış : Noksan, eksik, tam olmayan;
kusuru olan, kusurlu

naḳl : Bir şeyi başka bir yere götürme;
taşıma, aktarma

nāle : İnleme, inilti

nāliş : İnleyiş, inleme, inilti

nāmdār: Namlı, ünlü

nān ü idām : Ekmek ve katık

nār : Ateş, cehennem

nāṭıka : Düşünüp söyleme hassası,
kuvveti; düzgün, dokunaklı söz
söyleme

nāy : Kamış, ney, kamıştan yapılan
düdük

nazar : Bakma, göz atma; düşünme,
göz değme, iltifat, itibar, yan bakış

nāzır : Nazar eden, bakan, gözeten, bir
yüzü bir tarafa olan

nebāt : Topraktan biten, çıkan her türlü
şey, bitki

necis : Pis, murdar

neḫ : Üfürme, boru vesaireyi üfleme

nefs : Ruh, can, hayat; insanın yeme
içme gibi biyolojik ihtiyaçları; kendi,
şahıs; asıl, maya, cevher; bir şeyin
takendisi

nefs-i küll : “Arş-ı a’la”dan kinaye

nesh : Kaldırma, hükümsüz kılma

nesne : Şey, bir şey, hiç bir şey

nesrīn : Yaban gülü

nev[°]a : Çeşit, türlü; cins

nevāhī : Yasak şeyler

nevbet : Sıra, sıra ile görülen iş;
hastalık ateşi, zaman zaman ortaya
çıkan aynı cinsten fizyolojik
bozuklukların hepsi; karakol, nokta
hizmeti

nevm : Uyku, rüya

nigār : Resim, sevgili, resmedilmiş,
resmi yapılmış

nihān : Gizli, saklı

nirān : Aydınlıklar, parıltılar,
cehennem tamu; ateş

nişān : Belirti, iz; işaret, yara izi, amaç,
hedef, vurulması istenen nokta,

niyāz : Yalvarma, yakarma, dua; bazı tarikatlarda küçüğün büyüğe karşı olan selam, saygı ve duası; ihtiyaç, muhtaçlık; bektaşi edebiyatında rica ve duayı muhtevi manzum veya mensur sözler

nuḥūset : Uğursuzluk

nuḥūs : Merih ve Zühre yıldızları

nūş : Tatlı, bal; içki, iştret

nuḥfe : Döl suyu, atmık, sperma; duru, saf su

nücūm : Yıldızlar, kevākib

nūzhet : Neşe, eğlence, eğlenecek yerleri gidip gezme; tazelik, sevinç, ferahlık

O

od : Ateş, aşk ateşi

oğrı : Hırsız

okı- : Çağırarak, davet etmek; okumak; söylemek, demek

oḳşa- : Gönül almak, benzetmek

oñat : Mükemmel, yerinde, kusursuz, iyi, uygun, münasip; akıllı

Ö

öñdin : Önce, önceden, ilk olarak, önünde, önüsıra

özge : Başka, diğer; yabancı

öyün : Öğün

P

pālas : Eski kilim, keçe; aba, çul

pāyan : Son, nihayet, uç, kenar; sufinin ulaşacağı birlik alemi

pāydār : İyice yerleşmiş, sağlam, devamlı, sürekli

pāyende : Duran, sürekli, payanda, destek, dayak

peder : baba

penāh : Sığınma, sığınacak yer, bir şeyin sığınağı, koruyucusu, dayanağı anlamlarıyla birleşik sözcük yapar.

pend : Nasihat, öğüt

perākende : Dağınık, darmadağan; azar azar

perestiş : Şiddetli sevgi, tapınış

perrānī : Uçan, uçucu

pervāne : Geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebekler

perverdīgār : Besleyici, terbiye edici, rızıklandırıcı, Allah

peyk : Haber ve mektup getirip götüreren

peyvest : Ulaşma

pinhān : Gizli

pīşvā : Reis, başkan

pul : Üçte bir akçe değerinde madeni para, değersiz para, bakır

püşt : Arka, zahir, sırt

püşt-penāh : Arkasına sığınma

R

rācī : Rica eden, yalvaran

rā'ī : Çoban, sığırtmaç; çobansı, çoban ve kır hayatını anlatan

rāh : Yol, tutulan yol, meslek, usul
rahm : Acıma, esirgeme, koruma
raht : Döşeme , eşya.
rakḳ : Üzerine yazı yazılan tabaklanmış ince deri
rāst : Doğru
rāsihūn : Sağlam temelli olanlar, (din) bilgisi çok geniş olanlar
rāyiha : Koku
rāz : Sır, gizlenen şey
recīm : Taşlanmış, lanetlenmiş, mel'un
rehā : Kurtulma, kurtuluş
reh-nümā : Yol gösteren, kılavuz
reme : Sürü
remz : İşaret, işaretle anlatma, gizli ve kapalı bir surette söyleme
renc : Ağrı, sızı; zahmet, eziyet, sıkıntı; hışım, öfke, gazab
rencūr : İncinmiş, sıkıntılı, rahatsız, dertli, hasta
reng : Renk; hile, oyun; suret, şekil
rengīn : Renkli, parlak renkli; boyalı; latif, latif, hoş; süslü
resīde : Erişmiş, yetişmiş, olgunlaşmış
revān : Yürüyen, giden, su gibi akıp giden
revzen : Pencere
reyhān : Fesleğen
reyyān : Suya kanmış
rıḳḳ : Kullul, kölelik, esirlik
ri'āyet : Gütme, gözetme; sayma, saygı; ağırlama

rind : Kalender, dünya işlerini hoş gören kimse, aldırışsız
risāle : Mektup, kısa yazılmış kitap, mecmua, dergi
riyāzet : Nefsi kırma, dünya lezzetlerinden ve rahatından sakınma, perhizle, kanaatle yaşama
rū : Yüz, çehre
rūh : Can, nefes; canlılık, his, duygu; en mühim nokta, öz
rūhānī : Ruha ait olmayan, gözle görülemeyen, cismi olmayan, mezhep işlerine ait, ahiretle ilgili olan
rūh-ı revān : Canlı ruh
rūhu'l-ḳuds : Cebrail
rūm : Romalı, Arap ilinde başka ilden olan kimse, Anadolu, Osmanlı, Sivas yöresinden
rumūz : Remizler, işaretler, manası gizli sözler
rūšenā / rūšen : Aydın, parlak; belli, meydanda
rūz : Gün, gündüz
rūcū ^c : Dönme, geri dönme; cayma, sözünden dönme, sözünü geri alma
rūkū ^c : Öne eğilme, namazda dizlere tutunarak vücudun belden yukarısını yere müvazi gelecek şekilde eğilme hareketidir
rūstem : Ünlü İran şairi Firdevsi'nin Şehname'sinde adı geçen İran'ın ünlü pehlivan ve sanatçısı
rūsvā : Rezil, itibarsız, haysiyetsiz

rü' yet : Görme, bakma, görülme;
idare etme, çevirme, yönetme;
araştırma

rüzgār : Zaman, devir; dünya; yel

S

sa'ādet : Mutluluk

sabaḳ: Ders

ṣabī : Henüz memeden kesilmemiş
erkek çocuk, üç yaşını tamamlamayan
erkek çocuk

ṣad : Yüz (sayı)

ṣad-hezār : Yüz bin

ṣa'd : Kutluluk, uğur, kutlu, uğurlu

ṣa'd-ı ekber : Jüpiter (Müşteri)
gezegeni

ṣad-bār : Yüz kere

ṣadef : Sedef, inci kabuğu

ṣāfi : Duru, temiz, katıksız

sāfil : Alçak, aşağı

saḡṣ : Sayı, adet, miktar

saḡāvet / saḡā : Cömertlik, el açıklığı,
semahat

ṣaḡrā : Kır, ova, çöl

ṣaḳ : Uyanık, dikkatli, uykusu hafif

saḳaṭ : Bir şeyin düşük ve işe
yaramayan kısmı, fena ve faydasız
şey, yanlış, bir tarafı yada bir yeri
hasta veya eksik olan

sāl : Sene, yıl

ṣalābet : Peklik, katılık, sağlamlık;
manevi kuvvet, dayanma

ṣalāḥ : Düzelme, iyileşme, iyilik;
rahatlık, barış; dine olan bağlılık

sālik : Bir yola giden

ṣāliḡā : Yarar, elverişli, iyi, uygun,
yakışır; salahiyeti, yetkisi ve hakkı
olan; dinin emrettiği şeylere uygun
harekette bulunan

ṣamed : Pek yüksek, ulu, daim, ebedî,
ezelî; kimseye, hiçbir şeye muhtac
olmayan, Allah

sāmi' : İşiten, dinleyen, dinleyici

ṣāni' : Yapan, işleyen, yaradan, halık,
fail

ṣavm : Oruç

ṣavt : Ses, seda; bağırma, haykırma,
çığlık

ṣavāmi' : İbadet yerleri, tekkeler, özel
tapınaklar

sāye-bān : Sayvan, gölgelik; büyük
çadır

sāyir / sā' ir : Seyreden, harekette olan,
yürüyen; bir şeyden kalan başka şey;
geçen dolaşan; diğer başka, gayri

ṣayyād : Avcı

sāz : Çalgı, silah, ustalık, menfaat

ṣebāt : Yerinde durma, kıvıldamama,
sözünden, kararından vazgeçmeme

seb'ī : Yedi sayısı ile ilgili olan

sehl : Kolay, sade

se'ir : Ateş, nār, cehennem

seki : Sedir, kerevet

sekrān : Sarhoş

selāṭīn : Sultanlar

selb : Kapma, zorla alma; kaldırma, giderme; inkar etme, olumsuzlaştırma
sem : İşitme, kulak verme, kulak
semā : Gökyüzü
semīn : Kıymetdar, pahalı, zī-kıymet
senā : Övme, övüş
ser-be-ser : Başbaşa; baştan başa, büsbütün
ser-bülend : Başı yüksek; yüce
ser-gerdān : Başı dönen, sersem, şaşkın; perişan
ser-güzešt : Serüven, birinin başından gelip geçen şey
serheng : Çavuş, kavas, yasakçı
ser-leşker : Başasker
sermā : Soğuk
ser-māye : Ana mal
sermed : Daimi, sürekli
ser-tā-ka-dem : Baştan ayağa
server : Baş, başkan, reis, ulu
seyrān : Gezinme, bakıp seyretme
seyyāh : Yolcu, gezici
şavāb : Doğruluk, dürüstlük; doğru hareket, doğru davranış, doğru düşünce
şıklet : Ağırılık, yük; sıkıntı
şırāt-ı müstakīm : Doğru yol, Sırat Köprüsü
siccīn : Sert şiddetli olan şey, cehennemde bir vadinin adı, facirlerin ruhunun gittiği yer

sidre-i muntehā : arşın sağ yanında bir ağaçtır ki hiçbir mahlukonu geçemez (ötesi Allah'ın zāt alemidir)

şīm : Gümüş

şipās : Şükretme, dua etme

şovuk : Soğuk

şu 'bān : Büyük yılan, ejderha

şūd : Kazanç, kar, fayda

şübhān : Allah

şübül : Sebiller, yollar, caddeler

şübüt : Sabit olma, gerçekleşme, meydana çıkma

şücūd : Secde etme, manazda alını, al ayalarının , dizleri ve ayak parmaklarını yere getirerek alınan vaziyet

şüflī : Aşağıda bulunan; alçak, bayağı; astronomide Utarit ile Venüs gezegenleri

şümme : Sonra, tekrar ve tekrar

şünen : Sünnetler

şünnet : İyi tabiat, Hz. Muhammed'in sözleri işleri ve tasvibleri

şürūr : sevinç

Ş

şād : Sevinçli

şāfi : Şifa veren, verici, hastayı iyi eden; kifayet eden, yeter görünen

şāh-ı merdān : Hz. Ali

şakī : Bahtsız, fena hareketli, haylaz, habis; haydut, yol kesen

şarāb-ı ergūvān : Erguvan, engindeki şarap
şark : Doğu, Avrupa kültürünün dışında kalan müslüman ülkeleri
şāz : Sevinçli (bk. şād)
şeb-i vuşlat : Kavuşma gecesi
şeddād: Yemen’de Ad kavminin hükümdarı (Yaptırdığı İrem Bağı ile ün salmıştır.)
şeh-vār : Şaha, hükümdara yakışacak şekilde, iri ve iyi cins inci
şekk : Şüphe, zan, tereddüt
şekāvet : Kötü iş yapma, haudutluk, soygunculuk
şems : Güneş
şerbet : Şerbet, içilecek tatlı şey
şerh : Açma, ayırma; açıklama
şeri‘at : Doğru yol, Allah’ın emri, âyet, hadîs ve icmâ-i ümmet esaslarına dayanan sin kaideleri
şerîf : Şerefli, mübarek, kutsal; soylu, temiz
şetāret : Neşe, şenlik, sevinç
şey’ : Nesne
şeyh : Yaşlı adam, ihtiyar, bir tekke yada zaviyede reislik eden ve müritleri bulunan kimse, Arabistan’da kabile ve aşiret reisi
şeyle : Şöyle
şikār : Av
şikeste : Kırık, kırılmış; yenilmiş
şimāl : Sol, sol taraf, kuzey

şinlik / şenlik : Mesruriyet güzel yüzlülük; abadlık, bir yerin meskun ve mamur olması, donanma şehrayin
şirret : Şerirlik, kötülük; geçimsiz, hırçın, huysuz, kavgacı
şu‘ā : Işın
şu‘le : Alev, ateş alevi
şuğl : İş, uğraşacak, meşgul olacak şey; dert, gaile
şüm : Şom, uğursuz
şüre : Çorak verimsiz toprak, tuzlu (nesne)
şūrīde : Karışık, perişan, aşık, tutkun
şüy : Koca
şükkr : Görülen iyiliğe karşı gösterilen memnunluk, minnettarlık.

T

ta‘accüb : Şaşakalma
tābān : Işıklı, parlak
tābi‘ : Uyan; boyun eğen, bağlı kalan
tāk : Bina kemeri, yarım daire şeklinde kapı ve pencere üstü; kubbe, kümbet
ta‘alluk : Asılı olma, asılma; ilişkisi, ilgisi olma; dünya ilgisi
ta‘am : Yemek, aş
tā‘at : Allah’ın emirlerini yerine getirme, ibadet
tafşîl : Etrafiyla, etraflı olarak bildirme, uzun uzadıya anlatma, açıklama
tahāret : Temizlenmek
taharrī : Arama, araştırma, aratma

taḥayyül : Hayalde canlandırma, hayal etme

taḥkīk : Doğru olup olmadığını araştırma, doğru olup olmadığını meydana çıkarma doğru, gerçek

taḥsīn : Güzel bulup takdir etme, beğenip alkışlama; güzelleştirme, güzel kılma

ṭal‘at : Yüz, çehre, ruy, didar, cemal, nurani ve dilgüşa çehre

ṭālib : İsteyen, istekli; öğrenci

ṭa‘n : Sövme, yerme, ayıplama

ṭakī : Günahtan, haramdan kaçınan, dinine bağlı, 12 imamın dokuzuncusu

ṭakvā : Allah’tan korkma, Allah korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden kaçınma

ṭamu : Cehennem

ṭarfe : Göz kapağının bir kere açılıp kapanması

ṭarḥ : Atma, koma, bırakma; dağıtma bölme, tayin; kurma, tertipleme düzenleme

ṭarīkat : Allaha ulaşmak arzusuyla tutulan yol; tasavvufi meslek.

ṭaru : Darı

ṭārümār : Karmakarışık; dağınık; perişan.

ṭaşarruf : Artma arttırma, idare ile kullanma

ṭaş : Dış, dışarı

ṭaşra : Dış dışarı öte

ṭavāf : Etrafında dolaşma, hacı olmak üzere zamanında ve muayyen usul dahilinde Kabe’nin etrafını dolaşarak ziyaret

ṭavā’ if /ṭavāyif : Tayfalar; güruhlar, fıkralar, bölükler

ṭavīl : Uzun, çok süren

ṭayaḳ : Bukağı, bağ; dayanak, baston, değnek; destek, dayak

ṭayerān : Uçma, havada gaz olma

ṭazarru‘ : Kendini alçaltarak, yalvarma

te‘ālā : “Yüksek olsun “ manasına gelen bir söz olup Allah adıyla birlikte kullanılır

tecemmül : Süs, süslenme

tecrīd : Soyma, soyulma; ayırma, bir tarafta tutma; her şeyden el ayak çekip Allah’a yönelme

te‘emmül : İyice, etraflıca düşünme

tefekür : Düşünme, zihin yorma; düşünülme

teferri‘ : Açılma, ferahlama; gezinti, gezintiye çıkıp gam dağıtma

tefri‘ : Ayırma, seçme, ayırt etme

teḡayyum : Bulutlanma

teḥī : Boş, boşuna; hünersiz, marifetsiz; bilgisiz; boşu boşuna, nafiye

tekebbür : Kibir gösterme, büyüklük satma

tekye kıl- : Dayanmak, güvenmek, yaslanmak

temennā : Eli başa götürerek verilen selam, dileme, dilek, istek
temāşā : Bakıp, seyretme; gezme
tenaʿum : Nimet, bolluk içinde bulunarak rahat etme
tenbih : Uyandırma, uyarma, uyarı; uyarım, bir işin yapılmasını, bırakılmasını, veya o işen vazeçilmesini tekrar tekrar hatırlatma.
teng : Dar, sıkıntılı; küçük; denk, eşya, yük dengi; sıkı, yapışık
tenhā : Yalnız, ıssız, boş; tek
terahhūm : Merhamet ederek, acıyarak
terbīʿ : Dörtleme, dörde çıkarma, dörde bölme, dört köşeleme
terbiyet : Besleyip büyütme, eğitim, görgü, alıştırma
tercūman : Tercūman, dilmaç
terekkūb : Karışıp, birleşme, meydana gelme
tesbīh : sübhanallah kelimesini söyleyerek Allah'ı ta'zim etme, tespih
teşne : Susamış, çok istekli
teşvīş : Karıştırma, karmaşık hale getirme
tevakḳuf : Durma, eğlenme, bekleme; bağlı olma
teveccūh : Çevrilme, yönelme, doğrulma; bir yere doğru hareket etme; güler yüz gösterme, yakınlık duyma; hoşlanma, sevgi; nasip ve müyesser olma

tevellā / tevellī : Birine yanaşma, terakkub, birini dost tutma; Ehl-i beyti, Hz. Ali'yi sevme, ondan medet ve şefaat isteme, kendilerine olan yakınlık, bağlılık
tevḥīd : Bir kılma, birleştirme; Allah'ın birliğine inanma
tevrāt / tevrit : Dört mukaddes kitaptan Hz. Musa'ya gönderilen
tezvīc : Kocaya verme, evlendirme
tezvīr : Yalan dolan; ara bozmak ve bilhassa fenalık kasdıyla yapılan kovuculuk
tīmār : Yara bakımı, ağaç bakımı, hayvanı temizleme; tımar, tımar sahibi (tarım arazisi)
tīr ile zih : Ok ile kiriş, yay kirişi, yay
tiryāk : Zehirlenmeye ve bazı hastalıklara karşı kullanılan macun, panzehir, afyon
ton : Giysi, kıyafet, zırh, kılık, beden
tōhmet : Birine isnadolunan suç, işlenildiği sanılan fakat gerçekliği henüz meydana çıkmamış olan suç, kabahat
ṭul-i emel : Haddinden çok fazla şeye kavuşmak isteği, insan ömrünün yetmeyeceği hülyalar
ṭulūʿ : Doğma, doğuş
ṭur- : Kalkmak, haydi
ṭurugel- : Ayağa kalkmak
ṭūfī : Dudu, papağan cinsinden taklit yapan bir kuş

tūṭīyā : Kadınların gözlerine çektikleri sürme
tuyūr : Kuşlar
tuvāl : Demir cürufu, pası
tūr : Cebel, dağ, küh
tūş ol- : Çevrilmek, yönelmek; rastlamak, tesadüf etmek, karşılaşmak
türāb: Toprak

U

‘ubūdiyet : Kulluk, kölelik; birine aşırı bağlılık
uçmak : Cennet
‘uqbā : Ceza, ahiret
‘ulūk : Hamile olma, gebe kalma, gecikme
ūlū’l-ebṣār : Görüş kabiliyetinde olan kimseler
‘umyān : Körler, nā-bināyān
‘urūc : Yukarı çıkma, yükselme, ağma
ut- : bk. ütme
‘uṭarid : Arzıtilek, Merkür
uyḥu : Uyku
‘uzlet : Bir yana çekilip kendi kendine tenhada yaşama, yalnızlık köşesine çekilme

Ü

üküş : Çok
ümm : Ana, anne; yol, kaynak, çıkış noktası

ümmeṭ : Bir peygambere inanıp bağlanan cemaat, taife; bir dille konuşan insanların hepsi.
ün : Ses, feyat, haykırış, yükses ses; şöret, şan
‘üryān : Çıplak
üt- : Oyunda yenmek, kazanmak, kumarda kazanmak; geçmek

V

vācib : Terki caiz olmayan, yapılması gerekli
vāfir : Çok, bol
vahdet : Yalnızlık, teklik, birlik; Allah’a yakınlık, Allah’a ulaşma
vahş : Yabani, ürkek, insandan kaçan (hayvan); işsiz, تنها
vāḳi‘ / vāḳi‘a : Vuku bulan, olan, düşen; olagelen, rastlayan; geçen, geçmiş olan
vāşıl : Erişen, ulaşan; Hakk’a eren
vāsi‘ : Geniş, açık, enli; bol, Allah adlarından biri
vāşl : Ulaştırma, birleştirme; ulaşma, birleşme; kavuşma
vā-veylā : Eyvah, yazık; çığlık, yaygara, feryad
vazīfe : Bir kimsenin yapmak zorunda olduğu iş, görev; yapılması birine havale edilen iş; ehemmiyet verilen iş
veche : Yüz; yan, taraf
velī : Velakin, amma, fakat

velāyet : Velilik, ermişlik; veli ve ermiş olan kimsenin hali ve sıfatı, tanrı dostluğu Hz. Ali, başkasına sözünü geçirme, dostluk sadakat

verd : Gül suyu, gül

vesvās : Şeytan

vuşlat : Bir şeye ulaşma, yetişme, kavuşma

vuzū' : Abdest alma, abdest

Y

yabān : Dışarı, kır, ova, çöl; yabancı yer, ıssız yer, boşuna; yabancı, el

yaġı : Düşman

yaġma : Çapul, zorla mal kapma

yākūt : Değerli süs taşı

yad ol- : Hatırlanmak

yaĥşı : iyi, güzel; kıymetli

yaķın : Şüphesiz, sağlam, kat'i şekilde bilmek

yalın / yalıncaġ : Çıplak, çırılçıplak

yar : Uçurum

yaraġ düz- : Hazırlık yapmak

yaşa- : Toplamak, tertip etmek, nizama sokmak

yastan- : Yaslamak, dayamak, koymak

yavı kıl- : Kaybetmek

yavuz : Kötü, fena

yaz- : Çizmek; sülemek, bezemek, nakşetmek,

yeg : Üstün, daha iyi

yek-pāre : Yekparça, bir parçadan ibaret, bütün, som

yek-sān : Düz, bir, beraber; her zaman, bir düziye

yed : El; kuvvet, kudret, güç; yardım; vasıta, mülk

yemīn : Sağ, sağ tarafı, sağ el

yevm-i 'ıyd : Bayram günü

yezdān : Zerdüştlerin hayır tanrısı, Allah

yid- : Yedmek, yedeğe çekmek, yularından çekerek yönlendirmek, gütmek

yufka : İnce, sığ

yüz : Karşı, kat; yan, taraf, yön; yüz, surat, çehre

Z

zād : Azık, yiyinti

za'if : Zayıf, güçsüz, kuvvetsiz, takatsiz, kansız, arık; gevşek, tembel

zahidā : Çok , aşırı sofı, kaba sofı; (Alevilerce) Kızılbaş olmayan

zāhir : Görünen, görünücü, açık, belli, meydanda; elbette, şüphesiz, öyledir ya; görünüşe göre, anlaşılan, meġer

zahire : Gerektiġi zaman harcanmak üzere anbarda saklanan hububat yiyecek

zārb : Darb, vurma, kırma

zārf : Kab, kılıf

zamāyir / zamā'ir : Zamirler , içyüzler

zāyī' : Elden çıkan, kaybolan, yitik; zarar, ziyan

zebānī : Cehennemlikleri cehenneme atmaya me'mur edilen melek.

zebūn : Zayıf, güçsüz, aciz

zebūr : Kitap, mektup; Hz. Davut'a nazil olan mukaddes kitap

zecr : Önleme, yasak etme, zorla yaptırma, eziyet

zelīl : Hor, hakir, alçak, aşağı tutulan, aşağılanan

zemme : Yerme, kınama, ayıplama, birinin kötülüğünü söyleme

zemzeme : Ezgili ve nağmeli ses, nağme

zenbūr : Eşek arısı

zer : Altın

zerrīn : Altından yapılmış, altın; altın gibi sarı, parlak

zeyne'l- 'abidīn : İbadet edenlerin ziyneti, 12 imamın dördüncüsü, Hz. Hüseyin'in ortanca oğlu

zıll : Gölge, koruma, sahip çıkma

zıll-ı şerā : Sarayın gölgesi

zībā : Süslü, yakışıklı, güzel

zihī : Ne hoş, ne güzel, aferin

zinhār : Asla, sakın

zīra : Çünkü, şundan dolayı ki

zişt : Çirkin

zūhal : Sekendiz, Satürn gezegeni

zūhre : Çobanyıldızı, Çulpan, Venüs, Kervankıran

zū'l- celāl : Celal, ululuk sahibi olan, Allah

zūlfikār : Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye armağan ettiği ucu çatallı kılıç

5. SONUÇ

Eski Anadolu Türkçesi, Anadolu'ya yerleşen ve burada Türk kültürünün yerleşmesinde etkili rol oynayan Türklerin ortak bir ürünüdür. Eski Anadolu Türkçesi ve onu takip eden Osmanlı Türkçesi bugün konuşulan ve yazılan Türkiye Türkçesinin Anadolu'daki temeli durumunda olup iki önemli dil devresidir. Özellikle Eski Anadolu Türkçesi yüzyıl itibariyle ve pek çok Türk boyunun Anadolu'da ayrı beylikler kurarak yaşaması ve kendi dil özelliklerini yazı diline geçirmeye başlamasıyla oldukça önemli bir devredir. Farklı etnik gruplardan oluşan Anadolu'ya yerleşen bu Türk gruplarına doğudan gelen göçlerle zaman zaman yenilerinin eklenmesi Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerinin özellikle imlâ geleneğinin karışık yapılar içermesine neden olmuştur. Bu durum Eski Anadolu Türkçesini dil bilgisi çalışmaları açısından önemli bir alan hâline getirirken bir yandan da bu dönemden kalma eserlerin okunmasında çeşitli zorluklara sebep olmuştur. İncelediğimiz metinde de bu açıdan tam bir dil birliğinden bahsetmek mümkün değildir.

Eski Anadolu Türkçesi, Anadolu'da tekke ve tarikatlerin yoğunlukta ve aktif olduğu bir dönemdir. Bu dönemde tekkeler kültür merkezi durumunda olduğu için tekke ve tarikatler etrafında şekillenen edebî ortam Türk edebiyatına pek çok önemli sanatçı kazandırmıştır. Alevî-Bektaşî edebî geleneği de böyle bir ortamda gelişme alanı bulmuş ve dinî konuları merkeze alan önemli eserler ortaya çıkmıştır. İncelediğimiz Tevellî Manzumesi, içeriği göz önünde bulundurulacak olursa Alevî-Bektaşî edebiyatı içine dahil edilebilir. İncelememiz bu metnin dil özellikleri olduğundan metnin edebî değeri üzerinde ayrıntılı olarak durulmamış sadece Alevî-Bektaşî edebiyatı ve eserin içeriği hakkında kısa bilgilerle yetinilmiştir.

İncelememize konu olan Tevellî Manzumesi metni üzerinde yaptığımız dil incelemesi başka bir nüshanın tespit edilememesi sebebiyle tek nüsha üzerinde yürütülmüştür. Bu durum metin anlamlandırılmayan kısımlarında işimizi zorlaştırmıştır.

İncelediğimiz metinde aynı sözcükte farklı yazımların olduğu saptanmıştır. Bu ikili yazım örnekleri imlâ ile ilgilidir. İncelememizin yazım özellikleri başlığı altında ilgili alt başlıklarda örneklendirilmiştir. Metin içinde birkaç örnekte Eski Anadolu Türkçesinin en belirgin dil özelliklerinden biri olan yuvarlaklaşmanın olmadığı, sözcüklerin düz ünlüyle yazıldığı görülmektedir (toğru / toğrı, sözlü / sözli, kutı / kutu vb.). Metin içinde daha çok Doğu Türkçesinde görülen namir n'sinin kullanılmaması durumu kendi dönüşlülük zamiri ve bu işaret zamirinin bazı örneklerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu durum ilgili alt başlıklarda açıklanarak örnekleri verilmiştir. Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliklerinden biri olan sözcük sonlarında, eklerin ilk veya son sesi olan /g/ sesinin eriyip düşmesi olayının metin içinde iki örnekte (izlegen, gözlegen) gerçekleşmediği saptanmıştır. Bu durumun örnekleri, “Fiilden İsim Yapım Ekleri” başlığı altında -An sıfat-fiilinin örnekleri içinde verilmiştir. Bunlar yanında Eski Anadolu Türkçesinin sık kullanılan eklerinden -ısar gelecek zaman eki, -vAn / -vAnIn birinci tekil kişi eki incelediğimiz metinde hiç kullanılmamıştır.

Belirttiğimiz tüm bu tespitler doğrultusunda incelememize konu olan Tevellî Manzumesi metninin Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi arasında bir metin olarak kabul etmek gerektiği kanaatindeyiz. Metin içinde kullanılan “*tārīḥ sene ʿiṣrīn ve tis ʿa miʿ e*” (H 920 / M 1514) tarihi de bu tespiti desteklemektedir.

Sonuç olarak incelememizin temelini, metnin transkripsiyon harflerine aktarımı oluşturmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde tevellî / tevellâ kavramı, Alevî-Bektaşî edebiyatında tevellî ve Ehl-i Beyt kavramlarının işleniş, metnin içeriği, Tevellî Abdal ve metnin içinde bulunduğu yazma hakkında bilgiler verilmiştir. Transkripsiyonu yaptığımız metin üzerinde dil incelemesi ve sözlük çalışması yaparak çalışmamızı sonuçlandırdık.

Dileriz ki yaptığımız bu incelemeyle Eski Anadolu Türkçesi üzerine yapılan dil incelemelerine bir katkı sağlamış oluruz.

KAYNAKÇA

- Aça, Mehmet – Gökalp, Haluk – Kocakaplan, İsa. (2012). Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi. Ankara: Kesit Yayınevi.
- Aça, Mehmet. (2010). Halk Şiirinde Tür ve Şekil. Oğuz, M. Öcal. (Editör). Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Grafiker Yay., s. 235-282.
- Adamovic, Milan. (2014). Floransalı Filippo Argenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi (Çev. Aziz Merhan). Ankara: TDK Yayınevi.
- Ahterî Mustafa Efendi. (2003). Ahterî-i Kebir (Arapça – Türkçe Lügat). İstanbul : Kültür Bakanlığı Yayınevi. Nadir Eserler Kitaplığı.
- Akalın, Mehmet. (1998). Tarihî Türk Şiveleri. Ankara: TKAE Yayınevi.
- Akar, Ali. (2014). Eski Anadolu Türkçesi Ders Notları I. Muğla.
- Akpınar, R. Bahar – Arslan, Mustafa. (2010). Tekke - Tasavvuf Edebiyatı. Oğuz, M. Öcal (Editör). Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Grafiker Yay., s. 339-392.
- Aksoy, Ömer Asım – Dilçim, Dehri. (Hazırlayanlar). (2009). Tarama Sözlüğü : XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla. C. I-VIII. Ankara: TDK Yay., 2009.
- Aksoyak, İ. Hakkı. (2009). Osmanlı Türkçesi Okuma Kitabı. Ankara: Grafiker Yay..
- Atalay, Besim. (1991). Bektaşilik ve Edebiyatı. İstanbul: Ant Yayınevi.
- Bal, Hüseyin. (2009). Alevî İnanç ve Kültürünün Yazılı Kaynakları. Ocak, A. Yaşar (Editör). Geçmişten Günümüze Alevî- Bektaşî Kültürü. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., s.298-325.
- Banguoğlu, Tahsin. (2007). Türkçenin Grameri. Ankara: TDK Yayınevi.
- Bilgin, Azmi. (2011). *Tekke Edebiyatı*. İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C. 40, s. 381-384.
- Birdoğan, Nejat. (2013). Alevilik – Anadolu'nun Gizli Kültürü. İstanbul: Kaynak Yayınevi.
- Başdaş, Cahit. (2014). *Türkçede Üçüncü Şahıs İyelik Eki ve Zamir N'si*. The Journal of Academic Social Scienc Studies. Number: 30, p. 147-161, Winter I.

- Çınar, Erdoğan. (2011). *Alevîliğin Gizli Tarihi*. İstanbul: Kalkedon Yayınevi.
- Dağlı, Yahya Muhtar. (1935). *Bektaşî Tomarı ve Nefesleri*. İstanbul: Yeni Şafak Kitabevi.
- Dedekargınoğlu, Hüseyin. *Alevilikteki Tanım ve Terimler*. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırmaları Dergisi, S 60.
- Demir, Nurettin – Yılmaz, Emine. (2012). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınevi.
- Deny, Jean. (2012). *Türk Dil Bilgisi - Osmanlı Türkçesi*. (Çev. Ali Ulvi Elöve). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Devellioğlu, Ferit. (2008). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara : Aydın Kitabevi Yayınevi.
- Drirel, Anton Josef. (1991). *Anadolu Aleviliği*. (Almanca Çev. Fahrettin Yiğit). İstanbul: Ant Yayınevi.
- Doğanbaş, Muzaffer. *Alevî İslam Anlayışında Tevella, Teberra ve Mehdi Kavramları Üzerine*. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırmaları Dergisi. S 19.
- Durgut, Hüseyin. (2016). *İbn Abraham Karitski Kitabı Miraçnamesi İnceleme – Metin – Dizin*. Konya: Kömen Yayınevi.
- Ergin, Muharrem. (2008). *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınevi.
- Ergin, Muharrem. (2009). *Osmanlıca Dersleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınevi.
- Ergun, S. Nüzhet. (1956). *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri (19. Asra Kadar)*. C 1-2. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi.
- Ergun, S. Nüzhet. (1956). *Bektaşî Kızılbaz Alevî Şairleri ve Nefesleri*. C 3. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki. (1991). *Alevî-Bektaşî Edebiyatı*. İstanbul: Der Yayınları.
- Fırlalı, Ethem Ruhi. (1994). *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*. İstanbul: Selçuk Yayınları.
- Gener, Cihangir. (1994). *Ezoterik-Batını Doktrinler Tarihi*. Ankara: Gece Yayınları.
- Grönbech, K.. (2011). *Türkçenin Yapısı*. (Çev. Mehmet Akalın). Ankara: TDK Yayınları.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. (1992). *Alevî Bektaşî Nefesleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Gülsevin, Gürer. (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK Yayınları.

- Gülsevin, Gürer – Boz, Erdoğan. (2004). Eski Anadolu Türkçesi. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gülensoy, Tuncer. (2007). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü. C I-II. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, Gürer. (1990). *Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı*. Türk Dili. S. 466 (Ekim). s. 187-190,
- Güzel, Abdurrahman. (1989). *Tekke Şiiri*. Türk Dili. Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri). Nr. 445-450. Ocak-Haziran.
- Güzel, Abdurrahman. (2009). Dinî – Tasavvufî Türk Edebiyatı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hacıeminoğlu, Necmettin. (1992). Türk Dilinde Edatlar. İstanbul: MEB Yayınları.
- Kanar, Metmet. (2011). Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü. İstanbul: Say Yayınları.
- Kaplan, Doğan. (2010). Yazılı Kaynaklara Göre Alevilik. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karaağaç, Günay. (2012). Türkçenin Dil Bilgisi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, Günay. (2012). Türkçenin Söz Dizimi. Ankara: Kesit Yayınları.
- Karabacak, Esra. (2002). Bergamalı Kadri Müeyyessiretü'l- Ulûm (Giriş – Metin – Sözlük – Terimler Dizini – Tıpkıbasım). Ankara: TDK Yayınları.
- Karahan, Leyla. (1999). *Yükleme (accusative) ve İlgi (genitive) Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler*. 3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı – 1996. Ankara: TDK Yayınları.
- Karahan, Leyla. (2013). *Oğuzcanın Anadolu'da Yazı Dili Olma Sürecine Dair Düşünceler*. Âşık Paşa ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Oluşumu Sempozyumu, 1-2 Kasım 2013, Kırşehir, s. 129-228.
- Koca, Turgut. (1990). Bektaşî Nefesleri ve Şairleri (13. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Kadar). İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi.
- Koçak, Yunus. (2003). *Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler, Erkannameler 2*. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi. S 33.
- Korkmaz, Esat. (1998). Dört Kapı Kırk Makam. İstanbul: ŞSKMAHDAEKV Yayınları.
- Korkmaz, Esat. (1994). Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Ant Yayınları.

- Korkmaz, Zeynep. (2013). Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep. (2011). Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep. (2009). Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi). Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep. (2005). *Anadolu'da Türkçenin Yazı Dili Oluşu ve İlk Öncüleri*. Türk Dili Üzerine Araştırmalar. C.1. Ankara: TDK yay., s.429-434.
- Korkmaz, Zeynep. (2005). *Osmanlı Kaynaklarının Yayınında Transkripsiyonla İlgili Değerlendirmeler*. Türk Dili Üzerine Araştırmalar. C.1. Ankara: TDK yay., s.438-490.
- Korkmaz, Zeynep. (2005). *Eski Anadolu Türkçesinde İmlâ-Fonoloji Bağlantısı Üzerine Notlar*. Türk Dili Üzerine Araştırmalar. C 1, Ankara: TDK Yay., s.491-508.
- Korkmaz, Zeynep. (2005). *Eski Anadolu Türkçesi Üzerindeki Çalışmaların Bu Güncü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar*. Türk Dili Üzerine Araştırmalar C 1, Ankara: TDK Yay., s.475-482.
- Mansuroğlu, Mecdud. (1998). *Eki Osmanlı Türkçesi*. Tarihi Türk Şiveleri. Ankara: TKAE Yay., s. 247-276.
- Mutçalı, Suat. (2012). Arapça – Türkçe Sözlük. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Nâci, Muallim. (2006). Lûgat-ı Nâci. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (2009). *Tarihsel Terminoloji (Bektaşilik, Kısılbaşlık, Alevîlik)*. Ocak, A. Yaşar. (Editör). Geçmişten Günümüze Alevî- Bektaşî Kültürü. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., s. 14-23.
- Olgun İbrahim – Draşan Cemşid. (1967). Farsça – Türkçe Sözlük. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Oytan, M. Tevfik. (2012). Bektaşiliğin İçyüzü. İstanbul: Demos Yayınları.
- Öz, Baki. Hacı Bektaş Veli'nin Yaşadığı Tarihsel Ortam. www.alevibektasi.org
- Öz, Mustafa. (2011), *Teberrî*, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C. 40, s. 214-215.
- Özcan, Hüseyin. (2005). *Alevî / Bektaşî Şiirinde Âdab ve Erkân*. Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu -I-, 28-30 Ekim 2005.
- Özkan, Mustafa. (2014). Türkçenin Anadolu'da Yazı Dili Olarak Gelişmesi. Türkiyat Mecmuası, C. 24/Bahar, s. 53-73.

- Özkırımlı, Atilla. (1985). *Alevîlik-Bektaşîlik ve Edebiyatı*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Özköse, Kadir. (2017). *Ahmet Yesevî'nin Hikmetlerinde Dört Kapı ve Kırk Makam Anlayışı*. AKADEMİAR Dergisi. Yıl: 2017 (Haziran). Sayı: 2. s. 99-133.
- Özmen, İsmail. (1998). *Alevî – Bektaşî Şiirleri Antolojisi*. C. I-VI. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özmen, Mehmet. (2014). *Türkçede –Ken Zarf-Fiili*. Ankara: TDK Yayınları.
- Öztelli, Cahit. (1997). *Bektaşî- Alevî Şiirleri Antolojisi Bektaşî Gülleri*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Özön, Mustafa Nihat. (1979). *Osmanlıca – Türkçe Sözlük*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Redhouse, S. James. (1992). *Turkish and English Lexicon (New Edition)*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Sami, Şemsettin. (2009). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şahin, Hatice. (2009). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şimşek, Mehmet. (2000). *Dede Korkut ve Ahmet Yasevi'den Günümüze Ünlü Alevî Ozanları*. İstanbul: CanYayınları.
- Taşğın, Ahmet. (2004). *Mit ve Gerçeklik Arasında: Alevilikte Ehlibeyt*. Marife Yıl: 4, Sayı: 3 Kış, s. 287- 296.
- Taşğın, Ahmet. (2009). *Moderniye ile Karşılaşma ve Alevî-Bektaşî Kavramlarının Anlamları Üzerine*. Ocak, A. Yaşar. (Editör). *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2009), *Türkçe Sözlük*. Ankara : TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2009), *Derleme Sözlüğü : Türkiye'de Halk Ağızlarından*, C I- VI , Ankara: TDK Yay..
- Tekin, Talat. (2003). *Üçüncü Kişi İyeilk Eki Üzerine*. Makaleler 1 Altayistik. Ankara: Grafiker Yay., s. 131-138.
- Temizkan, Mehmet. (2005). *Bektaşî Edebiyatının Birinci Dönemi ve Bu dönemdeki Hâkim Temaları Üzerine Bir İnceleme*. Gülsevin, Gürer – Arıkan, Metin. (Editörler). *Fitret Türkmen Armağanı*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası, s. 686-693.
- Timurtaş, Faruk Kadri. (1976). *Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri*. Türkiyat Mecmuası. C 18. s. 231-368.
- Tulum, A. Mertol. (1968). *Sinan Paşa – Tazarru'nâme*. İstanbul: MEB.
- Türk, Vahit – Doğan, Şaban – Şerefoğlu, Yasin. (2014). *Eski Anadolu Türkçesi Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.

- Uludağ, Süleyman. (1995). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- User, Hatice Şirin. (2006). Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ülkütaşır, M. Şükrü. (1975). *Bektaşî Edebiyatının Niteliği ve Nazım Türleri*. Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı Belleten
- Yaman, Mehmet (Dede). (2013). Alevilik İnanç, Edep, Erkân. İstanbul: Demos Yayınları.
- Yaman, Mehmet. (2009). *Kerbela Matemî*. Ocak, A. Yaşar. (Editör). Geçmişten Günümüze Alevî- Bektaşî Kültürü. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., s. 268-373.
- Yaman, Mehmet. (2009). *Alevilik Bektaşilikte Temel Ayin ve Erkanlar*. Ocak, A. Yaşar. (Editör). Geçmişten Günümüze Alevî- Bektaşî Kültürü, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., s. 238-267.
- Yeğın, Abdullah. (1978). Osmanlıca – Türkçe İslâmî – İlmî – Edebî – Felsefî Yeni Lûgat. İstanbul: Hizmet Vakfı Yayınları.
- Yıldız, Harun. *Anadolu Aleviliğinin Yazılı Kaynaklarına Bakış*. Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi, S 30 / Yaz.
- Yılmaz, Ali – Akkuş, Mehmet – Öztürk, Ali. (Hazırlayanlar).(2015). Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî. Makâlât. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- www.alevibektasi.org
- www.islamansiklopedisi.info
- www.kuran.gen.tr
- www.kuranmeali.org

EK

TIPKIBASIM